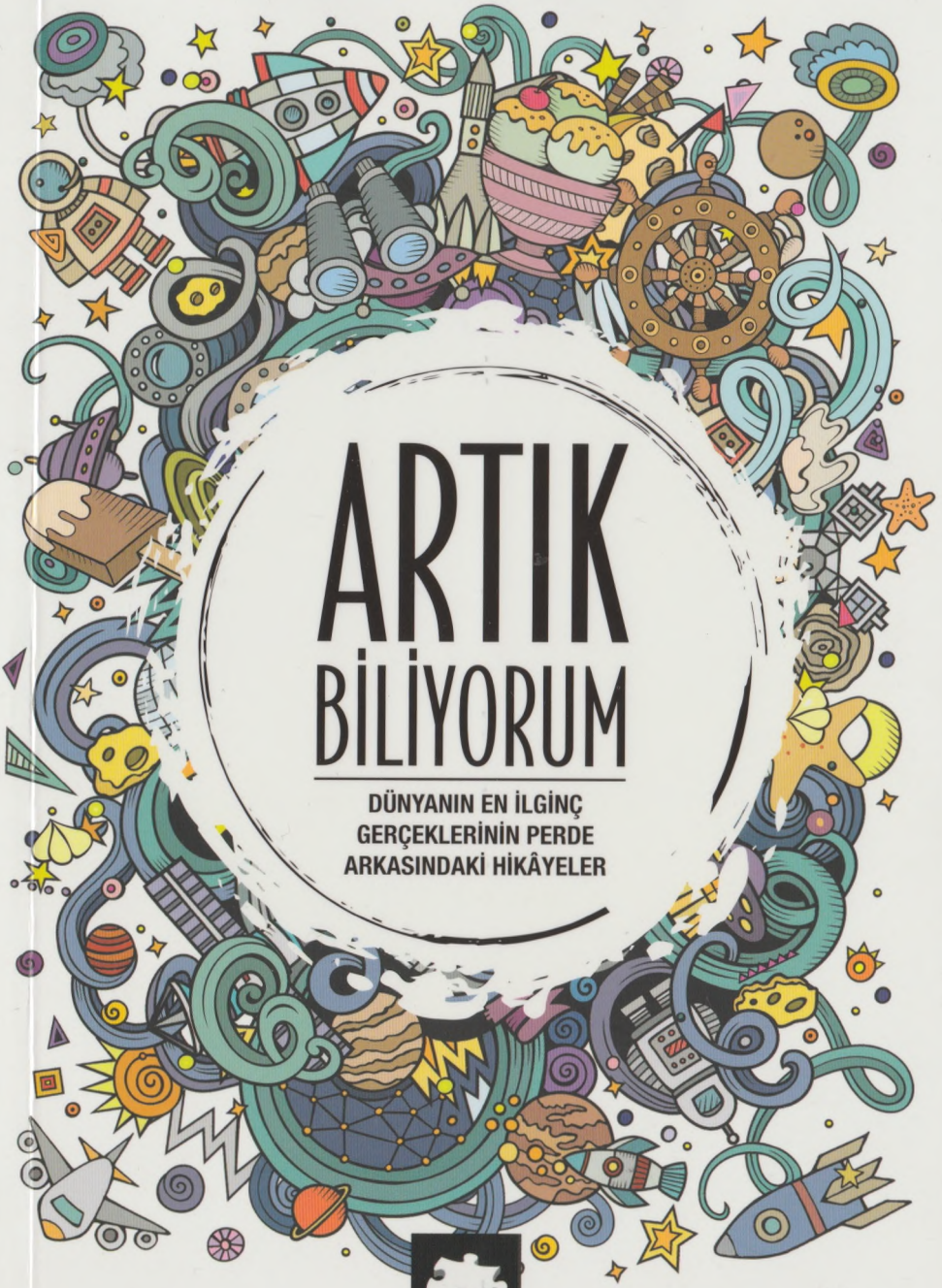
DAN LEWIS

ARTIK BİLİYORUM

DÜNYANIN EN İLGİNÇ GERÇEKLERİNİN PERDE ARKASINDAKİ HİKÂYELER

EKSİK PARÇA

Çeviren: Aycan Bıyık

Bu kitabı her gün okuyorum. Hep canlı, hep sürprizlerle dolu ve hep ilginç!

Jimmy Wales, Wikipedia kurucusu

Sizi kahkahalarla güldürecek bir ansiklopedi... *Artık Biliyorum*, bütünüyle bir keyif ve henüz bilmediğiniz şeyleri öğrenmek için bir vaha...

Brain Pickings

Kitaptaki her hikâye ilgi çekici ve Lewis, her hikâyenin sonuna o hikâyeyle bağlantılı bir bonus iliştirmiş.

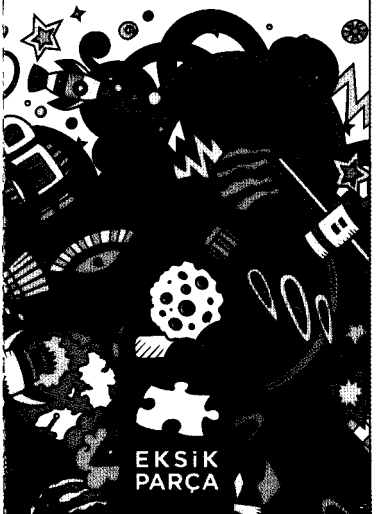
BoingBoing

DAN LEWIS

ARTIK BİLİYORUM

DÜNYANIN EN İLGİNÇ GERÇEKLERİNİN PERDE ARKASINDAKİ HİKÂYELER

EKSİK PARÇA

Gülümseme,
yan etkileri olmayan
yatıştırıcı bir ilaçtır.

Arnold Glashow

Eksik Parça Yayınları

Artık Biliyorum
Dan Lewis
Adams Media tarafından aşağıdaki isim ile İngilizce basılmıştır:
Orijinal adı
Copyright © 2013 Dan Lewis

Yayın Yönetmeni: **Asiye Ademir**
Çevirmen: **Aycan Bıyık**
Editör: **Gözde Döneli**
Yayına hazırlayan: **Kürşad Kızıltuğ**

Kapak ve Sayfa Tasarımı: **Serkan Cenker**

Baskı ve Cilt: **MY Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.**
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sok. No: 8/F Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 674 85 28 | mymatbaa34@gmail.com

YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 40882
MATBAA SERTİFİKA NO: 34191

Baskı: Aralık 2018
ISBN: – 978-605-7939-14-2

Türkçe yayın hakları, Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmış olup Eksik Parça Yayınları'na aittir. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Genel Dağıtım: **İKİ A YAYINCILIK VE DAĞITIM HİZMETLERİ**
Gülbahar Mah. Elif Sok. No: 4/A Mecidiyeköy/İstanbul
Tel: 0(212) 272 45 46 | Fax: 0(212) 272 45 55

www.ikiayayincilik.com.tr
www.facebook.com/eksikparcayayinlari
www.twitter.com/eksikparcayayin
www.eksikparca.com

DAN LEWIS

ARTIK BİLİYORUM

DÜNYANIN EN İLGİNÇ GERÇEKLERİNİN PERDE ARKASINDAKİ HİKÂYELER

Çeviren: Aycan Bıyık

EKSİK PARÇA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 5
AMAN TANRIM,
BU NASIL BİR ZEKÂ BÖYLE 7
BÜYÜK ALDATMACA 10
YARASA BOMBASI 14
BOMBAYI YENMEK 18
ZORU BAŞARMAK 21
SARIYI ALTINA DÖNÜŞTÜRMEK 25
SABLE ADASI'NIN AHIRI 29
PARA ÇUKURU 31
HALIFAX TRAJEDİSİ 34
İŞİ BATIRMAK 37
HERKESİN ÇAY SAATİ 40
SAVAŞIN DERİNLİKLERİNDE 43
TEK ELLE
ALKIŞLAMANIN CEZASI 46
ALTIN KOLLU ADAM 49
"DE GROTE" BAĞIŞÇI ŞOVU 52
150 NUMARALI BAĞIŞÇI 55
KIZIL SAÇLILAR ACI ÇEKER 59
KIRMIZI IŞIK, YEŞİL IŞIK 62
VANTİLATÖRÜ ŞEYTANLAŞTIRMAK 65
TARAFTARLAR
ve YER FISTIKLARI 68
CHARLOTTE BRAUN'U ÖLDÜRMEK 71
ÖĞLE YEMEĞİ VE BİR CİNAYET 74
KARA PARA AKLAYAN
ŞANTAJCININ TUTKUSU 77
ÇALINAN GÜLÜMSEME 80
SANAT ESERİNİ İHYA ETMEK 84
MADALYALARI ERİTMEK 88
KRALA LAYIK BİR ŞEHİR 91
KOLAYI DENETLEME FAALİYETİ 94
BAY LSD 97
YÜKSEĞE VE DIŞARI
ATILAN TOP 100
PERFORMANS ARTIRAN
SAKATLIKLAR 104
TAHTA BACAKLA
MADALYA KAZANMAK 107
UYUMSUZ 110
SERÇEYİ ÖLDÜRMEK 113
KOBRA ETKİSİ 116
İSMİ İLE MÜSEMMA
YILAN ADASI 119
CESETLER NEREYE
GİDER? 122
GÜMÜŞ TOP KATLİAMI 125

ÜÇ-ADALI
BAĞIMSIZ ŞEHİR 128
GÜNEYDEKİ KUZEY 131
ÇANTALAR NEREYE
GİDER 134
TİTANİK'İ BULMAK 137
DÜNYAYI KURTARAN
İKİ SOVYET 140
KÜBA'YI SUÇLA 144
KANADA'YI İŞGAL ETMEK 148
DOMUZ SAVAŞI 151
DENİZDEKİ DOMUZ PASTIRMASI 154
İFTİRA DAVASI 157
McSOSİSLİ 160
PATATES PARTİLERİ 162
ATEŞ ATI KADINLARI 165
ŞEKERLEMEYE ÖZEL
ZAMAN AYARI 169
TEK KOLLU
DOLANDIRICILAR 172
ZONG 175
DENİZDE FİRAR 178
SIÇANLAR! 181
AMAGANSETT SALDIRISI 184
SAVAŞ OYUNLARI 187
ROKET POSTASI 189
UZAY POSTASI 192
AY'DAKİ AMERİKAN BAYRAKLARI 195
AY'DA MAHSUR KALMAK 198
D-DAY'İN LANETLİ PROVASI 202
IF DAY 206
KARE ŞEKİLLİSİ ÇOK DEMODE 210
LİMONANA 213
ALIN YAZISI İLE RANDEVU 216
SÜPER TOHUM BANKASI 219
ÖLMEYECEKSİN 222
PERULULAR İÇİN FESTİVUS 225
DONDURMA, BAĞIRMA 228
GÜLER YÜZ TAKININ 230
MÜKEMMEL SUÇ MAHALLİ 233
OLAĞAN ŞÜPHELİLER 236
BURUŞMAK 240
GEÇİCİ KÖRLÜK 243
BU KUŞUN ADI NE? 245
YOKSULA UYGUN,
PRENSLERE LAYIK BİR YEMEK 248
1928'DEN BU YANA İCAT EDİLEN
EN HARİKA ŞEY 251
YEŞİLE DÖNEN TURUNCU 254
KAYIP MUZLAR 257
RADYOAKTİF KIRMIZILAR 260
BOĞANIN GÖZLERİ 263
KAN ŞELALESİ 266
MARKS'I TERK ETMEK 269
SAHİPSİZ TOPRAK 272
ÇÖP ŞEHRİ 275
ÇÖP TALEBİ 278
DOMUZ ETİ PROJESİ 280
BÜYÜK ŞURUP HIRSIZLIĞI 283
YAĞ BARONU 286
SOĞAN ŞEBEKESİ 289
YERDEN HAVALANMAK 292
GÖKDELENDEKİ KUSUR 295
SONSUZLUK VE ÖTESİ 298
NORVEÇ ODUNU 301

GİRİŞ

Gerçek kurgudan daha tuhaftır. Birisi söylemişti bir zamanlar bunu. Kimin söylediği hakkında bir fikrim yok, ancak haklı olduğunu düşünüyorum. Etrafımızda, bizleri en çok şaşkınlığa uğratan şeyler uydurulmuş değildir; gerçektir. Bir zamanlar Mark Twain'e ait olduğu iddia edilen sözler, bunun nedenini şöyle izah şöyle eder: "Kurgu ihtimallere bağlı kalmak zorundadır; oysa gerçeğin böyle bir zorunluluğu yoktur."

Üç yıldan daha uzun bir süredir bu ilginç olaylar ve onların ardındaki merak uyandıran hikâyeler hakkında yazmaktayım. Örneğin; herkes bilir ki hava yolu şirketleri zaman zaman yolcu valizlerini kaybeder fakat onları aylar sonra bulduklarında valizlere ne olur? Sahipleri bulunamayanlar nereye gider? İnsanların aya çıktıklarını biliyoruz fakat geri dönemeselerdi ne olurdu? Arkalarında bıraktıkları eşyalara ne olur?

Bu kitapta bunlara benzer şeylerin cevaplarını ve dünyanın en akla ziyan, ıvır zıvır şeylerinin ardındaki yaklaşık yüz kadar hikâyeyi bulacaksınız. Her başlık altında bir olay, onun

ardındaki hikâye ve bu olayla ilintili ek bir bilgi yer alıyor. Bunları belirli bir düzen içinde peşpeşe sıralamaya gayret ettim fakat mantıklı bir diziliş pek mümkün olmadı. McDonald's'dan (orada neden sosisli sandviç satılmaz?) Yaz Saati Uygulaması'na (ve balkabağı ile ilgisi... Göreceksiniz!) kadar oldukça hızlı zikzaklı geçişler yaparak ilerleyeceksiniz. Hepsi yaklaşık bir on sayfa içinde; tarih boyunca TV'de yapılan en tuhaf reality şova (Hollanda yapımı) göz atıp, bir şekilde devamında dünyanın en tuhaf trafik ışıklarına (Kuzey Kore'ye) doğru yol alacağız. Birlikte, her birinde mutlaka ilginç şeylere rastlayarak bir konudan diğerine zıplayarak dolaşacağız. Muhtemeldir ki her bir konu başlığı altında size ilginç gelecek yerlerde bulacaksınız kendinizi. (Bunlar ve benzeri şeylerin daha fazlası için internet sayfamı *www.NowIKnow.com*'u ziyaret edebilirsiniz. Orada çok daha fazla rastgele seçilmiş olaylar ve onların ardında yatan hikâyeleri bulacaksınız. Abraham Lincoln'ün, ilk Gizli Servis'i hem de ölümcül bir şekilde vurulduğu gün kurduğunu biliyor muydunuz?)

Her bir hikâyede, gerçeğin kendisinin kurgudan daha tuhaf olduğunun kanıtını görüp *artık biliyorum* diyebileceksiniz. Sonuçta, öğrenmek yolun yarısıdır, değil mi? Öyleyse, uydurulduğu takdirde gerçek olması mümkün olmayan –ki hepimiz gerçek olduklarını biliyoruz– bütünüyle tuhaf bulacağınız bu dünyaya hoş geldiniz.

AMAN TANRIM, BU NASIL BİR ZEKÂ BÖYLE

Süper Bilgisayarın Sansürlenmesi

Jeopardy![1] adlı yarışmanın tutkunuysanız ve yarışmayı özellikle 2004 yılında izlediyseniz, Ken Jennings'i ekranda görmüş olma ihtimaliniz yüzde 50'dir. Utahlı bir bilgisayar programcısı olan Jennings, o yıl (hafta sonları, yaz dönemi için verilen aralar, çeşitli yarışmalar ve özel yayınlar nedeniyle) 182 takvim gününe yayılan birbirini takip eden yetmiş dört bölümü kazandı. Yetmiş dört bölümde elde ettiği birincilik ve bir ikincilik nedeniyle kazandığı ödül toplamı 2,5 milyon doları aşmıştı.

Jennings, daha sonradan çıktığı *Jeopardy!* yarışmalarında bugüne dek bir 800.000 dolar daha kazandı. Daha önceki yirmi yılın en güçlü birincileri olan 145 kişinin katıldığı, *Jeopardy! Şampiyonlar Turnuvası*'na katılmak üzere 2005 yılında geri döndü. İkinci olup 500.000 dolar kazandı. 2011 yılının Şubat ayında, *Şampiyonlar Turnuvası*'nın galibi Brad Rutter ile birlikte, IBM mühendislerinin geliştirdiği Watson adlı bir

1 Ülkemizde "Riziko!" adıyla yayınlanan bilgi yarışması.

bilgisayarla karşılaştı.

Watson'ın, bu iki 'insan' şampiyonu yenerek kazandığı 1 milyon dolar iki hayır kurumuna bağışlandı. Jennings, 300.000 dolar ve üçüncü olan Rutter ise 200.000 dolar kazandı. (Her ikisi de kazandıkları ödülün yarısını hayır kurumlarına bağışladı.) Watson'ın programcıları bilgisayara; Wikipedia, haber makaleleri, sözlükler, eş ve zıt anlamlı kelimeler ile uzmanlık konularına ilişkin kavramlar, tanımlar ihtiva eden sözlük ve kitaplardan 200 milyonu aşkın sayfa yüklemişti. Ancak Watson, Jennings ve Rutter'i yenmesine rağmen, yaratıcıları bir aksaklık olduğunu fark etmişlerdi. Watson, argoyu ve İngilizcenin nüanslarını anlamakta zorlanıyordu. *Jeopardy!* Yeniden yayınlanmaya başladığı sıralarda Watson ekibi bilgisayarın veri bankasına argo ve kısaltılmış kelimeler sitesi olan *Urban Dictionary*'yi de kopyalamıştı.

1999 yılında kurulan *Urban Dictionary*; kullanıcılarından, ortak dile giren fakat genel kabul görmeyen ya da en azından *Merriam-Webster's* veya *Oxford Sözlük*'te yer almayan sözcük ve deyimleri önermelerini ve onları oylamalarını ister. Yıllar içinde bu internet sayfası, resmi çevreler nezdinde de kabul görmeye başladı; örneğin, www.thesmokinggun.com sitesinde belirtildiğine göre, bir şüphelinin Facebook sayfasında "bir şahsı karanlığa gömmek" niyetinde olduğunu ifade etmesi durumunda, *Urban Dictionary* federal savcılar için başvurulacak bir kaynak olarak kullanılmaktadır. (*Urban Dictionary*'ye göre bu deyim "birisini, ölümüne neden olacak şiddette fiziksel olarak dövmek" anlamına gelmektedir.) Bu sitede ayrıca müstehcenlik ihtiva eden ve ima ettiği anlam anlaşılmadan belirli çevrelerde kullanılmaması gereken bir dolu terim ve sözcük yer almaktadır.

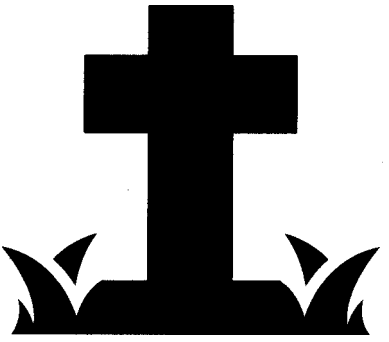
Watson, bunları değerlendirmekten acizdi. *Fortune* dergisinin bildirdiğine göre kompütarize *Jeopardy!* Şampiyonu,

bazı kırıcı sözler ve hayvan tabirleri kullanarak "kibar lisanla küfür arasındaki farkı ayırt edemediğini" belli ediyor, programcı-araştırmacılarına bir yerde hata yaptıklarını adeta açıkça anlatıyordu. Araştırmacılar Watson'ın programına küfür filtresi ekledi fakat *Urban Dictionary*'nin geniş terim ve sözlük haznesi nedeniyle bu tedbir yetersiz kaldı.

Bir denizci gibi küfür eden üstün yetenekli bir robot yaratma peşinde olmayan araştırmacılar, başka bir çareleri kalmayınca *Urban Dictionary*'yi Watson'ın hafızasından sildi.

EK BİLGİ

Ken Jenning'in inanılmaz *Jeopardy!* serüveni, neredeyse, daha gerçekten başlamadan sona eriyordu. Katıldığı ilk bölümün son sorusu (ya da *Jeopardy!* tabiriyle "cevabı") "Tek bir olimpiyatta beş farklı dalda madalya kazanan ilk kadın koşucu atlet" idi. Final *Jeopardy!*'ye 20.000 dolarla giren Jennings diğer iki rakibinin önündeydi. 18.000 dolarla ikinci sıradaki Julia Lazarus 3799 dolar riske etti fakat "Gail kimdir?" diyerek yanlış cevap verdiğinden kazancı 14.801 dolara geriledi. (Hemen sonrasında, yarışmacının sunucusu Alex Trebek'e, cevabın ne olduğu konusunda bilgi sahibi olmadığını söyledi.) Jennings, 17.201 dolar riske etti. Doğru cevap ona yarışmayı kazandıracaktı, yanlış cevap hâlinde ise (günün sonuncusu olarak) evinin yolunu tutacaktı. "Jones kimdir?" diye muğlak bir cevap verdi. Trebek hemen, "kadın atletler arasında o kadar da çok sayıda Jones olmadığından, jürinin bu cevabı doğru olarak kabul edeceğini" söyledi. (Doğru cevap Marion olmalıydı. "Marion Jones kimdir?")

BÜYÜK ALDATMACA

Ölü Bir Adam Nazilerle Nasıl Savaştı?

II. Dünya Savaşı boyunca İngiliz hükümeti, savaştaki kayıplarla ilgili bilgi akışını çok sıkı denetliyordu. Nazilerin ve diğer Mihver[2] devletlerinin; kimlerin ne zaman nerede öldüğüne dair herhangi bir şekilde edinemeyecekleri bu kayıtları ele geçirmeleri, İngiliz ve Müttefik[3] güçlerini dünya genelinde tehlikeye atabilirdi. Öte yandan hükümet, savaşla alakalı gelişmeleri vatandaşlarına duyurmakla kendini yükümlü hissediyordu. Bu çelişik iki husus bariz bir gerilime yol açıyordu fakat hükümet, ölümleri gazetelerde yayınlamak suretiyle bir orta yol bulmuş oldu.

Bu ölüm ilanları yukarıda bahsi geçen risklere yol açacak olsa da beraberinde bazı imkânlar da sunuyordu. 4 Haziran 1943 günü *Times* gazetesi üç subay ile aktör Leslie Howard'ın ölüm ilanlarını yayınladı. Subaylardan biri, aynı yılın nisan ayının

2 Temel olarak Almanya, İtalya ve Japonya'nın bunlar dışında Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Finlandiya, Bağımsız Hırvatistan Devleti, Vichy Fransası, Arnavutluk, Habeşistan, Mançukuo, Tayland, Burmanya, Hindistan, Filipinler ve Irak'ın oluşturduğu blok. (ç. n.)

3 Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Sovyetler Birliği ve Çin. (ç. n.)

son günlerinde boğularak ölen Kraliyet Deniz Piyadelerinden Binbaşı William Martin'di.

Yani, bir anlamda öyle denebilirdi. Binbaşı Martin aslında ölmemişti. Ölemezdi çünkü böyle birisi hiç var olmamıştı.

1942'nin sonlarında savaş en yoğun dönemindeyken, Akdeniz bölgesinde hâkimiyet sağlamak Müttefik güçlerinin en önde gelen askerî hedefleri arasındaydı; Kuzey Afrika'da sağlanacak muhtemel bir başarı bunu mümkün kılacaktı. Fakat diğer bazı bölgeleri ele geçirmek bu amacın gerçekleşmesine daha da büyük katkı sağlayacaktı. Örneğin; Sicilya, anahtar bir ada rolündeydi. Winston Churchill'in, "Aptallar hariç herkes Sicilya'nın ele geçirilmesinin Müttefiklerin birinci önceliği olması gerektiğini bilir," şeklinde bir yorum yaptığı söyleniyordu.

O nedenle İngiltere bunu denemeye ve Hitler'i 'aptal' yerine koymaya karar verdi. Gelecekte *James Bond* filmlerinin yazarı olacak Ian Fleming tarafından yazılan bir nottan kısmen esinlenerek geliştirilen bu plana "Operation Mincemeat"[4] adı verildi. Bu harekât ile yanlış bilgilendirme amacıyla hazırlanmış iki dosyanın, İspanya sahillerine bırakılması suretiyle Nazi istihbaratının İspanya ile yakın ilişkisinin kullanılması hedefleniyordu. Bu iki dosyada, Sicilya'ya yapılacak bir saldırıyı perdelemek üzere, diğer bazı bilgilerin yanı sıra Müttefik güçlerinin Yunanistan, Sardunya ve Korsika adalarının sahte işgal planlarının özet bilgileri yer alıyordu. M15 birimi, nihayetinde Almanlara ulaşacağından emin oldukları bu dosyaların İspanyolların eline geçmesini teminen, hayali Binbaşı Martin'i göreve çağırdı. Veya daha doğrusu, onun kıyafetlerini giymiş ve üstünde bahsi geçen dosyalar bulunan bir ceset denize atıldı.

Ocak 1943 tarihinde, Glyndwr Michael adında otuz beş yaşındaki evsiz bir adam, yanlışlıkla fare zehri yediği için dolaylı olarak karaciğer yetmezliğinden hayatını kaybetmişti. Michael'in

4 (İng.) Kıyma Harekâtı. (ç. n.)

ölüm nedenini belirlemenin zorluğu ve ebeveynlerinin zaten ölmüş olması, İngiliz istihbaratının ondan yani onun cesedinden şüphe götürmeyecek bir Kraliyet Piyadesi benzerini yaratmasını kolaylaştıracaktı. Michael'in cesedine, Martin'in rütbesi ve yüksek kaliteli iç çamaşırlarına varana kadar vücut ölçülerine uygun kıyafetler giydirildi. (O zamanlar kaliteli iç çamaşırı temin etmek zordu ve karneye bağlıydı fakat İngiliz Kraliyet Piyadelerindeki bir binbaşı kesinlikle bunlardan giymeliydi.)

İstihbarat, Martin için içinde Pam adlı bir nişanlının da bulunduğu bir öz geçmiş yarattı ve yanına aşk mektupları, satın aldığı bir nişan yüzüğü mukabilinde Londra'da bulunan bir şirket tarafından verilen 19 Nisan 1943 tarihli bir makbuz, Pam'in bir fotoğrafı (ki kız MI5'ta çalışan gerçek bir memurdu) verdi. Ayrıca yanına verdikleri, 24 Nisan tarihli bir Londra tiyatrosu bileti ve ihmalkâr olduğu izlenimini yaratmak üzere üstünde "Geçici" ibaresi bulunan bir kimlikle bu aldatmacayı tamamladılar. Bütün bu şeyleri; biri İngiliz birlikleri için, diğer kopyası da ABD komutanlığına ulaştırılmak üzere hazırlanan Akdeniz savaş planlarının iki kopyası ile birlikte bir evrak çantasının içine yerleştirdiler. İkinci kopya, bir evrak çantasının ancak bir operasyonda kullanılabileceği izlenimini yaratmak için hazırlanmıştı.

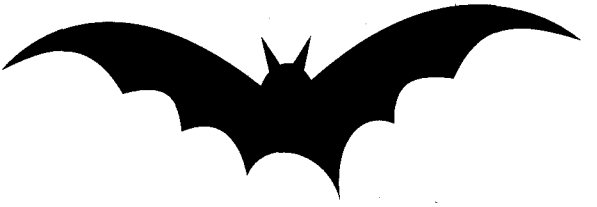
Ceset, 30 Nisan'da su yüzeyine çıkan bir İngiliz denizaltısına alındı. Ceset aynı gün, ölmüş binbaşının trençkotunun iliğine bağlanmış evrak çantasıyla birlikte denize atıldı. Ceset aynen planlandığı üzere sahile vurdu. İspanyol koruyucu tababet subayına göre ölüm nedeni "boğulma" idi; yanında bulunan eşyalardan Martin'in Katolik kilisesine bağlı olduğu anlaşıldığından, subay ceset üzerinde otopsi yapmayı reddetti. Dokümanlar, İngilizlerin geri alma "çabalarına" rağmen birkaç gün sonra Almanların eline geçmişti bile. 13 Mayıs günü

İspanyollar cesedi, uygun bir şekilde gömülmesini sağlamak üzere İngilizlere geri verdi. Evrak çantasının açıldığı ve içindekilerin incelendiği çok açıktı.

Almanlar, Martin'in hassas dokümanları İngiltere'den Cebelitarık'a uçakla götürmek üzere yola çıkan bir kişi olduğu aldatmacasına kanmıştı ve bu düşünceleri *Times* gazetesinde 4 Haziran günü çıkan ölüm ilanı ile pekişmişti. Alman kurmayları, oralardaki birliklerini güçlendirmek üzere Yunanistan, Sardunya ve Korsika'ya ilave birlikler kaydırdı ve Sicilya'yı neredeyse savunmasız bıraktı. 9 Haziran günü Müttefik güçler Sicilya'yı işgal edince, kayıtların da doğruladığına göre, Almanlar bunun taktik bir aldatmaca olduğunu düşündü. Almanlar, 12 Haziran'da adaya takviye birlikler gönderdiler ancak bunun için çok geç kalınmıştı. Kabaca iki hafta sonrasında ise Mihver güçleri adadan geri çekilmeye başladı.

EK BİLGİ

Ünlü beyzbol menajeri Billy Martin bir William Martin (yukarıdaki metindeki sahte binbaşı) değildi. Gerçek adı Alfred Manuel Martin Junior'du; babası Alfred Senior, Billy çocuk yaşlardayken evi terk etmişti. O dönemde Billy'nin anneannesi ona, İtalyancada "güzel" anlamına gelen "Bello" diye seslenmeye başladı. Billy'nin annesi Joan ise "Billy" lakabını taktı; eski kocasından nefreti nedeniyle Billy'nin gerçek adını ondan gizledi. Wikipedia'ya göre, Billy okula başlayana kadar gerçek adını öğrenemedi. Öğretmeni "Alfred Martin." diye seslendiğinde, başka birine seslenildiğini düşünüp dönüp bakmadı.

YARASA BOMBASI

Konvansiyonel Olmayan Savaşta Yarasa Kullanmak

14

II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde ABD, Japonya'nın görünürde başka türlü teslim olacağına ihtimal vermediğinden Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombaları attı. Yanıklar ve radyasyon rahatsızlığı nedeniyle dört ay içinde ölenler de hesaba katıldığında 250.000'e varan sayıda insan öldü. Atom bombasının yapım araştırmaları 1939'da başladı; bu silahın kararlılıkla geliştirilmesinin ardındaki teknik çalışmalar ise Manhattan Projesi ile Haziran 1942 yılında başlatıldı. Fakat 1943'ün Mart ayında ABD, binlerce canı kurtaracak bir başka silah geliştirmekteydi.

Tabii ki bu süreçte ölecek milyonlarca yarasanın canını hesaba katmazsanız.

1940'ların ortalarında birçok Japon binası hâlen, doğal olarak kolaylıkla yanabilen ahşap ve kâğıttan inşa edilmekteydi. Eğer ABD Ordusu, geniş bir alana yayılan çok sayıda binada yangınlar başlatmanın bir yolunu bulabilseydi Japonya'nın

altyapısı ve ekonomisi ciddi zarar görür fakat insan kaybı nispeten az olurdu. Fakat bu, imkânsız görünüyordu. Napalm bombaları, her yerde yangın başlatabilir fakat yangının yayılmasını sağlayamazdı. Çok sayıda küçük başlıklı bomba ile yapılacak halı bombardımanı, vurulan alanı genişletebilir fakat muhtemeldir ki çok sayıda yangın başlatamazdı. Ve tabii ki her iki durumda da ölü sayısı yine de yüksek olabilirdi.

Fakat Manhattan Projesi başlatılmadan birkaç ay önce, Lyte Adams adlı bir diş cerrahı, bu stratejinin bir parçası olarak yarasaların kullanılması fikrini ortaya attı. Daha sonraları *Air Force Magazine*'ye verdiği bir demeçte, New Mexico'daki Carlsbad Kanyonu civarında uçuşan milyonlarca yarasayı görünce aklına hemen, onların yangın bombalarının Japonya'nın dört bir yanına dağılmasında kullanılabileceği fikrinin geldiğini ifade etmişti. Birkaç tanesini bizzat yakalayıp bir araştırma yapmış ve yarım kilonun bir hayli altında ağırlıklara sahip en küçük yarasaların bile, ağırlıklarının üç katı ağırlığındaki patlayıcı taşıma yeteneklerinin olduğunu keşfetmişti. Bu planını askerlere sunmuş (belli ki o vakitler bu prosedür çok sıradışı bir şey değildi) ve komutanlar bu önerinin araştırılmaya değer olduğunu kabul etmişlerdi.

Adams'ın teorisi basit ve anlaşılır nitelikteydi. Bir milyon yarasa yakala ve onlar kış uykusuna yatmışken yangın çıkartıcı zaman ayarlı cihazları gövdelerine bağla. Bin tanesinin her birini yüksek irtifalarda açılmak üzere tasarlanmış bin adet bombanın içine sok. Uçakları gece vakti Japonya üzerinde uçur, bombaları bırak ve yarasalar oradan oraya uçuşsun. Şafak söktüğünde, diye devam ediyor teori, yarasalar karanlık yerlere saklanacaktır ve nerede yaşadıkları dikkate alındığında en bilinen saklanma yerleri evlerin tavan araları olacaktır. Zamanlayıcı geriye sayacak ve kısa bir süre sonra, açıkça izahata gerek yok, yüz

binlerce Japon binası yanıp kül olacaktır.

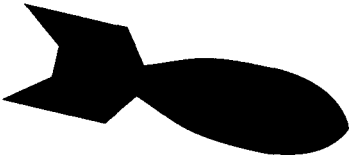
Bu fikir, bir süre sonra teori olmanın ötesine geçti. 1943 yılının Mart ayına gelindiğinde, ABD Ordusu Teksas'ta tespit ettiği, milyonlarca uçan yaratığa ev sahipliği yapan bir dizi mağarada uygun sayıda yarasa belirledi. Yaklaşık bir sene sonra, iki milyon dolarlık (bugünün parasıyla yirmi beş milyon dolar) bir harcama ile Adams'ın teorisi test edildi. Yaşanan sadece bir büyük problem haricinde –bir noktada, yarasalara bağlı bazı bombaların çözülmesi askerî üste büyük bir yangına neden olmuştu –askerî yetkililer yarasa bombalarının gerçekten işe yarayacağına ikna olmuşlardı. Raporların birinde, (başlatabilecekleri yangın adedi ölçü alındığında) yarasa bombalarının bilinen diğer yangın çıkartıcı cihazlara nazaran on ile otuz kat daha etkili olduğuna vurgu yapılıyordu.

Fakat yarasa bombaları hakkında 1944 yılının ortalarında yayınlanan son rapor olumlu olmasına rağmen, bu bombaların hayata geçirilmesi için bir yıla daha ihtiyaç duyulduğundan bahsediyordu. Yavaş gelişen bir program olduğu için ordu, projeyi tam anlamıyla geliştirilemeden iptal etti.

EK BİLGİ

Yarasalar (diğer şeylerin yanı sıra), sıtma mikrobu taşıyan sivrisinekler dâhil, böcek yer. 1920'lerde Charles Campbell adlı bir araştırmacı, yarasaların tüneme yeri vazifesini görecek "yarasa kuleleri" inşa edilmesi fikrini ortaya attı. Böylece yarasalar gün içinde bu kulelerde barınacak, geceleri ise kendilerine sivrisinek ziyafeti çekebileceklerdi. Faal olan kulelerden biri Florida Üniversitesi'nde bulunmaktadır fakat muhtemelen en ünlüsü Florida Keys'te bulunan Sugarloaf Key Yarasa Kulesi'dir. Sugarloaf kulesi, Richard Perky adlı bir balıkçı barınağı sahibi tarafından 1928 yılında büyük bir tantana ile inşa edildi fakat

büyük bir problem yaşandı. İlginç yerlerin tanıtımını da yapan Atlas Obscura adlı çevrim içi dergiye göre, Perky'nin kuleye yerleştirdiği yarasalar yiyecek böcek bulmak üzere kuleyi terk ettiler ve bir daha geri dönmediler.

BOMBAYI YENMEK

Hiroşima ve Nagazaki'den Sağ Kurtulan Adam

Hiroşima'ya yaptığı iş seyahati sonrasında evine dönmek üzere olan yirmi dokuz yaşındaki Tsutomu Yamaguchi, evrakları ciro etmekte kullandığı *hanko* denilen şahsi mühürünü ofiste unuttuğunu fark etti. Tarihi bir olay dönüşüne engel oldu. ABD bombardıman uçağı *Enola Gay,* Hiroşima'ya atom bombası attı; bombanın orta vuruş noktası Yamaguchi'nin adımlarının onu götürdüğü yere 3 km.den daha yakın mesafedeydi. Patlamada yaklaşık 140.000 insan öldü fakat Yamaguchi hayatta kaldı. Patlamanın şiddeti onu yere savurdu, sol kulak zarını kalıcı hasara uğrattı, geçici körlük yaşattı ve vücudunun çeşitli yerlerinde ciddi yanıklara neden oldu. Ancak yine de kendine sığınacak bir yer bulabildi ve bir sonraki gün tedavi olmak üzere yaşadığı yere dönmeyi başardı.

Yamaguchi, iki gün sonra, sargılar içinde ve sol kulağı sağır vaziyette işbaşı yaptı. İş yerindeki amirine Hiroşima'nın bombalanmasının hikâyesini aktarırken, sadece birkaç gün önce

tanık olduğu görüntüler yeniden belirdi gözlerinin önünde. Fakat çektiği acı, geçmişin acısı değildi. İş yeri Nagazaki'deydi ve bu kez Nagazaki'ye atılan atom bombasının orta vuruş noktasına yine 3 km.den daha yakındı.

Ve yine hayatta kalmayı başardı. Patlamanın yakıcı etkisi, ilk patlama nedeniyle vücudunda bulunan sargıları paçavraya çevirmiş ve ateşini yükseltmişti. Buna rağmen, bu kez vücudunda ilave bir hasara neden olmamıştı.

Japon resmî kayıtlarında Yamaguchi, iki kez *hibakusha*[5] olarak tanınan tek kişidir. (*Hibakusha*lara devlet tarafından, özellikli yardım ve destek verilir.) Her iki patlamadan sağ kurtulan insan sayısının toplamda muhtemelen 100-300 arasında olduğu tahmin edilmekle beraber, bugüne kadar bu payeye hak kazanan Yamaguchi'den başka kimse olmamıştır.

Yamaguchi, daha sonra, patlamaların şiddetine, yakıcı etkisine ve radyasyonuna maruz kalma nedeniyle birçok sağlık problemi yaşadı. Genç yetişkinlik yaşları boyunca vücudunda sargılarla yaşadı, sol kulağı duyma yetisini kaybetti (daha önce belirtildiği gibi) ve saçları döküldü. Çocuklarının hepsi, radyasyon nedeniyle kendilerine kalıtım yolu ile birtakım sağlık problemlerinin intikal etmiş olduğuna inanıyor. Ne var ki Yamaguchi (uzun bir tedavi süreci sonrasında) işine dönebildi; nispeten normal ve aynı zamanda uzun bir yaşam sürdürdü. 2013 yılının Ocak ayında öldüğünde doksan üç yaşındaydı.

EK BİLGİ

Bazıları, her iki bombadan da sağ kurtulan Yamaguchi'yi dünyanın en şanslı adamı sayar. Eğer öyleyse, peki ya Kathleen *Caronna için ne demeli?* 1997 *yılında, New York'taki Macy's* alışveriş merkezinin Şükran Günü Geçit Töreni esnasında devasa

5 Atom bombasından sağ kurtulan insanlara verilen ad. (ç. n.)

bir *Cat in the Hat*[6] balonu, balonu tutanların elinden kurtulup bir aydınlatma direğine çarparak direği devirdi. *The New York Times*'te yer alan bilgiye göre, aydınlatma direği devrilirken Caronna'nın başına çarparak bir ay boyunca komada kalmasına neden oldu. Dokuz yıl sonra, New York Yankees beyzbol takımının atıcı oyuncusu Cory Lidle'ın kullandığı kendisine ait uçak, Doğu Nehri'ne bakan bir evin üzerine düştü; kendisi ve yanındaki uçuş öğretmeni hayatını kaybetti. Uçak, Kathleen Caronna'nın sahibi olduğu evin üstüne düşmüştü. Kathleen evde olmadığından sağ salim kurtuldu fakat yatak odası olayın devamında çıkan bir yangın nedeniyle tahrip oldu.

---

6 İnsan benzeri kedi figürü. (ç. n.)

ZORU BAŞARMAK

Matematikçiler Piyangoyu Nasıl Tutturdu?

Güncel bir espriye göre loto, matematikten anlamayanların ödediği bir vergidir. Fakat zaman zaman bunun tersine tanık oluruz. Şöyle ki matematiği çok ama çok güçlü insanlar, sadece loto oynamakla kalmaz, aynı zamanda cepleri havadan gelen para ile dolup taşar.

Cash WinFall, Massachusetts'te oynanan oldukça popüler bir şans oyunudur. Kırk altı sayı arasından altısını seç. Hepsini tuttur, büyük ikramiyeyi kazan. İki sayı tutturulduğunda (biletiniz bedavaya gelir); üç sayıda (5 dolar), dört sayıda (450 dolar) ve 5 sayıda (4000 dolar) kazanma imkânı vardır ki toplamda bu ikramiyelerin herhangi birini kazanma ihtimaliniz 1:7'den daha yüksektir. Pazartesi ve perşembe günlerinde olmak üzere haftada iki kez çekiliş yapılır; her bir biletin fiyatı iki dolardır. Büyük ikramiye 500.000 dolardan başlar fakat kimse kazanamazsa ki oyunun tarihinde sadece bir kez kazanılmıştır, ikramiye tutarı 2 milyon dolara ulaşana kadar yükselir ve bu

noktadan sonra yeniden başa döner.

Eyalet, bu oyundan her yıl 10 milyon doların üzerinde kazanç sağlar. *Boston Globe*'nin bildirdiğine göre, her yıl bir grup oyuncu da bir yolunu bulup büyük miktarlarda ikramiye kazanır. Kazanan bu gruptan söz etmekten hoşlanmasak da nasıl başardıklarının anlaşılması, birtakım karmaşık ayrıntılarına girilmesini gerektiriyor. Fakat hikâyenin önemli kısımları aşağıdaki gibidir.

Büyük ikramiye iki milyon dolar tavanını aştığında kimse tarafından kazanılmazsa büyük ikramiye tutarı bir sonraki çekiliş için yeniden 500.000 dolara düşer. Fakat eyalet; 2 milyon dolarlık büyük ikramiyeyi, bir sonraki çekilişte yeniden 500.000 dolardan başlatıp aradaki 1,5 milyon dolarlık (veya üstü) fazla tutarı gelir hanesine yazmaktansa bu fazlalığı aynı çekilişin ikincil ikramiyelerine aktarır. *Aktarım* sonucunda; bu fazlalık paranın büyüklüğüne ve çekiliş için alınan bilet sayısına bağlı olarak, ikincil ikramiyeler çok uçuk miktarlara çıkabilir, nitekim çıkıyor.

Örnek olarak, 14 Temmuz 2011 tarihli ikramiyeleri ele alalım. Yaklaşık 1,9 milyon dolar fazlalık tutar oluştuğundan ve satılan bilet sayısı az olduğundan, ikincil ikramiyeler yüksek tutarlara ulaşmıştı. Altı sayıdan üçünü tutturup 5 dolar almak yerine 26 dolar alacaktınız. Altı sayıdan dördünü tutturup 150 dolar almak yerine, 802 dolar alacaktınız. Altı sayıdan beşini tutturup 4000 dolar alabilecekken 19.507 dolar civarında para alacaktınız (Ve tarihsel olarak bu, bir *aktarım* için düşük bir tutardır; bir tarihte, altı sayı üzerinden beş sayı tutturmanın ikramiyesi 100.000 doları aşmıştı.)

Farzedelim ki biletlere, tanesi 2 dolardan 100,000 dolar para yatırdınız. Bu, 50.000 adet katılma hakkı elde ettiniz demektir. Bu durumda, altı sayı üzerinden dört sayı tutturma ihtimaliniz

1:800'dür, yani sadece bununla, yaklaşık olarak başa baş noktasına ulaşır, yani yatırdığınız 100.000 doları yaklaşık olarak geri almış olursunuz. Üç sayıyı yaklaşık 1000 kez tutturursunuz, bu da 26.000 dolar eder. Beş sayıyı bir hatta iki kez tutturabilirsiniz, bu da banka hesabınızdaki 100.000 dolarınıza 25.000 dolar daha eklersiniz ve evet, bunlar daha önce tekrar yerine koyduğunuz 100.000 dolara ilave tutarlar olacaktır.

İşte bazı insanların yaptıkları şey de tam olarak budur. Bir istatistiksel çalışma, 100.000 dolarla en kötü ihtimalle, başa baş noktasının hemen hemen yakalanacağını gösteriyor (tabii ki 2 milyon dolar üstü büyük ikramiye birisi tarafından kazanıldığı takdirde ek kazanç sağlayacağınız bir *aktarım* yapılmayacaktır). Batı Michigan'da bahis firması işleten bir çift, Selbeeler, 14 Temmuz çekilişinin hemen öncesinde 300.000 doları aşan tutarda Cash WinFall bileti satın aldı. Bu, Selbeelerin aktarım yapılmış çekilişi ilk istismar etme girişimi değildi: Bugüne kadar, 1 milyon doların üzerinde ikramiye kazandılar.

Piyango idaresi, sistemdeki bu zaafın daha fazla kötüye kullanılmaması için (medyanın ve bu fırsatın herkes tarafından görünür oluşunun caydırıcı etkisine rağmen) bir kişinin bir seferde alabileceği bilet adedini sınırlama gibi bazı önlemler aldı.

EK BİLGİ

Jesus Leonardo adlı bir New Yorklu, duvar boyacılığı ve cam siliciliği gibi marjinal işler yaparak kıt kanaat geçinmekteydi. Zaman zaman lotoda değil de at yarışlarında şansını denerdi. New York City OTB'ye (hipodrom dışı ganyan kuruluşu) gider ve bir iki bahis oynardı. 1999 yılında bir gece, kaybettiği bahislerin kuponlarını daha öncekiler gibi çöpe attı. Fakat aynı gece kısa bir süre sonra, telgrafla, bir düzeltmenin yapıldığı ve

bir talihlinin 900 dolar kazandığı bilgisi geldi. Fakat ne yazık ki bileti çoktan OTB'nin çöplüğünü boylamıştı ve bilet olmaksızın ikramiyesini tahsil etme imkânı yoktu. O gece OTB yetkilisi ona, atılmış biletler yığını içinde kendi biletini araması için izin verdi. Leonardo kendi biletini bulamadı, ancak toplamda 2000 dolar kazanmış iki farklı bilet buldu. Leonardo, bunu takip eden on yıl boyunca aynı şeyi yapmaya, atılmış biletleri tam zamanlı olarak karıştırmaya devam etti. Bu çabası ona yıllık olarak 40.000-50.000 dolar arası kazanç sağladı. Leonardo aynı yolda devam ediyor; New York'un OTB'si ise 2010 yılının sonunda kapandı.

SARIYI ALTINA DÖNÜŞTÜRMEK

Pistte Kazanmanın Yolu

Yazar Ben Mezrich, *Bringing Down the House* adlı kitabında, çoğu MIT'den (Massachusetts Institute of Technology) bir grup blackjack oyuncusunun kumarhaneleri sistematik biçimde milyonlarca dolar dolandırışını hikâye ediyor. Blackjack takımının esaslı matematik becerileri gerektiren sistemi, blackjack oyununun kendi kurallarını istismar etmekten çok, kumarhane kurallarını atlatmak üzerine kuruluydu. Kitap, hiçbir şeyi değilse bile, dolandırılamayacakları izlenimini vermeyi amaçlayan kumar dünyasının, kendi zaafları konusunda nasıl sessiz kaldığını gözler önüne seriyor.

Fakat bu, insanları denemekten ve zaman zaman da başarmaktan alıkoymuyor.

Barney Curley 1970'lerde, Kuzey İrlanda'da ve İrlanda genelinde kumar çevrelerince tanınan bir kumarbazdı. Bir fırsatını kollayan Curley, işleyecek bir plan yaptı; bu plan o kadar mükemmel işledi ki İrlandalı bahisçiler iddia kurallarını

değiştirmek durumunda kaldı. Curley bu planı, İrlanda'daki bir at yarışı pistinin tek bir telefon hattı ve bu tek hattın da kamuya açık ödemeli bir telefona bağlı olduğunu fark etmesi üzerine kurguladı.

Curley, *Yellow Sam* adını verdiği bir at yetiştirdi ve antrenörüne bu atı, Dublin'e arabayla kırk beş dakikalık sürüş mesafesinde olan söz konusu Bellewstown pistinde koşulacak özel bir yarış için hazırlaması talimatını verdi. Atı özel bir koşu için hazırlama kararı, amaçlanan bu koşunun genellikle amatör jokeyler tarafından koşulacak olması ile bir araya geldiğinde, Yellow Sam'in yarışı kazanma şansı fevkalade artıyordu.

Ancak asıl para, yarışı kazanmakla hak edilecek ödülde değildi. Curley, kendi atına bahis oynamakla, özellikle de bahisleri düzenleyenler Yellow Sam'i kazanma şansı zayıf bir at olarak belirledikleri takdirde, çok daha fazlasını kazanabilirdi. Nitekim Curley'in planı bunun öyle olmasını sağladı. Bellewstown'da yarışmadan önce, Yellow Sam'i birkaç yarışta kötü koşullarda yarıştırdı ve kötü sonuçlar almasını sağladı. Bu hesaplı hareket sonuç verdi. Yellow Sam, Bellewstown'daki yarışacak atlar listesine girdiğinde yavaş ve rakip olamayacak bir at olarak tanımlandı ve handikapı 20-1 olarak başlatıldı (*1'e 20 kazanma şansı*).

Atları performansına göre puanlamak ve onların handikaplarını belirlemek yeni bir şey olmayıp, bahis yapıcılarının yapageldikleri uzun geçmişi olan bir sistemdir. Bahisler yatırılmaya başlayınca, bahis yapıcılar handikapları, bahislerin gidişatını yansıtacak şekilde ayarlar; böylece, herhangi bir spor etkinliğinde ikramiye oranı, etkinliğin başladığı âna kadar değişmeye devam eder. Ganyan bayiilerinin çoğu; tanımadıkları kişilerin, daha da kötüsü Curley gibi tanınmış profesyonellerin oynadıkları yüksek tutarlı bahisleri

kabul etmez. Curley, çok sayıda düşük tutarlı bahis oynamanın ve bu bahislerin yapıldığı bilgisinin yarış pistindeki bahis yapıcılarına ulaşmasına engel olmanın bir yolunu bulmalıydı ki Bellewstown bu nedenle seçilmişti. Sonuçta, kamuya açık o tek telefon, operasyonun anahtarıydı.

Yarış 26 Haziran 1975 günü koşulacaktı. Arkadaşlarını, aile fertlerini ve hatta kiraladığı bazı kişileri seferber edip, bütün tasarrufunu (kabaca 15.000 İrlanda sterlini) bu iş birlikçilerine dağıttı. Her birine içine 50-300 sterlin arasında para ile talimatlarını koyduğu birer kapalı zarf verdi. Bu kişileri yaşadıkları yerlerdeki ganyan bayiilerine yönlendirdi. Yarış başlamadan on dakika önce, hepsi bahislerini Yellow Sam üzerine yatırmışlardı.

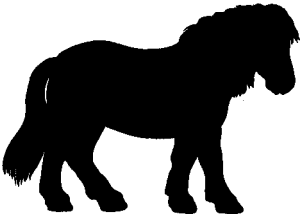
Yarışın on beş dakika öncesinde ise, Curley'in yarış pistindeki kişilerce tanınmayan bir başka arkadaşı olan Benny O'Hanlon, ailesi ile ilgili acil bir durum olduğu yalanını söyleyerek o telefon kabinine girdi ve "ölmek üzere" olan halasını yaşamının son anlarında teselli ediyormuş gibi rol yapmaya başladı. Hiç kimse O'Hanlon'u telefon kabininden çıkarmaya yanaşamadı ve dolayısıyla yarış pisti haricindeki ganyan bayiileri, kendilerinde oynanan bahis bilgilerini yarış pistindeki bahis yapıcılarına ulaştıramadı. Yarış başladığında, Yellow Sam'in, normalde düşmesi gereken handikap oranı 20'ye 1'de kalmıştı ve yarışı kazandı. Curley'in 15.000 sterlinlik yatırımı ona 300.000 veya o günden bu yana olan enflasyon ve pariteler hesaplandığında, 2013 yılı başlarının parasıyla 2,25 milyon İrlanda sterlini kazandırdı.

Operasyon sinsice olmasına rağmen tümüyle yasal olduğundan, bahis yapıcılar Curley'e ikramiyesini, 100 çanta dolusu 1 sterlinlik banknotlar hâlinde de olsa, ödemek zorunda kaldı. Ve bahis oynayanların bu boşluğu istismar etmelerini

önlemek için 100 sterlinden büyük bahislerin, yarışmanın başlamasından en geç otuz dakika önce yatırılması kuralı getirildi.

EK BİLGİ

Fransız yazar ve filozof Voltaire bir hayli varlıklıydı ve servetini Curly'in yaptığına benzer bir yolla edinmişti. 1728-1730 yılları arasında Fransız hükümeti para toplama amaçlı bir piyango düzenlemişti. O tarihte otuzlu yaşlarının ortasında olan Voltaire ve bir çalışma arkadaşı, hükümetin bir hata yaptığını ve dağıtılacak toplam ikramiyenin, biletlerin satışından elde edilecek toplam hasılattan daha yüksek olduğunu fark etti. O nedenle bu ikili, satın alabilecekleri kadar çok sayıda piyango bileti satın almaya koyuldu. Ve bu kurnazlığı sayesinde Voltaire kabaca 1 milyon frank kazanmış oldu.

SABLE ADASI'NIN AHIRI

Küçük Atların Adası

Halifax, Nova Scotia, Kanada'dan güneydoğu istikametinde 241 km kadar seyahat ederseniz karşınıza Sable Adası çıkar. Hiç ummadığınız bir anda karşınızda beliriverir. Kuzey Amerika kıta sahanlığının kuzey Atlantik kıyısında dikkatlerden uzak bir şekilde konumlanmıştır. Sable Adası küçük, ağaçsız, yarım ay şeklinde bir kumluktur. En geniş yeri bir mil kadar bile olmayıp, toplam büyüklüğü sadece 34 km^2 kadardır. 1920 yılından bu yana adada doğan olmamıştır ve geçici bir süre konaklayan bir avuç araştırmacı dışında adada kimseler yaşamamaktadır.

Tabii birkaç yüz atı saymazsanız.

Sable Adası'nın koşulları uygun olmayan bu coğrafyası, nesiller boyunca burada yaşamanın yolunu bulan 350-400 kadar kısa ve tıknaz ata ev sahipliği yapmaktadır. Sahipsiz ve yabanidirler; adada amaçsızca, serbestçe dolaşırlar.

Peki, adaya nasıl geldiler? Çoğu insan bu atların atalarının adaya bir gemi kazası sonrasında ulaştığına inansa da (Sable

Adası'nın tarihte bu tür felaketlere neden olduğu bilinir) bu doğru değildir. Yedi Yıl Savaşı[7] sırasında İngiltere'nin Kanada'dan sürdüğü Akadiyen olarak bilinen binlerce Fransız göçmen, sürgün sürecinde tüm varlıklarını yitirmişti. Bu zorunlu yer değiştirme işlemine yardımcı olmak üzere kiralanan gemi sahibi tüccarın adı Thomas Hancock'tu (ünlü Amerikalı yurtsever John Hancock'un amcası). Hancock, sürgüne giden Akadiyenlere ait bazı atlara el koydu ve bugüne kadar anlaşılamayan bir nedenle, atları götürüp Sable Adası'na bıraktı.

Bugün, atların bu türüne Sable Adası midillileri denir. Gerçek midilli değildirler ancak yanlış bir adlandırma sonucu da olsa onlara bu ad nuhtemelen çoğu at cinsinden daha küçük oldukları için verilmiştir. Sable Adası midillilerinin çok büyük kısmı bu adada yaşar. Bulundukları tek bir başka yer de Nova Scotia'daki Shubenacadie Yaban Hayatı Parkı'dır. Kanada hükümeti bu türün neslinin devamı için birkaç tanesini bu parka taşımıştır. Fakat artık buna da gerek kalmamıştır, çünkü atların Sable Adası coğrafyası, bu yaratıkların bu adada insan müdahalesi olmadan yaşamalarına izin verecek şekilde düzenlenen Kanada kanunları ile koruma altına alınmıştır.

EK BİLGİ

Sürgün edilen Akadiyenler muhtelif yerlere yerleştirilmişlerdir, kimileri Kuzey ve Güney Amerika (Yeni Dünya) kolonilerine, kimileri İngiltere'ye, kimileri de Fransa'ya. Fransa'ya yerleştirilenlerden bir grup daha sonra Yeni Dünya'ya dönüp, o zamanlar bir İspanyol kolonisi olan Louisiana'ya yerleşmiştir. Akadiyenler burada, bugün hâlen yaşattıkları kültürlerini yeniden canlandırmıştır. Fakat bu grup artık "Akadiyen" olarak anılmamaktatır. Bugün onları, zaman sürecinde dönüşmüş hâliyle, benzer bir fonetiğe sahip "Cajun" kelimesiyle tanıyoruz.

7 İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Fransa'nın çoğu sömürgesini İngiltere'ye kaybetmesiyle sonuçlanan savaş. İki önemli sonuca yol açmıştır: 1. ABD'nin kurulması, 2. Fransız Devrimi. (ç. n.)

PARA ÇUKURU

Nova Scotia'daki Saklı Hazine

Gömülü hazine. Aramızdan birisinin, yanında sadece bir kürek ve X ile işaretlenmiş bir haritadan başka bir şey olmaksızın meçhul bir hazineye doğru yola çıkabilecek olması fikri, bu kelimeleri romantikleştiriyor. "Para Çukuru" denilen yere ev sahipliği yapan Nova Scotia'daki Oak Adası'na gömülü bazı hazineler olabilir.

On altı yaşındaki bir çocuk tarafından, on sekizinci asır sonunda keşfedilen Para Çukuru'nun derinliği en az 30 m olup derinliklerinde insan yapımı araç gereçlere rastlanır. Araştırmaların ilerletilmesi konusunda sarf edilen çabalar, toprak çökmesi ve su basması nedeniyle altı can kaybına neden olduğundan sonuç vermemiştir. (Kimileri, yaşanan bu zorlukları, aletleri her kimler gömdüyse, onların kurmuş oldukları bir dizi bubi tuzağına yormaktadır.) Aşağılarda ne olduğunu bilmiyoruz

fakat şunu biliyoruz ki çukurda, eldeki verilere göre, orada olmaması gereken *şeyler* bulunmaktadır.

Gömülü hazinelerle ilgili çoğu efsanede olduğu gibi, Para Çukuru'nun bir efsane olduğuna inanmak için yeterince sebep var. Yaygın bir inanışa göre bu çukur, suyun kayaları eritmesiyle oluşan doğal bir obruk olup bir noktadan sonra, bölgedeki bazı araç, gereç ve diğer malzemeleri yutmuştur. Bu, çok derinlerde bulunan doğal olmayan objeleri açıklar niteliktedir. Para Çukuru araştırmacıları kafa karışıklığı yaşarken, en azından saygın birinin muhtemelen oraya gitmiş olabileceğini biliyoruz. Franklin Delano Roosevelt'in (ABD'nin 32. başkanı) 1909 yılında, buradaki gömülü hazineyi bulmak için bir girişimde bulunduğu iddia edilir. (Onun ve bir arkadaşının bu yerde kazı yaparken çekilmiş bir fotoğrafı mevcuttur.) FDR ve o günden bu yana herkes, buradan eli boş dönmüştür.

Hazinenin çukurun ulaşılamayan dibinde yattığına inananlar, birtakım hikâye ve teoriler aktarırlar. İddiaya göre, çukurun yaklaşık yirmi beşinci metresinde üzerine semboller kazınmış büyük bir kaya parçası bulunmaktadır. Bu sembollerin verdiği mesajı yorumlama çabaları, bir servet umuduna yol açıyor: "15 metre aşağıda 2 milyon pound gömülüdür." Fakat bu kaya en son 1912 yılında görülmüştü ve bugün ise ondan yana bir iz yoktur. Belki vardı, belki de sadece bu efsanenin bir ürünüydü. Eğer varsa derinlerde neler gömülü olduğuna ilişkin inanılmaz teoriler üretmek mümkün. Kimileri bunların korsan hazineleri olabileceğine; kimileri ise Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrasında kaçan İspanyol Donanması denizcilerinin ya da İngiliz birliklerinin ellerindeki kıymetli şeyleri buraya boşalttıklarına inanıyor. Bir başka teori ise Yedi Yıl Savaşları sonunda, Fransız birliklerinin, Nova Scotia ana karasında bulunan Louisbourg Kalesi'nde tuttukları madeni paraları

buraya taşıdıklarını esas alıyor.

Hiç kimse çukurda ne olduğuna dair kesin bir bilgi sahibi değil ve anlaşılan bu sır, on yıllarca çözülemeyecek. Oak Adası artık özel bir mülk ve Para Çukuru'nda yapılacak daha ileri seviye araştırmalar, tehlikeli keşiflerde bulunma konusuna pek ilgi duymadığı anlaşılan sahiplerinin bu konudaki merak ve isteğine bağlı olacak.

EK BİLGİ

Gömülü korsan hazinesi bulunması en muhtemel yer neresidir? Long Island, New York. Korsanlık yaptığı suçlamasıyla 1701 yılında infaz edilen William Kidd adlı İskoç denizcinin, yağmaladığı malların bir kısmını, yargılanması ihtimaline karşı lehine kullanabilmek amacıyla buraya gömdüğüne inanılıyor. Bu taktiğin işe yaramadığı açık. Hazinesi kazılıp çıkartıldığından ve yargılanması sırasında aleyhine delil olarak kullanıldığından, hazinesinin bir kısmını gömdüğü yerin Long Island'ın kuzey kıyısındaki Gardiners Adası olduğunu kesin olarak biliyoruz.

HALIFAX TRAJEDİSİ

Kaza Eseri Gerçekleşen İnsan Kaynaklı En Büyük Patlama

6 Aralık 1917 günü, Halifax, Nova Scotia'yı tahrip eden bir patlama iki bin insanın ölümü ve dokuz bin kişinin yaralanmasıyla sonuçlandı. Fakat bu kitlesel felaketi tetikleyen doğa olayları değildi. Bu patlama, tümüyle insan eseriydi.

O günün sabahında, 8.45'te, SS *Imo* adlı yolcu ve yük taşıyan boş bir Norveç gemisi ile Fransız bandıralı SS *Mont Blanc* gemileri çarpıştı. Bir kargo gemisi olan *Mont Blanc*, I. Dünya Savaşı'nda Fransız güçlerini desteklemek amacıyla sevk edilen cephaneyle yüklüydü. Çarpışma sonrasında *Mont Blanc* alev aldı ve mürettebat sağ salim karaya çıktı fakat muhtemelen lisan engeli -mürettebat Fransızca, Halifax halkı İngilizce konuşmaktaydı– yapılan uyarıların dikkate alınmasına mâni olmuştu. Yirmi dakika sonra, *Mont Blanc*'taki yangın taşıdığı yüke sirayet etti ve gemi yüzlerce izleyicinin önünde infilak etti.

Patlama, Hiroşima'ya atılan atom bombasının yaklaşık beşte biri ile yedide biri şiddetindeydi. *Mont Blanc*'ın kendisi anında

buharlaştı; oluşan bir ateş topu havada 1,5 km.den daha yükseğe tırmandı. Patlama bölgesinin kabaca 1,5 km^2 kadar civarı tahrip olarak yaşanmaz hâle geldi; patlamanın merkezinden on altı km mesafedeki binalarda dahi yapısal hasarlar oluştu. 120 km uzağına kadar uzanan bir alanda deprem benzeri bir sarsıntıya yol açtı; patlamanın gürültüsü 160 km kadar kuzeyinden, 320 km kadar batısından duyuldu. Patlama o kadar şiddetliydi ki yarım ton ağırlığındaki yelken direği havaya fırladı ve patlama bölgesinin 3 km uzağına düştü. (Bugün, direğin bir kısmı, düştüğü yerin yakınlarında dikilen anıtın bir parçasıdır.)

Olayın ikincil etkileri de oldukça kayda değerdi. Patlama, yirmi metre yüksekliğinde dalgalar oluşturup sahile vuran bir tsunamiye de neden oldu. Ayrıca, patlamadan sonra on dakika boyunca yağan kapkara bir kurum sağanağı kurtulanların üzerini kapladı. Kanada Ordusu, önemli bir yapı olan Kanada Kraliyet Denizcilik Yüksek Okulu'nu bu patlamada kaybetti.

Bu olayın, sadece patlamanın büyüklüğü yönüyle değil, aynı zamanda insan ölümlerinin çokluğuverdiği hasarın çapı ve mal kaybı açısından kaza neticesinde tarihte yaşanan en büyük insan kaynaklı felaket olduğu genel olarak kabul edilir. Ölü sayısı o kadar çoktu ki bu patlama neticesinde ölen Nova Scotialı sayısı I. Dünya Savaşı'nda ölen Nova Scotialı sayısından daha fazlaydı.

Güneyden müdahale edilmeseydi, felaketin boyutları daha büyük olabilirdi. Boston Kızıl Haç şubesi ve Massachusetts kamu güvenliği birimi yetkilileri facianın hemen akabinde olay yerine ulaştı. Nova Scotia, o günden bu yana her kış bir çam ağacı seçip Boston'a göndererek şehre şükranlarını ifade etmeye devam ediyor. Son yıllarda Boston, Halifax'tan gelen bu hediyeyi Boston Merkez Parkı'nda şehrin resmi Noel ağacı olarak sergiliyor.

EK BİLGİ

Daha önce belirtildiği gibi Hiroşima'ya atılan atom bombasının şiddeti, Halifax'taki patlamanın kabaca beş-yedi katı şiddetindeydi. Bunu bir dereceye kadar biliyoruz çünkü Halifax faciasından onlarca yıl sonra, Kuzey Amerika medya kuruluşları bu olayı, diğer bombaların şiddetini tarif etmek ve bombaların yarattığı patlamaların şiddet derecesini vurgulamak için bir ölçü olarak kullandı. Örneğin *Time* dergisi Hiroşima'nın bombalanmasının haberini yaparken bu bombanın, otuz beş yıl öncesinde Halifax'taki insan kırımına neden olan patlamadan yedi kat daha şiddetli olduğunu açıkça belirtmişti.

İŞİ BATIRMAK

Bir Yığın Su Bir Yığın Tuzla Buluşursa Ne Olur?

Louisiana'daki Peigneur Gölü, New Orleans'ın 200-240 km batısındadır. Bu gölü, otuz beş yıl önce kadar ziyaret etseydiniz, en derin yeri üç metre olan, göl ortamına uygun kıyamet gibi balıkla dolu bir tatlı su gölü olduğuna tanıklık ederdiniz. 20 Kasım 1980 günü orada olsaydınız 45 metre uzunluğundaki petrol sondaj kulesinin, ancak bir sandalın batabileceği bir derinlikte gözden kaybolduğunu görürdünüz.

Bir Amerikan petrol şirketi olan Texaco (daha sonra Chevron tarafından satın alınmıştır) Peigneur Gölü'nde, su seviyesinin 430 metre altında petrol bulmak ümidiyle sondaj çalışması yapıyordu. O gün ne olduğunu tam olarak bilemiyoruz –45 metrelik sondaj kulesinin 3 metrelik suyun içinde kaybolmasında her zaman, cevaplardan daha çok sorulacak sorulara ihtiyaç vardır– fakat Texaco mühendislerinin küçük bir hata yapmış olmaları ihtimalinin, yapmamış olmaları ihtimalinden daha yüksek olduğu anlaşılıyor. 35 cm'lik matkap

ucu delinecek noktanın biraz yanına doğru kaymıştı. Normal koşullarda bu, büyütülecek bir problem olmazdı; sadece aletin petrol bulamayacağı anlamına gelirdi. Fakat Peigneur Gölü bir petrol yatağı üzerinde değildi ya da en azından *sadece* bir petrol yatağı üzerinde değildi. Göl seviyesinin 430 metre altında Diamond Kristal Tuz Firması'nın işlettiği bir tuz madeninin üçüncü kademesi bulunmaktaydı. Ve arama cihazının yol açtığı delik, göl suyunun madenin tavanından içeri boşalmasına neden olmuştu.

Eğer bir nedenle suya tuz eklediyseniz ikisinin çok iyi karıştığını, tuzun suyun içinde oldukça hızla eridiğini de görmüşsünüzdür. Ve eğer büyük çaplı bir tuz madeni işletiyorsanız da bütün bir gölün, bu örnekte 9,5 milyon metreküp su barındıran bir gölün madenin tavanındaki bir çatlaktan içeri akmaya başlaması çok ama çok feci bir şeydir. Bu örnek olayda, bu özellikle geçerliydi çünkü söz konusu tuz madeni, kademelerin ağırlığını taşıyan tavanı desteklemek için tuzdan kolonlar (ve bu, yapılan işin doğası gereği çoğu tuz madeni için anlaşılır bir şeydir) kullanıyordu. Su, madenin içine hızla dolmaya başlayınca her şey çöktü. 45 metrelik sondaj cihazı dâhil, her şey.

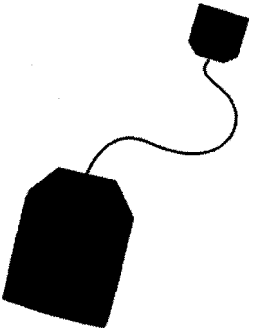
Su, dakikalar içinde madenin içine dolarken Peigneur Gölü yüzeyinde bir girdap oluştu. Girdap, göldeki her şeyi giderek hızlanıp genişleyen döngüsü içine alarak yutmaya başladı. Sondaj kulesi ve platformunu, çoğu mavna olan ve kamyon benzeri şeyler taşıyan bir düzine tekneyi ve belki en inanılmaz olanı da bütün bir ada dâhil, yaklaşık altmış beş dönümlük kara parçasını. O günden önce, gölün suyunu Mexico Körfezi'ne boşaltan Delcambre Kanalı, akış yönünü tersine çevirerek tuzlu deniz suyunu göle taşımaya başladı. Birkaç gün boyunca, tersine akan su 45 metrelik bir şelale oluşturdu ki bu, o süre

zarfında Louisiana'nın en yüksek şelalesi olmuştu. Gölün tabanı tamamen çökünce, altmış yıllık tuz madeni yok olmuş ve bir zamanlar sığ bir tatlı su gölü olan Peigneur, en derin yeri altmış metre olan bir tuzlu su gölüne dönüşmüştü.

İnanılmaz bir şey ama Peigneur Gölü faciasında ölü sayısı sıfırdı. Elli beş tuz madeni çalışanı ile platformda çalışan ve mavnalarda bulunanların hepsi zamanında tahliye edilmişti.

EK BİLGİ

Tuz ve petrolün uzun bir tarihçesi vardır. Başarılı petrol sondajı yapan ilk Amerikalı olarak tanınan Edwin Drake, 1858 yılında Titusville Pennsylvania bölgesinde (lambalarda kullanılan balina yağı çok pahalı hâle geldiğinden, onun yerine kullanılmak üzere) yer altında petrol aramakla görevlendirilmişti. Fakat yüzeyin yüzlerce metre altında petrol aramak, hiç denenmemiş zorlu bir işti (hâliyle derinliklerde petrolün bulunup bulunmayacağı ve bulunsa bile çıkartılıp çıkartılamayacağı bilinmiyordu). Drake, tuz sondajında tecrübe edilip iyi sonuçlar veren metotları kullanmaya ve bu metotları petrol araştırmasına tatbik etmeye karar verdi. Ayrıca, sondaj bölgesine su sızmasını önleyip kayalık katmanları delebilecek dökme demir borular kullandı. Bu yenilikle tuz sondaj metodu, erken dönem petrol sondajları için bir standart hâline geldi.

HERKESİN ÇAY SAATİ

İngilizler Mutlu Olmak İçin Neden Bir Baraja İhtiyaç Duyar?

Çay içmek, İngiltere için kültürel bir ölçüttür ve asırlarca böyle olagelmiştir. Yıllar ilerledikçe, geleneksel ocaküstü çaydanlık gözden düşmüş ve yerini, duvardaki prize takılan ve çok daha hızlı ısıtan elektrikli su ısıtıcılar almıştır. Genel olarak, elektrikli su ısıtıcılarının, yerini aldığı çaydanlıklara nazaran birkaç dezavantajı vardır.

Tabii ki TV'de önemli bir yayın olmadıkça...

4 Temmuz 1990 günü İngiltere ile Almanya, dört yılda bir düzenlenen FIFA Dünya Kupası yarı finalinde karşılaştı. Kazanan, finalde Arjantin ile oynayacak, kaybeden ise ev sahibi İtalya ile teselli/üçüncülük maçına çıkacaktı. Normal sürenin ve devamındaki uzatma süresinin sonunda maç 1-1 beraberlikle bitti. Maç sonucunu penaltılar belirleyecekti ve maçı seyreden İngiliz taraftarlar heyecandan hop oturup hop kalkıyordu.

Maçı kazanan Almanya, milyonlarca İngiliz'i derin bir hayal

kırıklığına uğrattı ve birçok İngiliz, en azından birazı, teselliyi bir fincan taze çayda aradı. O nedenle, elektrikli su ısıtıcılarına yöneldiler ve yaklaşık bir milyon ısıtıcıyı neredeyse aynı anda, birkaç dakika içinde çalıştırdılar. İngiliz Ulusal Elektrik Şebekesi, birdenbire, habersizce yakalandığı muazzam bir elektrik talebiyle karşılaşmış oldu.

Bu olağanüstü olaya "TV vurgunu" denir ve Birleşik Krallık'a özgüdür. Bu gibi hâllerde 2500 megawatt ilave güce ihtiyaç duyulur ki bu da üç nükleer güç santralinin derhâl, son kapasitede çalıştırılmasına eşdeğerdir. BBC'ye göre, doğacak ihtiyacın zamanlamasını doğru saptayabilmek için bir mühendis, Ulusal Şebeke Kontrol Merkezi'nde TV seyretmekle görevlendirilmiştir. BBC zaman zaman program akışına uyamadığından, *EastEnders* gibi bazı popüler melodramlar (ve tabii futbol maçları) önceden belirlenmiş zamanlarda sona ermemektedir.

Çay odaklı bu enerji talebini karşılamak için Britanya'da, talep oluştuğunda devreye sokulacak iki enerji kaynağı mevcuttur. Birincisi, Fransa'nın zaman zaman 600 megawatt kadar enerji sağladığı olmuştur. İkincisi ise Kuzey Galler'de bulunan Dinorwig Hidroelektrik Güç İstasyonu'dur. Dinorwig genellikle âtıl vaziyette tutulur, elektrik üretmez fakat ihtiyaç oluştuğunda, baraj gövdesindeki su rezervi serbest bırakılarak yaklaşık on altı saniye içinde güç santralinin 1800 megawatt elektrik üretmesi sağlanır (Wikipedia). Ulusal Şebeke, yedekte tutulan diğer güç santrallerinin de devreye sokulmasıyla, önceden planlanmayan ulusal çay zamanları ile çoğu kez başa çıkabilmektedir.

Bu olağanüstü olaya adını, televizyon seyretme alışkanlıkları vermiştir fakat Ulusal Şebeke başka durumlar için de hazırlıklı olmak durumundadır ve bir olayda buna her zamankinden daha da çok mecbur kalmıştır. Dünya Kupası final maçı, televizyon

bağlantılı bir rekor olarak 2800 megawatt ilave güce ihtiyaç olmuştu. 11 Ağustos 1999 günü, şebekeden ilave elektrik talebi 3000 megawatta kadar yükselmişti. Sebebi ne miydi? Yaklaşık son yetmiş beş yıldaki ilk "tam güneş tutulması" idi.

EK BİLGİ

Gücün kapatılması, enerji tasarrufu için mükemmel bir yoldur fakat bunun istisnaları vardır. 2007 yılında, Birleşik Krallık'taki "Live Earth" konserinin ve BBC'nin "Planet Earth" kutlamalarının organizatörleri, İngiliz vatandaşlarını, elektrik düğmelerinin kapatılması dedikleri bir etkinliğe katılmaya davet etmek istiyordu. Herkes, sembolik bir enerji tasarrufu gösterisi olacak şekilde, elektrik düğmelerini eş zamanlı olarak kapatmaya teşvik edilecekti. Ulusal Şebeke, bu çağrının ekolojik zararlar doğurabileceğini belirterek itiraz etti. BBC'nin bildirdiğine göre, şebeke uzmanları, "böyle bir olay sırasında bazı insanların elektriklerinin devre dışı kalabileceğini ve hatta atmosfere karbondioksit salınımının azalmak yerine çoğalabileceğini" gerekçe göstermişti.

SAVAŞIN DERİNLİKLERİNDE

El Çırparak Tempo Tutmaya İngiliz Yasağı

Amerikalı şarkıcı Perry Como, 1940'lardan başlayarak 1960'lara kadar televizyondaki ilk müzikli eğlence programlarından birinin sunuculuğunu yaptı. Fakat televizyona çıkmadan önce, büyük orkestra tarzını başlatan Ted Weems tarafından yönetilen ve turnelere çıkan bir orkestranın solistiydi. Como ve Weems Orkestrası, 1930'ların sonları ile 1940'ların başlarında yaklaşık iki düzine kadar şarkı kaydetti. Şarkılardan biri, 9 Aralık 1941'de Japonların Pearl Harbour'ı bombalamalarından tam iki gün sonra kaydettikleri "Deep in the Heart of Texas"[8] adlı şarkıydı.

Her ne kadar bu iki olay, yani Texas hakkındaki bu şarkının kaydı ile Hawaii'ye yapılan saldırı birbiriyle alakası olmayan şeyler gibi görünse de bu şarkı, savaşma motivasyonuna önemli bir katkı yaptı. Ancak bu katkı ne Texas ne de Hawaii'de etkili oldu. "Deep in the Heart of Texas" İngiltere'de önemli bir şarkı hâline geldi.

Bu şarkı, basit bir melodisi olan ve iki dakikadan kısa süren

8 Texas'ın kalbinin derinliklerinde.

bir şarkıdır. Şarkı üçer dizeden oluşan toplam beş kıtadan oluşmaktadır; ilk iki kıtasında sırasıyla yer alan ("The stars at night are big and bright"[9] ve "The prairie sky is wide and high"[10]) dizeleri, tahmin edebileceği üzere Texas'ı anlatmaktadır. Ancak şarkı, sözlerinden daha çok "el çırpmaları" ile tanınır. Şarkının her kıtasının son dizesi olan ve şarkıda on kez tekrar edilen "deep in the heart of Texas" dizesinin her okunuşu öncesinde, Como ve orkestrası dört kez el çırpar. Şarkıyı hatırlatan bu "el çırpmalar", dinleyenlerin de bu el çırpmalara eşlik etmesiyle şarkının ayırt edici özelliği olur.

Bu marş, Texas'ın dışında bile hızla popüler oldu. ABD televizyonunun ve *Your Hit Parade* adlı radyo programının müzik listelerinde beş hafta süreyle birinci sırada kaldı ve dünya çapında ünlendi; İngiltere'de büyük ilgi gördü. 1942'de Bing Crosby'nin yorumlayarak kendi versiyonunu kaydettiği şarkı, *Billboard* müzik listelerinde üçüncü sıraya tırmandı. Şarkının bu versiyonu Radyo BBC'de birçok kez yayınlandı ve fabrika işçileri arasındaki en favori şarkı oldu. Birçoğu, şarkının yayında olduğu o iki dakika boyunca ellerindeki işleri geçici olarak bırakıp şarkıya el çırparak eşlik ediyordu.

Şarkı işte bu nedenle bir sorun hâline geldi.

2008 yılında *Guardian* gazetesi, İngiltere tarihinin bu anlarını yeniden ele alarak şunları yazdı: İngiliz hükümeti savaş zamanı işçilerinin radyoda duydukları bir şey için işlerine, beklenmedik şekilde ara vermelerini hoş karşılamadı ve önlem aldı. BBC, işçilerin makinelerini terk edip şarkının el çırpma rutinine eşlik etme ihtimaline karşı, "Deep in the Heart of Texas"ın fabrika işçileri tarafından dinlenebilecek programlarda yayınına izin verilmemesini kararlaştırdı. Bu yasak, savaş sona ermeden kaldırıldı.

9 Yıldızlar geceleri büyük ve parlaktır.
10 Gökyüzü çayırları geniş ve yüksektir.

EK BİLGİ

1962'nin Ağustos ayında Amerikalı şarkıcı Bobby "Boris" Pickett, Cadılar Bayramı şarkısı "Monster Mash"i çıkarttı ve esaslı bir başarı elde etti. Bu şarkı –şarkıcının hit olan tek parçası– aynı yılın 20 Ekim günü ABD *Billboard* Müzik Listesi'nin birinci sırasına yerleşti. Fakat İngiltere'de benzer bir başarıya ulaşması için aradan on yıldan fazla bir süre geçmesi gerekti. Neden mi? Çünkü 1962'de BBC, "dehşet uyandırıcı" olduğu gerekçesiyle şarkının yayınını yasaklamıştı. Şarkı, 1973 yılında yeniden piyasaya sürüldüğünde, BBC bu kez tutumunu değiştirdi ve "Monster Mash", İngiliz müzik listelerinde üçüncü sıraya tırmandı.

TEK ELLE ALKIŞLAMANIN CEZASI

Bir Despotun İktidarda Kalmak İçin Sürdürdüğü Saçma Yasaklar

Avrupa tarihi, diktatörlerden payına düşeni almıştır fakat Demir Perde'nin çöküşünden sonra, kıtanın hemen hemen tüm ülkeleri daha özgürlükçü hükümetler kurmuştu. Tek istisnası, Reuters'e bir ara verdiği röportajda kendisini (haklı olarak) "Avrupa'nın tek ve son diktatörü" olarak tarif eden Belarus Cumhurbaşkanı Alexander Lukashenko idi. Lukashenko, 1994 yılından beri Belarus'a her diktatörden beklendiği gibi baskı ve hilekârlıkla hükmetti. 2010 yılında yenilenen seçimleri, en hafif tabirle, şüphe uyandıran seçim koşulları altında kazanınca, binlerce kişi protesto amacıyla Minsk caddelerini ele geçirdi. Birkaç gün öncesinde cumhurbaşkanı adayı olan altı kişi dâhil 700'den fazla kişi tutuklandı ve birkaç kişiye on beş yıllık hapis cezası gerektiren suçlar isnat edildi. Lukashenko'nun verdiği mesaj açıktı: Muhalefete müsamaha gösterilmeyecekti.

Çoğu protestocu uzak dururken birkaç yüz kadar insan, pankart taşımadan, slogan atmadan veya herhangi bir söz söylemeden pasif biçimde protesto etmenin bir yolunu bulmuştu. *Economist* dergisinin 2011 Temmuz ayında bildirdiğine göre, bu grup her çarşamba günü Belarus'ta her neredeyseler caddelere çıkıyor ve alkışlıyordu. Sosyal medya aracılığı ile örgütlenen alkış protestoları, sıradan Belarusluların ve tabii ki Lukashenko'nun da dikkatini çekti. Tepkisi ne mi oldu? Etrafta minibüslerle devriye gezerek insanları, caddelerde alkışla protestoda bulundukları için tutuklayan çeteler kiraladı.

Christian Science Monitor'un (CSM) bildirdiğine göre, birkaç hafta içinde 1700 kişi tutuklandı. Yakalanan kişilerden biri de Konstantin Kaplin'di. O da diğerleri gibi kamuya açık yerde alkışla protesto eylemine katılmakla suçlanıyordu. Yakalananların çoğu, CSM'ye göre, on beş gün hapsedilme ve "ağır" para cezalarına çarptırıldı.

Kaplin, suçsuz olduğunu ileri sürdü. Protesto eyleminde bulunmadığını, sadece seyrettiğini ve cep telefonu ile gerçek protestocuların fotoğraflarını çektiğini iddia etti. Yanlış bir zamanda yanlış bir yerde bulunma şanssızlığına uğradığını belirterek savundu kendini. Kuşkusuz diğerleri de benzer savunmalar yapmıştı fakat Kaplin, orada öfkeyle alkışlayanlardan olmadığına dair su götürmez bir kanıt ortaya koyabildi.

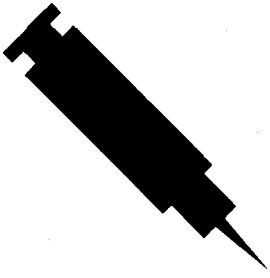
Kanıtı mı neydi? Adamın sadece tek kolu vardı.

Ne yazık ki geçmişi kendisine itaat etmeyenlere sert davranma örnekleriyle dolu bir diktatörün emrinde olan Belarus polisi, bunun aksini kanıtladı. Bir kolu ve dolayısıyla alkış için gerekli olan eli olmamasına rağmen, Kaplin'in yine de alkışladığı yolunda ifade verdi. Polis yetkilileri ile aynı çaresizlik içinde olan Belaruslu hâkim de bu "tek kollu alkışçının" mahkûmiyetine hükmetti.

Cezası neyse ki bu eylem için öngörülen cezadan daha hafifti. Hapis cezası almadı, sadece 200 dolar para cezasına çarptırıldı. Fakat bu bile Kaplin için oldukça can yakıcıydı. Çünkü kendisi bir emekliydi ve bu para cezası, devletten aldığı emekli maaşının iki katıydı.

EK BİLGİ

Cumhurbaşkanı Lukashenko'ya hakaret etmek, Belarus'ta beş yıl hapis cezası gerektiren bir suç teşkil etmektedir.

ALTIN KOLLU ADAM

Milyonlarca Hayat Kurtaran Adam

1940'ların ortasında Avustralyalı James Harrison adlı bir genç metastaz yapan zatürresi yüzünden bir akciğerini kaybetti. Akciğeri çıkarma ameliyatı için büyük miktarda, toplamda on üç litre, kan nakli gerekliydi. Harrison, iyileşme sürecinde hastanede üç ay kaldı ve o genç yaşında bile, hayatını kurtarmak için kendisine olağanüstü sayıda kan nakli yapılması gerektiğinin farkındaydı. Yetişkin olduğunda kendisine yapılan bu iyiliği karşılıksız bırakmayacağına, bir kan bağışçısı olacağına dair söz verdi kendi kendine.

Nitekim 2012 yılına geldiğinde Harrison, tam bin kez kan vererek sözünü fazlasıyla yerine getirmişti.

1954 yılında sözünü yerine getirmeye başladıktan bir süre sonra, araştırmacılar Harrison'un kanında sıra dışı bir şey olduğunu fark etti. Bu, ceninleri etkileyen bir tür hastalığa çare olabilecek bir antikordu. Rhesus olarak anılan bu hastalığın adı, Rhesus maymunlarının kanında da bulunan bir proteinden

geliyordu. Bu protein özünde, gündelik yaşamı etkilemeyen bir proteindir; bir kişi "Rh+" olabilir (yani bu proteini taşıyabilir) veya "Rh-" olabilir ve genellikle kimse bunu bilmez ya da önemsemez.

Fakat bir kadın hamile kaldığında Rhesus proteininin önemi ortaya çıkar. Anne Rh- ise ve cenine kalıtım yoluyla babasının Rh+ kanı intikal etmişse, annenin bağışıklık sistemi bunu bir tehdit olarak algılayıp ceninin kan dolaşım sistemine saldırabilir. Bu durum ceninde, doğum sonrası yaşayacağı hafif bir anemiden ölü doğuma kadar uzanan geniş yelpazede bir dizi tıbbi komplikasyona yol açabilir.

Doktorlar, Harrison'u keşfetmeden önce, doğru tipte bir antikorun Rhesus hastalığına karşı bir aşı geliştirilmesinde kullanılabileceğine inanmaktaydı. Harrison'un kanında bu antikor vardı. Araştırmacılar ondan, kanının bu hastalığa çare olup olamayacağını anlamak için bir dizi teste tabi olmasını istedi. Harrison, yanlış gidecek bir şeyler olması hâlinde karısına bir güvence teşkil edecek 1 milyon dolar tutarında bir hayat poliçesi karşılığında teste tabi tutulmayı kabul etti.

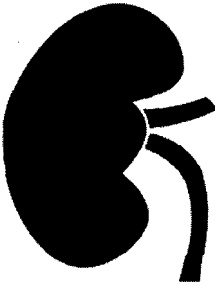
Harrison'un kanının, bu hastalığı yenmede anahtar rolü oynayacağı anlaşıldı. Kanının plazması, son derece ender rastlanan ve Anti-D adı verilen bir aşının geliştirilmesinde kullanılan bir antikor barındırıyordu. Bu aşı, Rh- olan annenin bağışıklık sistemini baskılıyarak Rh+ kana saldırmasını engeller.

Kan dolaşım sisteminin hayat kurtaran bir madde içerdiğini keşfeden Harrison, bunu değerlendirmeyi kendine görev edindi. 1954 yılından itibaren, her yıl ortalama on sekiz kez yaklaşık her üç haftada bir kan bağışı yaptı. 2011 yılı Mayıs ayında bininci bağışını yaptı ki bu, bir rekordu. Her bağış işlemi yaklaşık kırk dakika sürdüğüne göre bu, kan vermeye adadığı hayatının neredeyse bir ayı demektir.

Dünya açısından bakıldığında, bu kesinlikle çok kayda değer bir şeydir. Bugüne kadar kendi kızı dâhil yüzbinlerce kadına Harrison'un kanından yapılan aşı yapılmıştır. Harrison'un antikoru, Rhesus hastalığına yakalanacak olan toplamda 2 milyon bebeğin tedavisinde kullanılmıştır. Ve gelecekte daha milyonlarcasının hayatı, onun ve diğer bazı insanların doğal olarak ürettikleri antikor sayesinde kurtarılacaktır.

EK BİLGİ

2002 yılı dolaylarında, dokuz yaşındaki Avustralyalı Demi-Lee Brennan bir virüs nedeniyle karaciğerini kaybetti. Bir veya iki gün sonra, on iki yaşındaki başka bir çocuktan alınan karaciğerin kendisine nakledilmesiyle küçük kızın hayatı kurtuldu. *Sydney Morning Herald* gazetesinin bildirdiğine göre, küçük kızın vücudu, her nasıl olduysa, bağışçının kan tipini benimsemiş ve kan grubu 0(-)'ten 0(+)'e dönüşmüştü. Normalde vücut, kendisine yapılan hayat kurtarıcı ilavelere yabancı istilacı muamelesi yaptığından, organ nakli yapılanlara, vücutlarının yeni organları reddetmesini önlemek için bağışıklık sistemini baskılayan ilaçlar verilir. Fakat Brennan'ın durumu farklıydı. Vücudu bağışçının kanını benimsemekle kalmayıp onun bağışıklık sistemini de benimsemişti. Onun vücudu, böylesi bir olağandışı durum için bilinen tek örnektir.

"DE GROTE" BAĞIŞÇI ŞOVU

Dünyanın En Tuhaf ve En İyi Şov Programı

İnsanlar genellikle sağlıklı iki böbrekle dünyaya gelir. Yaşayabilmek için bir tanesine ihtiyacımız vardır; o nedenle ikincisi, bağışçıda ciddi bir risk oluşturmadan bağışlanabilir. Bir cerrahi müdahale olduğundan risksiz olduğu söyleyemesek de genel olarak herhangi bir operasyondan daha riskli değildir. Her ne kadar, daha çok darbeye bağlı travma veya kanserin neden olduğu bazı nadir durumlarda sadece tek bir böbreğin iflası söz konusu olsa da böbrekler sıklıkla aynı anda iflas eder. O nedenle tek böbrekle kalmak herkesin sandığı kadar riskli değildir, eğer biri iflas etmişse çok muhtemeldir ki diğeri de aynı durumdadır.

Böbrek satışı, ahlaki ve davranışsal endişelerle (ki bu diğer kitapların konusudur) dünyanın birçok ülkesinde yasa dışı ilan edilmiştir. Örneğin, *CBS News*'un 2011 tarihli bir haberine göre ABD'de, New Jerseyli bir adam böbrek satışına aracılık ettiği için iki buçuk yıl hapisle cezalandırılmıştır. Böbrek ve diğer organlarla ilgili işlemler üzerindeki politik ve yasal

baskılara rağmen, insanlar birçok yaratıcı çözüm üretmekten geri kalmamıştır. Örneğin; ekonomi dalındaki Nobel ödülünün sahibi bir ikili, bu ödüllerini "eşleştirme teorisi" üzerindeki çalışmalarıyla kazanmışlardı. *The New York Times*'e göre bu teori, aksi durumda birbirlerini tanıma imkânı olmayan böbrek bağışçıları ile bağış alacaklar arasında bağlantı kurmak için kullanılabilirdi.

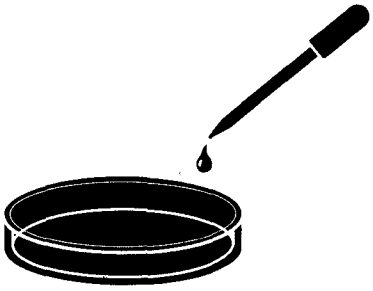
Bu konuyu Nobel Ödülü gündeme taşır da tam karşıtı bir mecra boş durur mu? Tabii ki bu mecra, TV'deki realite programlarıydı. *Mental Floss* adlı bir e-ticaret medya kuruluşunun yayınladığı bir habere göre, Hollandalı bir televizyon yapımcısı şok edici bir konseptle ortaya çıktı: her birinin böbrek ihtiyacı olan üç hasta, seyircilere hastalıkları ile ilgili durumlarını aktarıyor. Kuliste ise başka bir hastalığın son evresinde, ölmek üzere olan ve ölümünden sonra sağlam olan böbreğini, evlerindeki televizyon izleyicilerinin böbrek almaya en çok layık göreceği o üç hastadan birine bağışlamaya hazır bir başka hasta bekliyor. 2007'deki *De Grote Donorshow* adlı bu şov en basit deyimiyle, tartışmalı bir şovdu. Sansürlenmesi için girişimler oldu. Hollanda Böbrek Vakfı, logolarının şovda kullanılmamasını istedi ve birçok yetkili, Hollanda'yı rezil ettiği gerekçesiyle şovu kınadı.

Ne var ki şova yönelik bu öfke haksız bir öfkeydi. *De Grote Donorshow* danışıklı bir şovdu. Hollanda'nın böbrek ihtiyacı açığı ve ülkenin organ bağışçısı kayıt hızındaki düşüklük nedeniyle, halkın bu konudaki duyarlılığını artırmak amacıyla tasarlanmıştı. Ölümcül hasta kadın bir oyuncuydu ve ortada bağışlanacak bir böbrek yoktu. Üç hasta ise böbrek yetmezliği çeken ve gerçekten böbrek ihtiyacı olan kişiler olmalarına rağmen, onlar da bu oyunun bir parçasıydı. Bu kandırmaca işe yaramıştı. Hollanda haber portalı NU.nl'ye göre, program

finalinin yayınından çok kısa bir süre sonra, ulusal bağışçı kaydı internet sayfasından 40.000 adet bağışçı formu indirildi ve bir aya yakın bir süre içinde 7000 yeni bağışçının kaydı yapıldı.

EK BİLGİ

The Wall Street Journal'a göre "nakledilebilir organ sıkıntısını ortadan kaldıran tek ülke..." Hangisi olabilir? İran. Nasıl mı? "Organ bağışı için işleyen yasal bir ödeme sistemi" sayesinde. İranlı bağışçılar bir böbrek için, bir kısmı devletten geri kalanı da kâr amacı gütmeyen bir organizasyondan olmak üzere 5000 dolardan fazla para alabiliyor. (Bir fikir vermesi açısından: Kişi başı gayri safi millî gelir, ABD'de yaklaşık 48.000 dolar iken İran'da 6000 dolar civarındadır.)

150 NUMARALI BAĞIŞÇI

Sperm Bağışçılarının Çocukları Üvey Kardeşlerini Nasıl Bulur?

Wilmington Delaware doğumlu, 1.88 cm boyunda ve 74 kilo ağırlığında, sarı saçlı, mavi gözlü bir adam, 1980'lerin sonundan itibaren sperm bağışı yapmaya başladı. Bunu yapmakla, en az bir düzine çocuğun dünyaya gelmesine yardımcı oldu. Anneleri gibi çocuklar da ülkenin dört bir yanına dağılmış durumdaydı. Çoğu durumda, bu biyolojik üvey kardeşler birbirleri ile asla karşılaşmazdı.

Fakat bu adamın, yani Kaliforniya Cryobank'in 150 no.lu sperm bağışçısının bazı çocukları birbirleriyle bağlantı kurdu. 20 Kasım 2005 Salı günkü *The New York Times,* "Merhaba, ben senin kız kardeşinim. Babamız 150 no.lu bağışçıdır." manşetiyle bir hikâye yayınladı. O tarihte on altı yaşında olan Long Island New Yorklu Danielle Pagano ile yine aynı tarihte on beş yaşında olan kuzeybatı Pennsylvania'dan JoEllen Marsh adlı iki kızın birbirleriyle nasıl temasa geçtikleri naklediliyordu hikâyede.

Buna karşın, babaları ile irtibat kuracaklarını ummak, durumu abartmak olurdu. "Birçok meçhul sperm bağışçısı gibi Kaliforniya Cryobank'ın 150 no.lu bağışçısı da sperm bankası yoluyla babası olduğu çocuklarla muhtemelen hiç karşılaşmayacak." diye devam ediyordu *Times*'deki hikâye. Bağışçının gerçek kimliği, sperm bağışını kabul edenlerden, kendilerinin ya da çocuklarının bağışçı-baba ile irtibat kurmalarını imkânsız hâle getirmek için maksatlı olarak gizlenirdi.

Fakat üvey kardeşini bulmak ise bambaşka bir konudur. Bağış alan birçok anne, çocuklar ile bağışçıların bilgilerini eşleştiren bir veritabanına sahip *Donor Sibling Registry* adlı organizasyona kayıt yaptırır. Buradaki bilgiler kısıtlı olmasına karşın, üvey kardeşlerin birbirleriyle irtibata geçebilmeleri için yeterlidir; bütün bilinmesi gereken, spermin hangi sperm bankasından geldiği ile bağış alan annelerde bulunan bağışçının bağış kimlik numarasıdır. Kurulduğu 2000 yılından 2012'ye kadar *Donor Sibling Registry*, bağışçı spermleri ile dünyaya gelen yaklaşık 10.000 üvey kardeşin tanışmalarını sağlamıştır.

Yukarıdaki satırlarda anlatılan olayda; bu iki üvey kardeşin birbirlerini bulmalarından kısa bir süre sonra, diğer üvey kardeşler de aynı şeyi yaptılar. İçlerinden bir grup, takip eden Şükran Günü'nde "yeniden bir araya gelme" toplantısı planladı. Oysa daha önce karşılaşmadıklarından, "yeniden bir araya gelme" adı bu toplantı için uygun değildi. Gazetede yer alan bu hikâye sayesinde bu dağınık sözde aile, diğer üvey kardeşlerin katılımıyla giderek büyüdü.

Bu haberi okuyan bir başka kişi kim olabilirdi? Tabii ki Jeffrey Harrison. *Times*'e göre, inişli çıkışlı bir geçmişi olan sıradan bir aylaktı. *Times* onu, "yogayı ve hayvanları seven, bir karavanda yaşayan, sperm bağışçısı olduğu dönemde *Playgirl* dergisine pozlar vermiş, çok sayıda komplo teorisine açıkça inanan,

kendisinin ve etrafındaki kendi tarzındaki birtakım insanların geçimini ufak tefek işlerde çalışarak sağlayan nazik ve iyi kalpli bir adam" olarak tarif ediyordu. O günün gazetesine, sıklıkla gittiği Venice Calfornia'daki bir kafedeki atılacaklar yığınında rastladı. Gazeteyi bir kafede bulması tümüyle bir şans eseriydi. *Sunday Times*, özellikle ülkenin New York haricindeki diğer yerlerinde hızla tükenen bir gazeteydi; gazete çöp kutusunu boyladığında, Jeffrey tarafından yırtılıp alındığından, gazetenin ön bölümü yoktu.

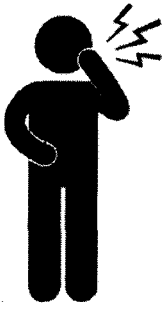
Fakat Jeffrey Harrison, Pagano veya Marsh'ın kardeşlerinden biri değildi. O, bilinen adıyla 150 no.lu bağışçı, onların biyolojik babasıydı.

Bugün Harrison, çocuklarıyla düzensiz bir ilişki sürdürmekte, karavanıyla gezerken onlara sıkça uğramaktadır. Onların hayatlarında gelişigüzel zamanlarda boy göstermektedir. Marsh onun, "bir bağışçıdan daha fazlası" olmak istediğini düşünmektedir. Diğerleri, Harrison'un hayatlarında kalıcı bir rol üstlenmesini öngörmemektedir. Fakat bu hikâyenin en güzel yanı şu ki daha önceleri bilmedikleri genetik geçmişleri onlar için artık bir merak konusu olmaktan çıkmıştır.

EK BİLGİ

2005 yılından itibaren İngiltere'de kimlik açıklanmadan bağış yapılamamaktadır. Bu, sperm miktarının kayda değer biçimde düşmesine neden olmuştur ve bağış talep eden İngiliz kadınları bu nedenle başka ülkelere, en çok da aynı zaman diliminde sperm bağışı konusundaki yasaların gevşetildiği Danimarka'ya yönelmişlerdir. BBC'nin ve *The Sun* gazetesinin haberine göre, bağış karşılığında ödeme yapan Danimarka sperm bankası Cryos, son yıllarda o kadar popüler olmuştur ki 60 farklı ülkeye sperm ihraç ettiğini ve elinde döllemeye imkân verecek 10.000

adetin üzerinde sperm bulunduğunu bildirmiştir. 2011 yılı itibariyle bankanın sperm bağışçısı listesinde bekleyen kişi sayısı 500'den fazlaydı. Ve ilk-gelene ilk-hizmet ilkesi (bu kasıtsız kaba sözcük oyununu mazur görün) uygulanmıyor: Cyros seçici davranabiliyor, talep yetersizliğini gerekçe göstererek "kızıl saçlılardan" bağış kabul etmiyor.

KIZIL SAÇLILAR ACI ÇEKER

Saç Rengi ile Acı Arasındaki Muhtemel İlişki

Dünya nüfusunun yüzde 1-2'si, büyük çoğunluğu Avrupalı soyundan gelen kızıl saçlara sahiptir. İskoçların yüzde 12'si ile İrlandalıların yüzde 10'unun -diğer ülkelerdeki kızıl saçlı popülasyonu yüzdesinden daha yüksek nispette- kızıl saçlı olduğu tahmin edilmektedir. Kızıl saçlılık, genellikle beraberinde açık tenli ve çil sahibi olmayı getirir. Fakat bu özelliklerin yanı sıra bir başka şeyi de anesteziye direnci de getirebilir.

Kızıl saç, kalıtsal bir şeydir. Bu insanlarda, "melanocortin 1 receptor" veya kısaca MC1R diye adlandırılan bir genin mutasyonuna yol açan iki resesif gen vardır. MC1R kısmen, vücudumuzun hangi tip melanin salgılayacağını belirler ve melanin bize saç, ten ve göz rengimizi verir. MC1R mutasyonu kızıl saçlılarda, daha koyu renk özelliklere sahip olunmasını sağlayan eumelanin pigmentinin daha az, kızıl saç oluşturan pheomelanin pigmentinin ise daha çok üretilmesine neden olur. MC1R mutasyonu ayrıca muhtemelen çillere ve ultraviole

ışınlarına karşı hassasiyetin de nedenidir.

Kızıl saçın, bunların yanı sıra, insanların acıya tahammül etme güçleri ile ilgili bir şeylerle de ilgisi olabilir.

Kızıl saçlıların, acı veren tıbbi ve dişlerle ilgili müdahalelerden aşırı derecede kaçındıklarına; doktor ve dişçilerin kızıl saçlılara, koyu saçlılardan daha yüksek dozlarda anestezi verdiklerine dair çok sayıda hikâye anlatılır. 2009 yılında, *Amerikan Diş Hekimleri Derneği Dergisi*, kızıl saçlıların dişçilerden orantısız ölçüde uzak durup durmadıklarını araştıran bir bildiri yayınladı. Bildiride siyah ve kahverengi saçlı sayısının iki katı kadar kızıl saçlının, acı korkusu ve Novocain ilacının etkisizliği nedenleriyle dişçilerden daha fazla kaçındıklarını itiraf ettikleri belirtiliyordu.

2005 yılında Louisville Üniversitesi'nden bir grup, bu korkunun bir temeli olup olmadığını tespit etmek üzere araştırmayı daha da ileri götürdü. Bir deney grubunu, aşırı sıcak ve soğukla oluşan "termal acı"ya maruz bıraktılar ve tespitlerini tıp dergisi *Anesthesiology*'de yayınladılar. Ve şu sonuca vardılar ki kızıl saçlılar bu tür bir acıya karşı gerçekten daha duyarlıydılar ve deri altına zerk edilen bir uyuşturucu türü olan Lidocaine'e doğal direnç gösteriyorlardı.

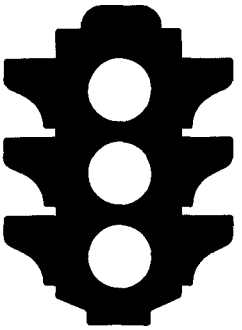
Anesthesiology'deki makale yanlış bir gözlemi yansıtmıyordu. Nitekim 2010 yılında İskandinav Gazetesi'nde benzer sonuçlara varıldığına dair bir bildiri yayınlandı. Bu araştırmada, hepsi kadın olan yirmi kızıl saçlı denek, yirmi sarı/siyah saçlı diğer denek grubuyla aynı düzeyde etkiye ulaşabilmek için, lokal anestezide kullanılan Capsaicin'e daha fazla ihtiyaç duymuştu. Bilim çevreleri, kızıl saça neden olan MC1R mutasyonlu insanların aynı etkiyi hissedebilmek için normal doza nazaran yüzde 20 daha fazla anesteziye ihtiyaç duydukları konusunda hemfikirdir. Ve kızıl saçlılar maalesef, bunun farkında olmayan tıp ve diş

doktorlarının elinde, normalde hissedeceklerinden daha çok acı hissetmektedirler. Bir doktor, *The New York Times*'e bunun basit bir çaresi olduğunu ifade etmiştir: Kızıl saçlılar doktorlarına, genlerinin bu tuhaf davranışından bahsetmelidirler.

EK BİLGİ

Eğer ABD'de bulunuyor ve diş dolgusu için bir diş doktoruna gidiyorsanız, diş doktoru size muhtemelen biraz Novocain isteyip istemediğinizi soracaktır. Fakat size verilen bu olmayacaktır. Novocain nadiren kullanılır, çünkü Lidocain daha etkili olup daha az alerjiktir. WebMD'nin başvuru kaynağı Medscape'e göre, Procaine[11] –markası veya genel adı- ABD pazarında kullanımdan kaldırılmıştır. Hastalar bu terime hatalı olarak da olsa aşina olduklarından, doktorlar "Novocain" terimini her durumda sıklıkla kullanır.

11 Novocain'in genel adı. (ç. n.)

KIRMIZI IŞIK, YEŞİL IŞIK

Kuzey Kore'nin İnsan Gücüyle Çalışan Trafik Işıkları

Kuzey Kore, birçok açıdan Karanlık Çağ'da yaşamaktadır. İstenildiğinde erişim sağlanan elektrik gibi, Batılıların doğal karşıladığı şeylerden açıkça yoksundurlar. Özel araba mülkiyeti neredeyse hiç duyulmamış bir şeydir; 1990 yılı itibariyle ülkenin tamamında sadece yaklaşık çeyrek milyon kadar araba vardı ve çoğu, büyük bir yüzdeyle ordu mülkiyetindeydi. Sadece 1600 km kadar kaplanmış yol vardır ve akaryakıt satın almak son derece sınırlandırılmıştır. O nedenle yollarda çok sayıda araba yoktur ve hatta trafiğin nispeten yoğun olduğu yerlerde bile altyapının yeterli olmaması, trafik lambalarının da olmadığı anlamına gelir.

Fakat trafik lambalarının olmayışı daha çok trafik kazası demektir ki bu, kötü bir şeydir. O hâlde getirilen çözüm nedir? Genç kadınlar trafiği yönetmek için eğitilir ve yol kavşaklarında, üstü bir şemsiye ile donatılmış platformlarda görevlendirilir.

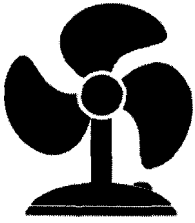
Pyongyon trafik kontrolörlerinin her biri lacivert üniforma

giyer, beyaz pilot şapkası takar; ayaklarında dayanıklı siyah ayakkabılar vardır ki bu, kadınların çalışma günlerini ayakta ve her gün saatler boyu kendi etraflarında dönerek geçirdikleri düşünüldüğünde, mantıklı bir şeydir. Hepsi kadın olan trafik kontrolörleri, hareketlerinin robotik ve kararlı olması gerektiği hususunda eğitilmişlerdir. Her hareket, enerjik ve serttir ve trafik kontrolörü, trafiği bir değnek ve bir düdükten başka bir şeyi olmaksızın, sadece saat yönünün tersine dönerek idare eder. (Buna inanmak için görmeniz gerekiyorsa, bu robotik bayanların videolarını YouTube'de bulabilirsiniz.)

Bunun Kuzey Kore'deki saçmalıklara bir başka örnek olduğunu mu düşünüyorsunuz? Muhtemelen haklısınız fakat tuhaflıklar bununla bitmez. Bayan trafik kontrolörleri, 1970'lerden beri görev yapmaktalar fakat onları güneşten ve yağmurdan koruyan platformlar ise nispeten yenidir. Kuzey Kore devletinin güdümündeki haber ajansı olan Kore Merkezi Haber Ajansı'nın, bu platformların 1998 yılında ilave edilmesiyle ilgili yaptığı haberde, diktatoryal devletin propaganda yoluyla gerçeklerin üstünü örme konusundaki saplantısının izlerine rastlanıyor. Haberde şöyle deniliyor: "Kendileri için yağmurluk, yağmur çizmesi, güneş gözlüğü, eldiven ve kozmetiklerin yanı sıra mevsimlik üniformalar da temin edilen trafik kontrolörleri, bu kez, şemsiyeli platformların kurulmasıyla yakından ilgilenen Genel Sekreter Kim Jong Il'nin kendilerine gösterdiği şefkat karşısında çok duygulandılar."

EK BİLGİ

Kuzey Kore'deki trafik soruna getirilen çözüm ne kadar saçma olursa olsun, belki de başka bir gerçek problemin, trafik ışıklarında zorluk çeken renk körü sürücülerin yaşadığı problemlerin çözümüne yarıyor. Diğer ülkeler buna, her farklı renk için üzerinde değişik şekiller yanan trafik lambaları yerleştirmek gibi daha az saçma çözüm yolları buldular: Kırmızı kare dur, sarı baklava yavaşla ve yeşil çember geç anlamına geliyor.

VANTİLATÖRÜ ŞEYTANLAŞTIRMAK

Odanızdaki Katil

Güney Kore'ye gidecek olursanız bir adet şu bildik, sıradan, kendi ekseni etrafında sağa sola dönen vantilatörlerden satın alın. Prize takın ve bulunduğunuz odayı serinletmesini sağlayın. En fazla bir veya iki saat sonra, muhtemelen onu yeniden çalıştırmak zorunda kalacaksınız. Mümkündür ki vantilatör kendiliğinden kapanmış olacaktır. Neden mi? Çünkü daha 2006 yılına kadar Kore Tüketiciyi Koruma Kurulu (KCPB), vantilatör çalışırken uyuyakalmanın ölümlere yol açacağını düşünüyordu.

18 Temmuz 2006'da KCPB, tüketicilere bir tavsiye metni yayınlayarak aşağıdaki hususları vurguladı:

> Eğer insan vücudu çok uzun süreyle elektrikli vantilatörlerin veya klimaların etkisine maruz kalırsa bu, vücutta su kaybına ve vücut ısısının düşmesine neden olur. Serinleticilerle direkt temas, bulunulan

ortamın havasında karbondioksit doygunluğuna ve oksijen konsantrasyonunun azalmasına yol açar. Bu durum, özellikle yaşlılar ve solunum problemi olan hastalar için daha büyük risk teşkil eder.

CISS tarafından yayınlanan bir rapora göre 2003-2005 yılları arasında, uyurken vantilatör ve klimaların açık bırakılmasının yol açtığı 20 adet havasızlıktan boğulma olayı tespit edilmiştir. Havasızlıktan boğulma olaylarını engellemek için, saat alarmları kurulmalı, hava akımı yön değişirecek şekilde ayarlanmalı ve kapılar açık bırakılmalıdır.

Buna, "vantilatör nedeniyle ölüm" denir ve Güney Kore'de yaygın olarak inanılan bir söylentidir. O kadar yaygındır ki ABD'ye üniversite eğitimi için gelen bazı Güney Koreliler ABD'ye ayak bastıktan epey sonrasına kadar bu efsaneye inanmaya devam ettiklerini kabul etmişlerdir. Kore Wikipediası'nda yer alan bir not, "vantilatör nedeniyle ölüm" inancını efsane değil, daha çok "tartışmalı" olarak nitelendirmektedir.

Fakat "vantilatör nedeniyle ölüm"ün bir dayanağının olmadığı tabii ki apaçık ortadadır. Hipotermi konusunda bir uzman olan Manitoba Üniversitesi'nden Gordon Giesbrecht, bu iddiayı çürütmek için Kore basınına bir açıklamada bulundu: "Bunun hayal edilmesi bile zor, çünkü hipotermiden ölmek için beden ısısının, bir gecede 10 santigrad derece kayıpla, 28 dereceye düşmesi gerekecektir. Bizim burada, Winnipeg'de, gece boyunca kar yığınları arasında yatan insanlar var ve hepsi yaşıyor... Hiç kimse, vücut ısısı bir gecede 2-3 derece düştüğü için ölmeyecektir; bunun için ısının 10 derece düşmesi gerekir."

Yine de nereden kaynaklandığı belirsiz olan ve hiçbir bilimsel temele dayanmayan bu söylenti Kore'de, bugün dahi yaygın bir kabul görmektedir.

EK BİLGİ

Archives of Pediatric & Adolescent Medicine dergisinin, 2008 yılı sayılarından birinde; klimaların çalıştığı odalarda uyuyan çocuklar arasında rastlanan Ani Çocuk Ölümleri vaka sayısının, klimasız odalarda uyuyan çocuklar arasında rastlanan vaka sayısından daha *düşük* olabileceği belirtilmiştir.

TARAFTARLAR ve YER FISTIKLARI

"Beni Beyzbol Maçına Götür" Yalanı

Bir asırdan daha uzun zamandan beri, beyzbol maçlarının yedinci vuruşunda konuk takımın hücum oyunun ardından, süregelen bir gelenek gereği, "yedinci vuruş molası" tabir edilen uzunca bir ara verilir maça. Çoğu Birinci Lig Beyzbol takımı verilen bu aralarda, kendi stadyumlarına özgü gelenekselleşmiş şovlar yapar. New York Mets, "Lazy Mary" şarkısını söyleyip tribünlere tişörtler fırlatır; The Cincinnati Reds, "Twist and Shout" şarkısını söyler ve Toronto Blue Jays ise taraftarlarıyla birlikte esneme hareketleri yapar. Fakat otuz stadyumun hepsini kapsayan ortak bir gelenek vardır ki o da hep bir ağızdan "Take Me Out to the Ballgame"[12] şarkısını söylemektir.

Amerikan pop müziği, on dokuzuncu asrın sonları ile yirminci asrın başları arasındaki dönemde daha çok, Manhattan'daki 5. ve 6. Caddeler arasındaki Batı 28. Sokak'ta bulunan müzik notaları baskısı yapan yayımcılarla çalışan bir

12 Beni Beyzbol Maçına Götür.

grup besteci ve söz yazarının hâkimiyeti altındaydı. Tin Pan Alley olarak da bilinen bu cadde, George ve Ira Gershwin ve onların yanı sıra Irving Berlin gibi tanınmış isimler nedeniyle ün kazanmış ve "God Bless America"[13], "Sweet Georgia Brown"[14] ve diğer şarkılar gibi zamana meydan okuyan şarkıların ortaya çıkmasında rol oynamıştı. 1908 yılında Jack Norworth ve Albert Von Tilzer adlı iki adam tarafından yazılan "Take Me Out to the Ballgame" şarkısı da bunlardan biriydi. Kaleme aldıkları bu şarkı, şarkının ilk kıtasından anlaşıldığı üzere, bir "beyzbol delisi" olan ve parasının yettiği her maça giden Katie Casey adlı bir kadını anlatıyordu. Bu oyuna olan aşkı öylesine derindi ki "Bir cumartesi günü genç sevgilisi/onu arayıp/bir gösteriye gitmek ister misin diye sordu/fakat Bayan Kate 'Hayır.' dedi." çünkü onun yerine beyzbol maçına gitmek istiyordu. Şarkının nakaratında Kate'in, arayan genç adama kendisini beyzbol maçına götürmesini isteği dile getiriliyordu.

Fakat şarkı yazarları Norworth ve Von Tilzer, Bayan Kate'in beyzbol tutkusunu paylaşmıyordu. Katie hiçbir maçı kaçırmamışken, onlar bütün maçları kaçırmıştı. "Take Me Out to the Ballgame" şarkısını yazmadan önce, ikisi de hiçbir beyzbol maçında bulunmamıştı.

Şarkının söz yazarı olan Norworth'a, kalabalıkların, yer fıstığının ve şeker kaplı patlamış mısırların ilham vermediği açıktı. Bir gün New York metrosunda seyahat ederken, "Beyzbol Maçı - Bugün Polo Grounds Stadyumu'nda" yazılı bir duyuru ilişti gözüne ve ona ilham kaynağı oluverdi bu duyuru. Von Tilzer de müziğini yaptı ve birkaç on yıl sonra bu şarkı, maçların değişmez marşı hâline geldi. Aslında kimse nasıl ya da ne zaman olduğundan emin değildi. Bu oyuna böyle bir armağan vermelerine rağmen, bu ikili hiçbir zaman beyzbol hayranı olmadı. İlk Birinci Lig maçına, Von Tilzer 1920, Norworth ise

13 Tanrı Amerika'yı Korusun.
14 Sevgili Georgia Brown.

1940 yılında gitti.

Ancak bu ikiliden herhangi birinin "yer fıstığı ya da şeker kaplı patlamış mısıra" düşkün olup olmadıkları bugün dahi bilinmiyor.

EK BİLGİ

Yedinci atışta bütün stadyumun eşlik ettiği "Take Me Out to the Ballgame" şarkısının, ilk kez nerede ve ne zaman söylenmeye başladığını bilmiyoruz fakat bunun erken örneklerinden biri, belki de şarkıyı popüler hâle getiren şey yapılan bir şakaydı. 1970'lerde "White Sox"ların canlı yayın sunucusu olan ünlü beyzbol spikeri Harry Caray'ın, yayın kulübesinde mikrofonlar kapalıyken şarkıya eşlik ettiği bilinirdi. Bill Veeck, bunu öğrendi ve bir gün Caray'den habersiz spikerin mikrofonunu açarak Caray'ın şarkıyı yorumlayışını beyzbol severlere dinletti. Bu, beyzbol severlerin hoşuna gitti ve Caray, daha sonra Chicago Cubs kulübünün spikeri olunca da aynı şeyi yapmaya devam etti.

CHARLOTTE BRAUN'U ÖLDÜRMEK

Öldürülen Peanuts Karakteri

Simgesel çizgi roman *Peanuts*'ın ilk sayısı 2 Ekim 1950 tarihinde çıktı. İlk sayıda, dört karede, Charlie Brown; Shermy ve Patty (Patty, çizgi romanın karakterleri arasına 1960'ların ortasında katılan Peppermint Patty'den farklı bir karakterdir) adlarındaki diğer iki çocuğun yanından geçip giderken, çocuklar ardından onu çekiştiriyor. Çizgi romanın yaratıcısı Charles Schulz, birkaç gün sonra Snoopy'yi dünyaya tanıttı; sonraki on yıl içinde de Lucy, Linus, Schroeder ve diğerleri katıldı romanın karakter kadrosuna. Büyük çoğunluğu, çizgi romanın yaklaşık elli yıllık ömrü boyunca sevilen karakterler olarak kaldı.

İstisnası yok muydu? İlk kez 30 Kasım 1954 tarihinde çıkan sayıda yer alan Charlotte Braun ile Charlie Brown'un kadın benzerinin yaratılması amaçlanmıştı. (Her iki karakterin isimleri yüksek sesle söylendiğinde bu açıkça anlaşılıyor.) Ne var ki Charlotte, gelecek bahardan önce son kez yer aldı *Peanuts*'ta. Bir

anlamda, Elizabeth Swain adlı bir kadın tarafından öldürüldü.

Fakat Swain, *Peanuts*'taki karakterlerden biri değildi. O, diğer *Peanuts* hayranları gibi Charlotte'den hoşlanmayan bir hayrandı. Bu karakter çok sinir bozucu ve gürültücüydü ve *Peanuts* hayran kitlesi içinde çok sayıda seveni yoktu. Kongre Kütüphanesi'nde popüler grafik sanatlar sorumlusu olan Henry L. Katz, *ABC News*'a, bu karakterin "fazla ciddi olduğunu" ve "diğer karakterlerdeki sıcaklığa ve mizah anlayışına sahip olmadığını" söyleyecekti. Kısaca, Charlotte Braun'u kimse sevmiyordu.

Hayranları Shulz'a, Charlotte Braun'un, karakterlerin arasına katılmasına itirazları olduğunu ifade eden mektuplar yazdı ve Schulz, mektuplardan birini cevapladı. O zamanlar yirmili yaşlarının başlarında olan Elizabeth Swain, bu ünlü karikatüristten 5 Ocak 1955 tarihli bir mektup aldı. Schulz şöyle yazmıştı:

> "Charlotte Braun ile ilgili önerinizi kabul ediyorum ve netice olarak onu atacağım. Eğer bundan sonra görünecek olursa bu, ya sizin mektubunuzu almamdan önce tamamlanan sayılarda ona yer verdiğimden ya da birilerinin bana mektup yazarak onu sevdiklerini söylemeleri hâlinde olacak. Ancak şunu unutmayın ki siz ve arkadaşlarınız masum bir çocuğun ölümünü vicdanınızda taşıyacaksınız. Böyle bir sorumluluğu kabul etmeye hazır mısınız?
>
> Yazdığınız için teşekkürler, umarım gelecekteki baskılar size keyif verir."

Schulz, mektubun alt kısmına, kafasına bir balta gömülmüş, sırıtan bir Charlotte Braun karikatürü karalamıştı.

Bir araştırmacı kütüphaneci olma yolunda ilerleyen Elizabeth

Swain 2000 yılında, Schulz'dan birkaç ay sonra hayatını kaybetti. Schulz'un mektubunu Kongre Kütüphanesi'ne bağışladı. (Swain, kariyerinin ilk yıllarında tesadüfen bu kütüphanede çalışmıştı.) Charlotte Braun'a gelince, ocak ayının o gününde "ölmedi", birkaç hafta daha yaşadı. En son olarak, Peanuts'ın 1 Şubat 1955 tarihli sayısında göründü ve onun rolünü gürültücü ve küstah Lucy devraldı.

EK BİLGİ

Peanuts adı, Schulz'un çizgi roman vizyonu ile örtüşmüyordu. Schulz, bundan önceki derginin adı olan *Li'l Folks*'u devam ettirmek istedi fakat şirketi, bu adın o tarihte popüler olan *Li'l Abner* adlı dergiyle kafa karıştıracak bir benzerlik gösterdiğini düşündü. Schulz değil ama şirketi, *Howdy Doody Show*'unun çocuk seyirci topluluğuna verilen "peanut gallery"[15] adını referans alarak *Peanuts* adında karar kıldı. Bu ad, Schulz'u heyecanlandırdı mı? 1987 yılında verdiği bir röportajda bu adı protesto ederek, "Tümüyle saçma, hiçbir anlamı yok ve kesinlikle kafa karıştırıcı ve saygı duyulacak bir yanı yok. Bense mizah anlayışımın saygıdeğer olduğunu düşünüyorum," dedi.

---

15 Tiyatro salonundaki bileti en ucuz olan en üst sıradaki koltuklara verilen ad.

ÖĞLE YEMEĞİ VE BİR CİNAYET

Gerçek Faili Meçhul Dedektifleri

Televizyonun en çok izlendiği saatlerde gördüklerimiz, adam öldürme vakalarının son derece tecrübeli, görünürde sonsuz sayıda kaynağa erişebilen birkaç cinayet dedektifi tarafından araştırıldığına inanma konusunda koşullandırmıştır bizi. Görünürde var olmayan şeylerden parmak izleri ve/veya DNA elde eden yüksek donanımlı bilimsel laboratuvarlara, kapalı devre kameralardaki düşük çözünürlüklü ve grenli görüntülerden şüphelinin tüm yüz hatlarını mükemmel bir şekilde ortaya koyan makinelere ve senaryo yazarının hayal gücünün erişebildiği diğer cihazlara kadar her şey onların emrine amadedir. Oysa gerçek, özellikle küçük kasaba polis teşkilatları için çok farklıdır. Birçok cinayet vakası, sıklıkla da yerel kanun uygulayıcılarının titizlikle araştırdığı acımasızlıkla işlenen cinayetler, çözümsüz kalır.

Bu tür polis teşkilatları, bu gibi durumlarda ne yapabilir? Batman'i mi çağırır. Bu pek inandırıcı olmaz. Fakat Vidocq

Topluluğu'nu yardıma çağırabilir.

Psikologlar ve savcılar, cinayet dedektifleri ve FBI'ın profil uzmanları, bilim adamları ve adli tıp uzmanları gibi adli profesyonellerin, 1990 yılında kurmuş olduğu bu grup, faili meçhul kalmış bir vakayı yeni baştan gözden geçirmek amacıyla, düzenli olarak her ay Philadelphia'da bir öğle yemeğinde bir araya gelir. Topluluk adını; bir adi sabıkalı iken yetkisiz bir suç savaşçısına dönüşen, belki de ilk özel dedektif olan ve modern kriminolojinin babası sayılan Fransız Eugène François Vidocq'tan alır. Cinayet çözme çabaları esnasında tanışan, her biri farklı deneyimlere sahip üç adam tarafından kurulmuştur. Bu takımın içlerinde en sıradan olanı Bill Fleisher, FBI ajanıdır. Adli psikolog olan Richard Walter, modern kriminal profil uzmanlığının atalarındandır. Son olarak da Vidocq topluluğunun ortak kurucuları arasında saydığı, şimdi hayatta olmayan; insanların sadece kafataslarını ve onların vaktiyle nasıl göründüklerini gösteren fotoğraflarını kullanarak insanların kafalarının aynısını heykele dönüştürme gibi özel bir yeteneğe sahip, kendi kendini yetiştirmiş bir heykeltıraş olan Frank Bender vardır.

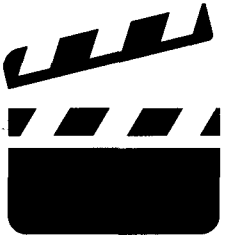
Topluluk, eğlenmek için yaptıkları bir girişim sonunda oluştu. Bu üçlü, birbirleriyle yıllardır yazışmaktaydı fakat ilk kez Mayıs 1989'da bir araya geldi. Beklendiği gibi, üzerinde çalıştıkları konuların esrarengiz yönlerini tartışarak iş konuşmaya başladılar; bir anlamda gayriresmî bir iş birliği yaparak yardımlaşıyorlardı. İçlerinden biri, bu buluşmaların düzenli aralıklarla yapılmasını, bir başkası ise diğer kanun uygulayıcısı meslektaşlarını da davet etmeyi önerdi. *The Telegraph*'a göre, davetiye gönderdikleri yirmi sekiz kişiden, sadece bir ya da iki cevap alabileceklerini tahmin ediyorlardı. Yirmi altı kabul cevabı aldılar ve böylece Vidocq Topluluğu kurulmuş oldu.

Vidocq Topluluğu; her ay bir kanun uygulayıcıyı, faili meçhul kalmış bir vakayı öğle yemeği boyunca sunması için masrafları topluluğa ait olmak üzere davet eder. (Bu kişinin seyahat masrafları, üyelerinin ödediği yıllık 100 dolar aidatlardan karşılanır.) Ancak bu olayın iki mutlak koşulu taşıması gerekmektedir: Çözümlenmemiş cinayetin üzerinden en az iki yıl geçmiş olmalı ve öldürüldüğü iddia edilen kurban uyuşturucu ticareti veya fahişelik benzeri bir suça bulaşmamış olmalıdır.

Bugüne kadar, 2005 yılında işlenen ve televizyonda *America's Most Wanted* adlı programa da konu olan çifte cinayet dâhil, yıllar içinde birkaç cinayet vakasının çözülmesine yardımcı olarak bazı başarılar ettiler. Ve topluluk, en azından bir vakada –1991 yılında öldürülen Arkansaslı Huey Cox vakası– polisin cinayetle suçladığı bir zanlının masum olduğunu kanıtlayarak haksız yere suçlanan adamın serbest bırakılmasını sağladı.

EK BİLGİ

1996'da Vidocq Topluluğu, Hardy Boys/Nancy Drew Mystery adlı çocuk romanlarının ortak versiyonu olarak çekilen televizyon dizisinin bölümlerinden birinde yer aldı. Vidocq hikâyesi, uzun süredir Nancy Drew'ün yazarı olan Carolyn Keene tarafından kaleme alınmıştı. Keene ve aynı şekilde Hardy Boys yazarı olarak bilinen Franklin W. Dixon diye birileri yoktu ve hiç olmamıştı. Her iki yazarın adları da istikrarlı bir marka altında yazım ekibinin devamlılığını sağlamak ve yüksek hacimli kitaplar üretmek için yapımcı şirket (o zamanki adı: Stratemeyer Syndicate) tarafından kullanılan takma adlardı.

KARA PARA AKLAYAN ŞANTAJCININ TUTKUSU

Uyuşturucuyla Savaş Konulu Bir Film

Mel Gibson, 2004 yılında prodüktörü ve yönetmeni olduğu *The Passion of the Christ (Tutku-İsa Mesih'in Çilesi)* adlı tartışmalı bir filmi piyasaya sürdü. Film 600 milyon dolar üzerinde gişe hasılatı yaptı. 10 Mayıs 2012'de Jorge Vazquez adlı bir adam, kendisine yöneltilen kara para aklama ve şantaj suçlamalarını kabul etti. Eylül ayında yedi yıl hapse mahkûm edilecekti ve savcı ile uzlaşarak yaptığı itirafçı pazarlığı gereğince ABD hükümeti, *The Passion of the Christ*'in devamı niteliğindeki bir filmin muhtemel kazancı üzerinden yüzde 10 aldı.

Gerçekten.

The Passion of the Christ'in senaryosu, Gibson ve daha önceden tanınmayan bir senarist olan Benedict Fitzgerald tarafından yazıldı. Fitzgerald, filmden çok para kazanmadı. Daha sonra Gibson aleyhine açtığı bir davada, filmin düşük bütçeli film olacağına ikna edilmesi nedeniyle oldukça düşük bir maaşı

kabul ettiğini ve bu nedenle, gelecekteki projelerini finanse etmek için borçlanmak zorunda kaldığını iddia etti. Borçlarını ödeyemeyince, üzerinde çalıştığı *Passion of the Christ*'ın devam filmi olan *Mary, Mother of Christ*'taki senaryo telif haklarını satmıştı. Bu hakları satın alan şirketin ortaklarından biri, San Antaniolu Arturo Madrigal'di.

Vazquez'e geri dönelim. "İtirafçı" olan suçluların, yaptıkları kanunsuzlukları mahkemede anlatmaları gerekir ki buna "mahkemeye hitap" denir. Vaquez mahkemeye hitabında; kendisinin ve diğer bazı kişilerin, Madrigal'in *Mary* filminin senaryo haklarını kendisine devretmesini sağlamak için, Madrigal'in kardeşini Meksika'da kaçırdıklarını ve Madrigal'in de bu hakları kendisine devretmek zorunda kaldığını söyledi. (Vazquez, Madrigal'in kendisine borcu olduğunu ve kendisinin de kendi borçlarını ödeyebilmek için bir çözüm arayışı içinde olduğunu iddia ediyordu.) Vazquez daha sonra, senaryoyu 1 milyon dolar avans karşılığında ve ayrıca filmin edeceği kârdan yüzde 10 pay almak kaydıyla bir prodüksiyon şirketine satmıştı.

MySanAntonio.com'a göre itirafçılık anlaşması tuhaf bir bedele bağlandı; hükümet Vazquez'den, filmden gelecek yüzde 10 kazancından -ABD Merkez Bankası banka hesaplarına alacak kaydedilmek üzere- vazgeçmesini talep etti.

Vazquez'in senaryo hakkını elde etme şekli nedeniyle mahkûm edildiği düşünüldüğünde hükümetin Vazquez'in bu kazanç üzerinde hak sahibi olduğuna nasıl ikna olabildiğini anlamak, en iyi ihtimalle bile zor. Doğal olarak Madrigal, Vazquez'in senaryo üzerinde herhangi bir mülkiyet hakkı olduğu fikrine katılmıyordu. Vazquez'in itirafçı olmasının karara bağlandığı gün, Madrigal de Vazquez'in senaryoyu satış işleminin iptali için Vazquez aleyhinde dava açma başvurusunda bulundu.

EK BİLGİ

Son yıllarda ABD'de alışılmış yılbaşı muzipliklerinin sayısında ciddi artışlar görüldü. Hırsızlar, ülkenin dört bir yanında bulunan "İsa'nın doğumunu tasvir eden sergilerden" bebek İsa heykellerini çalmaya başladı. *AWL*'ye göre, 2011 yılından 2012'ye kadar bu hırsızlık türü için 2000'in üstünde rapor düzenlenmişti. Birçok insan için bu, gülünecek bir konu değildir. *New York Post*'un bildirdiğine göre, 2012 yılında polis, Brooklyn kilisesinden yapılan bu tür bir hırsızlığı nefret suçu olarak raporladı. Aynı yıl, bebek İsa heykellerinin çalınmasından usanan Florida kilisesi yeni koyduğu heykele, bir sonraki hırsızı yakalamak için GPS cihazı yerleştirdi.

ÇALINAN GÜLÜMSEME

Mona Lisa'nın Çalınışının İnanılmaz Öyküsü

21 Ağustos 1911 tarihinde, Leonardo da Vinci'nin şaheseri *Mona Lisa*, Louvre Müzesi'ndeki duvarından çalındı ve ondan geriye sadece üzerine asılı olduğu dört demir kanca kaldı. Kimliği sonradan tespit edilen hırsız, müze çalışanlarından Vincenzo Peruggia, müzenin bir sonraki gün kapalı olacağını bildiğinden, cumartesi günü bir dolaba gizlenmişti. 21 Ağustos günü saklandığı yerden çıkarak *Mona Lisa*'yı duvardan almış, üstündeki 200 pound değerindeki güvenlik cihazını ve dekoratif çerçevelerini atarak tabloyu iş gömleğinin altında gizlemişti ve kapıdan çıkarak özgürlüğe adım atmıştı, ta ki yirmi sekiz ay sonra tabloyu satmaya kalkışıp buna fırsat bulamadan yetkililer tarafından yakalanana kadar.

Ne var ki Peruggia'yı bunu yapmaya sevk eden dürtüler, standart bir sanat hırsızının dürtüleri ile pek örtüşmüyordu; yani, bu şaheseri (becerisine gölge düşürüp) sadece satarak bir gecede milyoner olmayı amaçlıyor değildi. Peruggia daha çok,

bu eseri ana vatanı İtalya'ya iade etmeyi amaçlayan milliyetçi bir bağnaz ya da belki usta bir suçluya dönüşen cahil bir köylüydü.

Bu görüşlerden birincisi, anlaşılır bir şeydi: Zira Perrugia, doğuştan İtalyan'dı ve iddiaya göre İtalyan olan Da Vinci'nin eserinin, ancak İtalya'da hakkıyla sergilenebileceğine inanıyor ve bu "problemi" ortadan kaldırmak için çaldığını söylüyordu. Ne yazık ki Peruggia'nın, yakalandığı takdirde bu gerekçeyi sanki alacağı hapis cezasını hafifletmek için başarıyla kullandığına inanmak için birçok neden vardır. (İtalya'da yargılandı, yedi ay hapis yattı, *Time* dergisi haberinde Perrugia'nın parmaklıklar arkasında kısa bir süre kalışında, onun vatanseverlik güdülerinin rol oynadığına işaret ediyordu.) Oysa Perrugia'ya inanmamak için mevcut nedenler arasında, tabloyu basitçe bağışlamak yerine satmaya kalkışması (100.000 dolar eş değeri bir fiyata) ve tabloyu ortaya çıkarmak için iki yıldan daha uzun süre beklemesi, serbest bırakıldıktan sonra yeniden Fransa'ya dönmesi ve sanat sahtekârlığı yapan başka bir suç örgütüyle güçlü olmasa da bir bağı olması sayılabilirdi.

Aşağıda aktarılan sanat sahtekârlığının hikâyesi, Perrugia'nın güdülerinin vatanseverlikten daha az onurlu şeyler olduğunu ortaya koyuyor.

Bu hırsızlığın arkasında Eduardo de Valfierno adlı Arjantinli bir dolandırıcı olduğu iddia edildi. Valfierno, hikâyesini 1914 yılında, hırsızlık hadisesinden ve *Mona Lisa*'nın bulunmasından sonra Perrugia'nın mahkemeye çıkarılmasından önce Amerikalı gazeteci Karl Decker'e anlattı. Ancak öncesinde Decker'den, hikâyeyi Valfierno'nun ölümünden önce yayınlamaması ile ilgili bir söz istedi. Decker de kabul etti. Valfierno'nun hikâyesi için eldeki tek kaynak budur.

Valfierno'nun "işi" sanat eserlerinin sahtesini yaptırmaktı. Ressamlara, ünlü tabloların gerçeği görünümünde kopyalar

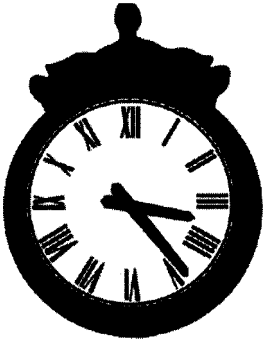
yaratmaları için sipariş veriyor ve bu çalışmaları orijinal olduklarına ikna ettiği dünyanın dört bir yanındaki koleksiyonerlere satıyordu. Orijinal oldukları iddiasını desteklemek içinse yapılmamış hırsızlıkları yapılmış gibi anlatıyordu: Orijinal tabloların sergilendiği müzelere ait belgeleri gösteriyor ve orijinallerinin aslında çalınmış olduğunu fakat tabloları çalınan müzelerin bunu açıklamak yerine utançlarını gizlemek için tabloların taklitlerini sessizce sergilemeye devam ettiklerini söylüyordu. Bu koleksiyonerlerden birinin, satın aldığı ve orijinal olduğunu sandığı (sahte) tablosundan övünerek bahsetmesinin basında hırsızlık hadisesi olarak yer alması ve neredeyse Valfierno'nun dolandırıcılığını açığa çıkartacak bir tehdite dönüşmesi onun için bir talihsizlik olmuştu. Böylece Valfierno, bu tür bir risk almamaya karar verdi.

Hikâye şöyle devam ediyor. Valfierno; altı adet sahtesi için daha önceden yurt dışına siparişini verdikten ve bunların ABD'nin farklı yerlerine ulaştığından emin olduktan sonra, *Mona Lisa*'nın orijinalini çalmaları için Peruggia'yı ve diğer adamları kiraladı. (Valfierno, bunları hırsızlığın gerçekleşmesinden önce gümrükten geçirmenin kolay olacağını düşünüyordu fakat bu neredeyse başarılamıyordu.) Hırsızlık hikâyesi basında yer aldığından Valfierno, altı kopyanın altısını da çalıntı *Mona Lisa*'yı bilerek satın aldığını sanan ve bu nedenle dolandırılıklarını anlasalar bile kendisi hakkında suç duyurusunda bulunamayacak olan farklı koleksiyonerlere kolaylıkla ve tehlikeye atılmadan sattı. Gerçek *Mona Lisa* kendisinde olduğundan, Louvre'un orijinal tabloyu asla geri alamayacağını ve bunun, kopyaları satın alanların herhangi bir şekilde durumun farkına varmalarını imkânsız hâle getireceğini bilmesi Valfierno'yu rahatlatıyordu. Tabii ki entrikanın devamı planlandığı gibi gitmemişti.

Valfierno, bu işte üstlendiği rol için Peruggia'ya yüklü bir ödeme yaptığını fakat hırsızın bu parayı kumarda kaybettiğini iddia ediyordu. Bu durumda Peruggia ne yaptı dersiniz? Gerçek *Mona Lisa*'nın Valfierno'da olduğunu biliyordu, o nedenle sadece bir ya da iki yıl önce yaptığını yaptı. Tabloyu bir kez daha çaldı.

EK BİLGİ

Mona Lisa tuval üzerine değil, yaklaşık dört santim kalınlığında üç parça tahta üzerine resmedilmişti.

SANAT ESERİNİ İHYA ETMEK

Sanatı Kendisinden Koruyan Vandallar

Aslen bir kilise olan Paris'teki Panthéon, şimdi anıt mezardır. Yapımı 1758 yılında başlamış ve 1790'da tamamlanmıştır. Voltaire, Louis Braille, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Marie Curie ve diğerlerinin mezarıdır. Roma'da aynı adı taşıyan yapı örnek alınarak yapılmış olup iri sütunları, bir kubbesi ve (aşağıda bahsi geçecek olaylara konu olan tek şey olarak da) duvarında bir saat vardır. 1800'lerden kalma bir eser olan bu saat, çarkları pas tutarak işlemez hâle geldiğinden 1960'lı yıllarda çalmaz oldu.

Bu durum, 2006 yılında değişti. Saat o yıl, sekiz aylık bir restorasyon sürecinden sonra tamir edildi. Fakat bu tamirat, resmî bir bakım projesiyle veya en azından dışardan göründüğü kadarıyla müthiş zengin bir sanat patronu tarafından finanse edilerek değil; faaliyetlerini gizlice yürüten yeraltı sanat restoratörleri, kültürü koruma yanlıları ve belki de sabıkalılardan oluşan bir grup tarafından gizlice gerçekleştirilmişti. Hâlen

faal olan bu grup, Urban eXperiment veya kısaca UX olarak tanınıyor.

UX'in geçmişi biraz bulanık fakat *Wired* dergisine göre, başlangıcı otuz yıl öncesindeki bir hırsızlığa dayanıyor. Bir grup delikanlı, Paris'in pek çok yerine yayılmış ve şehrin birçok önemli yerine gizli erişim sağlayan bir dizi yeraltı tünelinin detaylı haritalarını çalmayı başarmıştı. Söylentilere göre, sonuçta UX'i bu üç delikanlı başlatmıştı ve işte bu haritalar, bu sözde suçluların tamirat işlerini fark edilmeden yürütmelerinde anahtar rolü oynuyordu.

2005'te, UX'in bir alt grubu olan Untergunther, bu haritaları söz konusu saati restore etmek amacıyla Panthéon'a girmek için kullandı. Sonra, bu önemli mekânda, kubbesinin hemen altındaki bir odada bir atölye oluşturup faaliyete girişti. Uzun zamandır bozuk olan saati, üyelerinin aidatlarından 10.000 dolar harcayarak gizlice, sekiz ay sürecek yoğun bir çalışma ile tamir etmeye başladı. Nöbetçileri zahmetsizce atlattılar; atölyelerini kurdukları kat güvenlik görevlilerince dahi çok nadiren uğranılan bir yerdi. Hatta geçici atölyelerinin dışında bulunan terasta küçük bir sebze bahçesi bile yarattılar.

Restorasyonu tamamladıktan sonra zorlu bir durum daha çıktı karşılarına. Saat düzgün çalışıyordu fakat sürekli bakımı için Panthéon'un çalışanlarına ihtiyaç vardı ve ne yazık ki bunun için saatin tamir edildiğini onlara söylemeleri gerekiyordu. *Wired* dergisinde yazana göre, bu konuda inanılması güç bir zorluk yaşadılar ve bir bedel ödemekle karşı karşıya kaldılar:

> "Müdür Bernard Jeannot'a telefonla haber verildi; kendisine, yaptıklarını detaylarıyla yüz yüze anlatmayı teklif ettiler. Kunstmann ve restorasyon grubunun lideri kırk yaşlarındaki kadın fotoğrafçı

dâhil ikisi kadın, ikisi erkek dört kişi olarak gittiler görüşmeye ve Jeannot'un, anlatılanlara inanmayı reddetmesi karşısında şaşkınlığa uğradılar. Özellikle de kendisine atölyelerini gösterdikten sonra ("Biraz otursam iyi olacak." diye mırıldanmıştı) idarenin daha sonradan verdiği bir kararla UX'i dava ederek bir yıla kadar hapis cezası ve 48.300 avro hasar tazminatı talep etmesi karşısında iyice şoke oldular. Jeannot'un o zamanki yardımcısı, Panthéon'un şimdiki müdürü Pascal Monnet; yapılan işi sabote etmek maksadıyla saati eski çalışmaz hâline getirecek bir saat ustası tutacak kadar ileri gitti. Fakat saat ustası, saatin sadece bir parçasını, daha önceden iş görmeyip saatin çalışmasına engel olan sarkacı hareket ettiren dişli çarkı sökmekten başka bir şey yapmayı reddetti. Kısa bir süre sonra, UX yeniden içeri sızdı ve bir gün, daha aydın bir idarenin iadesini seve seve kabul edeceğini umdukları çarka el koyup korumaya aldı."

Sonuç olarak, bazı UX üyeleri cezai kovuşturmaya uğradı fakat *Guardian*'ın yazdığına göre suçsuz bulundular. Saate ne mi oldu? Yeniden durdu. Panthéon'da zaman sonsuza kadar 10.51.

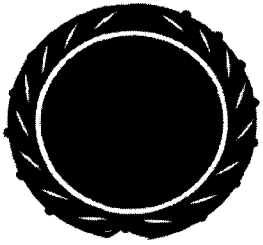
EK BİLGİ

Radyoaktivite konusundaki çığır açan çalışmaları ile bilim tarihini değiştiren Marie Curie, yukarıda belirtildiği gibi Panthéon'a defnedilmiştir. Sürekli radyoaktif izotoplara maruz kaldığından aplastik anemi nedeniyle 1934 yılında öldü. Araştırma kariyeri boyunca, izotopları kendi notlarını taşıyan kâğıtlarla birlikte masasının çekmecesinde muhafaza ederdi. O kâğıtlar, bugün hâlen radyoaktivite ile kirlenmiş durumdadır ve okunmaları çok tehlikelidir. Wikipedia'ya göre bu not kâğıtları, kurşun

kaplı kutularda muhafaza edilmektedir ve bu notlara müracaat etmek isteyenler koruyucu kıyafetler giymek zorundadır.

EK BİLGİ - 2

Curie, 1903 yılında, kocası Pierre ve fizikçi Henri Becquerel ile birlikte radyoaktivite konusundaki çalışması nedeniyle Fizik dalında Nobel Ödülü kazandı. Marie Curie, 1911 yılında, bu kez tek başına, Kimya Nobel Ödülü'nü kazandı. Kendisi, bugüne kadar iki farklı bilimsel disiplinde Nobel kazanan tek kişidir.

MADALYALARI ERİTMEK

Nobel Ödülleri Nazilerden Nasıl Saklanır?

II. Dünya Savaşı sırasında Adolf Hitler, altının Almanya'dan ihraç edilmesini yasaklamıştı. Fakat altının kıymetli olması ve takibinin kolay olmaması nedeniyle denetlenmesi zordur. (Doğrusu, onun gerçek değeri muhtemelen bu özelliklerinden kaynaklanabilir.) Hitler'in bu emrinin uygulanması, neredeyse hiçbir durumda mümkün olamıyordu.

Bir istisnası var mıydı? Evet. Nobel Ödülü madalyaları.

1980'den önce, İsveç tarafından verilen madalyalar (Norveç tarafından verilen Nobel Barış Ödülü madalyası hariç hepsi) 23 ayar 600 gram altından mamuldü ve bu nedenle Hitler'in ihraç yasağı kapsamındaydı. Yasağı ihlal edebilecek olanların belirlenmesini kolaylaştıracağından, ödül sahiplerinin adları madalyaların arkasına kazınırdı. Bu durum, her ikisi de Alman olan ve fizik dalında ödül kazanan Max von Laue (1914 ödülü) ve James Franck (1925 ödülü) için özellikle tehlikeli bir durum yaratıyordu. II. Dünya Savaşı başladığında bu ikili, saklamadıkları

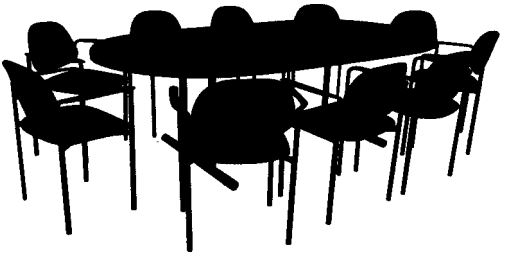
takdirde Nazi askerleri tarafından el konulacağı endişesiyle madalyalarını (meslektaşları, fizik ödülü sahibi bilim adamı Neils Bohr'un sahibi olduğu) Kopenhag'daki Bohr Enstitüsü'ne emanet etti. Nazi birlikleri Danimarka'yı işgal edince enstitüye baskın düzenledi. Von Laue ve Franck'ın madalyaları bulunmuş olsaydı, muhtemelen vahim bir sonla karşılaşacaklardı.

Bu noktada devreye, gelecekte kimya dalında Nobel kazanacak olan Macar kimyager George de Hevesy girdi. Kendisi Yahudi olduğu için Nazilerden saklanabileceği geçici olsa da güvenilir bir yer arayışı sonucunda enstitüye gitti. O ve Bohr, madalyaların tesadüfen bile bulunması hâlinde Laue ve Franck'ın karşı karşıya kalacağı tehlikenin çok büyük olacağını düşünerek, madalyaları saklamak için (örneğin gömmek gibi) klasik yollara başvurmanın yeterli olmayacağına karar verdiler. Kimyager Hevesy, daha etkili bir tedbire başvurdu. Platin, altın gibi asil metalleri çözebildiği için "altın suyu" adı verilen, genellikle bir ölçü nitrik asitle üç ya da dört ölçü hidroklorik asitten oluşan bir karışım hazırladı. Bu karışımın içine koyduğu madalyalar, süratle eridi. İçinde altın barındıran bu karışımı, Naziler enstitüye baskın yapmadan önce, ilk bakışta görünmeyecek biçimde enstitü laboratuvarının raflarından birine yerleştirdi.

Plan işledi ve ödülleri gibi von Laue ve Franck da güvendeydi. Altın, Alman askerlerinin dikkatini çekmeden savaşın sonuna kadar rafta, bu karışımın içinde durdu. Savaş sona erdiğinde, Hevesy tarafından çökeltilmek suretiyle bu karışımdan ayrılan altın, Nobel komitesi tarafından yeniden şekillendirildi.

EK BİLGİ

İnsanlık tarihi boyunca (en azından 2009'a kadar) yer altından kabaca 165.000 metrik ton altın çıkarıldı. Altının yoğunluğu dikkate alındığında bu, yaklaşık 8500 metreküp eder ki bu oldukça küçük bir hacimdir. Bir karşılaştırma yapacak olursak, New York Halk Kütüphanesi'nin 33.980 metreküp hacimli Rose Okuma Odası şimdiye kadar çıkarılan altının tamamını içine alır.

KRALA LAYIK BİR ŞEHİR

Coca-Cola'nın Irkçılıkla Mücadelesi

Rahip Dr. Martin Luther King Jr., 15 Ocak 1929 yılında Atlanta Georgia'da dünyaya geldi. 14 Ekim 1964 yılında Nobel Ödülü verilen en genç insan unvanını aldı. Bu münasebetle, doğduğu şehir Atlanta onun için bir parti düzenlemek istedi: şehrin yöneticilerinin ve sanayi devlerinin resmî davetli olduğu ırk ayrımı gözetilmeyen bir ziyafet. Şehrin valisi, farklı inanç gruplarının dini liderleri, bir üniversite rektörü ve bölgenin en büyük gazetesinin yayıncısı daveti kabul etti.

Ne yazık ki Atlanta, hâlâ ırk ayrımının olduğu bir yerdi ve King'in taraftarları olduğu kadar, düşmanları da vardı. Birçok beyaz, King'in Nobel komitesi tarafından onurlandırılmasını hazmedemiyordu; eyalet senatörlerinden Herman Talmadge, insanları kanunsuzluğa teşvik eden bir insana komitenin nasıl olup da barış ödülü verebildiği hususundaki şaşkınlığını yüksek sesle dile getiriyordu. Bu çok özel davete katılmayı reddedenlerin sayısı giderek artıyor, tahminlerin ötesine geçiyordu. *New York*

Times'de, Atlanta bölgesinin tanınmış (fakat adı belirtilmeyen) bir bankacısının, diğer beyazları yemeğe katılmaktan uzak durmaya ikna etmek amacıyla telefonlara sarıldığı, şüphesiz diğer bazı kişilerin de aynı mesajı içeren tavsiyelerde bulunmuş olabilecekleri haberi yer alıyordu.

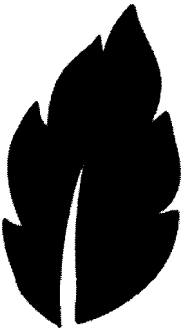
Zaman daraldıkça ziyafetin verileceği mekân Dinkler Plaza Oteli'nin, etkinlik gecesi bir hayli boş kalacağı endişesi giderek hâkim oluyordu. Belediye Başkanı Ivan Allen, böyle bir sonucun şehrin itibarını anında zedeleyeceğini ve bunun şehrin tarihinde sonsuza dek kara bir leke olarak kalacağını fark etti. Ayrıca bu durumun, Atlanta'daki ırklararası ilişkilerde ciddi bir gerilemeye neden olacağının da farkındaydı. Bir çözüm bulmak için uğraştı fakat sonra, umulmadık bir kahraman çıktı ortaya.

Belediye Başkanı Allen ile Coca-Cola Şirketi'nin yönetim kurulu başkanı ve CEO'su J. Paul Austin, Atlanta iş dünyasının liderlerini toplantıya çağırdı ve Austin bir meydan okumada bulundu. King'in, Andrew Brown adlı eski bir yardımcısının anılarını bir araya getirdiği (*An Easy Burden*) kitabında anlattığına göre, Austin toplantıda bulunanlara "Coca-Cola'nın, Nobel Ödülü sahibi bir bireyini onurlandırmayı reddeden bir şehirde bulunması utanç verici. Biz, uluslararası bir firmayız. Coca-Cola'nın Atlanta'ya ihtiyacı yok. Sizler, hepiniz, Atlanta'nın Coca-Cola'ya ihtiyacı olup olmadığına karar vermelisiniz."

Ve karar verdiler. İki saat içinde bütün biletler satılmıştı; etkinliğe ilgi tavan yaptı, o kadar ki Martin Luther King Sr. (evet, onur sahibinin babası) kendi kullanımı için bile yeterince bilet bulmakta zorluk yaşadı. The Dinkler Plaza, 1500 katılımcı ile tıka basa doluydu ve belki de en önemlisi, özel görevli polislerin yapacakları bir iş kalmamıştı. Polis, partiye hücum edip ortalığı alt üst etmesi beklenen protestocu kalabalık ile mücadele etmek için oradaydı fakat bu tehdit, hiç gerçekleşmedi.

EK BİLGİ

Martin Luther King'in doğum günü, 1986 yılında bayram ilan edildi fakat bazı eyaletler bunu hayata geçirmekte ağır davrandı. Elli eyaletin tamamında kutlanması ancak 2000 yılında mümkün oldu fakat Mississippi bu günü, 19 Ocak 1807'de doğan Konfederasyon Generali Robert E. Lee'nin doğum günü ile bir arada kutlamaktadır.

KOLAYI DENETLEME FAALİYETİ

Coca-Cola, Kokayı Nasıl Temin Eder?

1886 yılında Atlanta Georgia'da, alkolün satışını ve/veya imalatını yasaklayan kısa ömürlü bir kanun çıkarıldı. Buna tepki olarak, John Pemberton adlı bir eczacı, meyve aromalarını kola cevizinin özü (kafein) ve koka yaprakları (kokain) ile karıştırarak sahte bir şarap üretti. Bu şarabı, gazlı içecek makinelerinde –o tarihlerde, gazlı suyun tedavi edici faydalar sağladığına inanılırdı- satışa sundu; böylece *Coca-Cola* doğmuş oldu.

Orijinal kola formülü ciddi miktarda kokain ihtiva ediyordu fakat bu hemen durduruldu ve 1903 yılı civarlarında formülden çıkarıldı. Bu, kısmen yapıldı çünkü arzu edilen tat koka yapraklarından elde ediliyordu; dolayısıyla kokain, yapraklardan uzaklaştırıldı ve bir yan ürün olarak kenara ayrıldı. *Coca-Cola*, içeceğini yapmak için bugün bile koka yapraklarına ihtiyaç duyar. Bir kola yetkilisi *New York Times*'e bu hususta şunları söylemiştir: "Koka yaprağının içeriği kullanılmaktadır fakat içinde kokain yoktur ve bu husus düzenleyici kurumlar

tarafından çok sıkı bir şekilde denetlenmektedir."

Aslında, ABD (ve birçok ülke) koka yapraklarının satışını ve ticaretini açıkça yasaklamıştır. Fakat *Coca-Cola*, içeceğinin mevcut yapısını devam ettirebilmesi için şirketin Peru'dan (kısmen de Bolivya'dan) büyük miktarlarda kurutulmuş koka yaprağı ithal edebilmesini teminen Uyuşturucu Denetleme Kurumu (DEA) nezdinde şirkete özel bir düzenleme yapılmıştır. Kurutulmuş koka yaprakları, Maywood New Jersey'deki halka açık bir kimya şirketi olan Stepan Corporation tarafından işletilen bir işleme fabrikasının yolunu tutar. Stepan fabrikası, her yıl kabaca 100 ton yaprak ithal ederek etkin madde olan kokaini yapraklardan ayırır. Sonrasında, kokainsiz yapraklar önce şurup formuna ve nihayetinde gazlı içeceğe dönüştürülmek üzere *Coca-Cola*'ya sevk edilir.

Stepan ayırdığı kokaini ne yapar? Kokain; kokain hidroklorür olarak adlandırılan yasal bir lokal anestezi maddesi üretilmek üzere Mallinckrodt Group'a gider. Kokain hidroklorür; ağız, burun veya boğaz mukozalarını uyuşturmakta kullanılır ve bu maddenin temini için DEA sipariş formuna ihtiyaç vardır.

EK BİLGİ

Efsaneye göre, *Coca-Cola*, "7X aroması" olarak bilinen gizemli bir tatlandırma formülüne sahiptir. Çok sıkı koruma altında tutulur. *This American Life* programında yayınlanan bir bölümde, kolanın, şüphesiz ki bugünkü değil fakat muhtemelen başlangıç yıllarındaki formülü tartışıldı. (*Coca Cola* yetkilileri, National Public Radio'nun gerçek formülü ortaya çıkardığı iddiasını yalanladı.) *"For God, Country and Coca-Cola"*nın (şirketin ve içeceğin izin alınmadan yazılan tarihçesi) yazarı Mark Pendergrast, aynı bölümde, "7X aromasının formülünü hazırlamayı sadece iki kişi biliyor ve bu iki kişi, uçağın düşme

ihtimaline karşı tedbiren, asla aynı uçakta seyahat etmez; nesilden nesile özenle aktarılan bu gizli ritüel ve formül, bir banka kasasında muhafaza edilmektedir." dedi.

BAY LSD

Amerika LSD ile Nasıl Tanıştı?

Normal bir LSD "vuruşu", yaklaşık 100 mikrogram uyuşturucu ihtiva eder. Bu, yüksek kalitelisinin bir gramında 10.000 doz olduğu anlamına gelir. Bir kilogram LSD'de yaklaşık 10 milyon vuruş vardır. Bir kilo LSD'nin dünya kadar "asit" demek olduğunu söylemeye gerek yok.

Fakat William Leonard Pickard, aynı fikirde değildi. Pickard, tam kapasiteyle çalıştığında bu maldan her beş haftada, bir kilogram imal ediyordu.

Pickard, 1945'te Kaliforniya'da dünyaya geldi; babası bir avukattı, annesi Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri'nde bir uzmandı. Purdue Üniversitesi'nden mezun oldu ve kimya yüksek lisansı için Kaliforniya'ya döndü ve sonunda, 1980 yılında UCLA'nın Uyuşturucu Politikaları Araştırma Programı'nda üst düzey bir göreve atandı. Uyuşturucular ve uyuşturucu imalatı konusunda bilgisini nasıl edindiği belirsiz fakat bir şeyden eminiz: Dünya kadar LSD imal etti.

Pickard 1988 yılında, San Fransisco dışında, mimari özelliklere sahip bir dükkânda LSD imal ederken burnuna yabancısı olduğu bir koku gelen komşusu yetkililere haber verdi. Pickard'ın laboratuvarı olduğu anlaşılan yere baskın yapan FBI, binada 200.000 doz asit buldu ve planlayıcısını yakaladı. LSD imalatı yapmakla suçlanan Pickard, beş yıl hapis yattı.

Pickard, serbest kaldıktan sonra kötü alışkanlıklarına gecikmeden geri döndü, hem de kötü alışkanlıklarını artırmıştı. Görevi laboratuvar kurup sökmekle sınırlı olan Clyde Apperson adlı suç ortağı ile birlikte, geçici LSD laboratuvarları kurarak ABD'yi bir ucundan diğerine kat etti. 1996 yılının başında Oregon'daydı; sonra aynı yıl içinde Colorado'da ve 1997 yılının bir bölümü ile 1999'un büyük bölümü arasında Santa Fe'de bulundu. Pickard, komşularının dikkatini çekmeden lokasyonlar değiştirerek, laboratuvarlarında inanılmayacak miktarlarda uyuşturucu imal etmeye devam etti.

Bir başka suç ortağı muhbirlik yaparak Uyuşturucu Denetleme Kurumu (DEA)'na yardım edince Pickard ve Apperson, 2000 yılında Wamego Kansas'ta tutuklandı. Muhbir Gordon Todd Skinner, DEA'ya ikilinin operasyonlarını Wamego civarındaki eski yeraltı füze rampasına taşıdıkları bilgisini vermişti. (Skinner laboratuvarı Wamego'ye fiilen taşımış fakat henüz Pickard ve Apperson'a bildirmemişti.) DEA, ikiliyi birkaç gün sonra Ryder'dan kiraladıkları kamyonun arkasına yükledikleri laboratuvarın yerini yeniden değiştirme girişiminde bulunurlarken tutukladı.

Washington Times'e göre Pickard'ın tutuklanmasından sonra ABD'deki mevcut LSD miktarı büyük bir hızla, yüzde 95 oranında düştü. Kendisi hâlen Arizona'da, iki kez çarptırıldığı müebbet hapis cezasını çekmektedir.

EK BİLGİ

Gözleriniz kapalıyken görebileceğiniz küçük halka ve noktalar fosfen adı verilen halüsinasyonlardır. Normal olarak gözleriniz açıkken, ışık retinanınıza vurur ve göz mercekleriniz gözlerinizin odaklandığı şeyin resmini oluşturmaya çalışır. Fakat retinalar mekanik olarak da uyarılabilir; eğer üzerlerine baskı uygulanırsa, bu baskı anlamsız imgelere dönüştürülür. Gözlerinizi kapalıyken ovuşturursanız, uyguladığınız baskı, deneyimlediğiniz o imgeleri yaratır. (Hapşırdığınızda ya da başınızı çarptığınızda kimi zaman gördüğünüz "yıldızlar" da bu nedenledir.)

YÜKSEĞE VE DIŞARI ATILAN TOP

Beyzbolun En Sıradışı Top Atıcısı

Bir Birinci Lig Beyzbol top atıcısının elde edebileceği en ender başarılardan biri; kendisinin (veya takımındaki bir grup atıcının) diğer takıma, dokuz devrelik bu oyun boyunca, topa vurma veya koşu yapma imkânını bir kez dahi vermemesidir. 1875-2012 yılları arasında, "no-no" denilen bu durum 272 kez gerçekleşmiştir. Bu başarı sadece olağanüstü fiziki yeteneklere sahip olmayı -birden çok top atış şekline hâkim olmayı, topu insanüstü bir hızla atabilmeyi ve mükemmele yakın bir atış tekniğine sahip olmayı– değil, aynı zamanda çok şanslı olmayı gerektirir. Atış esnasında yaşadığı baskı göz önüne alınacak olursa, "birçok durumda" atıcının zihinsel bir keskinlik sahibi olmasını da gerektirir.

Dock Ellis örneğinde olduğu gibi "birçok durumda".

Ellis, Birinci Lig'in bir hayli tuhaf davranışları olan atıcılarındandı. Maç öncesi ısınma çalışmalarına kafasında

bigudilerle çıkmayı huy edinmişti. *Baseball Reliquary*'ye göre, bu huyunu bir birinci lig yetkilisinin uyarısından sonra bırakmıştı. 1974 yılında Cincinnati Reds'e karşı oynarken takım arkadaşlarını, rakip takım oyuncularını topla hedef alarak motive etmeye kalkışmıştı. Sadece birinci atış sırasında, topu Hall of Fame onur listesine girmiş "tutucu" Johnny Bench'in kafasına atmadan önce, (Pete Rose dâhil) üç oyuncunun daha kafasına isabet ettirmiş ve bunun üzerine oyundan derhâl atılmıştı. Texas Rangers'da oynadığı 1977 yılında, herkesin çok iyi hatırladığı gibi oyuncuların, manejerleri Billy Hunter'a başkaldırısına liderlik etmişti. Ellis AP'ye yaptığı açıklamada, "Hunter'ın Hitler'den farkı yok fakat beni kullanmasına izin vermeyeceğim." demişti.

Belli ki zaman idaresi konusunda da beceriksiz bir kişilikti. 12 Haziran 1970 sabahı, Ellis için diğer herhangi bir yaz sabahından farklı başlamıştı; o gün izinliydi. On beş yıl sonrasında anlattığına göre; takımı Pittsburgh Pirates, San Fransisco'daki iki maçlık bir seriyi bitirmiş ve San Diego'ya doğru yola çıkmıştı ve "top atma" sırası Ellis'te değildi. O nedenle Los Angeles'teki bir önceki gününü arkadaşlarıyla dinlenerek ve LSD alarak geçirmişti. 12 Haziran sabahı, arkadaşının kız arkadaşı, takımı Pirates'in San Diego'da öğleden sonra aynı gün içinde ikinci maçına çıkacağını ve bu ilave maç için Ellis'in sahada, atıcı bölgesinde yerini almasının beklendiğini söyledi. Bir otobüse atlayarak maçın başlamasından önce, vaktinde ulaştı stadyuma. Dokuz devrelik oyun boyunca top atarak altı vurucuyu oyun dışı bırakmış, sekiz kez yürüyerek base (beyzbol sahasındaki köşe) puanı almış, rakibin sayı kazanmasına izin vermemiş ve 2-0 kazanmıştı. (LSD'nin performans artırıcı bir uyuşturucu olduğunu kim bilebilirdi?)

Ünlülerin uyuşturucuya bağımlılıkları ve kurtulmalarının

anlatıldığı *The Harder They Fall: Celebrities Tell Their Real Life Stories of Addiction and Recovery* adlı kitapta Ellis, LSD ile zihni bulanmış şekilde çıktığı o tarihi maçta yaşadıklarını şöyle aktarıyor:

> "Maçla ilgili sadece ufak tefek şeyler hatırlayabiliyorum. Sarhoş gibiydim. Coşkuluydum, kendimi iyi hissediyordum. Tutucunun eldivenini hedef alıyordum fakat çoğu kez eldiveni tutturamıyordum. Topların birkaçının vurucunun vücuduna isabet ettiğini ve rakibin iki ya da üç kere üçüncü *base*'ye ulaştığını hatırlıyorum. Top bazen küçüktü, bazen büyüktü, tutucuyu bazen görüyor bazen görmüyordum. Bakışlarımla, vurucunun bakışlarını benden kaçırmasını sağlamaya ve topu ona bakarken atmaya gayret ediyordum. Ağzımdaki sakızı toz hâline gelene kadar çiğnemiştim. Dördüncü devrede, vurucunun arkasında duran hakemin Richard Nixon olduğuna dair çılgın bir fikre kapılmaya başlamıştım ve bir kez de topu, gitarını vuruş alanında bana doğru uzatarak sallayan Jimi Hendrix'e fırlattığımı düşünmüştüm. Dış alanda oynarken üç kez topu yere düşmeden tutma şansı yakaladığımı söylemişlerdi bana. Vurucunun sert ve alçak olduğunu düşündüğüm bir topundan sakınmak için atladığımı hatırlıyorum. Zıplamıştım fakat top sert değildi ve bana ulaşmamıştı bile."

Ellis, 1979 sezonundan sonra Birinci Lig'den emekli oldu ve hayatında beyaz bir sayfa açtı: Uyuşturucu bağımlılığı danışmanı oldu. 2008 yılı Aralık ayında, altmış üç yaşındayken öldü.

EK BİLGİ

Birinci Lig Beyzbol atıcısı Jim Abbott'un doğuştan sağ eli yoktu. Yine de ligde on yıllık bir kariyer yaptı ve 4 Eylül 1993 günü, maç boyunca attığı topların hiçbiri vurucular tarafından karşılanarak oyuna sokulamadı.

PERFORMANS ARTIRAN SAKATLIKLAR

Sakatlıklar Sizi Daha İyi Bir Atlet Yapar mı?

Son yıllarda, atletlerin avantaj sağlamak için performans artırıcı ilaçlar kullanması rekabetçi sporlara damgasını vurdu. Lance Armstrong, belki de bunların en meşhuruydu. Fakat öne geçmek için ilaç kullanımı tek yol değil. Bazıları için -özellikle paralimpik oyuncuları için- "boosting" denilen artırma-hızlandırma anlamına gelen; ilaç kullanımına gerek duyurmayan bir şey var. Sadece, kasıtlı olarak kırılan bir ayak parmağı bile yeterli oluyor bunun için.

Vücut; nefes alma, sindirme, terleme, kan basıncını ayarlama ve kalp atış hızını denetleme gibi birtakım fonksiyonları görünürde kendi kendine idare eder. Bütün bunlar bizim gerçekten kontrol edemeyeceğimiz şekilde cereyan eder. Terlemenizi durdurmak ya da kalp atışlarınızı hızlandırmak için beyninizin vücudunuzu ikna etmesini sağlamaya çalışın; göreceksiniz ki hemen hemen kesinlikle başaramayacaksınız.

İster paralimpik olimpiyat sporcusu olun ister avukat asistanı, bu gerçek değişmez.

Fakat omuriliklerinden sakatlanan insanlar, vücutlarının sıklıkla, kan basınçlarını veya kalp atış hızlarını olması gerektiği gibi düzenleyemediğini fark ederler. Bu nedenle, egzersiz yaptıklarında veya atletizm yarışmalarında vücutları, akciğerlerinin ve diğer organlarının ihtiyacı olan oksijen akışını gerektiği ölçüde artırmaya uyum sağlayamaz. Artan oksijen ihtiyacının karşılanamaması, vücutlarının normal bir atlete nazaran daha çabuk yorulmasına yol açar. Fakat bu durum çoğunu aynı şekilde etkilediği için sahada şartlar eşittir denebilir.

Bu durum, bedenleri gerçek anlamda acı çekmediği sürece devam eder.

Belirli türde bir omurilik sakatlanması olan insanlarda otonomik disrefleksi adı verilen şeye karşı bir duyarlılık gelişebilir. Otonomik disrefleksi, omurilik sakatlığının olduğu yerin altındaki bir noktanın irrite olması neticesinde vuku bulur; omurilik sakatlığı nedeniyle rahatsızlık uyarısı beyne ulaşmadığından beyin eyleme geçemez. Onun görevini refleksler devralır ve nabız sayısı yükselir, kan basıncı artar. Bu durum genellikle çok tehlikeli olup zaman zaman hayatı tehdit eden sonuçlar doğurabilir. Fakat bu tablo, bu atletlerin en ihtiyaçları oldukları alanlarda onları güçlendirir.

Otonomik disrefleksi; omurilik sakatlığı noktasının altındaki bir kemiğin kırılması (genellikle, yukarıda değinilen ayak parmağı kırılması) veya bir sonda vasıtasıyla idrar torbasının aşırı dolmasına neden olma benzeri çeşitli yollarla kendiliğinden devreye girebilir. Bu atletlerin bu yolla artan bir dayanıklılık elde ettikleri bir gerçektir. *Nature* dergisinde, "'boosting' etkisi sonucunda yarışabilme sürelerinde kayda değer düşüşler görülürken yarış performanslarında %9,7'ye varan orta düzey

artışlar tespit edildiği" belirtilmiştir.

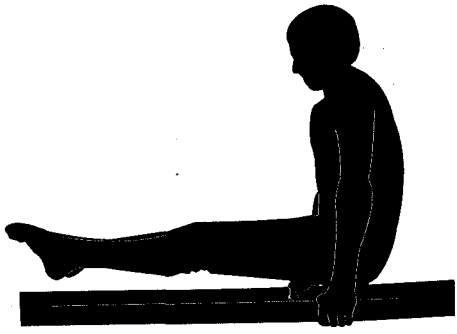
Uluslararası Paralimpik Komitesi (IPC), 1994 yılında "boosting"i yasakladı fakat tespit edilmesi zor olduğu için yaygın bir biçimde uygulanmaya devam ediyor. 2012 yılında BBC'nin bir haberinde, "IPC'nin, 2008 yılında Pekin'de düzenlenen Paralimpik Oyunlar'da yaptığı bir ankette, atletlerin (isimler belirtilmemiştir) yüzde 17'sinin, kariyerleri boyunca en az bir kez 'boosting' yaptıklarını kabul ettikleri" yer almıştı.

EK BİLGİ

"Paralimpik (paralympics)" adının paraplegia (omurilik felci) ile bir ilgisi yoktur. 1988'de Seul Güney Kore'de düzenlenen Paralimpik'ten beri, Paralimpik Oyunları asıl Olimpiyat Oyunları ile "aynı yılda ve aynı şehirde" yapıldığından, bu durumu vurgulamak üzere "yan yana, yanı sıra" anlamındaki Eski Yunan'a ait "para-" ön eki kullanılmaktadır.

EK BİLGİ - 2

Performans artırıcı ilaçların bisiklet sporunda kullanımının uzun bir geçmişi vardır. Bunu, Fransa Bisiklet Turu'nun fikir babası olan merhum Henri Desgrange'ye sormanız yeterli olacaktır. Wikipedia'ya göre Desgrange, 1930 yılında düzenlenen turun kurallarını belirlediği kitabında, performans artırıcı ilaçların "yarış organizatörleri tarafından temin edilemeyeceğini" belirterek yarışmacıların kendi ilaçlarını kendileri bulmaları gerektiğini ima etmiştir.

TAHTA BACAKLA MADALYA KAZANMAK

Protez Engelini Aşan Olimpiyat Yarışmacısı

Modern Yaz Olimpiyatları'nın üçüncüsü 1904 yılında St. Louis Missouri'de düzenlendi. Bu oyunlar, St. Louis'in aynı yıl ev sahipliğini yaptığı Dünya Fuarı ile aynı zamana denk geldiğinden aylarca sürdü. Bugünün popüler erkekler jimnastik yarışmaları ilk olarak, yaz mevsiminin sona erişinden bir hayli sonra, aynı yıl 28 Ekim'de gerçekleşti. Sekiz daldaki müsabakaların yanı sıra; paralel bar, barfiks, atlama beygiri ve kulplu beygir için ortak üstün başarı ödül töreni yapıldı ve bir gün sürdü.

Çoğu yarışmacının sayısı ve milliyeti, kayıtlar zamana yenik düşüp yok olduğundan bilinememektedir. Tek bildiğimiz, hepsinin ABD vatandaşı olduğu ve hangi dereceleri aldıkları. Hiç de kötü bir gün geçirdikleri söylenemeyecek Anton Heida (beş altın, bir gümüş) ve George Eyser (üç altın, iki gümüş ve bir bronz) altı dalda madalya alarak döndüler evlerine. Heida, Eyser'den daha başarılı olmuştu; o günün ikinci en başarılı

adamına nazaran bariz bir de avantajı vardı. Eyser'in aksine Heida'nın iki bacağı vardı.

1848 yılının Avrupa'sında, çoğunun fitilini orta sınıfların ateşlediği devrim rüzgârları esiyordu. Almanya'da devrim girişimlerinden birine *Turnverein* adlı kelime karşılığı "jimnastik dernekleri" olan bir grup önderlik ediyordu. Bu grup, jimnastik sanatını öğrenmek için bir araya gelmenin yanı sıra ortak bir politik görüşte de buluşan, daha çok emekçi sınıfı erkeklerinden oluşuyordu. Fakat 1848 yılı devrimi başarısızlığa uğrayınca jimnastik salonları kapatıldı ve birçok Turnverein Almanya'yı terk etti. Çoğu ABD'ye göçen bu insanlar, *Turners* adı verilen bir grup oldular.

George Eyser, 1870 yılında Almanya'da doğdu ve on dört yaşında St. Louis bölgesine göçtü. Öz geçmişinin büyük kısmı bilinememekle beraber, büyük ihtimalle ailesi Almanya'yı terk etmeden önce, ergenlik çağında, bir tren kazası neticesinde sol bacağını kaybetti. Bacağına kendisine koşma, zıplama ve bunların haricinde, birçok atletizm yarışmalarına katılma imkânı veren tahta bir protez takıldı. Turners o zamanlar St. Louis'deki en etkin Alman-Amerikan sosyal çevreyi oluşturuyordu. Jimnastikle meşgul olmak, bu topluluk üyelerinin önemli bir özelliğiydi ve Eyser'in sol bacağından yoksun oluşu bunu hiçbir şekilde değiştirmiyordu.

Eyser'in jimnastikçi geçmişi karşılığını buldu. 1904 yılındaki olimpiyata katılan yarışmacılar bugünün atletlerinle kıyaslandığında her ne kadar amatör sayılsalar da -o tarihte oyunlar, daha sonraki yıllarda artan ilgi ve önemden yoksundu- Eyser, olimpiyata damgasını vurdu. Paralel barda, Heida ile berabere kaldığı atlama beygirinde ve uzun zamandır yarışması yapılmayan yaklaşık 7,5 metrelik halat tırmanma branşında altın madalya aldı. Barfikste ve kulplu beygirde de bir bronz madalya

aldı ve "dört daldaki ortak başarısı" için gümüş madalya ile ödüllendirildi.

Eyser'in 1904 oyunlarındaki madalyaları, 2012 yılı Londra Olimpiyatları'na kadar bir kişinin takma bacakla kazandığı son madalyalar olarak kaldı. Sadece oyunlara katılması bile bir asır boyunca süren bir başarıydı, ta ki 2008 yılındaki Pekin Olimpiyatları'na, o zamana kadar takma bacaklı bir başka kimsenin yarışmadığı olimpiyatlara, Güney Afrikalı yüzücü Natalie de Toit'in katılmasına kadar.

EK BİLGİ

1904 yılı Yaz Olimpiyatları sonuçlarına göz attığınızda en başarılı üç takımın, bütün dallardaki en iyi üç jimnastikçinin ve "erkekler triatlonu"nun önde gelen üç atletinin 1 ve 2 Temmuz günlerinde madalya törenlerinin yer aldığını görürsünüz. Triatlon; barfiks, paralel bar ve beygirden (atlama beygiri ve kulplu beygir olarak iki bölüme ayrılırdı) oluşuyordu ve Eysel onuncu oldu. Fakat diğer iki yarışma, jimnastik dallarının ve şimdiki adıyla atletizmin kombinasyonuydu. Bu yarışmalar, jimnastik triatlonunun yanı sıra, "atletik triatlondan", yani gülle atma, 100-yard (91,44 m) kısa mesafe koşusu ve uzun atlamadan oluşmaktaydı. Eyser, atletizm kısmındaki bariz dezavantajına karşın bu çoklu yarışmaları yetmiş birinci sırada bitirdi.

UYUMSUZ

Olimpiyat Madalyalı Sporcunun Sırrı

Fukuoka'daki 2001 yılı Dünya Su Oyunları Şampiyonası'nda, on beş yaşındaki Çinli dalgıç Wu Minxia ve partneri Guo Jingjing, kadınlar senkronize tramplen atlayışı yarışmasında altın madalya kazandı. Wu için bu, bu dalda hâkimiyetini devam ettireceği on yılı aşkın bir sürenin başlangıcı oldu. 2003, 2007, 2009 ve 2011 Dünya Su Oyunları Şampiyonaları'nda altın madalya kazanmaya devam etti. Daha da etkileyici olan yanı şu ki 2004 Atina, 2008 Pekin ve 2012 Londra Olimpiyatları'nda da altın madalya kazanarak üç farklı olimpiyatta altın madalya kazanan ilk kadın dalgıç unvanını aldı.

Böylesine üstün bir başarıya ulaşmak bazı fedakârlıklar gerektirir ve birçok olimpik düzeydeki atlet için koçları, antrenörleri ve benzerleri aile bireyleri gibidir. Fakat Wu örneğinde bu tanım yetersiz kalır. Bu insanlar, Wu'ya, hiç kuşkusuz, anne babasından daha yakındı. Bunu, Atina'da rekor kırarak altın madalya kazandıktan hemen sonra olanlardan biliyoruz.

AFP'ye (Ajans France-Press) göre, Wu'nun anne ve babası, bazı ailevi haberleri, son olimpik atlayışı sonrasına kadar kızlarından gizlemeye karar vermişti. Wu, madalya kürsüsüne çıktıktan sonra (iyi ki hemen atlayış sonrasında değil), kızlarına her iki büyükbabasının da bir yıldan uzun bir süre önce öldüğü haberini verdiler. Belki daha da kötüsü, ona annesinin meme kanseri olduğunu ve bu hastalıkla sekiz yıldır mücadele ettiğini söylediler. (Neyse ki hastalık, olimpiyatlardan önce iyileşme dönemine girmişti.) Wu, ailesinden fiilen ayrı bir yaşam sürmüştü.

Başka bilgiler de sızıyordu. TheWeek.com'a göre Wu, Londra Olimpiyatları'ndan önce, on sene boyunca ailesinden ayrı yaşamıştı. On altı yaşındayken Fukuoka'da kazandığı altından sadece birkaç ay sonra, devletin işlettiği bir yüzme ve tramplen atlama okuluna devam etmek üzere evini terk etmişti. Anne ve babası medyaya yaptıkları bir açıklamada, "kızlarının artık kendilerine ait olmadığını yıllardır bildiklerini" söylemiş, "ailevi meseleleri onunla asla konuşmadıklarını" itiraf etmişlerdi.

Bu bile durumu yeterince izah etmeyebilir. AFP'nin naklettiği habere göre, anne ve babası 2012 yılı oyunları için Londra'ya geldiklerinde, onunla bir atlayışı öncesinde zorlukla iletişim kurabilmiş, ona telefonla gönderdikleri bir mesajla sağ salim vardıklarını bildirmişlerdi fakat kızlarıyla bunun dışında bir temasları olmamıştı.

Onu son atlayışından önce görmeye gitmemişlerdi bile.

Çin halkı bu açıklamalara hoşgörüyle yaklaşmadı. Sina Weibo mikroblog servisine (Çin devleti tarafından kontrol edilen ve sansüre tabi Twitter benzeri bir medya) girerek anne ve babanın bu tutumu karşısında hoşnutsuzluklarını ifade ettiler. Fakat kızgınlıkları sadece Wu ailesine yönelik değildi. Çoğu, ulusal spor programını suçladı ki Yahoo!'da yer alan bir habere

göre bu program, zafer kazanma yolunda taviz vermez bir bakış açısına sahipti: O yıl hükümet, altın madalya kazananlara resmî tebriklerini iletirken gümüş ve bronz madalya kazananları yok saymıştı.

Ne yazık ki bu durum değişeceğe pek benzemiyor. Londra Oyunları, Çin'in toplam madalya sayısı açısından art arda ilk ikiye (ABD'den sonra) girdiği üçüncü olimpiyattı ve hükümet, atlet ailelerinin hayatlarının parçalanmasını, ödenmesi gereken bir bedel olarak görmeye devam edecek gibi görünüyor.

EK BİLGİ

Mart 2012'de, Çin'in, üst düzey bir siyasetçi olan Bo Xilai'ye görevden el çektirmesi, Çin Politbüro'sunda bir çatlak oluşmasına yol açtı. Bir tarafta Bo'nun müttefiki olan ve dedikodu kazanına göre, bir darbe amaçlayan Zhou Yongkang vardı; diğer tarafta ise Bo'nun önemli rakiplerinden olan Başbakan Wen Jiabao. Sina Weibo kullanıcıları; siyasi çekişme başlığı etrafında sohbet edilmesini engellemek için sansür uygulaması devreye sokulduğundan, bir anda bu isimleri kullanamadıklarını fark ettiler. AFP'nin bildirdiğine göre; çevrim içi dünya bu sansürü aşmak için, yasaklanmış bu isimlerle ortak Çince harfler paylaşan popüler kültür terimlerini kullanarak bu *oyuncuların* çoğu için takma isimler icat etti. Zhou, bir erişte markası olan "Mister Kong" olurken Wen, "Teletubbies" oldu.

SERÇEYİ ÖLDÜRMEK

Kuşları Öldürmenin İstenmeyen Sonuçları

Mao Zedong, Çin'i otuz yıldan fazla süre demir yumrukla yönetti ve birçok kişi, iktidarında yaklaşık 50 milyonun üzerinde insanın ölümüne neden olduğuna inanır. Her iki politik kampanyasının da –Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi- ölümlerin çokluğu ve insan hakları ihlalleri nedenleriyle büyük ölçüde başarısızlığa uğradığı kabul edilir. Kitlesel ölümlerin sebeplerinden biri ne miydi? Mao'nun kararsızlıkla ve iyice tasarlamadan başlattığı "Dört Zararlı Kampanyası".

1958'de Mao, sağlık ve temizliğin ortalama bir Çinli için hayati önem taşıdığı sonucuna vardı. "Büyük İleri Atılım" kampanyası kapsamında verdiği ilk kararlardan biri, büyük önderin halkının sağlığını tehlikeye atarak hastalıklara yol açtığına inandığı dört yaratığı –dört zararlı- hedef almak oldu. Mao, bu zararlıları bertaraf etmek suretiyle halk sağlığında ülke çapında büyük çaplı kazanımlar elde edileceğini hesaplıyordu.

Hayvanlar âleminin içinden bu zararlılardan üçünü –

sivrisinekler, sinekler ve fareler– seçmek mantıklı olabilirdi. Fakat bunların soyunu tüketmeye kalkmak, lokal bir girişim olarak da kalsa, ancak bir ahmağın yapacağı bir işti. Listesindeki dördüncü yaratık olan serçeden de anlaşılacağı üzere Mao, ahmağı oynamaya hazırdı. Başkan Mao, serçelerin, Çinli köylüler tarafından ekilen tahılın tanelerini yediğini, zaman zaman tarlaları yağmaladığını ve bu nedenle bu kuşların halkın emeğinin değerini azaltmaktan sorumlu olduğunu gözlemlemişti. Kara listeye dâhil edilen serçelere öncelik verildi; diğer üç "zararlıya" nazaran serçelerle daha etkin bir şekilde mücadele edilecekti. Mao hükümeti, köylülerin serçeleri görüldükleri yerde kışkışlamaları ya da öldürmeleri için geniş çaplı bir propaganda faaliyeti başlattı. Her yaştan insan, serçelere karşı savaşa katılmaları için teşvik edildi. Bu kampanyaya ait afişler bugün dahi mevcuttur; dikkate değer afişlerden birinde, elinde sapanla bir çocuk ve "Herkes serçelerle olan savaşa katılsın" mesajı yer alıyor.

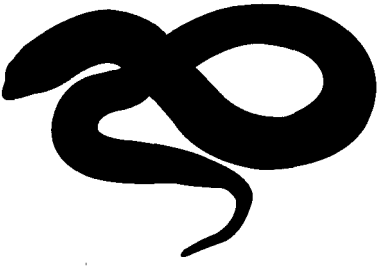
Propaganda sonuç verdi. Dört Zararlı Kampanyası inanılmaz ölçüde başarılı oldu, Çin'de serçeler neredeyse yok edildi.

Ne yazık ki Dört Zararlı Kampanyası, İstenmeyen Sonuçlar Kuralı'na gösterilebilecek en mükemmel örnek oldu aynı zamanda. Serçeler, sadece tahıl tanelerini yemiyordu. Böcekleri, özellikle de çekirgeleri yiyordu. Çekirgeler de serçeler gibi, tahıl taneleri yiyordu; sayılarını sınırlayacak bir avcı kuş türü yok edildiğinden, böceğin popülasyonu tahminlerin ötesinde arttı ve çekirge sürüleri, serçelerin yiyebileceğinden çok daha fazla tahıl tüketti.

Mao hükümeti farkına varıp harekete geçtiğinde, üzerinden iki sene geçmiş ve zaten olan olmuştu. Dört Zararlı Kampanyası ile oluşan ekolojik dengesizlik muazzam bir gıda kıtlığına yol açmış ve sonuçta, milyonlarca olmasa da yüz binlerce insanın ölümüne neden olmuştu.

EK BİLGİ

Bir toplumun zararlı olarak nitelediği böcek, bir başkası için bir lütuf sayılabilir. Örneğin Uganda'da soğanla birlikte servis edilen kanatları kopartılmış çekirge kızartması en makbul yiyecekler arasındadır. Çekirge avcıları, çok sayıda böceğin küçük bir alanda toplanmasını sağlamak için parlak ışıklardan yararlanır ve hemen ardından üzerlerine hızla gaz püskürtüp böcekleri yakalar. Ne yazık ki böcekleri çekmek için kullanılan bu yöntem bu az gelişmiş ülkede her zaman işe yaramıyordu. 2011'in Aralık ayında Uganda'da uzun süreli elektrik kesintileri yaşandı; bu da ışık yoksa çekirge de yok demekti.

KOBRA ETKİSİ

Bir Ölüm Emri Nasıl Yeni Hayatlara Can Verir

Bir işin yapılmasını istediğinizde, insanlardan size o hizmeti sunmasını talep etmeniz ve çoğu kez de onlara bu nedenle ödeme yapmanız mantıklı bir davranış olsa gerek. Kayda değer bir teşvik verildiğinde insanlar görev aşkıyla harekete geçeceklerdir veya en azından böyle davranacaklarını umarsınız. Gerçi işler bazen ters gidebilir; çünkü teşvik vererek elinizde olmadan, problemin daha da kötüleşmesine sebep olmuşsunuzdur. İşte bu noktada Kobra Etkisi'nden bahsetmek gerekir.

Vikas Mehrotra, Alberta Üniversitesi'nde finans profesörüdür. *Freakonomics* adlı çok satan kitabın yazarları Stephen Dubner ve Steven Levitt ile onların *podcast*'inde bir araya geldi. Henüz Britanya Krallığı'nın hâkimiyeti altında olduğu dönemde Hindistan'da meydana gelen bir olayı nakletti. Mehrotra'nın anekdotuna göre, o zamanlar Delhi'nin yaşadığı bir problem varmış. Bir sürü zehirli kobra caddelerde kontrolsüz bir şekilde dolaşarak insanlar için hayati tehlike

arz etmekteymiş. Hükümetin çözüm önerisi ne olmuş? Bütün kobraları öldürmek.

Bu hedefi gerçekleştirmek için hükümet basit bir stratejiyi devreye sokarak, parasal ödül uygulaması başlatmış. Kobra öldürenlere hükümetçe para vadedilmiş. Ne kadar kobra öldürülürse o kadar çok para kazanılacakmış, o nedenle insanlar bıçaklarını bileyip sopalarını çıkarmışlar.

Peki, problem bunun neresinde? Her şeyden önce, vahşi bir kobrayı yakalayıp öldürmenin doğal zorluğu, ödül sisteminin haklılığını ortaya koyuyordu. Fakat birkaç kobra yakalayıp kendi yılanlarını üretip yetiştirmek de çok zor değildi. Bu durum, kendini durmaksızın takviye eden bir kobra stoğu sağladığından, sokaklarda kobra kovalamayı gerektirmiyordu. Görünürde kobra avcısı olan girişimci, sadece kendi kobra ailesini yetiştirerek ve içlerinden bazılarını öldürerek ödülü alabilir ve bunu sıklıkla tekrarlayabilirdi.

Bu düzenbazlık bilgisi hükümete ulaşınca, diye devam ediyor Mehrotra'nın hikâyesi, yapabilecekleri tek şeyi yaparak ödül programını sonlandırmışlar. Ancak aksi gibi o an itibariyle kobra yetiştiricilerinin elinde yığınlarca zehirli, değersiz kobra kalmış fakat onları öldürmenin (ve öldürürken ısırılmayı göze almanın) karşılığında alacakları bir ödül olmadığından, kobra yetiştiricileri kobraları öldürmek yerine kaçak yetiştirdikleri bu yaratıkları ordular hâlinde caddelere salarak problemi ikiye katlamışlar.

"Kobra Etkisi" terimi bugün; aksamadan, basit bir şekilde işleyeceği umulan fakat istenmeyen sonuçlar doğuran planları tanımlamak için kullanılır.

EK BİLGİ

Mehrotra'nın hikâyesinin doğru olduğundan emin olamasak da *Kobra Etkisi*'nin gerçek olduğunu biliyoruz. Sacramento State Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Michael Vann, 2003 yılında *French Colonial History* adlı akademik dergide, "Of Rats, Rice and Race: The Great Hanoi Rat Massacre" adlı bir bildiri yayımladı: 1800'lerin sonlarında Vietnam'ı Fransızlar kontrol etmekteydi; Hanoi'nin kanalizasyon sistemini inşa etmişlerdi. Bunun doğal bir yan sonucu olarak sıçan popülasyonunda bir patlama yaşandı. Problem, sıçan imha edicilerinin baş edemeyeceği kadar büyüyünce şehrin Fransız yönetimi, sıçanları yakalayıp öldürenlere sıçan kuyruklarını teslim etmeleri karşılığında ödül verileceğini duyurdu. Fakat bir süre sonra yetkililer, şehrin sınırları dışında yeni bir kulübe sanayiinin, sıçan kuyruklarının kolayca kesilebilmesine imkân veren sıçan yetiştiriciliğinin gelişmekte olduğunu fark edince ödüller son buldu.

İSMİ İLE MÜSEMMA YILAN ADASI

Ölümün Sadece Birkaç Metre Ötede Olduğu Yer

Günlük konuşma dilinde Yılan Adası olarak da bilinen Ilha de Queimada Grande, Sao Paolo Brezilya sahilinde yer alır. 445.000 m^2 büyüklüğünde bir ağaçlıktan ibaret olan bu adada yerleşim yoktur ve adada bulunan tek bina ise yıllar önce terk edilmiş olan deniz feneridir. Queimada Grande'nin tropik doğasına rağmen, adanın ziyaret edilmesi Brezilya deniz kuvvetleri tarafından kesinlikle yasaklanmıştır. Neden mi? Çünkü Queimada Grande, muhtemelen çok yakınında bulunmayı tercih etmeyeceğiniz türden yüz binlerce altın rengi mızrakbaşlı yılanın yuvasıdır.

Altın rengi mızrakbaşlı yılan, Queimada Grande'ye özgü bir hayvandır. Yılanın normalde 60 cm olan uzunluğu nadiren de olsa, bunun yaklaşık iki katına kadar çıkabilmektedir ve yılan, zehirlidir, çok ama çok zehirlidir.

Genelde mızrakbaşlı yılan (yani altın rengi mızrakbaşlı yılanın daha çok rastlanır türü), Brezilya'da ölümle sonuçlanan

yılan ısırması vakalarının yüzde 90'ından sorumludur. Mızrakbaşlı yılan tarafından ısırılmalarda, yaraya müdahale edilmediği hâllerde ölüm oranı yüzde 7'dir; yaraya müdahale etmek dahi hayatta kalma garantisi sağlamaz. Mızrakbaşlı yılan tarafından ısırılmaları sonrasında kendilerine panzehir verilerek tedavi edilmeye çalışılanların kabaca yüzde 3'ü yine de ölmektedir. Zehir; böbrek yetmezliği, kas dokularının ölümü, beyin kanaması ve bağırsaklarda kanama dâhil çok çeşitli semptomlara neden olmaktadır. Hiç şüphe yok ki korkunç bir şeydir.

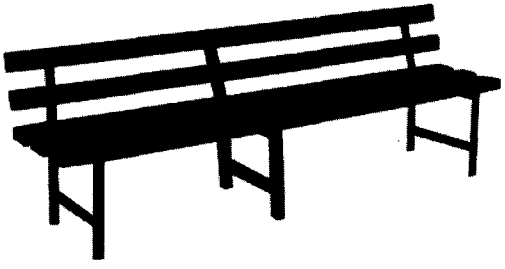
Adaya uygulanan fiili karantina, insanları bu ölümcül yaratıklardan başarıyla uzak tuttuğundan resmî kayıtlarda bırakınız altın rengi mızrakbaşlı yılanı, herhangi bir yılan tarafından ısırılmış bir insanın adına dahi rastlanmamaktadır. Aslında, altın rengi yılan türünün, kıtadaki diğer kuzenlerinden çok daha tehlikeli olduğuna inanmak için nedenimiz var. Altın rengi mızrakbaşlı yılan zehirinin kimyasal analizinden, bu zehrin etkisini daha hızlı gösterdiği ve diğerlerinden belki beş kat daha güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. Tecrit edilmemiş olsaydı, özellikle bu adada bir altın rengi mızrakbaşlı yılan saldırısından sağ kurtulmak neredeyse imkânsız denecek kadar zor olurdu.

Hayatta kalmanın en güvenilir yolu, 60 cm uzunluğundaki bu canavarlardan tamamen uzak durmaktır ki Yılan Adası, öncelikle bu nedenle turistlere kapalı tutulmaktadır. Bir altın rengi mızrakbaşlı ile karşılaşması hâlinde sonuç âdeta kaçınılmazdır. En muhafazakâr tahminlere göre bile, Queimada Grande'deki altın rengi mızrakbaşlı yılanın popülasyon yoğunluğu metrekare başına bir yılandır; diğer tahminler, bu yoğunluğun metrekare başına *beş* yılana kadar çıkabileceği yönündedir. Hangisinin doğru olduğu bilinmemekle beraber, *Atlas Obscura*'da işaret

edildiği gibi en düşük tahminde bile, "Ölüme bir metreden daha uzak değilsiniz." demek yanlış olmayacaktır.

EK BİLGİ

Turistleri adadan uzak tutmanın bir gerekçesi de yılanları koruma altında tutmaktır. Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN); yok olma tehdidiyle karşı karşıya olan canlıların türlerine göre sınıflandırılarak yer aldığı bir rehber niteliği taşıyan "Tehdit Altındaki Canlı Türleri İçin Kırmızı Liste"yi yayımlayan uluslararası bir organizasyondur. Kırmızı Liste'de, "tehdit altında olanlar" üç farklı risk kategorisinde sınıflandırılmıştır. "Zarar görebilecekler" en düşük risk kategorisidir, onu "nesli tükenme tehlikesi altında olanlar" takip etmektedir ve son olarak da "neslinin tükenme tehlikesi kritik seviyeye ulaşanlar" yer almaktadır. IUCN, altın rengi mızrakbaşlı yılana en son kategoride yer vermiştir çünkü bu yılan, bu kategorinin gerektirdiği iki kriteri taşımaktadır: 100 kilometrekareden küçük tek bir alanda bulunmaktadırlar (Yılan Adası) ve insan müdahalesi nedeniyle doğal yaşam alanı zarar görmektedir. Brezilya, bir vakitler, bu alanı ağaçlardan arındırarak bir muz tarlasına dönüştürmek istedi fakat bu plan, asla gerçekleşmedi ve 2004 yılından bu yana, altın rengi mızrakbaşlı popülasyonu istikrarlı bir seyir izliyor.

CESETLER NEREYE GİDER?

Evsiz Bir New Yorklu Ölünce Ne Olur?

New York'ta yaklaşık 7 milyon insan yaşar ve dünyanın her yerinde olduğu gibi bazıları ölür. Bazılarının öldüklerinde ne aileleri ne de paraları vardır. Sadece New York hastanelerinde her yıl bu türden birkaç bin insan hayatını kaybeder. Fakat bu insanların hikâyeleri ölümlerinden sonra da devam eder. Şehir bu cesetleri ne yapar?

Cevap mı? Hart Island'a gömülürler.

Hart Island, Long Island Sound'un batısında, Bronx'tan birkaç km açıkta ve Queens'ten ise biraz daha uzaktadır. 530.000 m^2 büyüklüğündeki bu küçük adada yıllardır yerleşim, en azından canlı yerleşimi bulunmamaktadır. 1869 yılından bu yana New York bu adayı, başka bir yerde mezar satın almaya gücü yetmeyen kişilerin gömüldüğü bir saha, bir kimsesizler mezarlığı olarak kullanmaktadır. Bu kimsesizler mezarlığı, şimdiden, 530.000 m^2'lik adanın 400.000 m^2'sini kaplamıştır ve dünyanın vergilerle desteklenen en büyük mezarlığıdır.

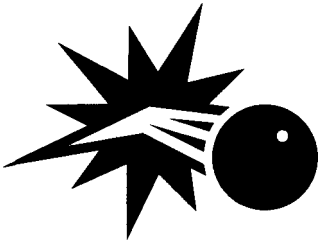
Hart Island'a 850.000'den fazla insan gömülmüştür ve her yıl yaklaşık 2000 gömülme işlemi daha yapılmaktadır. Bedenlerinden ayrılmış uzuvlara ait mezarlıklar azınlıktadır. Gömülerin tahminen üçte biri küçük yaştaki çocuklara aittir. Cesetler, New York'ta AIDS'den ölen ilk çocuk olan "özel bebek 1 – 1985" haricinde, toplu mezarlara gömülür. Çocuklar, her birinde 1000'e varan sayılarda olmak üzere hendeklere gömülürken yetişkinler, yakınları daha sonradan talep ettiğinde sık sık mezarlarından çıkarıldıklarından, her biri yaklaşık ellişerden üçer sıra hâlinde gömülür.

Herhangi birisinin oraya gömüldüğünü bilirseniz neye bakmalısınız? Bulabilmek için şehrin Islah Departmanı tarafından tutulan kayıtları incelemelisiniz ki bu, adanın nasıl idare edildiğinin gösteren bir tuhaflıktır. Her yıl 2000 civarında ceset (veya parçaların) gömme işleminin yüksek maliyeti nedeniyle şehir idaresi, bu iş için mahkûmların işgücünü kullanır. Rikers Island New York hapishanesinden deniz yoluyla Hart Island'a getirilen mahkûmlara, gömü için tabut istiflemeleri karşılığında saat başına 50 sent ödeme yapılır. 1950'lerden beri gömme işlemi sırasında herhangi bir merasim yapılmayıp mezarlık alanında ölenlerin yerlerini belirtecek herhangi bir işaretleyici bulunmamaktadır.

Şehir idaresi, adanın hâlen var olan tarihi simgelerini görmek isteyen ziyaretçi, medya mensubu ya da turistlere, adada mahkûmların çalışması nedeniyle, güvenlik endişelerini dile getirerek izin vermemektedir. Bu yasaktan bir tek, oraya gömülme ihtimali bulunan ölülerin aileleri istisna edilmektedir; bu hâlde dahi, ziyaretler Islah Departmanı tarafından planlanmakta ve ziyaretçilerin mezar alanını yanlarında refakatçi görevliler olmaksızın gezmelerine izin verilmemektedir.

EK BİLGİ

Efsaneye göre Hart Island lanetlidir. Öyle değil tabii ki. Fakat Hart Island'da bir eviniz olsaydı (ki yerleşim olmadığından bu, mümkün olamaz) ve hayalet masalları anlatsaydınız, bu durumu evinizi satın almaya talip olan kişiye açıklamadan evinizi satamazdınız. 1991 yılındaki "Stambovsky Ackley'e karşı" davasında New York mahkemesi, bir satıcının evinin tanıtımını yaparken "evinin lanetli olduğunu" beyan ettiği takdirde (bu davada yerel basına yıllarca aktarılan hikâyeler vasıtasıyla) bu beyanına sadık kalması gerektiğine hükmetti. Kişinin evindeki "maddi kusur" tanımındaki hayalet, paranormal olmayan bir yöntemle (bir Hayalet Avcısı olmadığınız varsayımıyla) gözlemlenemediği takdirde, satıcı evindeki hayaletlerin varlığını alıcıya bildirmek zorundaydı. Bunu yapmadığı için ki bahsi geçen davada satıcı Ackley'in bunu yapmadığı tespit edilmişti, mahkeme alıcının verdiği depozitoyu geri almaya hakkı olduğu kararını verdi.

GÜMÜŞ TOP KATLİAMI

Neredeyse Her Şeyin Yasaklanabileceğinin Kanıtı

Fiorello LaGuardia, 1933'te New York Belediye Başkanı seçildi ve takip eden yılın 1 Ocak günü göreve başladı. Belediye başkanı olarak yaptığı ilk icraat; mafya faaliyetlerinin, özellikle de organize suç örgütlerinin mülkiyetine olup gelirlerine doğrudan katkı sağlayan kumar makinelerinin üzerine gitmek oldu. LaGuardia, eline bir balyoz alarak kendisini iş başında fotoğraflayacak gazetecilerle birlikte makinelerin toplanması ve imha edilmesi işine bizzat girişti.

Fakat bu gelir kaynağı kesilen mafya, kumar işinden topyekûn çekilme niyetinde değildi. *Mental Floss* dergisinin bildirdiğine göre, çeteler bu kez başka bir şeye, tilt makinelerine yöneldi. Tilt makineleri de LaGuardia'nın öfkesinden nasibini almakta gecikmedi.

LaGuardia'nın tilt makinelerinden hoşlandığı hiçbir şekilde söylenemezdi; *Popular Mechanics*'e göre, Yüksek Mahkeme'ye sunduğu yazılı ifadede, tilt makinelerinin "okul çocuklarına öğle

yemeği parası olarak verilen harçlıklara göz diktiğini" söylüyordu. Ve muhtemelen haklıydı. Tilt makinesi işletmecilerinin oyunculara, oyunda kazandıkları 'yeniden oynama' ve 'ilave top' haklarını nakit paraya çevirme imkânı tanıdıkları biliniyordu. Bu uygulama, makineleri, özellikle de kazanılan bu ödüller oyuncuların becerilerinin sonucu olmayıp makineler tarafından rasgele verildiğinden, fiilen karmaşık kumar makinelerine dönüştürüyordu. LaGuardia bir süre sonra, bu oyunun yasa dışı bir şans oyunu olduğunu kabul ettirebildi ve 1940 yılında New York sınırları dâhilinde tilt oyununu yasakladı.

Bu yasak, birçok kaçak şey gibi tilt oyunlarını yeraltına, köhne salonlara ve Greenwich ile Harlem'deki striptiz klüplerine itti. Halkın tilt makinelerine bakışının kumar makinelerine olduğu kadar hoşgörüsüz olmaması, LaGuardia'nın yasa dışı tilt işletmelerine baskın yapması için kendine taraftar bulmasını zorlaştırıyordu, ta ki 1941 yılının Aralık ayına kadar. O yıl, Japonlar, Pearl Harbor'a saldırarak ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine neden oldu. Ocak 1942'de Federal Hükümet Amerikalılara, savaş hazırlıklarında kullanılmak üzere metal hurdalarını devlete teslim etme çağrısı yaptığı "Salvage for Victory"[16] adlı bir kampanya düzenledi. *The New York Times*'in bildirdiğine göre; LaGuardia ve ekibi, bu kampanyaya yardımcı olmak amacıyla tilt makinesi avına çıktı. Şubat ayı geldiğinde, el konulan (ve yine tabii ki balyozlanan) makine sayısı 3000'i aşmış ve bunlardan yaklaşık 2500'ü savaşa katkı için bir ton ağırlığında metale dönüştürülmüştü. New York'taki "tilt yasağı", 1947 yılında ölen LaGuardia'dan sonra da onlarca yıl sürdü.

Müzik, New York ve diğer şehirlerin tilt ile yeniden tanışmalarının ardındaki itici güç rolünü oynamış olabilir. 1969 yılında The Who grubu, "sağır, dilsiz ve kör bir çocuğun" bu bariz yetersizliklerine rağmen bir "tilt süperstarı" oluşunun

16 Zafer için hurda.

hikâyesini anlattığı *Tommy* adlı bir albüm sürdü piyasaya. Albüm, *Billboard*'un pop müzik listelerinde dördüncü sıraya yükseldi ve aynı yıl, albümdeki "Tilt Wizard" adlı parça da ABD *Billboard* listelerinde on dokuzuncu sırada yer buldu. 1975'te, *Tommy* için yapılan bir film uyarlaması ise tilte olan talebi ve ilgiyi daha da güçlendirerek yeniden canlandırdı.

1976'da New York, belki de şans eseri denebilecek bir olay sonrasında tilt yasağını kaldırdı. Roger Sharpe adlı yirmili yaşlarının ortasındaki bir dergi editörü, şehir meclisinin huzurunda tanıklık yaparken tiltin bir şans oyunu değil bir yetenek oyunu olduğunu ve dolayısıyla bir şans oyunu olarak nitelendirilmemesi gerektiğini ifade etti. Şehir meclisinin daha somut bir şekilde ikna edilmeye ihtiyacı vardı. O nedenle Sharp makineye yöneldi, fırlatıcı kolu çekti ve meclis üyelerine, topu orta deliğe ustalıkla düşüreceğini söyledi ki daha sonradan itiraf ettiğine göre bu bir blöftü. Top, aynen söylediği yere gitti ve yapılan oylama sonucunda meclis, tilt oyununun şehirde oynanabileceği kararına vardı.

EK BİLGİ

LaGuardia'nın, çetelerle savaşmak adına yasakladığı bir başka şey ne olabilirdi? Enginar satışları. *The New York Times*'de yer alan bir habere göre, LaGuardia Aralık 1935'te, "çok ciddi ve tehdit edici mahiyette bir aciliyet" olarak tanımladığı bir duyuru yaptı. Enginar fiyatları, mafyanın anlaşmalı olarak fiyatları belirlemesi nedeniyle çok yükselmişti. LaGuardia, enginarın satışını, sergilenmesini hatta bulundurulmasını dahi yasakladı. Bu yasak, şaşırtıcı bir şekilde sonuç verdi. Bir yıl sonra fiyatı aşağı inince, LaGuardia yasağı yürürlükten kaldırdı.

ÜÇ-ADALI BAĞIMSIZ ŞEHİR

New York Yola Tek Başına Devam Etmek İstiyor

2002 yılında vizyona giren *Gangs of New York*[17] filmi, halkının; çıkması muhtemel bir iç savaş[18] üzerinde farklı eğilimler gösterip bölündüğü 1800'lerin ortalarındaki New York City'de geçiyor. Filmin kendisi bir kurgu olmasına karşın, birçok olayın örgüsünde tarihi gerçekler esas alınmıştı. Örneğin, 1863 yılı Temmuz ayında, Kuzey Birliği'nin zorunlu askerlik uygulamasını başlatması üzerine, işçi sınıfı mensubu New Yorklular bir ayaklanma başlattı. Ayaklananlar ile federal birlikler arasında dört gün süren çatışmalar sonucunda, yüzden fazla insan öldü, 2000 kadarı da yaralandı. Ve nihayetinde ayaklanma bastırıldı.

Bu, New York City kuşkuculuğunun ABD'nin kutsiyetine karşı ilk ortaya çıkışı değildi. 1861 yılı başında şehir, ülkeden ayrılarak bağımsız olmayı planlıyordu.

Aralık 1860'da Güney Carolina'nın askerî seferberlik başlatarak Birlik'ten ayrılması halkının bölünmesine yol açtı.

17 New York Çeteleri.

18 Amerikan iç savaşı veya diğer adıyla eyaletlerarası savaş, ABD'nin Washington'daki yönetimi (Kuzey Birliği - Union) ile bu ülkeden ayrılmak isteyen 11 güney eyaleti (Konfederasyon - Güney) arasında çıkmış bir savaştır (1861-1865).

New York (ve dolayısıyla New York City) gibi kuzey devletleri genel olarak kölelik karşıtı ve Birlik yanlısı olsalar da bu konuda fikir birliği olduğunu söylemek zordu. Güney ile birleşme arzusu ve birliğin reddi muhtemelen azınlıkta kalan bir düşünce idi fakat isyancılara sempati duyanların yüksek makamlarda bir müttefiki vardı: belediye başkanlığı makamı.

Şehrin, birbirini izlemeyen iki dönem baş yöneticiliğini yapan ve daha çok köleliğin devamı anlamına gelse de güney devletleriyle barışçıl bir çözümden yana Kuzeyli bir demokrat olan Belediye Başkanı Fernando Wood, Copperhead adıyla anılıyordu. 1861'de –iç savaşın başlamasından birkaç ay önce– Wood, birliğin parçalanmaya mahkûm olduğuna inanıyor ve ulusal hükümeti kendi şehrine hiçbir şekilde dost olarak görmüyordu. O dönemde, New York'un ticaretle –şehirdeki en büyük faaliyet kollarından biri– iştigal eden firmalarının çoğu pamuk ticaretinden gelme firmalardı. Federal hükümet tarafından getirilen vergiler ve ayrıca, savaş olmasa da Birlik'ten ayrılma ihtimalinin neden olduğu karmaşa, bu ticareti tehlikeye atıyordu. (Wood köleliğin kaldırılması yanlısı da değildi, ırkçılıkla ve yasal olsun ya da olmasın, köleliği kolaylaştırmakla ilgili bir ünü vardı.)

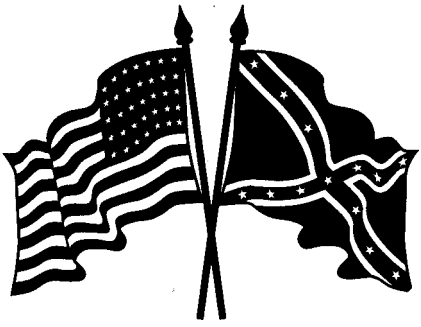
6 Ocak 1861'de Wood, New York City'nin New York Eyaleti'nden ve dolayısıyla Birlik'ten ayrılmasını önerdi. Wood'un planı, "Free City of Tri-Insula"[19] adı verilecek bağımsız bir şehir devleti oluşturacak (o tarihte New York City'nin bir parçası olmayan Brooklyn ve Queens dâhil) Staten Island ve Long Island'ı kapsıyordu. Şehir meclisi bağımsızlık ilanı konusunda fikir birliği sağlamaktan uzak olmasına rağmen bu öneriye karşı, en iyi ihtimalle kayıtsız kaldı. Wood'un, planına desteği artırma çabaları sürerken Konfederasyon Birlikleri Fort Sumter'e saldırdı ve şehrin önde gelen liderleri büyük ölçüde

19 Üç adanın bağımsız şehri.

Abraham Lincoln'ü destekledi. Wood, 1862'de yeniden yapılan seçimleri kaybetti. Koltuğu ondan devralan ve bir belediye başkanı olarak en kayda değer girişimi 1863'deki zorunlu askerlik karşıtlarının isyanını bastırmak için birlik toplamak olan George Opdyke, kölelik karşıtı bir Cumhuriyetçiydi.

EK BİLGİ

Bir politikacı, New York City'nin devletten ayrılmasını en son hangi tarihte önermişti? Bu, 2008 yılında, bir şehir meclisi üyesi olan Queensli Peter Vallone Jr.'ın, kabul edilmesi hâlinde New York City'nin (varsayımsal olarak) elli birinci eyalet olacağı bir tasarı sunmasıyla gerçekleşti. Aynı haftanın ilk günlerinde şehrin Belediye Başkanı Michael Bloomberg, New York City'nin devlete, şehrin devletten aldığı hizmetin 11 milyar dolar fazlasını vergi olarak ödediğinin kanıtlarını sunmuştu. Vallone, ayrılmanın tek çözüm olduğunu savundu. Tasarı sonuçsuz kaldı. New York City, bugün hâlen New York Eyaleti'nin bir parçasıdır.

GÜNEYDEKİ KUZEY

İç Savaş İçindeki Küçük İç Savaş

Ocak 1861'de Alabama'nın çeşitli bölgelerinden gelen temsilciler; devletin Kuzey Birliği'nden ayrılma girişimine ilişkin resmî belgesini benimseyip benimsemeyeceklerine karar vermek üzere bir kongrede bir araya geldi. (Birlik'ten ayrılan devletlerin her biri kendi karar metinlerini çeşitli biçimlerde sonuçlandırmışlardı.) Kongre, altmış bir evet'e karşı otuz dokuz hayır oyuyla ayrılmayı ve Amerika Konfederasyon Devletleri'nin (Güney) bir parçası olmayı kabul etti ve karar geçer geçmez, hemen hemen tüm delegeler karar metnini imzaladı. Tek istisnası, Winston County'i kongrede temsil eden tek delege Charles Christopher Sheats adlı yirmi bir yaşında bir öğretmendi.

Verdiği karar, onu bir bütün olarak Alabama ve Konfederasyon'un doğrudan düşmanı yapmasa da dışlanmasına neden olmuştu; oysa Sheats, memleketi Winston County'nin iradesini tam olarak temsil ediyordu. Genel olarak engebeli olan arazisi, normal plantasyon[20] tarzı büyük ölçekli çiftlikler

20 Ticari ve sanayi amaçla büyük ölçekli bitki üretimi (özellikle kahve, kauçuk,

için uygun olmayan Winston'da nispeten küçük bir nüfus ve çok az sayıda köle vardı; 1860 nüfus sayımı sonuçlarına göre 3500 kişiden daha az sayıda beyaz ırk mensubu ve 122 köle yaşıyordu. (Bir karşılaştırma yapılacak olursa Alabama'nın tamamında özgür insan sayısı 520.000 iken köle sayısı 435.000 idi.) Köleliğin sonlandırılmasına karşı koyma kararlılığı, bir tek bu olmasa da Güney'in ortak kararının ardındaki en önemli motivasyon iken Winston halkı, plantasyon sahiplerinin, güç alanlarını genişletmek için fırsat kolladıklarını düşünüyor ve bunun da Alabama'nın Winston'unkine benzer plantasyona uygun olmayan arazilerini de sahiplenmeleri pahasına gerçekleşmesinden korkuyordu.

Winston'un ayrılma kararına muhalefeti, zaman içinde giderek artan ölçüde somutlaştı. İç Savaş devam ederken Winston hükümeti her iki tarafı da desteklemeyi reddederek tarafsız bir duruş sergiledi. Bölge halkı ne Konfederasyon ordusuna katıldı ne de Konfederasyon'a bağlılık taahhüdünde bulundu. Konfederasyon'un bölgede etkinliği (zorunlu askerlik girişimi gibi) artınca Winston, Güney'in davasına gösterdiği anlayışı iyice yitirdi ve Birlik yanlısı oldu. Sheats, Kuzey'i desteklediği için Konfederasyon tarafından hapse atıldı ve bir noktadan sonra Winstonlularda, bölgeyi Alabama'dan ayıracak bir tasarı üzerinde görüşülmesi fikri oluştu. Devlet Birlik'ten ayrılabildiğine göre, bölge de devletten pekâlâ ayrılabilirdi. Ayrılma tasarısı haberinin bölgenin tamamına yayılması birçok insanı, Winston'un hem Kuzey'den ve hem Güney'den ayrı, bağımsız bir devlet olarak ilan edildiğini düşünmeye sevk etti.

Fakat bu tasarı; büyük ölçüde, bölgede ciddi sayıda Konfederasyon yanlısı insan bulunması nedeniyle kabul edilmedi. Karşıt taraflar silahlarını kuşanarak, birbirlerinin varlıklarını tahrip edip canlarını aldı; bölgeye, ülkede yaşananların küçük bir örneğini yaşattılar. Kuzey, 1862'de Alabama'yı işgal edince bazı

kakao, şeker kamışı, pamuk vb.) için kullanılan tarımsal alan ve işletme.

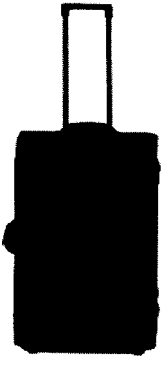
Winstonlu erkekler Birlik ordusunda askere yazıldı ve William Tecumseh Sherman'ın bir süre sonra başlattığı ünlü "March to the Sea"[21] yürüyüşüne eşlik eden 1. Alabama Süvari Alayı'nda yer aldı. Karşıtları da asker kaçaklarını izleyip bulmak ve birliğin işgaline karşı son savunma hattı oluşturmak için kurulan Konfederasyon İç Güvenlik milislerine katıldı. Süvari alayına katılmayan Birlik yanlıları da kendilerine özgü bir iç güvenlik birimi oluşturarak bölgede yaşanan şiddeti tırmandırdı.

Bugün, ayrılma kararı vermemiş olmasına rağmen Winston, Konfederasyon'dan ayrılan bölge olarak bilinir ve bölgede yaşayanlar tarafından bile "Winston Cumhuriyeti" ya da "Bağımsız Winston Devleti" olarak anılır. Bu efsane o kadar yayılmıştır ki *Addie Pray* (film uyarlaması *Paper Moon*) ve *To Kill a Mockingbird* (*Bülbülü Öldürmek*) gibi birçok romanda bu efsaneye gönderme yapılır. Kasaba halkının savaş sırasındaki benzeri görülmemiş kültürel 'ayrışmasını' göstermek üzere dikilen savaş anıtı, üzerinde yarısı Birlik grisi diğer yarısı Konfederasyon üniforması olan genç bir askerdir.

EK BİLGİ

1937'de, gayrimenkul işi yapan bir Alabama firması, kendi mülklerinin yanındaki park alanlarına yerleştirilen yeni şehir parkmetrelerinin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek Birmingham şehrini dava etti. Firma, parkmetrelerin (daha doğrusu, park etmek için ödeme yapmak zorunda kalmalarının) kendi mülklerine erişim haklarını engellediğini ve dolayısıyla bunun bir tür, mülklerinin kanuni prosedür işletilmeksizin el koyulmasına benzer bir işlem olduğunu ileri sürdü. Alabama Yüksek Mahkemesi şaşırtıcı bir karar vererek iddiayı kabul etti.

21 William Tecumseh Sherman komutasındaki birliklerin Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan yol üzerindeki her şeyi yakıp yıkıp tahrip ettiği, telafisi zor bir yıkıma yol açtığı yürüyüş.

ÇANTALAR NEREYE GİDER

Kayıp Bagajlara Ne Olur?

Uçak yolculuğu, matematiksel olarak çok nadir olmasına rağmen herkese çok bilindik gelen bir risk ile birlikte anılır: kayıp bagaj. *Conde Nast Traveler*'e göre ABD havaalanı taşıyıcıları yılda 400 milyon adet kontrol edilmiş bagajı elden geçirir ve sadece ABD iç hat uçuşlarında her yıl 2 milyon kadar valiz kaybolur. Bu, küçük bir yüzdedir –yüzde yarım kadar– ve kayıp valizlerin çoğu 48 saat içinde sahipleriyle buluşur. Bu 2 milyon valizin yüzde 95'i, 5 gün içinde ait olduğu kişiye ulaşır. Fakat küçük bir yüzdesi –50.000-100.000 kadarından bahsediyoruz- oldukları yerde öylece kalakalır ve evlerinin yolunu asla bulamaz.

Bu valizlere ne olur? Alabama'ya giderler.

Scottsboro, 15.000'den az nüfusu ile Alabama'nın en kuzeydoğu köşesine gizlenmiş gibi duran, Georgia ve Tennessee sınırlarına kırk sekiz km kadar uzaklıkta küçük bir şehirdir. Her yıl, büyük bir çoğunluğu Sahipsiz Bagajlar Merkezi (UCB) için gelen yaklaşık bir milyon kadar turist ziyaret eder bu minik

şehri. 4700 m^2 büyüklüğündeki bu mağaza, uçak yolcularının kaybedip bulamadığı şeyleri satar.

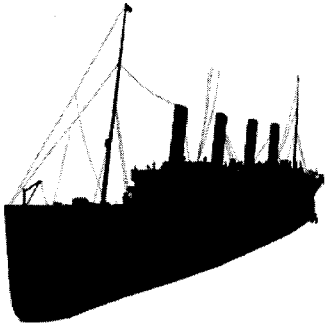
Hava yolu şirketi, çantanızı kaybettiğinde federal kanun, şirketin valizi bulmak için çaba sarfetmesini emreder. Normalde hava yolu şirketleri bunu yapmakta başarılıdır. Fakat bu, her zaman mümkün olmaz. Kayıp valizin sahibi doksan gün içinde ortaya çıkmazsa (veya sahibi tespit edilemezse) federal kanun hava yolu şirketine başka bir yükümlülük daha dayatır. Valizini kaybettiği yolcuya bir uzlaşma bedeli ödetir. Böyle yapmakla, hava yolu şirketi fiilen valizi satın almış ve valizin içindeki her şeyin yasal sahibi olmuştur. Fakat hava yolu şirketleri; yarısı kullanılmış güneş kremleri, her bedenden iç çamaşırı, gece kıyafetleri, mücevherat ve çok çeşitli rasgele eşyanın satışı ile uğraşmaz. Ayrıca eğer hava yolu şirketleri, valizleri taradıktan ve ara sıra da muhteviyatını elle kontrol ettikten sonra, sizin daha önceden sahibi olduğunuz değerli eşyaları bir e-ticaret sitesinde satacak olursa bu onların itibarı açısından hiç de hoş karşılanmaz. (Özellikle de bu konuda çıkabilecek dedikoduları, komplo teorilerini bir düşünürseniz!) Bu durum hava yolu şirketlerini bir problemle karşı karşıya bırakır. Her yıl on binlerce valizin sahibi olurlar ve içindeki şeyleri satamazlar.

Sahipsiz Bagajlar Merkezi, bu problemin çözümüne yardımcı olan az sayıdaki aracı şirketin en büyüğü ve en tanınmışıdır. Scottsboro yerel yetkililerin adlandırdığı şekliyle UBC, sahipsiz bagajları hava yolu şirketlerinden, onları görmeksizin kilo ile satın alır. (Bu, hava yolu şirketlerinin da işine gelir çünkü sahipsiz valizlerin içlerinde ne olduğunu bilmemek onlar açısından daha uygundur.) UBC, çeşitli hava yolu şirketlerinin ülke çapındaki sahipsiz bagaj depolarından aldığı bagajları kamyonlarla Scottsboro'daki genel merkezine taşır. İşçiler, valizlerin muhteviyatını tarayıp ayıklar; eşyaların genellikle

yaklaşık üçte biri o muazzam büyüklükteki deponun raflarında yer alacak nitelikte çıkar. Bir başka üçte biri yardım kuruluşlarına bağışlanır ve son üçte birlik kısmı ise satışa uygun nitelikte çıkmaz. (Satışa uygun olmamanın kriteri bilinmemektedir fakat alışveriş yapanlar, kısmen kullanılmış parfümlerin raflarda sıklıkla yer almasına karşın, seks oyuncaklarına nadiren rastlandığını belirtmektedir.) Çoğu ürün, oldukça büyük iskontolarla satışa sunulmaktadır ve bazen bir alışverişçi, kelime anlamında işlenmemiş elmasa dahi rastlayabilir. UCB'nin, kırk yılı aşkın geçmişinde az miktarda kayıp elmas takı sattığı da olmuştur.

EK BİLGİ

Bazen, çok nadir de olsa, hava yolu şirketlerinin bagaj kaybetmesinin iyi bir şey olduğu söylenebilir. 25 Ağustos 2010 tarihinde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bölgesel uçuş hizmeti verilirken olması gereken de buydu. O gün, bir yolcunun el bagajının içindeki muhteva bir trajediye sebep oldu. *NBC News*'in haberine göre, bir yolcu büyük silindirik bir çantanın içine, vardığı yerde satmak amacıyla bir timsah sığdırmıştı. Timsah çantanın içinden çıkıp kurtuldu; uçuş ekibi ile yolcuların ödünü patlattı ve pilotun uçağın kontrolünü kaybetmesine neden oldu. Uçak bir evin üstüne düştü (neyse ki sakinleri evde yoktu) ve biri hariç uçaktaki yirmi bir kişinin hepsi öldü. Timsah kurtuldu fakat olaydan kısa bir süre sonra eli palalı Kongolular tarafından öldürüldü.

TİTANİK'İ BULMAK

Ordu, Dünyanın En Meşhur Gemi Enkazının Bulunmasına Nasıl Yardım Etti?

RMS *Titanik*[22], 10 Nisan 1912 tarihinde Southampton'dan New York City'ye doğru sefere çıktı. Hepimizin bildiği gibi hedefine ulaşamadı. 14 Nisan günü bir buz dağına çarptı, saatler içinde ikiye bölünerek battı ve Atlantik'in tabanına oturdu. Geminin enkazı; bir deniz altı arkeoloğu olan Robert Ballard'ın, 1 Eylül 1985 günü ABD Donanması'na ait *Knorr* adlı araştırma gemisindeyken, *Titanik*'in buhar kazanını ve gövdesini fark ettiği âna kadar denizde kayıptı.

Oysa *Knorr* orada *Titanik*'i aramıyordu. Bizzat donanmanın emriyle gizli bir Soğuk Savaş görevindeydi.

Dr. Ballard, 1980'lerin başlarında, okyanusun 6000 metreye varan derinliklerini aydınlatması için çeşitli ışıklandırma cihazlarıyla donatılmış insansız bir denizaltı video kamerası olan Argo'yu yaratmıştı. *Titanik* faciasının gerçekleştiği Newfoundland'ın kabaca 595 km güney ile güneydoğusu

22 Titanik'in resmî adı, Royal Mail Ship Titanic'tir.

arasındaki deniz yatağı üzerindeki mevki; geminin enkazını, Argo'nun rahatlıkla ulaşabileceği bir derinliğe 3800 metreye indirmişti. Fakat deniz dışındaki ağırlığı 1800 kg olan kamerayı, kazanın gerçekleştiği mevkiye götürmek için bir gemiye, mürettebata ve dolgun bir bütçeye ihtiyaç vardı.

Ballard, 1982 yılında donanmadan, *Titanik*'i araştırması için kendisine fon bulmalarını istedi fakat donanma ilgilenmedi. Bununla birlikte, donanmanın ilgisi genel olarak Argo'ya yönelikti. 1960'larda iki nükleer denizaltı –USS *Thresher* ve USS *Scorpion*– batmıştı. Donanma bu felaketlere neyin yol açtığını bilmiyor ve özellikle *Scorpion*'un durumuyla ilgileniyordu, Sovyetler tarafından batırılmış olabilirdi. Ordu, ayrıca, bu gemilerdeki nükleer reaktörlere ne olduğunu ve onların okyanus ortamına yaptığı etkiyi de öğrenmek istiyordu. Böylece donanma, Ballard'la bir anlaşma yaptı: Bu soruların cevabının bulunmasına yardım et ve zaman ve bütçe de izin verirse oralardayken *Titanik*'i de araştırabilirsin.

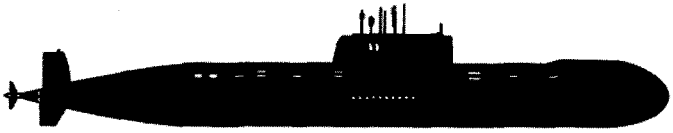
Ballard, hem *Thresher*'ı hem de *Scorpion*'u, *Titanik*'e zaman ayıracak sürede bulmayı başardı. (*National Geographic*'e göre, *Thresher*'ın boru sistemindeki bir hata yüzünden battığı sonucuna varmıştı; *Scorpion*'un bir saldırıya yenik düşüp düşmediğini tespit edememişti. Nükleer reaktörlerin hiçbirinin okyanus ekolojisine olumsuz etkisi olmamıştı.) Donanmanın destekleriyle, *Titanik*'in yattığını düşündüğü yere doğru yola çıktı ve geminin ikiye bölündüğünü doğru tahmin ederek enkazın konumunu tespit etti. Ve bu keşfi, gösterişli bir sunum ve basının büyük ilgisi izledi.

Donanma, kendi açısından endişelenmeye başlamıştı. Kamuoyunun ilgisinin Ballard'ın keşif gezisine yönelmesi nedeniyle, onun denizde bulunmasının başlangıçtaki asıl sebebinin açığa çıkmasından korkuyordu. Fakat anlaşılan

kimse sormayı akıl etmemişti. Ballard'ın gizli görevi, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar kamuya mal olmadı.

EK BİLGİ

Titanik'in, tasarımları hemen hemen aynı olan HMHS *Britannic* ve RMS *Olympic* adlı iki kardeş gemisi vardı. İkisi de ayrı ayrı kendi felaketlerini yaşadılar. *Olympic,* 1911 yılında, Kaptan Edward (battığında *Titanik*'in kaptanıydı) idaresindeyken bir İngiliz savaş gemisine çarptı ve neredeyse alabora oldu. İki bölmesi su almasına rağmen gemi başarıyla kıyıya dönebildiğinden kimse ölmedi. 1916'da *Britannic, Titanik*'in dört yıl önceki akıbetine benzer bir akıbete uğrayarak Akdeniz'de battı. Fakat *Titanik* kazasının aksine, yolcuların büyük kısmı –gemideki 1066 kişiden 1036'sı- hayatta kaldı. Hayatta kalanlardan biri de *Titanik* battığında da gemide olan Violet Jessop adlı hemşireydi. Violet Jessop; her iki kazadan da sağ kurulan tek kişidir, ayrıca yukarıda bahsi geçen çarpışma sırasında da *Olympic*'te bulunmaktaydı.

DÜNYAYI KURTARAN İKİ SOVYET

İki Kez Önlenen Karşılıklı Mutlak Yıkım

1961 yılında ABD, Fidel Castro ve rejimini devirmek üzere Küba'da bir dizi başarısız askerî operasyon girişiminde bulundu. Bu operasyonlar, Pigs Körfezi işgali dâhil, sonuç olarak başarıya ulaşmadı. O zamanlar Küba'nın sadık bir müttefiki olan Sovyetler Birliği bu girişimlere, Castro ile birlikte adada gizli bir nükleer üs kurma çalışmalarını başlatarak karşılık verdi. Küba, ABD'nin ana karasına bir taş atımlık mesafededir ve bu üs tamamlanmış olsaydı, oradaki herhangi bir nükleer füzenin Amerikan topraklarını vurması mümkün olacaktı.

12 Ekim 1962'de, bir ABD keşif uçağının inşa edilen üssün fotoğraflarını çekmesi Beyaz Saray'ı (ve Amerikan halkını) paniğe sürükledi. ABD, Küba'ya askerî karantina uygulayarak Sovyetlerin adaya silah sevkiyatını engelledi ve üssün sökülmesi için ısrarcı bir tutum takındı. Sovyetler açıkça direndi; o tarihte hayatta olanlar (ve yaşı müsait olanlar) hatırlamakta zorluk

çekmeyeceklerdir: Dünya bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti. Yaklaşık iki hafta sonra, 28 Ekim 1962 günü iki ülke, trajik sonuçlar doğurabilecek her türlü girişimi bir süreliğine erteleme konusunda anlaşmaya vardı.

Ancak, Vasili Arkhipov adlı Sovyet deniz subayı olmasaydı, büyük ihtimalle hiçbirimiz bugün hayatta olmayacaktık. Amerikalılar ve Sovyetlerin, orta yol bulmalarından bir gün önce Arkhipov, Küba yakınındaki sularda devriye gezen bir denizaltıda bulunuyordu. Amerikan deniz kuvvetleri, denizaltının etrafını kuşatmış ve ABD Donanması'nın düşman (ya da öyle olduğu farz edilen) denizaltıları imha etmeyi amaçlamadan su yüzeyine çıkmaya zorlamak için kullandığı bir taktik gereği, denize sualtı bombaları bırakmaya başlamıştı.

Aksi gibi denizaltının kaptanı, ya bu bombaların taktik gereği atıldığını unutmuştu ya da bundan haberi yoktu ve suyun altında olması nedeniyle Moskova ile temas da kuramadığı için savaşın patlak verdiğini sandı. O dönemin Sovyet protokolü; denizaltındaki en yüksek rütbeli üç subayın, uygun olduğunu düşündükleri takdirde, nükleer torpidoların kullanılmasına izin veriyordu. Kaptan ve bir üçüncü subay uygun olduğuna karar vermişti. Komutan yardımcısı Arkhipov karşı çıktı ve neyse ki diğer subayları ikna etti. Denizaltı, III. Dünya Savaşı'nı başlatmadan su yüzeyine çıktı.

Bu olaydan yirmi yılı aşkın bir süre sonra, nükleer savaşın başlaması bir kez daha güçlükle engellendi. 1980'lerde Sovyetler, gelmekte olan bir füze saldırısını önceden saptayacak erken uyarı sistemi geliştirmişti. Sistem, gerektiğinde Sovyetlerin misilleme bir füze saldırısı yapmasına imkân veriyordu. Böyle bir sistemin yokluğunda, gelen füzeler Sovyet füzelerini büyük ihtimalle harekete geçemeden imha edebilir veya kullanılamaz hâle getirebilirdi. İzlenmesi gereken protokol basitti. Gözlem

istasyonu, füzelerin Sovyetler Birliği'ne doğru yola çıktığını tespit ettiğinde oradaki yetkililer, üst rütbeli komuta kademesine haber verecekti. Böylece baştakiler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kendi füze saldırısını başlatıp başlatmayacağının kararını verecekti; o tarihlerde yaşanan gerilim hatırlanacak olursa bu kararı vermeleri çok muhtemeldi.

Gözlem istasyonu, 26 Eylül 1983 günü, gelmekte olan bir füze uyarısı verdi. Hemen ardından, dört füze daha tespit etti. Nöbetçi subay kıdemli Yarbay Stanislav Petrov, akla hayale sığmaz bir şey yaptı. Kimseye danışmaksızın, gözlem aygıtının hata yaptığına karar verdi ve "saldırıyı" Kremlin'e raporlamayı reddetti. Petrov'un bu düşüncesi, birkaç temel faktöre dayanıyordu. Birincisi, teçhizat çok yeniydi ve biraz "çılgın" (bu derecede olmasa da) olduğu izlenimini veriyordu; ikincisine gelince Petrov, ABD'nin yaptığı bir saldırıda sadece beş adet değil yüzlerce savaş başlığı kullanacağına inanıyordu.

Petrov haklı çıktı. Uydular düzgün çalışmıyordu; "füzeler" hayalet çıkmıştı. Yerde konuşlandırılmış sistemler, uyduların hata yapmasından birkaç dakika sonra hiçbir şey tespit edemeyerek Petrov'un tahminini doğruladı. Fakat Petrov, kendini bir kahraman olarak görmedi. İlerleyen yıllardaki bir konuşmasında, sadece görevini yaptığını ve hatta (gerçekten), hiçbir şey yapmadığını söyledi.

EK BİLGİ

1984 yılında o tarihteki Başkan Ronald Reagan, bir radyo konuşması öncesinde ses provası yapılırken mikrofonlara şaka yollu, "Amerikalı vatandaşlarım, size şunu söylemekten memnuniyet duymaktayım ki bugün, Rusya'yı sonsuza dek yasa dışı ilan edecek bir kanunu onayladım. Beş dakika içinde bombardımana başlıyoruz." Genel kanaatin aksine, bu konuşma radyodan yayınlanmadı. Ancak kaydedildi ve sonradan basına sızdırıldı.

KÜBA'YI SUÇLA

Amerika'nın Güney Komşusu Nasıl Günah Keçisi İlan Edildi?

1961 yılının Nisan ayında, Amerika'da askerî eğitim almış Kübalı sürgünlerden oluşan 1500 kişi, Fidel Castro hükümetini devirmek için ana vatanlarını işgal etti. Şimdi Pigs Körfezi işgali olarak anılan bu saldırı, başarısızlıkla sonuçlandı. Kübalı milisler, yüzde 80'ini esir alıp geri kalan yüzde 20'nin çoğunu öldürdükleri saldırganları ağır bir yenilgiye uğrattı. Bunun ABD'deki politik yansımaları büyük oldu ve Amerikalıların Küba ile savaşı devam ettirme arzuları anlaşılabilir şekilde azaldı. Daha da ötesi, diğer ülkeler Amerika'nın, kendisine karşı pek saldırgan bir tavır sergilemeyen ve zaten Amerikan ekonomik yaptırımlarına maruz kalan komşusu bağımsız bir ülkeye saldırısını eleştirdiler.

Fakat Soğuk Savaş, son hızıyla devam etmekteydi. ABD, Küba'yı Sovyetler Birliği'nin bir temsilcisi olarak görüyordu ve Florida'nın sadece 145 km açığında bir "Sovyet kalesi"nin varlığı

Amerikan Ordusu'nun üst düzey rütbelilerinde tedirginliğe neden oluyordu. Gerek Savunma Bakanlığı (DOD) gerekse Genel Kurmay Başkanlığı (JCS), Castro'yu devirmek ve Küba'yı özgürleştirmek için Amerikan halkının konuya olan ilgisini yeniden canlandırmak gerektiğini hissediyordu. Fakat ne Küba'dan Amerikalıları hedef alan bir saldırı vardı –gerçi, bu ihtimal dışıydı- ne de yakında da böyle bir Küba saldırısı olacağa benziyordu.

O nedenle DOD ve JCS, böyle bir saldırının kendileri tarafından organize edilmesini önerdi. Bu sahte saldırıyla kamuoyunu Castro aleyhine döndürmeyi ve Küba'ya karşı devam eden askerî operasyonları desteklemeyi hedefliyorlardı.

1962 yılında, Operasyon Northwoods adıyla düzenlenen planın basit fakat çarpıcı bir amacı vardı: ABD'yi, gözükara ve sorumsuz Küba hükümetinin neden olduğu doğruluğu kanıtlanabilir rahatsızlıklardan muzdarip olan taraf pozisyonunda açık olarak konumlandırmak ve Batı yarım küresi barışını tehlikeye atan 'uluslararası bir Küba tehdidi imajı' oluşturmak. Planın detayları; orijinalinde gizlilik kaydı bulunan, "ABD'nin Küba'ya Askerî Müdahalesini Haklı Çıkaracak Gerekçeler" adlı bir belgenin ekinde özet olarak yer almakta ve aşağıdaki hususları kapsamaktaydı:

- Düşman savaşçıları izlenimi veren dost Kübalıları kullanarak ABD'nin Küba'daki Guantanamo Körfezi üssüne sahte (ateşli silahların fiilen ateşlenmeyeceği) bir saldırı tertip etmek ve sonrasında düzmece cenaze törenleri düzenlemek. Sabotaj görüntüsü verecek şekilde, yerde konuşlanmış uçakların havaya uçurulması ve/veya üsteki mühimmat depolarının ateşe verilmesi ve tabii ki sahte sabotajcıların "yakalanması" plana dâhil edilebilirdi.

- Bir ABD gemisini (boş olmak kaydıyla) Küba sularının içinde veya civarında bir yerlerde havaya uçurmak ve Küba hava kuvvetlerini veya deniz kuvvetlerini bu saldırıyı yapmakla suçlamak.
- ABD'deki göçmen Kübalıları hedef alan bir grup sahte Kübalı terörist hücresi yaratmak. Plan; hedef alınan kişilerde, "yaralanma ile sınırlı olmak kaydıyla" bazı fiziksel zararlar olmasına izin vermektedir ve ayrıca "Florida yolundaki bir tekne dolusu Kübalının batırılmasını (gerçek veya temsili olarak) gerektirmektedir."
- ABD savaş uçaklarını boyayarak Sovyet uçaklarıymış gibi görüntü vermek ve sonra bu uçaklarla sivil uçuşları taciz etmek. Olabilirse pilotları da işin içine katarak yolcuların yapılan hileye ikna olmaları hususunda yardımcı olmalarını sağlamak.
- Mümkünse ABD'den Merkez Amerika'ya uçuyor ve üniversite öğrencilerini taşıyor görüntüsü verilen (oysa boş olan) bir uçağı, Küba hava sahasında ateş açarak düşürmek.

Plan, hemen hemen her durumda Amerikalı sivilleri öldürmekten kaçınmak üzere tasarlanmıştı ancak aynı şey Miami yolundaki "tekne dolusu Kübalı" için söylenemezdi. Bütün bu hazırlığa rağmen, Northwoods Operasyonu'nda ölenlerin sayısı sıfırdı. O zamanki Başkan John F. Kennedy, bu fikri reddetti ve planın en önde gelen savunucularından General Lyman Lemnitzer'i yürüttüğü Genelkurmay Başkanlığı görevinden uzaklaştırdı.

EK BİLGİ

Küba'nın ABD ambargosu, 1960 tarihine kadar uzanır ve kapsamı o günden bu yana birkaç kez değişikliğe uğramıştır. (Genel olarak kısıtlamalar sıkılaştırılmıştır fakat 16 Temmuz 2012'de Miami'deki Kübalıların ailelerine insani yardım taşıyan ABD'den onaylı gemi, Havana'ya gönderilmiştir ki bu, yakın tarihlerde kuralların gevşetildiğine bir örnek teşkil eder.) Küba purolarının ithaline ilişkin yasak, ilk kısıtlamalar arasında yer almıyordu; bu, Başkan Kennedy tarafından imzalanan başkanlık emriyle 1962'de yasaklar arasına ilave edildi. Fakat anlaşılıyor ki Kennedy puro düşkünüymüş. O tarihte başkanın basın danışmanı olan Pierre Salinger'in naklettiğine göre, o yıl bir akşamüstü JFK ondan, "yarın sabaha kadar" 1000 adet puro toplamasını istemiş. Salinger, sipariş edilenden fazlasını, 1200 adet puroyu temin edip bir sonraki sabah başkana sunmuş. Salinger şöyle devam ediyor: "Kennedy gülümsedi ve çalışma masasının çekmecesini açtı. Çıkardığı uzun bir kâğıdı derhâl imzaladı. Bu, bütün Küba ürünlerinin ABD'de yasaklandığına ilişkin bir karardı. Küba puroları ülkemizde o andan itibaren yasa dışı olmuştu."

KANADA'YI İŞGAL ETMEK

ABD'nin Kuzey Komşusunu İşgal Planı

ABD ve Kanada –özellikle Kanada'nın 1867 tarihli İngiliz Kuzey Amerika Yasası ile *fiilen* bağımsız bir ülke olmasından sonra- genellikle barışçıl komşular olmuşlardır. Fakat bu iki ülke her ne kadar dost ve normal olarak müttefik olsalar da işler her an değişebilir. Nitekim 1927'de ABD, sadece bir senaryo düzeyinde kalmış olsa da hazırlık yapmıştı.

O tarihte Kanada, hâlen birçok bakımdan İngiltere'nin kontrolü altındaydı; Büyük Savaş sırasında aynı safta savaşan ABD ve İngiltere, dost ülkeler olmalarına rağmen durumlar hızla değişebilirdi. ABD, İngiltere'nin imparatorluk arzularının, pek mümkün görünmese de yeniden ABD'ye kadar uzanabileceğinden kuşku duyuyordu fakat Amerika hazırlıksız yakalanmayacaktı. ABD Ordusu bu nedenle, "War Plan Red" diye bilinen, İngiltere'nin eski kolonisine kadar genişlemesinin önüne set çekecek kapsamlı bir strateji hazırladı.

War Plan Red, savaş durumunda İngiltere'nin iki önemli

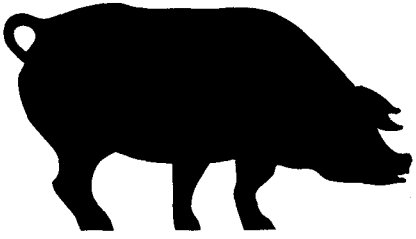
avantajı olduğunu varsaymıştı. Birincisi, İngiliz Donanması'nın korkutucu bir gücü vardı; deniz yollarını ve dolayısıyla ABD'nin ihracat ekonomisini kontrol altına alabilirdi. İkincisi, İngiltere Kanada'yı kontrolünde tutuyordu ve onu, ABD'nin işgali için geçici bir üs olarak kullanabilirdi. Amerika'nın planı önce Kanada'yı vurmaktı.

ABD güçleri özellikle, Kuzey Amerika'daki İngiliz Donanması'nın odak noktası olacağını düşündükleri Halifax'ı (Amerikalı stratejistler öyle varsaymıştı) ele geçirmek üzere Nova Scotia'yı işgal edecekti. Eğer başarısız olunursa ABD bu kez, New Brunswick'i alarak Nova Scotia'nın ana kara ile bağlantısını kesecekti. ABD güçleri, o bölgeyi güvenli hâle getirdikten sonra, doğuyu batıdan iyice ayırmak üzere Quebec şehrini ve sonra Kanada'nın imalat sanayiinin (o dönemde) büyük kısmının kontrolünü sağlamak için Ontario'yu ve demiryollarının transit merkezi olan Winnipeg'i ve Pasifik limanlarının kontrolüne imkân verecek Vancouver'ı hedefleyecekti. *War Plan Red,* sadece Batı yarım küre için tasarlanmış bir plandı; Amerika'nın, Britanya Adalarına saldırma niyeti asla yoktu. Plan daha çok; İngiltere'yi Yeni Dünya'daki bu en geniş topraklarını özgürleştirecek bir barış antlaşmasına razı etmek amacıyla Kanada'yı, tabiri caizse, rehin almaya yönelikti. Plan hiç devreye girmedi ancak girseydi muhtemelen işe yarayacaktı. Öte yandan İngiltere, ABD'ye saldırmayı hiç planlamamıştı ve ABD, Britanya Adalarını ablukaya almadığı takdirde, ABD'nin Kanada'yı – mecbur kalınırsa- ele geçirmesine göz yummaya hazırdı.

1974 yılında, ABD'nin *War Plan Red* üzerindeki gizlilik kaydını kaldırması, ABD - Kanada ilişkilerinde geçici bir dalgalanma yarattı fakat bu durum hızla yatıştı.

EK BİLGİ

ABD, kıta içi savaş planları olan tek Kuzey Amerika ülkesi değildi. *War Plan Red*'in planlanmasından altı yıl önce, 1921'de Kanada, *Defence Scheme No.1* adındaki kendi planını geliştirmişti. Bu taslak planda, komşusunun, Kanada'nın güneyinde bir işgale yeltenmesi hâlinde ABD'ye bir karşı saldırı yapılması öngörülüyordu. Aynen *War Plan Red* gibi, bu plan da hayata geçirilmedi. *War Plan Red*'e benzemeyen yanı ise kısa ömürlü oluşuydu; ABD ile İngiltere arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla 1928 yılında sonlandırıldı.

DOMUZ SAVAŞI

ABD ve Kanada'yı Savaşın Eşiğine Getiren Hayvan

ABD ve İngiltere, savaşlarda resmî olarak iki kez birbirlerine düşman taraflar oldular: Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda ve 1812 Savaşı'nda. Modern zamanlarda, bu iki devlet sürekli müttefik kalmaya devam etmiştir fakat iki tarafın yeniden hasım güçler hâline gelmesiyle 1859'da bir iki ay süreyle; 400'ü aşkın Amerikan askeri (ve yaklaşık bir düzine top) ile 2000 kişiyi aşkın İngiliz Birliği ve beş İngiliz savaş gemisi, savaş meydanında karşı karşıya geldi.

İyi haber şu ki savaştaki toplam ölü sayısı bir, daha doğrusu, bir domuz oldu.

1812 Savaşı'ndan sonra Kuzeybatı Pasifik, her iki ülkenin -ABD ve İngiltere- ortak işgali altındaydı. Zaman içinde, bu iki ülkenin vardıkları Oregon Antlaşması'sı 49'uncu Paralel'deki bölgeyi ikiye bölerek Washington (ABD) ile Britanya Kolumbiyası (Kanada) arasındaki bugünkü sınırları oluşturdu. Bütünüyle İngiltere'nin kontrolü altına bırakılan Vancouver

Island için, 49'uncu Paralel'in altında olmasına rağmen bir istisna yapılmıştı. Oregon Antlaşması'nda iki ülkeyi ayıran sınır, özel olarak, "Vancouver Island'ı kıtadan ayıran 'kanalın' ortasından" çizilmişti.

O hâlde problem neydi?

San Juan Adaları.

Şimdi Washington'ın bir parçası olan San Juan Adaları bir takımadalar grubuydu. Bu adalar, adı konmamış o "kanalın" ortasında yer alıyor ve üç farklı "orta kanal" oluşturuyordu. Oregon Antlaşması'nın imzalanışının üzerinden 12 yıl kadar geçmiş olmasına rağmen hiçbir taraf, karşı tarafın gerçek sınırı hangi kanalın oluşturduğu konusundaki yorumuna katılmıyordu. ABD sınır olarak, takımadaların batısında uzanan Haro Boğazı'nı tercih ederken; İngiltere takımadaların doğusunda uzanan Rosario Boğazı'nı sınır olarak tanıyordu. Mülkiyete ilişkin belirsizlikler pratikte problemler yaratıyordu. The British Hudson Bay Şirketi; Haro ve Rosario Boğazları arasındaki San Juan Adası'nda (takımadalarla aynı adı taşıyan en büyük ada) bir koyun çiftliği kurmuştu; adada bir iki düzine kadar da Amerikalı yaşamaktaydı.

Amerikalı bir çiftçi olan Lyman Cutlar ada sakinlerinden biriydi. Cutlar; 15 Haziran 1859 günü –iki ülkenin 15 Haziran 1846 tarihli Oregon Antlaşması'nı imzaladıkları on üç yıl öncesinin aynı günü– British Hudson Bay Şirketi çalışanlarından Charles Griffin'e ait bir domuzun, kendisine ait patates mahsulünü yediğini fark etti. Cutler domuzu, bahçesine giren bir mütecaviz olarak değerlendirerek sinirlendi ki bu ilk kez olmamıştı ve ateş ederek domuzu öldürdü. Cutlar, Griffin'e domuzun tazminatı olarak 10 dolar teklif etti; Griffin 100 dolar istedi. Bunun üzerine Cutlar, bahçesine izinsiz giren bir domuzu öldürmesinin en doğal hakkı olduğunu düşünerek

teklifini geri çekti. Griffin, İngiliz yetkililere başvurarak Cutlar'ın tutuklanmasını istedi. Cutlar ve diğer Amerikalı yerleşikler de aynı şekilde, Amerikan askerlerinden, kendilerini İngilizlerden korumalarını talep etti. Olaylar kontrolden çıktı ve iki ay içinde; yukarıda bahsi geçen ve ilk ateş açan taraf olmama konusunda kesin emir verilen güçler, San Juan Adası'na ve çevresinde kamp kurdu. (Ne var ki birbirlerini verilen bu kesin emri ihlale zorlamak için, birbirlerine karşılıklı hakaretler etmekten geri durmuyorlardı.)

Anlaşmazlık konusunun Washington ve Londra'ya ulaşmasıyla olaylar doruğa tırmandı. Her iki taraf da bu anlaşmazlığı kan dökmeden çözme konusunda istekliydi. San Juan Adası'nda birer askerî üs açarak barış içinde müştereken bulunma konusunda anlaştılar. 1874 yılında bir hakem heyeti Haro Boğazı'nın sınır olması gerektiğini ilan ederek San Juan Adası'nın ABD'ye ait olduğuna hükmetti; bu karar sonrasında, İngiltere adadaki üssünü kapattı.

EK BİLGİ

Günümüzde terk edilmiş olan 1800'lerden kalma bu askerî üsler, birleştirilmiş olup San Juan Adası Millî Tarihi Parkı'nın bir bölümünü oluşturmaktadır. Park, bir İngiliz üssünün anısının yaşatıldığı, sınırları içinde İngiliz bayrağı dalgalanan tek ABD millî parkıdır.

DENİZDEKİ DOMUZ PASTIRMASI

Domuzların Yüzdüğü Yer

Bahamalar, Florida'nın güneydoğusu ile Küba'nın kuzeyine dağılmış yaklaşık 700 adet adadan oluşur. Bu adalardan biri olan Staniel Cay, Bahama'nın Exuma adalar zincirinin merkezinde kumla kaplı bir mercan adasıdır; yerleşik nüfusu olan birkaç Exuma adasından biridir. Staniel Cay, en çok iki şeyi ile tanınır: James Bond filmi *Thunderball*'un bir bölümü burada çekilmiştir ve kolayca ulaşılabilir yakınlıktaki bir denizcilik merkezi olan Staniel Cay Yat Kulübü'ne ev sahipliği yapar.

Burası yüzen domuzlar görebileceğiniz tek yerdir.

Staniel Cay'in yanındaki Big Majors Spot ise ıssız bir adadır fakat üzerinde insan yaşamaması anlamında ıssızdır. Adada bir grup yabani kedi ile birkaç domuz ailesi yaşar. Domuzlar, hepçil oburlar olduklarından bulabildikleri her şeyi yer. O nedenle ziyaretçiler adaya gelip önlerine yenmiş elma koçanları veya yenecek herhangi bir şey fırlattıklarında domuzlar bayram eder.

Fakat bu domuzlar biraz sabırsızdır. Yıllar içinde, domuzlar ve yavruları, motor sesinin yiyecek bir şeylerin yaklaştığı anlamına geldiğini öğrendikleri için harekete geçer ve denize açılırlar. Bir iki lezzetli lokma kapmak için köpekleme yüzerek teknelere yanaşırlar. (Bu manzarayı gözlerinizle görüp inanmanızı sağlayacak çok sayıda videoyu YouTube'de bulabilirsiniz.)

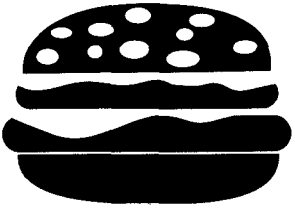
Domuzlar, ana karadan uzak bu küçük tropikal adaya nasıl gelmiş olabilirler? Bilmiyoruz fakat üç ihtimal var. Bir gemi kazası neticesinde kendilerini burada bulmuş olabilirler; çiftçiler Big Majors Spot'a gelip domuzlarını burada terk etmiş olabilir veya belki Staniel Cay ya da diğer ada sakinleri açıkgözlülük yapıp domuzlarını burada bir şekilde ucuz yoldan şişmanlatacaklarını düşünerek daha sonra geri alıp afiyetle yemek üzere onları burada bırakmış olabilir.

Bu en son teoriyi destekleyecek ne var elimizde? Staniel Cay'de bir kutlamaya katıldığınızda menüdeki domuz eti dikkatinizden kaçmayacaktır.

EK BİLGİ

Domuzlar, ara sıra McDonald's haberlerinde, aşırı ilgi gören McRib sandviçleri formunda yer alarak ABD'de gazete manşetlerine çıkar. Domuzun kaburgalarından (ribs) değil omuz bölgesinden yapılan bolca barbekü sosa bulanarak soğan ve turşu ile birlikte sandviç ekmeği içinde servis edilen McRib köftesinin ilk çıkış tarihi 1981 yılıdır. Çok başarılı bir promosyon ürünü olan McRib, 2006'dan beri tüketiciye seyrek aralıklarla sunulmakta ve sunulduğunda ise internette ses getirmektedir. Fakat çok rağbet gören Chicken McNuggets olmasaydı, McRib yaratılmayabilirdi. McNuggets ilk olarak 1979'da tanıtıldı ve anında başarılı bir ürün hâline geldi fakat McDonald's yeterli hacimde tavuk temin edemediğinden McNuggets'ı bütün

şubelerine dağıtamadı. *MAXIM* adlı erkek dergisinde kendisi ile röportaj yapılan McDonald's'ın eski baş aşçılarından birine göre şirket, McRib'i, özellikle Ortabatı Amerika'daki McDonald's'lar (Mickey D's) için McNuggets'a alternatif bir ürün olarak yarattı.

İFTİRA DAVASI

McDonald's'a Dava Açmak Ya Da Açmamak

ABD'de iftira davası kazanmak, özellikle de davayı açan taraf kamuya mal olmuş bir kişi ya da kurum ise çok zordur. Birinci Anayasa Değişikliği, diğer bazı şeylerin yanı sıra ifade özgürlüğü hakkını düzenler ve Amerikalıların kamu yararını ilgilendiren konularda tartışmalara dâhil olma hakkını korur.

Fakat ABD dışındaki ülkelerde Birinci Anayasa Değişikliği benzeri bir düzenleme yoktur ve çoğu kez, konuşma ve ifade özgürlüğü nispeten daha zayıf bir koruma altındadır. İngiltere gibi ülkelerde bir kurumun, bir kişiyi, iftira attığı gerekçesiyle dava etme gücü önemli ölçüde daha fazladır. Bunu Helen Steel ve David Morris'ten daha iyi bilen kimse yoktur.

1986 İngilteresi'nde, "London Greenpeace" (ünlü Greenpeace kuruluştan bağımsız bir grup) adı verilen bir grup; McDonald's'ı, Üçüncü Dünya çocuklarını açlığa mahkûm etmekten ve İngiliz müşterilerini zehirlemekten başlayıp düşük ücret ödemeye ve tavuklara ve diğer hayvanlara karşı vahşet uygulamaya kadar

uzanan çeşitli şeylerle suçlayan broşürler dağıtmaya başladı. Takip eden birkaç yıl boyunca McDonald's, bir yolunu bulup bu grubu susturma niyetiyle grubun içine sızmaya çalıştı.

1990 yılında McDonald's, broşürleri dağıtanların beşinin kimliğini tespit etti ve onlara karşı iftira davası açtı. Beş kişiden üçü, yüklü avukatlık masraflarına maruz kalmaktan ve hayatlarını mahkemelerde sorguyla geçirmektense pişmanlıklarını ifade edip özür diledi. Fakat Steel ve Morris, şanslarını mahkemede denemek istedi. Mahkemede kendilerini (bazı karşılıksız yardımlarla) temsil eden bu çift, kendilerini savunmak için (McDonald's'ın milyonlarına karşı) 30.000 pound harcadı.

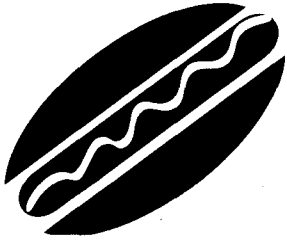
Kişinin, kendisini İngiltere'deki bir iftira davasında savunması kolay bir iş değildir. İddia ettikleri hususların gerçeklere dayandığını ispat yükümlülüğü, dava edilenlere aittir. Steel ve Morris'in suçlamalarının (her şeyden önce gerçek oldukları varsayılsa bile ki bunu bilemeyiz) sayısı ve ciddiyeti düşünüldüğünde bunu yapabilmeleri adeta imkânsızdı. Fakat yine de denediler: 300 günlük mahkeme süresince yaklaşık 180 şahit çağırdılar.

Ve kaybettiler. Düşük ücretler gibi bazı suçlamalarının gerçek olduğunun mahkeme tarafından kabul edilmesine karşın, bu ikili diğer birçok suçlamanın gerçek olduğunu ispatlayamadı. (Örneğin, mahkeme McDonald's'ın müşterilerini zehirlediği iddiasını kabul etmekte isteksiz davrandı.) McDonald's'ın 60.000 pound –temyiz sonrası 20.000 pounda düşürüldü– tazminata hak kazandığına karar verildi fakat bu zafer, onlar için pahalıya mal olan bir zaferdi. Bu para, çok uluslu bir restoran devi için olsa olsa bir küsurata eş değerdi. Oysa Steel ve Morris için bu sonuç, rüyalarında dahi göremeyecekleri kadar ilgi çekmek için bir fırsat yarattı. McDonald's, İngiliz topluluklarının birçoğunda bir nefret objesi hâline geldi.

İftiraya ilişkin İngiliz kanunları bu sonuca zemin hazırlamıştı. *The New York Times*'in bildirdiğine göre 2005 yılında, broşürlerin ilk ortaya çıkışından neredeyse yirmi yıl sonra, Steel ve Morris İngiliz hükümetini, 1950 yılında benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal ettiği iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde dava etti ve ikili davayı kazandı. Mahkeme, İngiliz hükümetinin 57.000 pound tazminat ödemesini karar verdi; bu aşağı yukarı, onların McDonald's'a ödedikleri tazminatın ve mahkeme sürecindeki avukatlık masraflarının toplamına eşitti.

EK BİLGİ

2003 yılında şarkıcı/sinema oyuncusu Barbra Streisand; 12 fotoğraflık Kaliforniya sahil şeridi koleksiyonunda, kendisinin Malibu'daki evinin havadan çekilmiş bir fotoğrafının da bulunduğu gerekçesiyle fotoğrafçı Kenneth Adelman'ı dava etti. Sadece bu fotoğrafın, koleksiyondan çıkartılmasını istemekle yetinmedi. *TechDirt.com*'a göre; bunun yanı sıra, anti-paparazzi kanunlarına atıfta bulunarak 10 milyon dolar da tazminat talep etti. Fakat bu dava girişimi, beklenin tam tersi bir sonuç verdi. Dava açılmadan önce bu fotoğraf, Adelman'ın internet sitesinden, ikisi Streisand'ın avukatları tarafından olmak üzere altı kez indirilmişti bile. Dava açıldığının haberi duyulduktan sonra ne mi oldu? Fotoğraf, aynı ay içinde 400.000 kez daha indirildi.

McSOSİSLİ

McDonald's'da Neden Sosisli Sandviç Satılmaz?

Hazır gıda (fast food) sisteminin başlıca ürünleri arasında; hamburger, çizburger, patates kızartması, gazlı içecekler ve belki nugget'ler veya ızgara tavuklu sandviçler gibi tavuklu seçenekler sayılabilir. Daha "ilginç" sunumlar olarak; soğan halkaları, milkshake'ler, patates mücveri, balık kızartması gibi ürünler bulunur. Fakat –Wienerschnitzel zincirleri hariç– sosisli sandviç menülerde nadiren yer alır. Bunun için McDonald's'ın bir nedeni vardır. Sorumlusu ise bu ufacık şirketi 1954 yılında satın alıp milyarlarca dolarlık bir *fast food* devine dönüştüren Ray Kroc'tur.

1977'de Kroc, *Grinding It Out: The Making Of McDonald's* adlı otobiyografisinde, burgerleri ve patates kızartmalarını hızla, ucuz şekilde ve muazzam ölçeklerde yapma konusundaki ileri görüşlülüğünü belgeliyor. Kitapta, McDonald's'ın her zaman, mümkün olabilecek yeni ürünleri menüye ilave etmek üzere denediğinden söz ediyor ve şunu söyleyecek kadar ileri gidiyor:

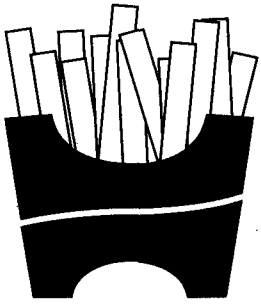
"Menümüzde bir gün pizza görmeniz pekâlâ mümkün." (Pizza, gerçekten denenmiş ve sunumdan geri çekilmeden önce yaklaşık 500 şubenin menüsünde yer almıştır. Gerçi Wikipedia'ya göre, pizza yakın zamana kadar Spencer/West Virginia, Orlando/Florida ve New Haven/Connecticut'taki üç McDonald's lokasyonunda mevcuttu.) Fakat Croc, sosisli sandviçi denemek için dahi kabul edilemez bir ürün olarak niteleyip diğerlerinden ayrı tutmuştur: "Öte yandan, sosisli sandviç satmamamızın çok esaslı bir nedeni var. Sosis kılıfının içinde ne olduğunu tahmin etmek mümkün değil ve bizim kalite standartımız bu tür bir ürüne izin vermez."

Bununla beraber, Kroc'un bu hükmü zamana yenik düştü. McDonald's sosisli sandviçi, *McHotDog* adıyla, en başta bir Kanada beyzbol takımı olan Toronto Blu Jays'in evi, Toronto's Sky-Dome (şimdiki adıyla Rogers Centre) olmak üzere birkaç pazarda denedi. Anlaşılan Kanada'da, "beyzbol oyununda sosisli sandviç yemek" kadar Amerikanvari olan başka bir şey yok.

EK BİLGİ

New York City; sosisli sandviç, pretzel[23], soğuk içecek vb. satan ve ana ürünlerinin fiyatı, bulunduğu yere bağlı olarak birkaç dolar farklılık gösteren seyyar el arabalarıyla doludur. Yahoo.com'da, Central Park civarındaki yerlerde yıllık 175.000 dolara kadar kazanç imkânı olduğundan ve 2008'de bir satıcının, Metropolitan Museum of Art önünde "wieners"[24] satışının münhasır satış hakkını almak için açılan ihalede 600.000 dolar teklif ettiğinden söz ediliyor.

23 Çubuk kraker. (ç. n.)
24 İri bir sosis türü. (ç. n.)

PATATES PARTİLERİ

Kızarmış Patates Son Derece Ucuz Olursa Neler Olur?

Amerika'daki bir McDonald's'da büyük boy patates kızartmasının fiyatı 10-25 sentlik farklarla aşağı yukarı 2,25 dolar kadardır. Japonya'daki fiyatı da yaklaşık olarak aynıdır; 240 yen veya 2.50 dolardır. 2012 yılının sonbahar aylarında Japonya Mickey D'si (McDonald's) büyük boy patates kızartmasının fiyatını 150 yene, yani yaklaşık 1,55 dolara indirerek bir promosyon başlattı. Promosyon kimsenin hayal edemeyeceği kadar iyi sonuç verdi.

Ya da bakış açınıza bağlı olarak, korkulandan daha da kötü sonuçlandı denebilir.

Japon kültürü, özellikle yiyecek söz konusu olduğunda israftan kaçınmayı emreder. Tabağınıza her ne koyduysanız onu bitirmeniz beklenir ve McDonald's'da sipariş edeceğiniz patates kızartması da buna dâhildir. Her birinde kabaca 500 kalori olan iki büyük boy patates kızartması ve yanında hamburger sipariş etmişseniz ve özellikle de yalnız başınıza yiyorsanız, bu söz konusu bile olamaz. Fakat ya bir grup insanla birlikteyseniz?

Paranızı ve kalorilerinizi birleştirerek muhtemelen dünya kadar patates kızartması alıp yiyebilirsiniz.

Aynı yılın Ekim ayında, bir grup Japon genç aynen bunu yaptı; bu amaçla, yirmi üç adet patates kızartması siparişi verip hepsini tepsilerine dökerek bunu bir "patates partisi"ne dönüştürdü. Normal olarak hikâyenin burada bitmiş olması gerekiyordu. Restoran müdürü, bu oburluk karşısında kıyameti koparsaydı bile ki bunun bir olaya yol açması Japon terbiyesi gereği pek muhtemel değildi, bunu, o McDonald's şubesi dışındaki hiç kimsenin fark edebileceğini düşünmek için bir sebep olamazdı normalde. Fakat "yeni normal" denilen bir şey vardı. Gençler, 2012 yılında yaşayan hemen her grup gencin yapacağı şeyi yaparak fotoğraf çekip Twitter'a yükledi. Bir video oyunları blogu olan Kotaku'nun bildirdiğine göre, binlerce Doğu Asyalı genç bunu fark edip kendi "patates partilerini" düzenlemeye koyuldu.

Fakat bu partiler, işlerin aksamasına yol açtı. Her ne zaman kendiliğinden bir parti başlasa kalabalıklar toplanıyor ve diğer müşterilerin giriş çıkışına mâni oluyordu. Çoğu Japon bu davranışı saygısızca nitelendirse de kimileri de laf ebeliği yaparak yangına âdeta körükle gidiyordu. Bunun en uç örneğinde, bir grup genç, altmış porsiyon büyük boy patates kızartması ısmarladı. Hepsini yiyip bitirirlerken Twitter'da bu performanslarını izleyen on binlerce takipçi buldular.

150 yenlik promosyon sona erince, Japonya'daki patates partileri de bitti. Basitçe bir ifadeyle, altmış siparişlik büyük boy patates rekorunu aşmak 150 dolardan bir hayli fazlasını gerektirir ki bu, dünyanın herhangi bir yeri için yüklü sayılabilecek bir tutardır. Fakat bir nedenle, Güney Koreliler fiyatı dert etmiyorlardı. msn.com'daki bir haberde, 250 dolarlık patates kızartması satın alan fakat aynı başarıyı yakalayamayan

bir grup Güney Koreli gencin hikâyesi yer aldı. Birçok genç grubu da restoranlarının sirke dönüştürülmesine razı olmayan şube müdürleri tarafından terslenerek geri çevrildi.

EK BİLGİ

Pulp Fiction adlı filmde Vincent (John Travolta), Jules'a (Samuel L. Jackson) Paris'te, "Quarter Pounder with Cheese"e[25] "Royale with Cheese"[26] adı verildiğini çünkü Avrupa'da metrik sistem kullanıldığından "quarter pounder"[27] denmesinin mantıklı olmayacağını söyler. Vincent, yanılıyordu. Fransa'da (hatta Belçika ve Portekiz'de de), "quarter pounder" standart bir malzeme olan peynirle birlikte sunulur ve bu bütüne "Royal Cheese" adı verilir.

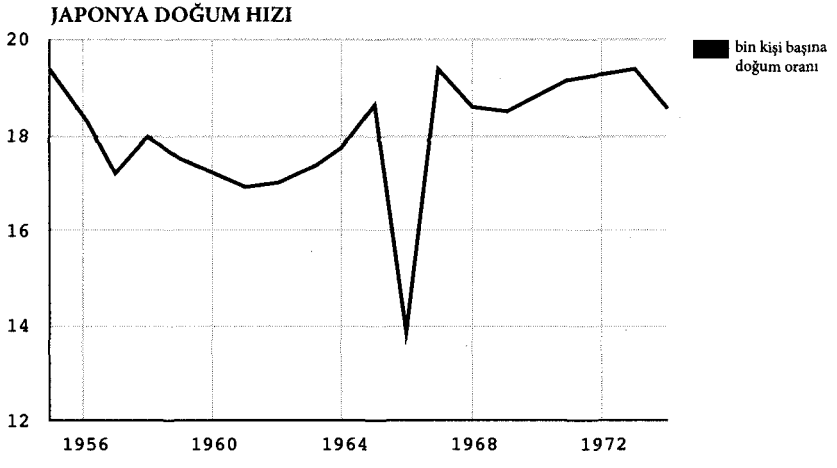
---

25 Köftesi pişme öncesi 113 gr. gelen hamburger. (ç. n.)
26 Peynirli Royale. (ç. n.)
27 Çeyrek pound. (ç. n.)

馬

ATEŞ ATI KADINLARI

Japonların Doğum Oranı 1966 Yılında Neden Düştü?

Yukarıdaki grafik, Japonya'nın doğum hızının (ölçek 1/1000) 1955-1974 yılları arasındaki seyrini göstermektedir. Eğrinin genel olarak nispeten istikrarlı olduğu; 1966 yılı hariç veri yıllarda, yılda aşağı yukarı 1000 kişi başına 17-19 doğum

arasında salındığı söylenebilir. O yıl, doğum oranı, yirmi yıllık zaman aralığındaki en düşük hız olan 1000 kişiye 13,7 doğuma düşmüştü.

Ne olmuştu? Sorumlusu, Ateş Atı'ydı.

Bütün Japonlar, her yıl dönüşümlü olarak yer değiştiren on iki hayvandan oluşan Çin Burcunu (*Shengxiao*) takip eder. Bu on iki hayvanın her birinin, kendisiyle ilişkilendirilmiş bir karakteristiği vardır; örneğin yılan zeki fakat ahlaksızken, maymun meraklı fakat çoğu kez inatçıdır. Her yıl ocak ayının sonu ile şubatın başlarında, Çin Yeni Yıl ritüellerinin bir parçası olarak yılın hayvanı değişir ve takip eden on iki ay içinde veya civarında doğanların, o hayvanın karakter özelliklerini aldığı düşünülür.

Doğu'nun bir başka astrolojik geleneği ise Çin'e özgü *Wu Xing* veya Beş Element'tir. Her iki yıllık dönem; toprak, ateş, tahta, su veya metalden biriyle ilişkilendirilir. Özellikle Japonlar, bunları Çin burçlarının "değiştiricileri" olarak kullanırlar. Normal bir "yılan" yılı, "su yılanı" (2013 yılında olduğu gibi) olurken zeki ve ahlaksız bir insanı da orijinalinin az hırslı ve bir parça da kayıtsız versiyonu yapar. Bu beş elementi, on iki burç sembolü ile çarparsanız altmış kombinasyon elde eder ve Çin ve Japon astrolojilerinin her ikisinde de fiilen altmış yıllık bir döngü yaratırsınız.

Bin dokuz yüz altmış altı, Türkçe karşılığı Ateş Atı olan *Hinoe-Uma*'nın yılıydı ve anne baba olma planları yapan birçok Japonu özellikle tedirgin edici bir kombinasyondu. (Ve muhtemelen anne baba olmak isteyen Çinlileri de fakat Çin, Japonya gibi kapsamlı demografik datalar (doğum oranları) yayınlamaz.) "At" yılında doğanların, genellikle dışa dönük ve sosyal oldukları söylenir. Fakat "ateş" değiştiricisi, efsaneye göre, onları; peşinden koştukları amaca ulaşmak için her şeyi feda edebilecek kadar

aşırı hırslı ve azimli yapar. 1966'da Japon kültürü bunu bir erkek çocuk için kabullenirken, bu özellikleri kız çocukları için bir lanet olarak kabul eder. Ateş Atı Kadınları'nın, babalarının ve kocalarının erken ölümlerini garanti ederek, kendi hayatlarının felakete sürüklenmesine neden olacakları söylenir.

İnsan; doğacak çocuğunun cinsiyetini seçemezdi, dolayısıyla Japonlar o yıl daha az bebek sahibi oldular. Yahoo, bu durumun Japonya'ya özgü olmadığını, o yıl Kore, Tibet ve Çin'de de daha az bebeğin dünyaya geldiğini ileri sürdü. O yıl ilişkiden uzak durma, doğum kontrol yöntemleri ve bebek aldırma gibi önlemlerdeki artışları tespit eden muhtelif raporlar mevcuttur. Ayrıca yukarıdaki grafik; Ateş Atı yılı öncesi ve sonrası yıllarda doğum oranlarında görülen yukarı doğru hareketlenmelerin de ispatladığı üzere, bunun birçok aile için çok yıllık bir planlama olduğunu gösteriyor.

1966 yılında doğan kadınlar açısından Fire Horse (Ateş Atı) adındaki enerji içeceği markası, on yıllarca hoş karşılanmayan bir markaydı ve birçok durumda öyle kalmaya devam ediyor. Birçok kadın doğum yılları hakkında, 1967 yılında doğduklarını iddia ederek sürekli yalan söylemektedir. Fakat son yıllarda, Ateş Atı ile ilişkilendirilen bu kara lekenin etkisi, burç geleneğine karşı şüpheciliğin artması nedeniyle giderek azalmaktadır. Ateş Atı yılı, 2026'da yeniden geleceğinden, bu herhâlde iyi bir şey olsa gerek.

EK BİLGİ

Son birkaç on yılda, Japonların doğum oranları dramatik biçimde gerilerken ortalama yaşam süreleri artmaktadır. Yaşlanan nüfusun ne tür bir yan etkisi mi oluyor? "Bebek bezi" ticaretindeki değişim. Bloomberg'e göre, Japonya'nın en büyük

bebek bezi imalatçısı (Unicharm isimli bir şirket) 2011 yılında yetişkinlere yönelik bez satışlarıyla bebek bezi satışlarını tarihte ilk kez geçti.

ŞEKERLEMEYE ÖZEL ZAMAN AYARI

Şeker Endüstrisi Saatlerinizi Nasıl Değiştirdi?

1966 yılından önce, ABD'de Yaz Saati Uygulaması, merkezi ve yerel kanunların uyumsuz bir birleşimi ile düzenleniyor ve sık sık çekişmelere ve karmaşaya neden oluyordu. 1966 yılında Kongre'de kabul edilen Standart Saat Kanunu, Yaz Saati Uygulaması'nı ülke düzeyinde tek tip hâle getirdi. Kanunda öngörüldüğü üzere Yaz Saati Uygulaması nisanın son pazarında başlar ve ekimin son pazar günü sona erer. Fakat o günden bu yana kanunda iki kez değişiklik yapılmıştır. 1986'da yapılan ilk değişiklikle Yaz Saati Uygulaması'nın başlangıcı, bir sonraki yıldan itibaren geçerli olmak üzere, nisanın ilk pazar gününe kaydırılmıştır. 2005 yılında yapılan ikinci değişiklik (yürürlük tarihi 2007), hem başlangıç hem de bitiş tarihlerini değiştirmiştir. Yaz Saati Uygulaması birkaç hafta öncesinden, mart ayının ikinci pazar gününde başlayacak ve daha önce belirlenmiş tarihten bir hafta sonra, yani kasımın ilk pazar günü sona erecekti.

İkinci değişikliğin, merak uyandıran Yaz Saati Uygulaması'nın sonunu sadece bir hafta geri atan ikinci kısmının gerisindeki güçlerden birini tahmin etmek bir hayli zor: balkabağı şeklindeki küçük şekerler.

Yaz Saati Uygulaması'nın ikinci değişikliği, görünürde enerji tasarrufunu amaçlıyordu (hatta değişiklik, 2005 yılı Enerji Politikası başlıklı bir kanun tasarısının bir bölümünü teşkil ediyordu) fakat birçok insanın, böylesi bir tasarrufun nasıl olabileceğine dair kuşkuları vardı. *Spring Forward: The Annual Madness of Daylight Saving Time* adlı kitabın yazarı Michael Downing, NPR'ye yaptığı bir açıklamada, "Kongre'nin Yaz Saati Uygulaması üzerindeki her görüşmesinde, herhangi bir şey tasarruf edemediğimiz ortaya çıkıyor," demişti. Downing; evde ya da işte daha az bulunmak nedeniyle elde edilen enerji tasarrufu, insanlar "doğal gün ışığı" ortamındaki boş zamanlarını alışveriş yaparak harcamaya başladıklarından, trafiğe çıkarttıkları ilave arabalar yoluyla tüketildiğini eklemişti açıklamasına. "Bu ülkedeki Yaz Saati Uygulaması konusundaki ilk ve en ısrarcı kulis faaliyeti Ticaret Odası tarafından yapılmaktadır çünkü şunu biliyorlar ki büyük mağazaların ışıklarının yanması insanları alışveriş yapmaya daha çok özendiriyor."

Fakat Yaz Saati Uygulaması'nın uzatılması konusunda kulis yapan tek organizasyon Ticaret Odası değildi ve hatta belki sesi en çok çıkan da değildi. Bu unvan "şekerleme" lobisine aitti. Uygulama bitişinin ekimin son pazarından kasımın ilk pazarına bir haftalık kaydırılışı, her Cadılar Bayramı'nda kapı kapı gezip şeker toplamak için bir saatlik ek süre sağladığından onlar için büyük para kazancı anlamına geliyordu.

Şekerleme sektörü, 1985'te istedikleri değişikliğin kanunlaşması için ilk girişimini, küçük –küçücük- bir rüşvetle birlikte yapmıştı. Konuyla ilgili birleşim başlamadan önce,

kulisçiler senatörlerin toplantı salonuna ellerinde bir valiz dolusu balkabağı şeklindeki şekerlerle gidip her senatörün koltuğuna ikramlarından birkaçını bırakmıştı. Fakat Kongre, saatlerin geri alınacağı tarihi Cadılar Bayramı'ndan önceki bir tarihe alarak bu oyunu bozmuştu. Şekerleme sektörü arzuladığı sonucu 2005'teki kanunla, yani o tarihten yirmi yıl sonrasında ancak alabildi.

EK BİLGİ

Arizona'da Yaz Saati Uygulaması yoktur. Ancak Arizona'da yerleşik, Yerli American Navajo Kabilesi, Yaz Saati Uygulaması'nı tanır ve uygular. Navajolar tarafından kuşatılmış bir bölgede yerleşik başka bir Yerli Amerikalı kabile olan Hopiler ise işleri daha da karmaşık hâle getirecek biçimde, Arizona'nın diğer yerlerinde olduğu gibi Yaz Saati Uygulaması'nı tanımaz ve uygulamaz.

TEK KOLLU DOLANDIRICILAR

Kol ve Bacakların Paraya Çevrildiği Kasaba

FBI'ya göre, sigorta şirketleri her yıl 1 trilyon dolardan fazla prim tahsil eder. Yine FBI'ye göre, sigorta sahtekârlığı bu sektöre yılda 40 milyar dolara mal olmak suretiyle primlerin hane halkı başına 400-700 dolar kadar artmasına neden olur. Fakat bunu Vernon, Florida halkına söylemeyin.

Vernon; Alabama ve Georgia'ya çok uzak olmayan, Florida'nın denize uzanan toprak şeridinde yer alan küçük bir kasabadır. Nüfusu 500-800 arasında değişiklik gösterir; nüfusun dörtte birinin yoksulluk sınırında veya altında yaşadığı oldukça fakir bir yerdir. Bu nesiller boyunca hep böyle olmuştur. Ne var ki 1950'ler ve 1960'larda bazı insanlar sigorta şirketlerinin cömert ödemeleri sayesinde fakirlikten kurtulmanın yolunu bulmuşlardı. Ve bu, onlara bir bacak ve bir kolun her ikisine birden değil, bu ikisinden sadece birine mal olmuştu.

Vernon halkı, kendilerini gerçekten vurarak kol ve bacaklarını havaya uçuruyor ve sigortadan tazminat alıyordu.

Bu eğilimin nasıl başladığı bilinmiyordu; belki bir hızar veya bir pulluk kazasıyla ya da belki sigorta şirketlerini on binlerce dolar veya daha fazlasıyla dolandırmak için hesabı önceden yapılmış bir yolla. Doğrusu, nasıl olduğu önemli değil. Çünkü falanca kişinin muazzam tutarlı bir çek aldığı ve bunun ona tüm maliyetinin, belki dirseğe veya dize kadar sadece bir el veya bir ayak olduğu haberinin duyulması sonrasında bu fikrin insanların kafasında yer etmesine şaşmamak gerek. *Tampa Bay Times*'de yer alan haberde, 1960'ların ilk yarısında Vernon, Florida'nın, ABD'de sigortadan talep edilen kol-bacak kaybına ilişkin toplam tazminatın yaklaşık üçte ikisinden sorumlu olduğu ifade ediliyordu.

Bahsi geçen süre zarfında, aşağı yukarı toplam elli kişi bir şekilde kol ve bacaklarını kaybetmiş; hepsi olmasa bile çoğu, hemen sonrasında sigortaya talep başvurularını yapmıştı. Sigortacılar, bazı kişiler hakkında dava açma girişiminde bulundularsa da sigorta dolandırıcılığından hüküm giyen tek bir kişi bile olmadı. *Times*, bu günahkârlardan birinin çok zor anlar yaşadığı mahkemeden, yine de suçlu bulunmadan, tek ayaklı bir milyoner olarak çıkıp gittiğini yazdı:

> "28 veya 38 firmadan sigorta poliçesi alan bir başka adam vardı." dedi Liberty National'ın sigorta yetkilisi Murray Armstrong. "Bir çiftçiydi ve genelde düz vites kamyoneti ile çiftliğin civarında araç süren biriydi. O gün yani kaza günü, karısının otomatik vitesli kamyonetini almış ve sol bacağını kaybetmişti. Eğer kendi kamyonetini kullansaydı, o bacağını vites değiştirmek için kullanmak zorunda kalacaktı. Cebinde ayrıca kanamayı durdurmak amacıyla bir sargı bezi bulunduruyordu. Neden bulundurduğunu sorduğumuzda, 'Yılanlar. Yılan sokması hâlinde

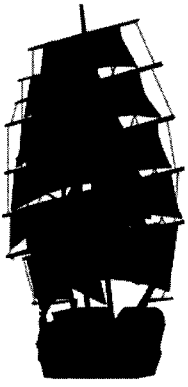
kullanacaktım.' dedi. O kadar çok poliçe satın almıştı ki ödediği sigorta primi gelirinden fazlaydı. Fakir de değildi. Orta sınıftan bir insandı. Bütün firmalardan 1 milyon dolardan fazla para almıştı. Jüriyi, bir insanın kendi bacağını ateş ederek parçalayacağına inandırmak zordu."

Birkaç yıl sonra Vernon'a, iddia edilen dolandırıcılığı konu alan (geçici olarak *Nub City*[28] olarak adlandırılan) bir fim çekme niyetiyle Errol Morris adlı bir film yapımcısı geldi. Fakat ölüm tehditleri ve benzeri göz korkutmalarla karşılaşınca onun yerine, ihtiyatlı davranarak adını *Vernon, Florida* koyduğu pek tartışmalı olmayan bir film çekti. Bu saygın belgesel, kendilerini uzuvlarından yoksun bırakan insanların bu kararları nasıl aldıklarına odaklanmıyor, bu topluluğun ilginç yanlarını ele alarak kasabayı genel bir bakış açısıyla tanıtıyordu.

EK BİLGİ

1988 yılı itibariyle bir İngiliz sigorta şirketi, uzaylılar tarafından kaçırılma riskini teminatlandıran bir poliçe sürdü piyasaya. 150 dolar tutarındaki prim size 1,5 milyon dolarlık bir koruma sağlayacaktı. Şirket, bu poliçeden yaklaşık 20.000 adet sattığını beyan etti.

28 Kolsuz Bacaksız Şehir. (ç. n.)

ZONG

Tarihin En Berbat Sigorta Dolandırıcılığı Girişimi

Bir esir gemisi olan *Zong,* 18 Ağustos 1781 tarihinde, şimdi Gana'nın başkenti olan Accra'dan yelken açtı. Afrika'dan Jamaika'ya, taşıyabileceğinden daha fazla sayıda, 442 esir taşıyordu. Gemi, fazla bir olay yaşamadan Atlantik Okyanusu'nu aştı. Karayip adası Tobago'ya ulaştığında yeterince iyi durumdaydı.

Sonrasında ise her şey ters gitmeye başladı. Tobago'da rıhtıma yanaşmayı başaramayınca ilave erzak temin edemedi. 27 veya 28 Kasım'da, görüş alanına giren adanın Hispanyola olduğunu düşünüp Jamaika'yı geçti. *Zong,* Karayip Denizi'nin epeyce batısına doğru yol aldı. Mürettebat yapılan hatayı fark ettiğinde, 442 esiri Jamaika'ya canlı olarak ulaştırmalarını sağlayacak yeterli yiyecek ve suları gerçekten kalmamıştı.

O nedenle, onları denize atmaya başladılar. Sigorta parası için.

Kölelik düzeninin doğası gereği, kölelere mal muamelesi

yapılırdı. Esir ticareti çağında, sigortacılar, Afrika'dan Yeni Dünya'ya esaret altındaki insanları taşımakla iştigal eden tüccarlara sigorta poliçeleri satardı. *Zong* örneğinde, sigorta şirketi gemi sahibine, Jamaika'ya satılabilir durumda ulaştırılamayan her köle başına 30 pound ödemeyi taahhüt etmişti. Mürettebat ve geminin insan yükü, kötü beslenmeden muzdaripti ve 442 esirin altmış ikisi çoktan ölmüştü. 29 Kasım günü, Jamaika'yı ıskalamalarından sadece bir ya da iki gün sonra, elli dört Afrikalı kadın ve çocuk okyanusa atıldı. 1 Aralık günü, bu kez hepsi erkek olmak üzere kırk iki köle daha aynı akıbete uğradı. Bu, sonraki birkaç hafta boyunca da devam etti. *Zong*, Jamaika'ya 22 Aralık günü demir attığında hâlen gemide bulunan esirlerin sayısı sadece 208'di.

Gemi sahipleri sigorta şirketinden, denizde "kaybolan" kayıp 230 civarındaki esir nedeniyle uğradıkları zararı karşılamasını talep etti fakat sigortacılar ödeme yapmak yerine dava açtı. Jüri, esirlerin atlardan farkları olmadığı ve gemi kaptanının geride kalanları kurtarmak için bazılarını canlı canlı denize atma hakkı olduğu sonucuna vararak gemi sahiplerinin tarafında yer aldı.

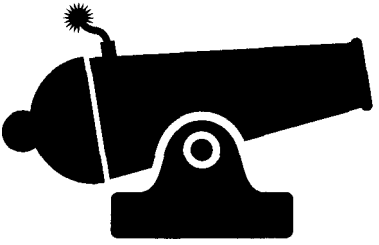
Sigortacılar temyize başvurdu. Neyse ki temyiz mahkemesi, gemideki yetersiz koşullara kaptan ve mürettebatın yolculuğu kötü idare etmelerinin yol açtığını ve ayrıca yirmi dört erkek kölenin denize atılmasından önce, 1 Aralık günü, yağan yağmurun içme suyu sıkıntısını kısmen gidermiş olması gerektiğini tespit etti. Temyiz mahkemesi, mürettebatın davranışını cinayete benzetti (ki bu çağımız anlayışına uygundur) ve davanın yeniden görülmesine karar verdi. Bu ikinci duruşmanın yapılıp yapılmadığına dair herhangi bir bilgi yok.

Sigortacı, gemi sahiplerine hiçbir şekilde ödeme yapmadı fakat köle tüccarlarının en büyük kaybı bu değildi. Gemi mürettebatının ve mülkiyetinin çirkin davranışları, kamuoyunun

vicdanını sızlattığından *Zong* katliamının hikâyesi, köleliğin kaldırılması yanlıları tarafından tekrar tekrar anlatılmaya devam edecekti.

EK BİLGİ

Zong mürettebatının Jamaika olduğunu düşündüğü ada olan Hispanyola'da, günümüzde Haiti ve Dominik Cumhuriyeti bulunmaktadır. Haiti, köle ayaklanması neticesinde doğmuş tek modern ülkedir.

DENİZDE FİRAR

Buharlaşarak Özgürlüğüne Kavuşan Köle

İç Savaş'ın en dikkate değer stratejik kararlarından biri; Konfederasyon limanlarının, Güneylilerin, özellikle Karayipler'den ve Avrupa'dan yaptığı ithalatı engellemek üzere Kuzeyliler tarafından abluka altına alınmasıydı. Abluka çeşitli açılardan başarılıydı. Güney'e ait "abluka-yarıcı" adı verilen daha küçük ve daha hızlı gemilerin her altısından beşi, Kuzey'in beklemekte olan Birlik donanmasının yanından, tehlikeyi başarılı bir şekilde savuşturarak geçip gitme imkânı bulabiliyordu. Ne var ki abluka-yarıcılar normal yük gemilerine nazaran çok daha küçüktü ve o nedenle 500 gemilik güçlü Birlik ablukası, savaş boyunca 1500 abluka-yarıcı gemiyi imha etmeyi başardı.

Ablukanın, ayrıca, Afrika kökenli Amerikalıların, Birlik güçleri saflarına gönüllü katılımlarını sağlaması da kuvvetle muhtemeldir.

İç Savaş; Konfederasyon Birliklerinin, 12 Nisan 1861 günü

Güney Carolina sahil şeridindeki Kuzey'e ait bir müstahkem mevkii olan Fort Sumter'e saldırısıyla başladı. Her iki taraf da seferberlik ilan ederek birçok insanı silah altına aldı. Fakat Birinci ve İkinci Güney Carolina Gönüllüleri'nin yani ilk Afrika asıllı Amerikalılardan oluşan taburların Birlik saflarında savaşa katılmaları 31 Ocak 1863'e kadar mümkün olmadı. Bir tür tutuculuk ve güvensizlik karışımı içindeki Kuzey üst kademesi, Afrika asıllıların askere alınmalarını geciktirdi; ayrıca, beyaz askerlerin azat edilmiş özgür kölelerle omuz omuza çarpışmaya istekli olup olmadıkları da kafalarını kurcalıyordu.

12 Mayıs 1862 günün gecesi, bir Konfederasyon askeri nakliyat gemisi olan CSS *Planter*'in subayları gecelemek üzere karaya çıktılar. Kölelerden oluşan mürettebata gemiden ayrılmamaları emredilmişti. Köleler; sabaha doğru saat 3.00'te, dümenci Robert Smalls öncülüğünde Güney'den cesaret gerektiren bir kaçış gerçekleştirdiler. Mürettebat, el koyduğu gemiyi daha sonra son hızla ailelerinin saklandığı yakın bir rıhtıma yöneltti; ailelerini gemiye alıp Güney Carolina sahil şeridine doğru yol aldılar. Her Konfederasyon kalesinin yanından geçtiklerine, her zaman yaptıkları gibi işaretle mesaj verdiler; böylece kaledekilerin, bunun erken saatlerde yapılan rutin bir sabah devriyesi olduğunu, sıra dışı bir şey olmadığını düşünmelerini sağladılar.

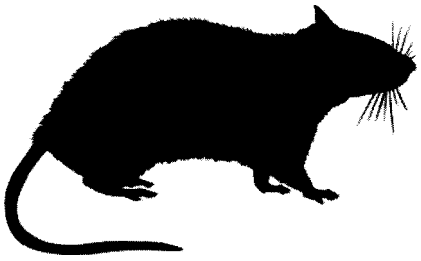
Sabah saat 4.30 sularında Fort Sumter'i geçen Smalls idaresindeki gemi, doğrudan Birlik ablukasına yöneldi. *Planter*'i ilk fark eden USS *Onward* adlı Birlik gemisi, bu Konfederasyon gemisini hedef aldı fakat gönderindeki beyaz teslim bayrağını (bir yatak çarşafıydı) görünce ateş etmeyip gemiye borda etti. *Planter*; dört ağır top, mühimmat ve aralarında bir şifreleme defteri ile Charleston's Limanı'nın mayın haritasının olduğu gizlilik kaydı bulunan belgeler taşıyordu. *Planter*'in

ele geçirilmesi Birlik kuvvetlerine büyük bir avantaj sağladı. Sonradan Kongre üyesi olan Smalls, Kuzey ülkelerinde hızla bir kahraman hâline geldi.

Smalls'un yeni kazandığı bu ün ona, Savaş Sekreteri olan Edwin Stanton ile bir buluşma fırsatı yarattı. Askerlik yapmalarının; eskinin kölelerinin, yeni bir anlayışın hâkim olduğu toplumla bütünleşmelerini kolaylaştıracağını gören Smalls, bu buluşma fırsatını Afrika kökenli Amerikalıların da orduya alınmalarını savunarak değerlendirdi. Smalls başarmıştı. Buluşma sonrasında Stanton verdiği emirle, Smalls'un, Birlik denetimindeki Güney Carolina bölgesinden 5000 Afrika asıllıyı asker olarak kaydetmesine izin verdi ve bu adamlar, Birinci ve İkinci Güney Carolina Gönüllüleri oldular.

EK BİLGİ

Resmî kayıtlarda, Fort Summer kuşatması sırasında ölenlerin, birliğe bağlı iki askerden ibaret olduğu yer almaktadır. Fakat bu ölümlere Konfederasyon Birlikleri neden olmamıştır. Malzeme, mühimmat ve asker sayısının azlığı yüzünden, Konferasyon'un bombardımanına karşı konulamamıştı. İki günden kısa süren bombardıman sonrasında, kalenin komutanı Binbaşı Robert Anderson, Amerikan bayrağı indirilirken adamlarına 100 silahlı selamlama için izin verilmesi koşuluyla teslim olmayı kabul etmişti. Er Edward Galloway ve Er Daniel Hough'u, bu merasim sırasında kazara ateş alan bazı tüfeklerden çıkan kurşunlar öldürmüştü.

SIÇANLAR!

Zararlılar Nazileri Nasıl Alt Etti?

1930'ların sonları ile 1940'lar arasında Avrupa'yı kasıp kavuran savaşın, artık insanların birbirlerini daha önceki gibi soylu yöntemlerle öldürmeleriyle bitirilemeyeceği giderek daha anlaşılır hâle gelmişti. 22 Haziran 1940'ta İngiliz hükümeti, Nazi planlarını bozmak için geleneksel olmayan yollar bulacak bir grup gizli ajandan oluşan Special Operations Executive (SOE) adlı bir örgüt kurulması kararını verdi.

SOE'de yaklaşık 13.000 operasyon görevlisi bulunuyordu. Bunların çoğu diğer savaşçılara, genellikle direnişçilere destek veriyordu; örneğin 1943 yılında Yunanistan'daki dört SOE görevlisi, Girit'in Nazi valisinin başarıyla kaçırılmasında yerel özgürlük savaşçılarına yardım etmişti. Fakat diğerleri sabotajcıydı ve yaratıcıydı aynı zamanda. İşte bu nedenle, SOE 1941 yılında, daha önce tıbbi deneylerde kullanılmış olan 100 civarında ölü sıçan satın aldı.

AMAGANSETT SALDIRISI

Nazilerin Amerika'yı İşgali

ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndaki askerî müdahaleleri, birkaç istisna dışında, Avrupa ve Pasifik'e yoğunlaşmıştı. Amerika'nın, her şeyden önce coğrafi olarak izole bir konumda olması nedeniyle, Kuzey Amerika kıtasında sadece birkaç askerî hareketlilik meydana gelmişti. Fakat bu durum Almanları, savaşı ABD'ye taşıma çabalarından alıkoymadı. Gerçekten de 13 Haziran 1942 günü dört Alman ajanı Long Island'ın doğu ucuna yakın Amagansett, New York'ta karaya çıktı. Üç gün sonra, başka dört Nazi daha, bu kez Jacksonville'nin hemen güneyindeki Ponte Vedra Beach, Florida kıyılarına çıktı.

Ne emri almışlardı? Amerika'nın altyapısını çökertme emri.

Bu sekiz kişi sabotajcı olarak eğitilmişti ve hedefleri arasında hidroelektrik tesisler, bir kimya tesisi, Ohio Nehri'ndeki kanal ve özel önem verdikleri demir yolu endüstrisi vardı. Özellikle Newark, New Jersey'in merkez tren istasyonunun yanı sıra; New York'taki, Manhattan'a sınır teşkil eden East River üzerinden hem yolcu hem de yük taşınmasına imkân veren dört şeritli

Hell Gate Köprüsü de hedeflenmişti. Merkezi Pennsylvania'daki Pittsburgh çelik endüstrisini doğunun endüstrileşmiş nüfusuna bağlayan demir yolu geçidi Horseshoe Curve ve Pennsylvania Demir Yolu yakınındaki tamir şantiyesi de sabote edilecek yerler listesinde yer alıyordu. Plan başarıya ulaşmış olsaydı, Amerikan endüstrisi ağır bir darbe yemiş olacaktı.

Komploculardan ikisi, bunun yerine iltica girişiminde bulununca plan yürümedi. Ekip başı olan George Dasch, Almanlar tarafından görevlendirildiği hedefine gitmek yerine, Washington'daki FBI'ya gitti. Teslim olma girişiminde bulundu; iş birlikçisi Ernst Burger (bir Amerikan vatandaşıydı) ile birlikte FBI'yı komplodan haberdar ettiler. Ne var ki bu ikiliye kaçık muamelesi yapıldı. Dasch, ciddiye alınmamayı kabul etmedi. Yeniden FBI'ya döndü ve planlanan sabotajı yürütmek için aldığı 80.000 dolar miktarındaki parayı, masanın üstüne bıraktı ve bu kez ciddiye alındı. Saatlerce süren sorgulamalar sonunda Burger ve diğer altı Nazi tutuklandı.

Adalet hızla tecelli etti. Temmuz ayında, sözde sabotajcı bu sekizlinin hepsi çeşitli savaş suçlarından mahkûm oldular ve haklarında elektrikli sandalyede infaz edilmeleri kararı verildi. 8 Ağustos 1942 günü, bu sekizliden Burger ve Dasch ayrı tutularak, altı kişi gerçekten infaz edildi. Başkan Roosevelt, Burger'in cezasını ömür boyu hapse, Dasch'inkini ise otuz yıl hapse çevirdi. Savaştan altı yıl sonra Başkan Truman, bu ikili için, Almanya'daki Amerikan İşgal Bölgesi'ne gitmek üzere sınır dışı edilmeyi kabul etmeleri kaydıyla özel af ilan etti.

Bu ikili, hayatlarının geri kalan günlerini –Burger altmış dokuz yaşına kadar yaşadı, Dasch seksen dokuz yaşında öldü– vatansız insanlar olarak geçirdi. ABD onları düşman savaşçıları olarak görüp hiç affetmezken Alman vatandaşları, onları silah arkadaşlarını sırtından vuran hainler olarak damgaladı.

EK BİLGİ

Yukarıda bahsi geçen adamlar, ABD'yi işgal eden yegâne ajanlar değildi; içlerinden biri teslim olunca başarısızlığa uğrayan tek örnek de bunlar değildi. 29 Kasım 1944'te Erich Gimpel (bir Alman) ve William Colepaugh (aynı yılın başlarında Nazi Almanyası'na iltica etmişti) bir U-boat (Alman denizaltısı) ile Maine'ye getirilmişlerdi. Aldıkları emir, herhangi bir şeyi havaya uçurmak değil, istihbarat toplamaktı (Belki de ABD'nin atom bombası çalışmalarını araştırmaktı). Fakat plan başarısız oldu. Colepaugh, görevini terk edip ABD'deki arkadaşlarıyla buluştu ve sonunda FBI'ya teslim oldu. Hem o hem Gimpel ölüme mahkûm edildi. Cezaları ömür boyu hapse çevrildi ve 1960 yılında çıkarılan bir afla serbest bırakıldılar.

SAVAŞ OYUNLARI

Monopoly ve Oyun Kartları Savaş Esirlerini Nasıl Özgürleştirdi?

II. Dünya Savaşı devam ederken Nazi Almanyası, her savaşta olduğu gibi çok sayıda savaş esiri aldı. Nazi toplama kamplarında dehşet sahneleri yaşanırken, savaş esiri kampları nispeten daha insancıldı (evet, nispeten). Hatta Naziler savaş esirlerine ülkelerinden mektup gönderilmesine bile izin veriyordu. Özellikle, Müttefik Kuvvetlerin, kampta hapsedilmiş askerlerine içinde oyun kartları ve masa oyunları gibi şeyler olan bakım paketleri göndermelerine de izin vardı.

Müttefikler, bu küçük konukseverlik jestlerini kendi lehlerine stratejik avantaja dönüştürmek için kullandı.

ABD, Bicycle marka oyun kâğıdının özel bir tipini geliştirmek üzere United States Playing Card Company ile iş birliği yaptı. Bu özel tip kartlarda, kartların doğrudan üstüne basılmış kaçış haritaları vardı. Firmanın resmî internet sitesinden yapılan açıklamaya göre, kartlar ıslanınca kartın üzerindeki bu amaçla

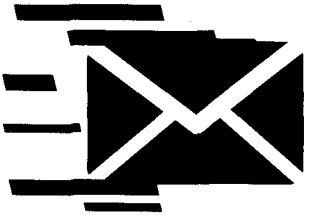
geliştirilen özel bir tutkaldan oluşan tabaka incelecekti. Kartın yüzü soyulacak ve detaylı kaçış haritaları ortaya çıkacaktı.

İngiltere benzer bir hile geliştirme becerisi gösterdi. 1941 yılında İngiliz istihbaratı; Monopoly oyunu imal etme lisansına sahip John Waddington Ltd. ile bu klasik oyunun değişik bir versiyonunu üretmesi konusunda çalıştı. *Mental Floss* dergisine göre, bu oyun setleri içlerinde bol miktarda gizlenmiş şekerleme ile ulaştırılıyordu kamplara. Havanın yıpratıcı etkisini engellemek için ipek üzerine basılmış olan haritalar, kutuların içine gizleniyordu. Bu yeni oyuna, askerlerin kaçışını kolaylaştıracak metal eğeler ve manyetik pusulalar dâhil edilmişti. Monopoly paralarının altında gerçek paralar vardı, oyunun sahte kâğıt paralarının arasına gerçek Fransız, Alman ve İtalyan banknotları konmuştu.

Bu masa oyunları, bugün koleksiyonerlerin topladığı ürünler arasında olabilirdi fakat maalesef bir tanesini bulabilmek bile başlıbaşına bir hile olurdu. *ABC News*'e göre, casusluk amacıyla geliştirilmiş bu oyunların hepsi savaştan sonra imha edilmişti.

EK BİLGİ

Oyun kartları, Vietnam Savaşı'nda da rol aldı. Viet Kongluların; eski yıllarda o bölgede faaliyet gösteren Fransız falcıların ölümü temsil etmek üzere kullandıkları "Maça Beyi"ne karşı batıl inançları olduğu ve ondan korktukları biliniyordu. Amerikalı komutanlar, tamamı Maça Beyi'nden oluşan Bicycle marka desteler talep ettiler (tabii ki bedelsiz olarak temin edildi). Amerikan birliklerinin stratejik yerlere bu kartlardan bıraktıkları ve kötülük alameti olduğuna inandıkları bu kartları gören bazı Viet Kong askerlerinin kaçıştıkları söylenir.

ROKET POSTASI

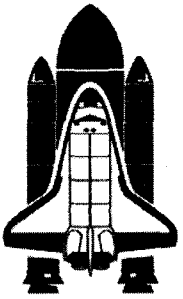
Mektup Ulaştırmanın En Hızlı Yolu

Norfolk, Virginia ile Jacksonville, Florida arası yaklaşık 965 km kadardır. Hangi yolu tercih edeceğinize ve ne kadar sürat yapacağınıza bağlı olarak, bir adet postayı –örneğin, bir kartpostalı– bu iki şehrin birinden alıp diğerine ulaştırmanız dokuz veya on saatinizi alır. Eğer uçak kullanırsanız, havaalanı güvenliğinde işiniz uzamaz veya uçağınız pistte geciktirilmez ise bu mesafeyi sadece bir buçuk saatte alırsınız. Bu, fena sayılmaz fakat posta yetkilileri mektupları daha hızlı ulaştırmayı arzu ediyordu. Çok daha hızlı.

1959 yılında, ABD Posta İdaresi 3000 parça postayı Norfolk bölgesinden Jacksonville'ye yirmi iki dakikada ulaştırmayı başardı. Nasıl mı?

Postayı bir nükleer rokete yerleştirmişlerdi.

1930'ların başından 1940'lara kadar birçok posta idaresi, mektupları hızla ulaştırmanın bir yolu olarak roketleri kullanma fikri üzerinde deneyler yapıyordu. İlk bilinen girişim

UZAY POSTASI

Bazı Apollo Astronotları Ek İş Olarak Nasıl Para Kazandı?

Pulu damgayla iptal edilmiş eski bir mektup zarfı[29] sizi pek heyecandırmayabilir fakat en azından birçok durumda bu zarflar, muhtemelen sizin hiç gitmeyeceğiniz bir yerde bulunurlar: Ay'da. Ve her şeyden önce, bu özel zarfların çoğu Ay'a herhâlde hiç gitmemeliydi. Bazılarının gitmiş olması, iki astronotun işlerini kaybetmelerine mal olmuş olabilir.

Apollo 15, 26 Temmuz 1971 günü, Kennedy Space Center, Florida'dan uzaya fırlatıldı. Ay modülü dört gün sonra, Ay'ın yüzeyine inişini gerçekleştirdi. Uzay aracı; üç astronot – Komutan David Scott, Ay Modülü Pilotu James Irwin ve Komuta Modülü Pilotu Alfred Worden– ve 641 anı zarfı taşıyordu. Bu 641 zarftan 243'ü, tarihi günlerin anısına nadir koleksiyon objeleri yaratmak amacıyla, o tarihlerdeki uzay görevleri için alışılmış bir uygulama gereği NASA tarafından onaylanmıştı. (Muhtemelen 250 onaylı zarf vardı fakat ya yanlış sayılmadan ya da bazılarının hasar görmesinden kaynaklanan bir nedenle

29 Üstüne tarihi bir günün veya ilginç bir olayın iptal edilmiş pulu yapıştırılmış, genellikle koleksiyonerlerin talep ettiği posta zarfı, anı zarfı. (ç. n.)

zarf adedi 243'e düşmüştü.) Diğer 398 adet zarf –yani 400 (eksi) hasar görüp atılan ikisi– kaçak yolla alınmıştı uzay aracına.

Apollo 15 görev için fırlatılmadan önce, Herman Sieger adlı bir pul koleksiyoncusu, 243 adet NASA onaylı zarftan haberdar oldu ve bunu bir fırsata dönüştürebileceğini düşündü. Kennedy Space Center civarında tanınan ve NASA içinde bağlantıda olduğu birçok kişi bulunan, sonradan Amerikan vatandaşlığına geçmiş Walter Eiermann adlı bir Almanla temas kurdu. Üç astronotu; her birine zahmetlerinin karşılığı olarak 7000'er dolar ve kendi kullanımları için 100 zarf teklif ederek, uçuşa beraberlerinde, bu 100 zarf dâhil, ilave olarak 398 zarf daha götürmeleri konusunda ikna etti. Onaylanmış pul iptal kaşesi (243 önceden onaylı zarf için) ile yolculuğa çıkan Scott, 398 adet kaçak zarfa pul iptal kaşesini görev sonrasında, Dünya'ya dönüşünde basacaktı.

Planın bu kısmı hatasız işledi. Zarflar seyahati tamamladı ve ilk başta, zarfların hiçbirini Apolloların misyonları sona ermeden (ki bir buçuk sene sonra sonlandırılacağı biliniyordu) satmamayı kabul etmiş olan Sieger'e iade edildi. Fakat Sieger yapılan pazarlığın bu kısmına sadık kalmadı. *Spokesman-Review*'nun bildirdiğine göre, hiç vakit kaybetmeden zarfların herbirini 1500 dolardan satmaya başladı. Toplamda 300.000 dolar kazandı ki bu, tabii ki ülkenin dört bir yanındaki konuyla ilgili eleştirmenlerinin dikkatinden kaçmadı.

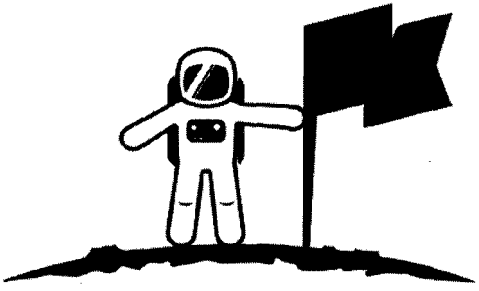
Astronotların yaptığı şey yasa dışı olmamasına rağmen, çoğu kişi, asil kahramanlarının kazanç peşinde koşan fırsatçılardan başka bir şey olmadıklarını görüp seslerini yükseltti. (Bazı haberlere göre, Irwin daha sonradan, sadece çocuklarının üniversite masraflarını karşılamaya yetecek kadar para kazanmaya çalıştığını söylemişti.) Kongre, NASA'dan gerekli adımları atmasını istedi. NASA, astronotları yer hizmetlerine

tayin etti ve onları istifa etmeye zorlayacağını düşünerek 100 zarfa el koydu.

Birkaç yıl sonra, 1983 yılında NASA ve ABD Posta İdaresi ortak hareket ederek, STS-8 *Challenger* mekik uçuşuna 260.000 anı zarfı koydu. Bu yapılanın, kendi yaptıklarından pek farklı olmadığını düşünen eden *Apollo 15* mürettebatı, el konulan zarflarının kendilerine iadesi için hukuk yoluna başvurdu. Astronot Worden'in otobiyografisinde yazdığına göre, NASA ile anlaşmazlıklarını çözüp zarfları geri almışlardı. Daha 2011 yılında, bu anı zarflarının tanesi açık arttırmada 15.000 dolardan satılıyordu.

EK BİLGİ

Worden'in *Apollo 15* misyonu dolayısıyla kazandığı ününün gerisinde iki haklı nedeni vardır. 5 Ağustos 1971 tarihinde ilk uzay yürüyüşünü yapan kişi olmuştu. CNN'e anlattığına göre, dünyadan 315.431 km uzaklıktaydı ve bulunduğu noktadan hem dünyayı hem ayı aynı anda görebiliyordu. İkincisi ise, Worden insanlık tarihinde bilinen, "en yalnız insan" rekorunu elinde bulunduruyor. Scott ve Irwin ay yüzeyindeyken, Worden ayın üzerinde yörüngede tek başınaydı ve bir noktada, ay yüzeyindeki o iki adamdan 3597 km uzaklıktaydı. (Bu kabaca, Barcelona-Moskova arası mesafeye eşittir.)

AY'DAKİ AMERİKAN BAYRAKLARI

Ay'daki Bayraklara Ne Oldu?

20 Temmuz 1969 günü Neil Armstrong ve Buzz Aldrin Ay'a ilk ayak basan insanlar oldular. *Apollo 11* misyonunun bir parçası olarak, herkesin bildiği gibi, üzerine bir Amerikan Bayrağı bağlanmış bir bayrak direğini alarak onu ayın yüzeyine, üstünde "Burası, Dünya gezegeninden gelen insanların Ay'a ilk ayak bastıkları yerdir, Milattan Sonra Temmuz 1969. Bütün insanlık adına, barış için geldik," yazan bir tabelanın yanına diktiler. Bayrağın dikiliş anı, Dünya'daki bizlere naklen yayımlandı. Yarım asrı aşan bir süreden sonra dahi, bu görüntü –gezegenimiz yörüngesindeki bu muazzam büyüklükteki kaya parçasına kırk yılı aşkın bir zaman zarfında hiçbir insanoğlu geri dönmedi– yirminci yüzyılın en önemli simgesel görüntülerden biri olarak hafızalarda kalmaya devam ediyor.

Ya bayrak? Artık orada olmadığı hemen hemen kesin. (Yo hayır, uzaylılar almadı.)

Her Apollo heyeti, Ay'a bir Amerikan Bayrağı bırakmıştır. Gerçi *Apollo 11* mürettebatı kendi bayrağını diktiğinde, görevin kayda değer (önemsiz olduğu tartışılabilecek) birkaç hatasından birini yapmıştı: bayrağı Ay'a iniş yapan modülün çok yakınına dikmişlerdi. Armstrong ve Aldrin, ay yörüngesindeki komuta modülünde olan Michael Collins ile buluşmak üzere aydan ayrılırken Aldrin hatayı fark etti. Olayı daha sonra anlatırken modülün roketleri ateşlendiğinde bayrağın düştüğünü gördüğünü ve bu esnada bayrağın yanmış olabileceğini varsadığını ifade etti. Bundan emin olamayız fakat en muhtemel senaryo bu.

NASA uzmanları ve diğer araştırmacılar onlarca yıl, aksine, bu küçük hatanın hiçbir şeyi etkilemeyeceğini çünkü geride bırakılan bayrakların dikildikten sonra bir iki yıl içinde zaten ufalanarak uzay tozuna (veya uzaydaki nesneler zamanla her neye dönüşüyorsa ona) dönüşeceğini düşünüyorlardı. Fakat bunun yanlış olduğu ortaya çıktı. Bayraklar –*Apollo 11*'inki hariç– hâlen yerlerinde duruyor.

2009'da NASA, Lunar Reconnaissance Orbiter (LRO) adlı, hâlen ayın yörüngesinde dönen ve yol alırken ayın yüzeyini fotoğraflayan insansız bir uzay aracı fırlattı. LRO, bütün Apolloların ay yüzeyine konma alanlarının fotoğraflarını çekmek üzere programlanmıştı ve 2012'de her konma alanının yanında gölgeler tespit etti. NASA, bu gölgelere bayrakların neden olduğunu tespit etti.

Demek ki bayraklar, hemen hemen kesinlikle hâlen orada ancak artık çok da Amerikan olduklarını söylemek güç.

Naylon üzerindeki renkler zamanla solar ve dünya üstünde dışarıda bir yerlerde kırk veya elli yıl süreyle asılı kalmış naylon bir Amerikan Bayrağı'nın renkleri canlılığını kaybeder. Kırmızı, beyaz ve mavi renklerden ziyade pembemsi, beyaz ve gök mavisi

renklere dönüşür. Buna karşın, aydaki aynı bayrak daha çabuk solacaktır çünkü ayın atmosferi yoktur ve dolayısıyla güneşin ultraviole ışınları ay yüzeyine engelsiz ulaşır.

Genel kanı şu ki ay üzerindeki bayrakların renkleri, *Apollo 11*'in muhtemelen buharlaşmış olan bayrağı hariç, ağartılmış beyaza dönmüştür bile.

EK BİLGİ

Apollo 11'in bayrağı rüzgârda dalgalanıyor gibi görünmüştü, oysa bu imkânsızdı çünkü ayda rüzgâr yoktur. Peki, ne olmuştu? Bu yanılsamaya, (hoş sonuçlanan) bir başka hata yol açmıştı. Bayrağı Ay'a taşırken NASA'dakiler bayrağı katlayıp ısıya dayanıklı bir tüpün içine yerleştirmişti; ayrıca bayrağın altına ve üstüne, Armstrong bayrağı açtığında uzayacağını düşündükleri teleskopik kollar takılmıştı. Fakat alttaki kol tam açılmadı ve titreşerek bayrakta devam eden bir dalgalanma yarattı. (Bu dalgalanma, tabii ki Armstrong ve Aldrin'in aydan ayrılırken bayrağı buharlaştırmalarına kadar devam etti.)

AY'DA MAHSUR KALMAK

Neil Armstrong ve Buzz Aldrin Ay'dan Dönemeseydi Neler Olacaktı?

Bazen en harika planlar bile ters gider ve en kötü durum senaryoları da bunun için hazırlanır zaten.

Neil Armstrong ve Buzz Aldrin, 1969 yazında ay modülünden çıktıklarında, Ay'a ilk ayak basan insanlar olmuşlardı. NASA'nın başını ağrıtan kısmı Ay'a inişleri değildi. NASA'nın en büyük endişesi daha çok, modülün Ay yüzeyinden havalanmayı ve dünyaya dönmek için onları bekleyen Michael Collins idaresindeki Ay yörüngesindeki araca dönmeyi başarıp başaramayacağıydı. Modülün kalkış sistemleri arıza gösterecek olsaydı her iki astronot da dünya onları televizyondan izlerken ayda mahsur kalmış olacaktı.

ABD'nin o zamanki Başkanı Richard M. Nixon'un konuşma metni yazarı (daha sonradan *New York Times*'de köşe yazarı olan) William Safire, bu tür bir felaket ihtimaline karşı bir plan taslağı düzenlemeyi ve Nixon adına bir konuşma metni hazırlamayı

görev edindi. Taslakta, planın ana hatları yer alıyordu. Nixon önce, Safire'nin kelimeleriyle "dul kalacakları" arayarak onlara ulusun taziyelerini sunacaktı. Ardından ay ile haberleşme kesilecek ve bir rahip, denizde kaybolanlar için edilen bir duayı okuduktan sonra *Lord's Prayer*'ı[30] söyleyerek bitirecekti. Finalde ise Nixon, televizyondan izleyenlere aşağıdaki metni okuyacaktı:

> Mukadderat, Ay'a barış içinde araştırmaya yapmaya giden bu insanların orada huzur içinde kalmalarını istedi.
>
> Bu cesur adamlar, Neil Armstrong ve Edwin Aldrin, kurtulmaları için bir umut olmadığını biliyorlar fakat şunu da biliyorlar ki bu fedakârlıkları insanoğlunun umutlarını yeşertecek.
>
> Bu iki cesur adam; yaşamlarını, insanoğlunun en asil hedefi olan, gerçeği aramak ve anlamak uğruna tehlikeye attılar. Aileleri ve arkadaşları onların yasını tutacak; ülkeleri onların yasını tutacak; dünyanın her köşesindeki insanlar onların yasını tutacak; oğullarını bilinmezliğe gönderen Toprak Ana onların yasını tutacak.
>
> Keşiflerinde, dünya insanlarının bir olma, birlik olma duygularını harekete geçirdiler; insanlığın kardeşlik bağlarını güçlendirdiler.
>
> Eski zamanlarda insanoğlu yıldızlara bakar ve takımyıldızlarının içinde kahramanlarını görürdü. Modern çağda bizler de aynısını yapıyoruz fakat bizim kahramanlarımız et ve kandan oluşan destansı kahramanlar.
>
> Diğerleri onları takip edecek ve kuşkusuz evlerine dönecek. İnsanlığın keşif yolculuğu son bulmayacak fakat bu adamlar öncülük ettiler ve sonsuza dek kalplerimizde kalacaklar.
>
> Gelecekte, gece Ay'a bakan insanlar, orada başka

30 İsa'nın havarilerine öğrettiği dua. (ç. n.)

bir dünyanın, sonsuza dek insanlığa ait olan bir köşesi olduğunu bilecekler.

Bu konuşma hiç yapılmadı. Nixon'un kendisinin de daha sonradan böyle bir metnin varlığını öğrenip öğrenmediği bilinmiyor. Fakat astronotlar öğrendi. 1999 yılında Ay'a başarıyla inişin otuzuncu yılı kutlamalarında, şimdi hayatta olmayan Tim Russert, *Meet the Press* adlı programda Aldrin, Armstrong ve Collins'i ağırladı ve onlara bu metni okudu.

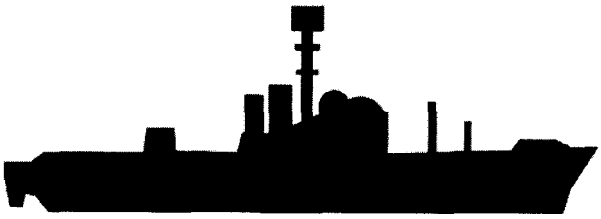
EK BİLGİ

6 Haziran 1944'te Müttefik kuvvetler, şimdi D-Day diye bilinen ve II. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştiren, Normandiya, Fransa kıyılarına yapılan çıkarma harekâtını başarıyla gerçekleştirdi. Başarısız olunması ihtimaline karşı, o tarihte general olan Dwight D. Eisenhower bir beyanat hazırlığı yapmıştı:

> "Cherbourg-Havre bölgesinde elverişli bir tutunma noktası elde etme girişimimiz başarıya ulaşamadı ve birlikleri geri çektim. Vermiş olduğum saldırı emrinin zamanı ve hedef bölgesi, alınabilecek en uygun istihbarat bilgilerine dayanmaktaydı. Birlikler -hava kuvvetleri ve donanma– görevin gerektirdiği her türlü cesareti ve adanmışlığı sergilemiştir. Bu girişime herhangi bir suçlama veya hata yöneltilecekse biliniz ki suçlanacak tek kişi, benim."

Kafasında onu endişelendiren bir sürü problem olan general, metnin tarihinde yanlışlık yaptı ve "5 Temmuz" yazdı. Çıkarma harekâtının başarıya ulaşacağı anlaşıldığında, metni yazdığı kâğıdı bir kenara attı fakat tarihi bir değeri olduğunun farkına varan bir yardımcısı kâğıdı alıp sakladı. Bu kâğıt, yirmi yıl sonra

ortaya çıkacaktı: William Safire, Eisenhower'ın en kötü durum senaryosu için bir metin hazırlama kararının da kendisinin Ay'a inişle ilgili yaptığı hazırlığın da aynı nedene dayandığını söyledi.

D-DAY'İN LANETLİ PROVASI

Kötü Sonuçlanan Prova

6 Haziran 1944 –D-Day[31]– günü, müttefik güçler Nazi işgalindeki Fransa'yı ögürleştirmek için harekete geçtiğinde II. Dünya Savaşı'nın kaderi belirsizliğini koruyordu. 150.000'i aşkın asker, 12.000 uçakla desteklenen 7000 gemiyle İngiliz Kanalı'nı geçerek Normandiya, Fransa'daki bir dizi sahile çıktı. Ağustosun sonu itibariyle Fransa'da 3 milyondan fazla müttefik askeri vardı. D-Day ve daha büyük bir savaş olan Normandiya Savaşı, müttefikler için çok belirleyici zaferlerdi ve 25 Ağustos 1944'te Almanlar, Paris'in kontrolünü yeniden Fransızlara teslim etti.

Fakat D-Day neredeyse gerçekleşmeyecekti.

Avrupa müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâh Komutanı Amerikalı General Dwight D. Eisenhower, ABD ve İngiliz birliklerini kuzeybatı Avrupa'ya yönlendirdi. Bu görevi almakla, planlanan D-Day çıkarmasının komutasını üstlenmişti. Bu harekâtın başarıya ulaşması için mümkün olan her şeyi yapmak

31 II. Dünya Savaşı'nda ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından askerî harekâtın başlangıç günü anlamıyla kullanılmış olan terim. (Normandiya Çıkarması) (ç. n.)

istiyordu, o nedenle *Exercise Tiger* kod adlı bir prova yapılmasını emretti. İngiltere'nin güneyinde bulunan Slapton Sahili bu sahte çıkarmanın sahneleneceği yer olarak seçildi; saldırı Lyme Koyu'ndan doğrudan Slapton'un doğusuna yapılacaktı. Bölgede yaşayan yaklaşık 3000 kişi tahliye edildi ve 26 Nisan 1944 akşamı, müttefik birlikler sahile "saldırıyı" başlattı. Fakat işler pek rast gitmedi.

Plan, prova "işgali" mümkün olduğu kadar gerçekçi bir şekilde uygulamaktı; o nedenle savaş gemileri prova sahilini 27 Nisan günü sabah saat 6.30'dan itibaren 30 dakika süreyle bombalayacaktı. Saat 7.30'da çıkarma gemileri, askerleri ve tankları sahile boşaltacaktı. Bu noktada gemiler, aynen gerçek çıkarma harekâtında yapacakları gibi, sahile çıkan askerlerin başlarının bir hayli üstünden gerçek mühimmatla top atışı yapacaktı. Ne var ki çıkarma gemilerinden bazılarının gecikmesi top atışlarını geciktirdi. Top atışı yapacak olan muharebe kruvazörü saat 7.30'a kadar bekleme emri aldı fakat bazı çıkarma gemilerine, askerleri boşaltması için 8.30'a kadar beklemeleri yolunda benzer bir talimat verilmemişti. Bazı Deniz Piyadeleri plaja hücum ederlerken kruvazörden açılan ateşle öldüler.

Sonra durum daha da kötüleşti. Sonraki gün, Lyme Koyu'nda dokuz Alman torpido-hücumbotu göründü. İngiliz gözcüler, bu düşman hücumbotlarını gördü fakat bölgedeki Mütteffik tahkimatının yerini ve boyutunu belli etmektense geçmelerine izin vermeyi tercih ettiler. İngiliz komutanlar, bunun yerine, durumu açıkta konvoy hâlinde seyreden dokuz Amerikan tank çıkarma gemisine körfez boyunca eskortluk yapan HMS *Azalea*'ya telsizle bildirdi. Ne var ki Amerikan ve İngiliz birlikleri farklı telsiz frekansları kullanmaktaydı. HMS *Azalea*, tank çıkarma gemilerinin, hücumbotların varlığından haberdar olduklarını düşünüyordu oysa haberleri yoktu. Tank çıkarma

gemilerinin bu yalnız eskortu, hücumbotların saldırısını tek başına geri püskürtmekte yetersiz kaldı. Tank çıkarma gemileri kolay hedefti. Dokuz tank çıkarma gemisinden ikisi battı ve bir başka ikisi, diğer çıkarma gemilerinin etkili karşı ateş açarak hücumbotları geri çekilmeye zorlamalarından önce hasar gördü. Birçok asker denize atladı fakat can yeleklerini yanlış giymişlerdi; bunun sonucu olarak can yelekleri, su üstünde kalmalarını sağlayacak bir donanım gibi değil daha çok denize atılmış çapalar gibi iş gördü. Toplamda yaklaşık 1000 asker boğularak öldü. Onlarca yıl sonra, ilk saldırıya uğrayan tank çıkarma gemisinin telsiz operatörü olan Steve Sadlon, bu kıyımı MSNBC'ye anlattı. Alevler içinde kalan gemisinden İngiliz Kanalı'na atlamış. Soğuk suda dört saat kalmış, kurtarıldığında hipotermi nedeniyle baygın durumdaymış. O güne ilişkin anıları yürek burkan cinsten:

> "Cehennem gibiydi... Alevler geminin her yanını sarmıştı. Korkunçtu. Adamlar çığlıklar içinde yanarak ölüyordu. Bugün bile gözlerimin önünden gitmiyor. Ne zaman yatmaya gitsem, aklıma geliyor. Unutamıyorum... Adamlar elleriyle bize tutunuyordu, bizse onlardan kurtulmak için mücadele etmek zorunda kalıyorduk. Adamlar, 'Yardım edin, yardım edin!' diye feryat ediyordu ve sonra sesleri duyulmaz oluyordu."

Geniş açıdan bakıldığında, Alman hücumbotlarının saldırısı muazzam bir stratejik probleme yol açmıştı. Planlanan D-Day'in sürpriz bir çıkarma olması gerekiyordu. Müttefikler şimdi, yaklaşık 1000 askerin ölümünü nasıl gizleyeceklerinin çaresini bulmalıydı. Bu, askerî mahkemenin tehditleriyle mümkün oldu. Düşük rütbeli askerlere; ailelerin, meydana

gelen ölümlerin harekât anındaki basit kayıplar olduğu şeklinde bilgilendirildikleri ve bu iki trajik gün hakkındaki tartışmalarının kesinlikle yasak olduğu söylendi.

Ancak bu dahi yeterli değildi. Hücumbot saldırısında kaybolanlar arasındaki on kişi, D-Day çıkarma planlarının detaylarını bilen kişilerdi. Eisenhower ve diğer Müttefik komutanları öncelikle; bu on kişiden herhangi birinin Almanlar tarafından ele geçirilmiş olması hâlinde, düşmanın, gizli olması gereken plan bilgilerini ele geçireceğinden korkarak çıkarma harekâtını erteleme kararı verdi. Bu on kişinin cesetleri bulunana ve can yeleği eğitimleri iyileştirilip Alman ve İngiliz kuvvetlerinin aynı telsiz frekansları kullanmaları sağlanana kadar D-Day planı devreye sokulmadı.

Exercise Tiger kod adlı provadan on yıllar geçtikten sonra bile hikâyesi pek anlatılmadı. D-Day öncesinde bu bir sırdı; D-Day sonrasında ise eski bir hikâyeydi. Fakat 1984 yılında, Slapton Sahili'nde oturanlardan birisi, batan gemilerden birini Lyme Koyu'ndan su üstüne çıkarmayı başardı ve onu, üstünde trajediyi anlatan bir tabela olan savaş anıtına dönüştürdü.

EK BİLGİ

İlk dalga birliklerle denizden Normandiya'ya çıkan tek general, önceki Başkan Teddy Roosevelt'in oğlu olan Theodor Roosevelt Jr.'dı. Kendisi aynı zamanda, Normandiya'da oğlu ile birlikte savaşan tek Amerikalıydı. Theodore Jr. elli altı yaşındaydı ve dördüncü oğlu Quentin Roosevelt II. (ismini ölen amcasından almıştı) işgal sırasında yirmi dört yaşında bir yüzbaşıydı.

IF DAY[32]

Nazilerin Kanada'yı Bir Günlük İşgali

19 Şubat 1942 günü Naziler, Kanada'nın eyaleti Manitoba'nın başkenti ve en büyük şehri olan Winnipeg'i işgal etti. Şehrin üzerinde açıkça bombardıman uçuşu yapan savaş uçakları nedeniyle uygulanan bir saatlik karartmadan saatler sonra, sabah saat 5.30'dan itibaren şehre üç bin beş yüz kadar asker girdi. Sabah saat 7.00'de bu kez daha da çok uçak göründü ve o sabah 9:30 itibariyle bölgedeki birkaç Kanada birliği teslim oldu. Şehrin en önde gelen yöneticisi Winnipeg valisi ve diğer yetkililer, şehrin kuzey kuzeydoğusunda, yaklaşık yirmi yedi km mesafedeki bir toplama kampına gönderildi. İşgalcilerin lideri Erich von Neurenberg şehrin kontrolünü ele geçirdi. Bir kararname çıkartarak Manitoba'yı fiilen bir polis devletine hâline getirdi.

Neurenberg'in kararnamesine göre, Manitoba artık Nazi Almanyası'nın –kararnamede "Büyük İmparatorluk" olarak geçiyordu- bir parçasıydı ve herkes Almanların isteklerine tabi

32 Nazilerin Kanada'yı işgalinin "temsili olarak" canlandırıldığı güne verilen ad. (ç. n.)

olacaktı. Sıkı bir sokağa çıkma yasağı uygulandı; Manitobalıların o akşam 9.30'dan bir sonraki sabah şafak sökene kadar sokağa çıkmaları yasaklandı ve halka açık yerlerin tamamının kepenkleri indirildi. Özel amaçlı dahi olsa, sekizden fazla kişinin bir araya toplanması men edildi; ailelerden, beş Alman askerine kadar barınacak yer temin etmeleri talep edildi. Çoğu özel kuruluşun faaliyetleri durduruldu ve Erkek İzcilik kolu Nazilerin bir alt birimi hâline getirildi. Çiftçilerden, her şeyi hatta kendi tüketimlerine ayırdıklarını bile merkezi otoritenin kontrolünde satmaları istendi. Bütün arabalar, kamyonlar ve otobüsler "işgal ordusuna" devredilmeliydi. Manitoba'yı terk etme veya Manitoba'ya girme, işgalcilere karşı direniş örgütleme veya Nazilerden herhangi bir mal saklama (veya saklı ya da değil silah bulundurma) girişimleri, yargılanmaksızın ölümle cezandırılacaktı.

Ve sonra, aynı gün öğleden sonra saat 5.30'da işgal sona erdi. Sahte bir işgaldi.

Kanada'nın savaş harcamalarını finanse etmek için ülke, her ülkenin yapmayı tercih ettiği gibi savaş bonoları çıkartmıştı. Savaş bonoları, savaşta başarılı olmak amacıyla ek harcamalar yapması için hükümete fiilen verilen borçlardı. Manitoba'nın 45 milyon Kanada doları katkıda bulunması bekleniyordu; Winnipeg şehrinin kendisi bunun yarısından fazlasını üstlenmeliydi. "Zafer Bonoları'nın" ki öyle adlandırılıyordu, satın alınmasını teşvik etmek için Greater Winnipeg Victory Loan Organization adlı bir grup, bir plan yapmıştı. Şehri beş bölgeye ayırarak sahte işgali başlatmıştı. Winnipeg vatandaşları ve komşu şehirlerdekiler, birkaç gün öncesinden bu oyun hakkında –buradaki amaç insanları ölümüne korkutmak değildi– ve sahte Nazilerden nasıl kurtulacakları konusunda uyarılmışlardı. Bulunduğunuz bölge önceden belirlenmiş Zafer

Bonosu satın alma hedefine ulaştığında, siz ve komşularınız kurtulacaktınız.

"İşgalin" sadece bir gün sürmesi planlandığı hâlde, bu organizasyon çok can sıkmadan da olsa faaliyetini devam ettirdi. Kiliselerde ibadet edilmesi yasaklandı. Silahlı askerler otobüslerde aramalar yaptı. Yerel bir ilkokul müdürü "tutuklandı" ve yerini bir Nazi propogandacısı aldı. Hatta şehir kütüphanesinin önünde yanan bir kitap bile vardı. (Zaten kullanılmış kitapların, tamir edilemez durumda olmaları nedeniyle imha edilmeleri planlanıyordu.)

Basında "If Day" olarak adlandırılan bu olay, bir para toplama etkinliğiydi. Zafer Bonoları satma çabaları neticesinde, o tarihte yaklaşık 250.000 kişi yaşayan Winnipeg'de sadece o gün 3.2 milyon Kanada doları toplandı. Manitoba'nın tamamında ise bu tutar, hedeflenen tutarın yüzde 33 fazlasıyla 60 milyon Kanada doları oldu. Ne var ki "If Day" başka bir yönüyle başarısız oldu: askere yazılma konusunda. "If Day" öncesindeki haftalarda günde üç düzine kadar kişi askere yazılırken "If Day" günü sadece yaklaşık 20-25 kişi yazıldı.

EK BİLGİ

Winnie the Pooh[33], adını dolaylı olarak Winnipeg şehrinden almıştır. *Winnie the Pooh*'un yaratıcısı yazar A. A. Milne'nin oğlu Christopher Robin Milne'nin, "Winnie" adını verdiği (*Winnie the Pooh* karakterine adını vermiştir) pelüşten bir oyuncak ayısı vardı. Fakat oyuncak ayı Winnie'nin önceki adı Edward idi. I. Dünya Savaşı sırasında, bir İngiliz süvari alayı bir Kanada boz ayısını Londra'ya kaçırarak Londra Hayvanat Bahçesi'ne bağışladı. Süvarilerin veterineri Manitobalıydı ve ayıya kendi şehrinin ismini verdi. "Winnipeg" ismi zaman içinde "Winnie" oldu. Christopher Milne hayvanat bahçesinin bu yeni

33 Walt Disney'in TV serilerinden biridir. (ç. n.)

misafirinden çok hoşlandı ve adı Edward olan oyuncak ayısının adını Winnie olarak değiştirdi. (Peki ya "Pooh" kısmı? Pooh, bir kuğu idi.)

KARE ŞEKİLLİSİ ÇOK DEMODE

Tüketicinin Algısını Değiştiren En Başarılı Pazarlama Oyunu

Shreddies, İngiltere ve Kanada'da çok tüketilen bir kahvaltılık mısır gevreği markasıdır. Mısır gevrekleri; boyutu ve küçük kare parçacıkların birleşip oluşturduğu kafes şekli itibariyle Amerika'daki *Chex* markalı gevreği andırır ve tam buğdaydan yapılır. *Shreddies*; gevreğe uygun olmayan alışılmadık tatlar dışında, çeşitli tatlarda üretilir. Sağlıklı olmakla beraber iddiasız bir kahvaltı seçeneği olup 1939'dan beri piyasadadır.

Bu durum, doğal olarak gevreğin satışlarını artırma sorumluluğunu taşıyanlar için bir sorun yaratır. Peki yarım asır boyunca kabul görmüş bir ürüne, yeni ve farklıymış gibi bir görünüm vermek nasıl mümkün olabilir?

Shreddies'in reklam departmanı, bu tatsız ürünün tanıtımını yapmakta yıllarca sınırlı ölçüde başarılı olabilmişti. Ancak yine de gündelik açlık hissine hitap ederek, "Açlığınızı öğle yemeğine kadar bastırır." gibi dolambaçsız bir anahtar cümleyle, ürünü

piyasada yıllar boyunca konumlandırmayı başarabilmişti. 2007 yılında başlattıkları bir TV reklamı kampanyasında, hep birlikte tam buğday hamuruyla kafesli şekiller ören bir fabrika dolusu büyükanneye yer vermişlerdi. Nesiller boyunca sağlık ve besleyicilik vadeden bir ürünü daha iyi kim temsil edebilirdi ki? Zaman zaman, diğer gevrek markalarının yaptığı gibi, kutularının içine oyuncak koyuyorlardı (sıklıkla *Tom ve Jerry* çıkartmaları). Böylece, gevrek satın almaları için, annebabaların (ya da çocukların bu gülünç karakterlere sahip olmak için) fazladan bir nedeni olacağını umuyorlardı.

Buraya kadar her şey iyi, güzeldi. 2009 yılında üretici *Post Foods Kanada* şirketindeki bir stajyer, markanın ciddi bir değişiklik yapmasını önerene kadar, ürünü gerçekten ilginç kılacak bir şeyler olacağa benzemiyordu. Bir pazarlama kampanyasıyla olabilir miydi bu? Bambaşka bir marka olan *Diamond Shreddies*, şirket fabrikasında yapılan bir hata neticesinde ortaya çıktı.

Ürün tümüyle, tabii ki eskisiyle aynıydı; *diamond*[34], eski şekil olan karenin, iki köşeden hafifçe bastırılmış, baklava biçimini almış hâliydi. Fakat tüketici emin olamıyordu. Şirket, ürün tanıtımına, aynen "yeni ve geliştirilmiş" bir ürün tanıtımında olması gerektiği gibi yaklaştı: eski ve yeni ürün arasındaki farkı vurgulayan bir multimedya reklam kampanyasıyla. Kare *Shreddies* "Eski ve Sıkıcıydı", oysa *Diamond* olanlar "Yeni ve Heyecan Vericiydi!". TV reklamlarında gösterilen, araştırma sonuçlarıyla ilgili şaka yollu anketlerde katılımcılar, *diamond* olanların çok daha lezzetli olduğunu ilan ediyordu. Eski kare *Shreddies* raflardan indirildi ve yerini, yenilenmiş kutulardaki *Diamond Shreddies* aldı; "araştırmacılar" ürünü satın alan kişilerden, tercih ettikleri ürün/şekil için, şimdi artık kullanılmayan "DiamondOrSquare.com" internet sayfasındaki

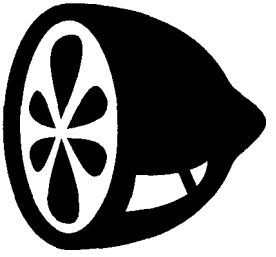
34 (İng.) Elmas.

oylamaya katılmalarını istedi. Şirketle iş birliği hâlindeki bazı tüketiciler, kare ürünü tercih ettiklerini beyan etti. Böylece *Post* şirketi sonuncu hamlesini de yaptı ve toplum içindeki gelenekçi tüketicilerin de ihtiyaçlarına cevap vererek aynı kutu içinde hem kare hem *diamond* olan ürünlerin yer aldığı *"Diamond Shreddies* "Karma Kutu"yu sürdü piyasaya.

Esprili ancak ciddi görünümlü bu kampanya işe yaradı. *MacLeans* adlı derginin bildirdiğine göre, bu promosyon sonucunda hatırı sayılır önemde bir satış artışı sağlandı.

EK BİLGİ

Tahıl gevreğinden daha yaygın bir ana kahvaltı ürünü varsa bu unvanı kahve hak eder. Fakat kahve bu rolü, en azından Avrupa'da, her zaman üstlenmemiştir. *National Geographic* dergisine göre, Batı'da kahvenin (ve çayın) kullanımı Endüstri Devrimi döneminde başlamıştır. Yine *National Geographic*'e göre, o tarihten önce kahvaltı içeceği olarak tercih edilen, biraydı.

LİMONANA

Reklam Yapacak Yer Bulursanız Limonata Yapın

Limonata, Amerika'da ve başka yerlerde yaz mevsiminin başlıca içeceklerinden biri sayılır ve ona mevsimin gayriresmî içkisi denmesine pek itiraz eden çıkmaz. Birçok çeşit ve kombinasyonu vardır ve birçok okullu gence geçici yaz işi imkânı sağlar. Pazarlama ve reklamcılık profesyonellerinin, nesiller boyunca, ilk iş tecrübelerini 5-25 sentlik limonata standlarında edindiğini *söylemek yanlış olmaz.*

Fakat bir olayda tam tersi oldu ve profesyonellik, limonatadan önce geldi.

Limonana, Orta Doğu'ya özgü bir limonata türüdür. İçine, öğütülmüş nane yaprakları ve tatlandırıcılar katılarak tadı zenginleştirilmiş limon suyundan yapılır. Normalde taze olarak hazırlanan bu karışım, İsrailli bir reklam ajansının yerel şöhretleri yeşil limonana içerken gösterdiği ustalıkla işlenmiş bir reklam kampanyasıyla toplum tarafından 1990'larda tanınır hâle geldi. Sadece halk otobüslerinde sergilenen bu reklam

afişleri işe yaradı. Susamış İsrailliler ilk *limonana*larını tatmak için tercih ettikleri satıcılara gittiler.

Bu talep satıcıları zor durumda bıraktı. *Limonana* diye bir içeceğin mevcut olmadığı ortaya çıktı. Bu, reklam ajansı tarafından uydurulmuş bir üründü.

Halk otobüsleri, tarihinin büyük bölümü boyunca, İsrail'deki en başlıca ulaşım vasıtası olmuştur fakat onların ürün reklam mecraları olarak kullanımına ciddi şüpheyle yaklaşılmaktaydı. Bu konuda ikna olmayan reklamcılar, dolayısıyla, bu reklam yerleri için para ödemekte ağır davranıyorlardı ki bu durum otobüsün iç ve dış alanlarının reklam yerleri olarak değerli ve işe yarar olduklarına inanan ajansları öfkelendiriyordu. *Fogel Levin* adlı bir ajans, bu sorunu kendi başına çözmeye karar verdi ve bu reklam mecrasının değerli olduğunu kanıtlamayı umarak otobüslerde reklam alanı satın aldı.

Bu arada ajans, ürünü de yarattı. Bazı karışımlarla, uydurma bir *limonana* hazırladı (veya en azından bir isim verdi; karışım muhtemelen yerel bir tarifti) ve İsrail futbolunun en iyilerinden biri kabul edilen Eli Ohana ile ("Ohana Limonana İçer") bir sözleşme imzalayarak ürünün promosyonunu yaptı. Bunu, bu hayali ürün için diğer ünlülerle yapılan sözleşmeler takip etti ve iki hafta içinde reklamların etkisi altına giren İsrailliler, sonunda *limonana* içme imkânına kavuşacaklarına ikna oldular.

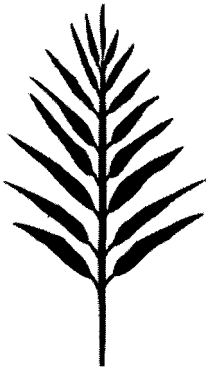
Satıcılar da ikna oldu. *Limonana*, tanımı mümkün bir kelimedir. "Limon" kökeni İbranice ve Arapça bir kelimedir ve "nana" ise her iki dilde de "nane" anlamına gelir. Net bir tarifi olmasa bile *limonana*, herkesin rahatlıkla tahmin edebileceği üzere basit bir naneli limonatadır. (İnsanların, onu evlerinde basitçe hazırlamak varken neden satın almayı tercih ettiklerini anlamak zor.) Böylelikle bir ürün doğmuş oldu.

*Limonana*yı İsrail'in her köşesinde, komşu ülkelerde ve

ayrıca ABD ile Kanada'da birkaç kafede bulmak mümkün. Böylece otobüsler de İsrail'de olağan reklam alanları hâline gelmiştir.

EK BİLGİ

San Diego'daki Kaliforniya Üniversitesi'nin Böbrek Taşı Merkezi'ne göre, limonata böbrek taşlarının bertaraf edilmesine yardımcı olur. Bütün turunçgillerde sitratın bir türevi olan sitrik asit bulunmasına rağmen, içlerinde en yüksek sitrik asit yoğunluğuna sahip olanı limondur ve sitrat böbrek taşı oluşumunu yavaşlatır. UCSD'nin bir çalışması göstermiştir ki her gün iki litre suya karıştırılarak içilecek yüz on beş gram kadar limon suyu, böbrek taşı oluşumunu yüzde 80'den daha yüksek bir nispette azaltır.

ALIN YAZISI İLE RANDEVU

Hayata Geri Dönen Nesli Tükenmiş Ağaç

Dodo kuşunun en son görüldüğü tarih 1662 yılıydı. Bu kuş herhâlde nesli tükenmiş türlerin en mükemmel örneklerinden biridir. Dodo, bir daha geri dönmemek üzere gideli –öleli- çok zaman oldu ve genel olarak "nesli tükenme" işte tam da bu anlama gelir.

Fakat bazen olağandışı bir şey olur; aynen, Judea hurması örneğinde olduğu gibi.

Judean Çölü, yaklaşık olarak Kudüs'ten Ölü Deniz'e kadar uzanır. Bu ismin çağrıştırdığı gibi bölgede bitki örtüsüne pek rastlanmaz. Fakat yaklaşık 1500-2000 yıl öncesine kadar, bölgede bol miktarda Judean hurması ağacı isimli bir ağaç türü bulunuyordu. Yaklaşık 2500-3000 yıl önce bölgenin sembolü hâline gelen bu ağaç, bölge insanlarına meyve (hurma) verir ve aynı zamanda, onları gölgesinde güneşten korur, onlara sığınak olurdu. 70 yılında Romalılar bölgeyi ele geçirip ikinci Yahudi Tapınağı'nı yerle bir ettiğinde, Roma imparatoru Vespasian

"Judaea Capta"[35] adını verdiği madeni paralar bastırdı. *Capta*'nın arkasında, bu ağacın bölgede ne kadar yaygın olduğunun kanıtı niteliğinde bir Judean hurması ağacı tasviri vardı.

Fakat bir müddet sonra ağaç görünmez oldu. Bölge Roma hâkimiyetindeyken önce hurma ihracatı son buldu ve 500 yıl önce bir dönem, bölgeden dolayısıyla dünyadan yok oldu.

O, bir şey olmasaydı ağaç sonsuza değin yok olacaktı. Bölgenin eski Romalı krallarından Büyük Hirodes, İkinci Tapınak'ın tahrip edilmesinden yaklaşık bir asır kadar önce, yassı bir tepe üstünde Masada adı verilen bir kale inşa ettirmişti. Masada, hâlen ayakta ve hatta İsrail'in en turistik yerlerinden biridir. 1960'ların ortasında, kazı işçileri bu kale etrafında kazı yaparken tarihi bir çömlek içinde iyi korunmuş birkaç tohum bulundu. Araştırmacılar, karbonla tarih saptama tekniğiyle tohumların 1900-2000 yıllık olduklarını belirledi. Tohumları, çimlenerek ekilebilecek hâle gelinceye kadar, kırk yıl boyunca bir depoda muhafaza ettiler ve 2005 yılında tohumları ektiler. Tohumlar, hormon verilmiş özel bir toprağa yerleştirildi.

Tohumlardan biri, sekiz hafta sonra filiz verdi. 2010 yılı geldiğinde ise bu genç ağaç iki metre uzunluğa ulaştı ve Judean hurması, dodo diyarından geri dönmüş oldu. Bugün, bu erkek ağaç, güney İsrail'de kolektif çiftliklerden birinde (kibbutz) yaşamaktadır. Ağacın 2020'lerin ortasında meyve vermesi için başka bir türünün dişisi ile çiftleştirmenin planları yapılmaktadır.

EK BİLGİ

Son birkaç on yıldır Çin, mevcut ormanlarını korumak için gerekli önlemleri alırken yeni ağaçların dikimini teşvik etmektedir. Örneğin 1999 yılında hükümet, doğal ormanlarda

35 Esir alınmış Yahudiye. (ç. n.)

ağaç kesimini yasaklamıştır ve yeni ağaç dikimi için, daha 2010 yılına kadar her yıl 8 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır. Çin, 21. yüzyılda, bugüne gelene kadar (kabul edilmelidir ki henüz daha yüzyılın başı sayılır) ağaç sayısında net artış sağlayan iki ülkeden biridir. Diğer ülke mi? İsrail. Ülke sathında ağaç ekimini koordine eden ve herkesin (hatta İsrail dışındaki insanların) ağaç dikimi için yaptıkları parasal katkıları - bir ağaç için 18 dolar veya üç ağaç için 36 dolar- kabul eden *Jewish National Fund*'a göre büyük kısmı çöl olan bu topraklarda şimdi 240 milyon ağaç vardır.

SÜPER TOHUM BANKASI

Bitki Türlerini Yok Olmaktan Kurtarmanın Yolu

Kuzey Kutup Dairesi'ndeki bir Norveç adasında, buz ve kar yığınlarının arasına gömülmüş devasa bir yapı hayal edin. Yapı, *The Empire Strikes Back*'teki[36] bir şeyi, belki Hoth buzul planetindeki gizli İsyancı üssünün girişini andırıyor. Bu yapı, Hoth üssü gibi, önemli şeyleri tehlikeden korumak üzere tasarlanmış fakat *Empire*'ın hikâyesinden farklı olarak, burada korunan şeyler insan değil.

Onlar, tohum.

Bu yapı ne mi? *Svalbard Global Seed Vault.* Potansiyel bitkiler için dünyanın en büyük tohum deposu.

Dünyanın dört bir yanından, her biri bölgelerinin bitki örtüsünün tohumlarının birer serisini muhafaza eden yaklaşık 1400 tohum bankası mevcuttur. Bu tohum bankalarının amacı; aksi durumda -ister kullanımından vazgeçilmesi ister doğal afetler veya savaş gibi nedenlerle olsun- gerçekten yok olup gidecek olan bitki türlerini doğaya yeniden kazandırmaktır. Bir

36 Star Wars serisinin bir bölümü. (ç. n.)

tohum bankasında tohumları olduğu sürece, bitkilere yeniden hayat vermek her zaman mümkün olacaktır.

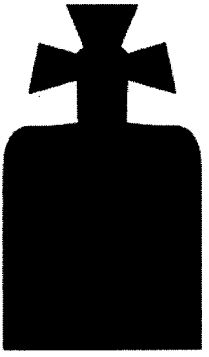
Fakat birçok tohum bankası olmasına rağmen, tohumlar bir araya toplanırken aynı tohumun diğer örneklerinin farklı tohum bankalarında muhafaza edilmesi pek düşünülmemişti. Bir bölgeye özgü bitkiler, sadece o bölgenin tohum bankasında muhafaza edilen tohumlarla yedeklenebiliyordu; bölgeye bir şey olduğu takdirde, tohum bankası yıkıma uğrayabilirdi. Nitekim az da olsa, bu hiç duyulmadık bir şey değildir; *Associated Press*'in bildirdiğine göre, Irak ve Afganistan tohum bankaları savaşlar nedeniyle yok olmuşken Filipinler'deki bir banka 2006'da yaşanan bir tayfunla yerle bir olmuştur. Yerel tohum bankalarının yetersizliği fark edilince, bir kısım Sivil Toplum Kuruluşu, Norveç hükümeti ile çalışarak *Svalbard Global Seed Vault*'u oluşturmuşlardır.

9 milyon dolara mal olan bu tohum sığınağı, Kuzey Kutbu'na 1609 km.den daha yakındır. Bir kumtaşı dağının üstünde inşa edilmiş olup girişinden itibaren aşağı doğru eğimli 120 metrelik bir koridorun sonunda tohumların depolandığı sığınak bölümüne ulaşılır. Bu konum seçilmiştir çünkü burada çevresel faktörlerin olağandışı bir kombinasyonu vardır. Birincisi, bölgede depremi son derece ihtimal dışı bırakan, yok denebilecek ölçüde tektonik hadise vardır. İkincisi, sığınak deniz seviyesinin 120 m kadar üzerinde bulunmaktadır ki buzul tabakasının erimesi hâlinde bile bu konumu, oluşacak selin ona ulaşmasını imkânsız kılacaktır. Son olarak da bölgedeki sürekli don hâli, soğutma sistemi devre dışı kalsa dahi, sığınağı serin tutarak tohumların uzun bir süre korunmalarını sağlayacaktır. Bu yapıya, halk arasında, çok haklı olarak, *kıyamet sığınağı* denmektedir. Her şey ters gidecek olsa bile *Svalbard Global Seed Vault* gerçekten ayakta kalan tek şey olabilir.

Mart 2010 itibariyle, bu sığınakta kabaca 500.000 farklı türde tohum bulunuyordu. Hedef, bitki dünyasının arz çeşitliliğini güvenceye almak amacıyla, 1 milyon kadar tohum çeşidine ulaşmaktır.

EK BİLGİ

Arizona'daki Pima County'nin halk kütüphanesi sistemi, sadece kitap değil, ayrıca "tohum" da ödünç vermektedir. "Tohum kütüphanesi", "ödünç alan kişilere" tohumları kendi bahçelerine ekmeleri için vermekte fakat bu kişilerden; tohumlar bitkiye dönüşüp ürün verdiğinde, oluşan yeni tohumları toplamalarını ve aynı tutarda veya daha fazlasıyla kütüphaneye iade etmelerini istemektedir. Tohum kütüphanesi, iade tohumlar için "herhangi bir teslim tarihi veya gecikme cezası" öngörmemektedir.

ÖLMEYECEKSİN

Ölmenize İzin Verilmeyen Ada

İktidarlar, asırlar boyu, belli ki ölüm ve vergi hariç her şeyi yasaklamaya çalışmışlardır derler. Fakat Svalbard'daki Longyearbyen adlı Norveç köyünün yönetimi, hiç değilse ölüm konusunda, bu deyişi değiştirmeye çalışıyor.

Longyearbyen'da yaklaşık 1500-2000 kişi yaşar. Dünyanın en kuzeyindeki daimî ikamet edilebilecek gibi görünmeyen yerlerden biridir. 78,22 derece kuzeyde, Kuzey Kutup Dairesi'nin bir hayli içinde yer alır. Kutup ayıları her yerde serbestçe dolaşır ve tahmin edilebileceği gibi hava sıcaklığı çoğu insan için "sıcak" denebilecek bir dereceye asla ulaşmaz. İşte, ölüm yasağının sebebi de budur.

Yasaktan önce, her yerde olduğu gibi Longyearbyen halkı da ölüleri gömüyordu. Tabii ki mantık bunu gerektirir, cesetler "zamanla" çürüyüp toprağa karışır zira. Hani derler ya; topraktan gelir insan ve yine toprağa döner. Fakat "zamanla" kelimesi, çok düşük ısı değerlerinde başka bir anlam taşır ve bu, çok ölümcül değilse de yaşayanlar için tehlikeli olabilir.

1917 yılında, Longyearbyen'de farklı bir grip türü ortaya çıkarak yerleşiklerden bazılarının ölümüne neden oldu ve ölenler köyün mezarlığına gömüldü. On üç yıl sonra bir kişi, ölenlerin Longyearbyen'e gömülmesinin çok ama çok kötü bir fikir olduğunu fark etti. *BBC*'nin bildirdiğine göre, mezarlıktaki cesetler çürümüyordu. Soğuk toprak, cesetleri bozulmadan muhafaza ediyordu ve aksi gibi grip mikrobu da canlı kalıyordu.

Yeniden meydana çıkan grip mikrobunun herhangi bir kişiye bulaştığına inanmamızı gerektiren bir neden yok fakat yine de bunun keşfi, köyün yetkilileri için bir uyarı oldu. Bir insanın gömülü olduğu toprağı kazmak, onun ölümüne neden olan bulaşıcı hastalığın salgına dönüşmesini tetikleyebilirdi. Böyle bir hastalık hızla bütün ada ahalisine yayılabilirdi. Dünyanın geri kalanından oldukça tecrit edilmiş durumdaki Longyearbyen'ın, ölüleriyle ve hayatta olanlarının maruz kalabilecekleri risklerle baş edebilecek bir çözüm yolu olmadığının farkına varan yöneticileri açık bir biçimde, köyde ölümlere izin verilmeyeceğini duyurdu.

Bu yasağın uygulanması, tabii ki cezalandırma yoluyla başarıya ulaşamazdı. "Ölme, yoksa!" en hafif tabiriyle garip bir ültimatom olurdu. Longyearbyen, insanların ölümünü birkaç yolla "engelliyor". Mezarlık yeni defin kabul etmeyerek 1930 yılında kapatıldı. İklim koşulları dikkate alınmazsa genç bir nüfusunun olması bunu doğrular nitelikte. Longyearbyen, doğası gereği kulağa harika bir emeklilik yeri gibi gelmemesine rağmen yönetim, yine de bölgede herhangi bir yaşlı bakım yurduna izin vermeyerek, aldığı kararı inandırıcı biçimde vurgulamaktadır.

Eğer ölümcül derecede hastalanacak olursanız ne mi olur? Yerel yetkililer, sizi hava yolu ile iki saatlik uçuş mesafesinde olan en yakın bölge hastanesine sevk eder.

EK BİLGİ

Longyearbyen, hem Svalbard Üniversite Merkezi'ne (UNIS) hem de birçok kutup ayısına ev sahipliği yapar. Bu yaratıklar vahşidir ve insanlardan hoşlanmaz. O nedenle, bir öğrenci, bir öğretim üyesi veya üniversite çalışanı UNIS'e başladığında doğrudan "tüfek eğitimi" dersine girer. UNIS'teki herkes, kendilerini kutup ayılarına karşı koruyabilmek için tüfek kullanımı konusunda eğitilir.

PERULULAR İÇİN FESTİVUS

Dövüş Kulübüne Dönüşen Kutlamalar

Seinfeld dizisinin dokuzuncu sezonunda George, Noel zamanına doğru, Costanza ailesinin bir geleneği olan uydurma bayram *Festivus*'u[37] kutlamak üzere anne baba evine gider. *Festivus*'un kendine özgü, Noel ağacı yerine alüminyum direk; *Festivus* mucizeleri ve tabii ki akşam yemeği ile Güç Gösterileri ve Dert Dökme Seansı gibi özel adları olan etkinlikleri vardır.

Aslında dizinin metin yazarı Dan O'Keefe tarafından önerilen bu bayram, kendisinin büyüme çağlarında yaşadığı tecrübelere dayanmaktadır. Ailesi, Noel'e yakın zamanlarda Noel'in beraberinde getirdiği birtakım gerilimleri azaltmak amacıyla doğaçlama bir kutlama yaparmış. Sadece Jerry Seinfeld ve onun anormal arkadaşlarının hayali dünyasında yaşanan, gerek Güç Gösterileri –bir dizi güreş maçları– gerekse Dert Dökme Seansları tam da bunu amaçlamaktadır. Her ne kadar birçok insan, *Seinfeld* dizisinde ilk yayınlandığından bu yana *Festivus*'u şaka yollu bir kutlama olarak benimsemiş olsa da bu,

37 25 Aralık tarihli Noel'e alternatif olarak 23 Aralık'ta kutlanan uydurma bayram günü. (ç. n.)

sahte bir bayramdır.

Fakat Peru'nun küçük bir şehri, bir anlamda buna istisna oluşturmaktadır.

And Dağları arasında kurulmuş bir Peru şehri olan Chumbivilcas'da yaklaşık 75.000 kişi yaşar. Ahalisi tarımla geçinir ve genel olarak çok fakirdir; bölgede yaşayanlar İnka kültürüne sıkı sıkıya bağlı olduklarından, çoğunun ana dili İnkaların dili olan Keçuva'dır. Hıristiyanlığın, bölgeyi etkisi altına almasına rağmen geleneklerini genellikle devam ettirmektedirler. Bu tür adetlerden biri, Keçuva dilinde "kan kaynarken" demek olan Takanakuy'dur. 25 Aralık'ta –Noel gününde– bölgede oturanlar geleneksel kıyafetler giyer ve sokaklara çıkarak dans ederler. Daha sonra, bir alanda toplanıp birbirlerini döverler.

Birbirlerine garezi olan insanlar, ikişerli olarak yerel makamların sivil giyimli üyelerinin gayriciddi hakemliğinde –sık sık kontrolden çıkmasına rağmen– çıplak ellerle boks maçı yaparlar. *Reuters*'ın bildirdiğine göre kadınların ve hatta çocukların bile bu ünlü ringe çıkmalarına izin verilir. Tek kural, kavgaya tutuşacakları kişinin aynı cinsiyetten ve benzer yaşta olmasıdır.

Yumruk da tekme de serbesttir fakat yere düşen birisini tekmelemek yasaktır ve bu kuralı bozan cezalandırılır. Kişinin dövüşebilmesi için, seçtiği kişinin husumet beslediği ya da rekabet içinde olduğu birisinin olması şart değildir. Birçok kavgacı tip, sadece kavga etmek için kavga eder. Netice itibariyle bu bir kültürel etkinliktir; yalnızca öfkeli insanların diğerlerinin burnunu kırması için bir fırsat değildir.

Ve evet, katılımcılar çoğu kez kanlar içinde kalır fakat etkinlik sonrasında intikam saldırıları olduğu pek duyulmaz; bu belki de dövüşçülerin bir sonraki sene bir rövanş maçı talep edebileceklerini bilmeleri nedeniyledir.

EK BİLGİ

Ben and Jerry's dondurma markası, *Seinfeld* dizisi bu uydurma tatili yarattıktan sonra "Festivus" adlı bir dondurma sundu tüketiciye. *Mental Floss* dergisine göre bu, "kahverengi şeker ve tarçınlı, içine zencefilli kurabiye parçacıkları katılmış, en üstünde zencefil karameli olan bir dondurmaydı." Ne yazık ki *Festivus* gününün akşam yemeği için bu dondurmayı alamazsınız. Ben and Jerry's, bu lezzetin üretimini durdurarak *Festivus* mucizenizin gerçekleşmesine mâni oldu; dondurmayı yeniden üretmeye başlaması beklenmiyor.

DONDURMA, BAĞIRMA

Dondurma Neden Baş Ağrıtır?

"Sphenopalatine ganglioneuralgia" kulağa kötü bir hastalık ismi gibiymiş gibi geliyor; gerçekten öyledir, ağrı çekebilirsiniz. Fakat çoğumuz için *sphenopalatine ganglioneuralgia*, işlemeye değer bir suçun yani dondurma yeme suçunun karşılığında katlanmak zorunda olduğumuz bir cezadır. *Sphenopalatine ganglioneuralgia*; daha çok "beyin donması" veya "dondurma baş ağrısı" olarak bilinen, çok miktarda dondurmanın çok hızla yenmesi sonrasında başın üst/ön kısmında batma hissi şeklinde oluşan bir rahatsızlıktır.

Çoğumuzun yaşamışızdır. *British Medical Journal*'da yer alan bir çalışmada (evet, dondurma baş ağrıları üzerine bir çalışma vardır) insanların üçte birine yakın kısmının bu rahatsızlıktan etkilendiği ileri sürülmektedir. Bu, neden olur? En kabul gören açıklamaya göre, beyin donması, bir anlamda, beynimizde oluşan bir işlev bozukluğu sonucunda meydana gelir.

Yüzünüzde *trigeminal* adı verilen ve üç parçadan oluşan bir

sinir vardır. Bu parçalardan biri, duyusal bilgileri alın bölgenizden beyninize iletirken diğeri aynı şeyi ağzınızın tavanından yapar. (Üçüncü sinir ise ağzın alt kısmına odaklanır fakat dondurma baş ağrıları ile ilgili tartışmaların dışındadır.) Dondurma yemek, yüzünüzdeki kan damarlarının hızla daralmasına yol açar ve dondurma ağzınızı terk ettiğinde aynı damarlar ısınır ve açılır ya da genişler. Eğer dondurmayı hızla yerseniz damarlar süratle genişler ve işte burada *trigeminal* sinir devreye girer. Ağzın tavanındaki sinir, beyninize, bir şeylerin yolunda gitmediği uyarısı gönderir.

Beyin hata yapar. Bu "hata", "yansıyan ağrı" diye tabir edilen, beynin kendisine iletilen duyunun kaynağının yerini yanlış tespit ettiği bir olgudur. Çok sık rastlanmamakla beraber bu durum, kalp krizlerinde beynin ağrının yerini göğüs olarak değil, omuz olarak algılamasında da görünür. Beyin donmasında beyniniz, kendisine gönderilen uyarının neyle alakalı olduğunu yani ağzınızdaki ısı değişikliğini algılayamaz ve uyarının alnınızdan geldiğini düşünür. Bunun üzerine bu uyarıyı, migren benzeri, neyse ki kısa süren bir ağrıya dönüştürür.

Bu yansıyan ağrı olgusunun neden meydana geldiği bilinmemektedir. Fakat bildiğimiz bir şey var ki eğer bunu yaşamak istemiyorsanız kolay bir önlemi var: Donmuş bir lezzet yiyorsanız, yavaş yiyin.

EK BİLGİ

Dünyanın en büyük dondurma üreticisi ve distribütörü Unilever'dir. Unilever; Breyer's, Ben and Jerry's, Klondike, Good Humor, Popsicle marka dondurmaların ve aynı zamanda Slim Fast'ın[38] da sahibidir.

---

38 Hızlı zayıflama ürünleri. (ç. n.)

GÜLER YÜZ TAKININ

Gülümsemenin Mantık Dışı Gücü

Beyinlerimiz çok güçlüdür ve yaptığımız birçok şey bilinçaltı düzeyinde davranışlardır. Örneğin, mutlu olduğumuzda gülümsemeyi düşünmeden gülümseriz. Peki ya bunu bilinçli bir şekilde yaparsak ne olur? Yani kendimizi az çok kötü hissetsek ama yine de gülümsesek?

Anlaşılan o ki bu, harika bir fikir olur. Gülümsemek sizi gerçekten mutlu edebilir.

Temmuz 2012'de, *The Atlantic*'te, Kansas Üniversitesi'ndeki psikoloji araştırmacılarının bir çalışma yürüttüğü haberi yer aldı. Araştırma takımı 169 katılımcının her birinden, daha önceden seçilen üç çeşit yüz ifadesinden birini takınmaları istendi. Biri duygusuz veya nötr bir ifade, diğeri normal bir gülümseme, sonuncusu da geniş bir gülümseme, *Duchenne* gülümsemesi denilen ağız kenarlarının yukarı kıvrıldığı, göz kenarlarının kırıştığı türden gülümseme takındı. Araştırmacılar daha sonra, kendilerinden istenen bu yüz ifadelerini deneyin sonuna kadar

muhafaza etmeleri için her birinin ağzına birer yemek çubuğu yerleştirdi.

Yüzler son hâlini aldığında; deneklerin hepsi, onlarda stres yaratacak bir dizi eylemde bulundu, bu durum, ağızlarında yemek çubuklarını da tuttuklarından, aynı anda birden çok görev yapmalarını gerektirdi. Bu işlemler sırasında, kalp atışları izleniyor ve onlardan kendi ruh hâllerini gözlemlemeleri isteniyordu. Araştırmacılar; deneklerin kalp atış hızlarını, ruh hâllerini ve yüz ifadelerini birbirleri ile karşılaştırdı ve stresli davranışlar her grup için aynı olmasına rağmen, yüzlerdeki gülümsemenin genişliğiyle orantılı olarak deneklerin daha sakin ve rahat oldukları sonucuna varıldı.

Gülümsemenin insanları daha mutlu edeceğini öne süren tek araştırma bu değildir. 2011 yılında *Scientific American*'da yayınlanan, yarısı botoks işlemine tabi tutulmuş yirmi beş kadınla yapılmış bir çalışma yayınlandı. Çalışmada, botoks yaptırdığı için kimyasal olarak kaşlarını çatamayan kadınların on iki kadarının; kendilerine sorulan kendilerini ne kadar çekici hissettikleri gibi sorulara verdikleri cevaplar kontrol grubunun tamamının verdiği cevaplarla hemen hemen aynı olmasına rağmen, diğer gruptan daha az stresli ve daha az endişeli oldukları ifade edildi. Benzer şekilde, *HowStuffWorks.com*'a göre, 1989 yılında Michigan Üniversitesi'nden bir profesör deneklerden, uzun ünlü "e" harfini seslendirmelerini isteyip ruh hâllerini not etmiş, daha sonra uzun ünlü "u" harfini seslendirmelerini isteyip ruh hâllerini yine not etmiş. Deneklerin, somurtmaya sevkeden "u" harfine nazaran gülümsemeye sevkeden "e" sesini çıkartırken daha mutlu olduklarını tespit etmiş.

Biraz olsun mutlu olmak istiyorsanız, "peeeeynir" demeyi deneyin.

EK BİLGİ

1948 yılında, Pocatello, Idaho valisi yayınladığı bir kararname ile zorlu bir kış geçiren şehir halkına gülümsemelerini emretmiş. (Bunun bilimsel geçerliliği olduğunu muhtemelen bilmiyordu.) Kararname iptal edilmemiş fakat bir muhabir, onu buluncaya dek kırk yıl süreyle, ta ki 1987 yılına kadar unutulmuş. Şehir, o yıl bu sözde kararnameyi yeniden hayata geçirdi ve "ABD'nin Gülümseme Başkenti" ilan edildi. Pocatello şehri her yıl kutlanan 'Gülümseme Günleri'ni başlattı. Gülümseme Günleri'nde, gülümsemeyen insanlar hakkında şaka yollu tutuklama kararları verilir (ve o haftanın sonunda şehir genelinde bir parti düzenlenir).

MÜKEMMEL SUÇ MAHALLİ

ABD'de Sizi Tutuklayamayacakları Tek Yer (Belki)

ABD'de yaşıyorsanız, muhtemelen Haklar Bildirisi ile güvence altına alınan bazı temel haklar olduğunu da iyi bilirsiniz. Örneğin; ifade, din ve basın özgürlüğü; susma ve kişinin kendini suçlamama hakkı ve isnat edilen suçlar için kişinin kendi emsali kişilerden oluşan bir jüri karşısında yargılanma hakkı. Fakat bu haklardan en sonuncusunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Bunun tahmin ettiğinizden daha karmaşık bir açıklaması var ve çok büyük bir millî parkla ilgili tuhaf bir yasal boşluktan dolayı bu hak, burada kusursuz bir suç mahalli yaratmış olabilir. En azından, Michigan State Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hukuk profesörü olan Brian Kalt'ın iddiası bu.

Bu nasıl oluyor, peki?

Diyelim ki bir şeyle suçlandınız. Anayasa metninde (bakmak isteyenler için Madde III, Bölüm 2) "yargılanma mahalli, bahsi geçen suçun işlendiği eyalet olacaktır" diye bir hüküm var.

Oldukça açık. Altıncı Anayasa Değişikliği ise jüri üyelerinin, "suçun işlendiği eyalet ve bölgeden" seçilmelerini düzenler. Bu da oldukça açık. Eğer bir avukat değilseniz, kafanızı en çok karıştıran kısmı muhtemelen "bölge" ifadesi olacaktır.

ABD Federal Mahkemeleri, "bölge" adı verilen, eyaletlerin sınırları ile neredeyse kusursuzca eşleştirilmiş alanlara ayrılmıştır. Connecticut, bir bölgeden oluşmaktadır: Connecticut Bölgesi. New York'un bölgeleri, bulundukları yönlere göre adlandırılmıştır; örneğin Manhattan, Bronx ve eyaletteki altı küçük idari bölümden meydana gelen Güney New York Bölgesi gibi. Wyoming'in de tüm eyaleti kapsayan tek bir bölgesi vardır fakat Kongre bir nedenle, Idaho ve Montana eyaletlerinin sınırları içinde bulunan Yellowstone Millî Parkı'nın bazı kısımlarını Wyoming Bölgesi'ne dâhil etmiştir ve mükemmel suç mahalli işte tam burada karşımıza çıkar.

Size isnat edilen şu suç vardı ya; işte onu Yellowstone'un fiilen Idaho Eyaleti sınırları içinde kalan kısmında işlediğinizi düşünün. Jüri nereden oluşturulacaktı? Suçun işlendiği eyaletten (Idaho Eyaleti) ve bölgeden (Wyoming Bölgesi). Bu iki zorunluluğu karşılayan tek yer, Yellowstone Millî Parkı'nın Idaho'da bulunan bu küçük kısmıdır. Peki buranın nüfusu sizce ne kadardır?

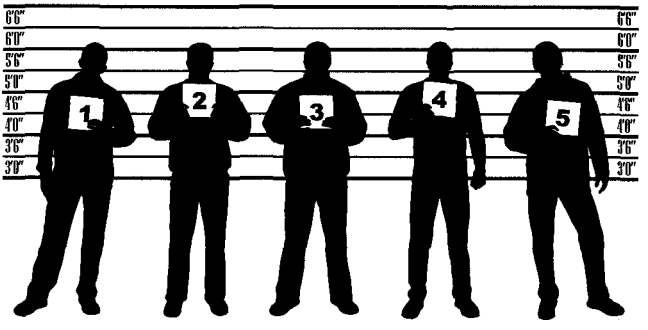
Sıfır.

O jüriyi bulma çabalarınızda başarılar dilerim.

EK BİLGİ

2008 yılı ABD başkanlık seçimleri sırasında, dört büyük partinin adayları elli eyaletin kırkını ortaklaşa ziyaret ettiler. Bir gazetecilik organizasyonu olan *Politico*'ya göre, o tarihte Senatör olan Obama ve Senatör McCain'in kampanyalarında 1 milyar doların

üzerinde harcama yapıldı. Bu iki adaydan hiçbiri, o yıl Idaho veya Wyoming'i ziyaret etmedi. Bu harcamalardan Idaho'nun payına; 268 doları Obama'dan, 100 doları McCain'den ve 334 doları McCain'i destekleyen Cumhuriyetçi Parti'den olmak üzere sadece toplam 702 dolar düştü. Bir karşılaştırma yapmak açısından, adayların komşu Montana'da 2 milyon dolar ve adaylar arası rekabetin kızıştığı Ohio eyaletinde 50 milyon dolar harcadıklarını ifade edelim.

OLAĞAN ŞÜPHELİLER

New York Polis Departmanı Sıraya Dizdiği Şüphelileri Nereden Bulur?

1995 yılında *The Usual Suspects*[39] filmi; biri senaryo yazarı Christopher McQuarrie ile En İyi Senaryo ve diğeri aktör Kevin Spacey ile En İyi Yardımcı Aktör dallarında olmak üzere iki Oscar kazandı. Film, New York Polis Departmanı'nın (NYPD) o zamanlar açıklanamayan bir nedenle, "suçlunun teşhisi" amacıyla aynı sıraya dizdiği beş suçlunun etrafında cereyan ediyor. Bu beş kişiden biri olan Dean Keaton; oluşturulan bu sıranın kompozisyonundaki tuhaflığı, polisin elinde bu şüpheli beşli hakkında herhangi bir kanıt olmadığının işareti olarak yorumluyor. Filmin bir sahnesinde, Keaton ve bir diğer suçlu Michael McManus bu tuhaf karışım hakkında konuşuyorlar:

39 Olağan Şüpheliler.

Keaton: Bütün bunlar haraç almak için yapılıyor.
McManus: Neden böyle düşünüyorsun?
Keaton: Sıraya kaç defa alındın? Her zaman senin gibi biri ve konu mankeni dört kişi daha olur. Polis, evsizlere bazen adam başı on dolar öder. Beş suçlunun, aynı sırada bulunması olacak şey değil. Mümkünatı yok.

Keaton haklıydı, bir anlamda. NYPD, sıraya dizdiği evsiz dublörlere adam başı 10 dolar öder. Fakat ödemeyi her zaman evsizlere yapmaz. Sıklıkla ve özellikle Bronx'ta, Robert Watson'a yapar.

Robert Watson, Ekim 2011 tarihli *The New York Times*'in çizdiği profile göre, kırklı yaşlarının ortalarında, Hindistan cevizi aromalı içkilere düşkünlüğü olan sıradan bir adamdır. Polis değildir fakat civardaki polis memurlarıyla gayriresmî bir iş birliği içindedir. Bu "işini" tesadüfen edinmişti. Kimselerin işlerine karışmadan işsiz güçsüz dolaşırken, bir polis memuru gelerek ona, küçük bir ücret karşılığında suçlu teşhisi amacıyla oluşturulan sırada durmasını teklif etti. Polis memuru, daha sonra teklifini yükselterek Watson'a, bazı arkadaşlarını da getirecek olursa fazladan birkaç dolar daha kazanabileceğini söyledi. Bunun kendisi için küçük de olsa bir gelir kapısı olabileceğini düşünen Watson, polis için bir tür kafa avcılığı; taburelerde oturup görgü tanıklarını bekleyecek olan sahte aktörler için aracılık yapma rolüne soyundu.

Watson, on beş yıldan bu yana NYPD için sıraya dizilecek –bir suçla itham ediliyorlarmış gibi şüpheli bakışlar atmaktan başka suçları olmayan– adamlar temin etmek üzere göreve hazır bekliyor. Watson'un temin ettiği adamlar, sırayı dolduran diğerleri ve zanlı kişi ile birlikte omuz omuza otururken mağdur

olduğu iddia edilen veya suça tanıklık eden kişi, gözlerini onların üzerinde gezdirirek eğer aralarından biriyse, söz konusu suçu işlediğine inandığı kişiyi tespit eder. Eğer zanlıyı seçerse bu iddia makamı için iyi, eğer seçemez ise savunulan taraf için harika bir haberdir.

Watson'un polisle olan gayriresmî ilişkisi onun başlıca gelir kaynağıdır. Sırayı tamamlayan her bir kişi için 10 dolar kazanır, diğer paralar da bu dublörlerin kendilerine ödenir. (Bazen, fazladan para kazanmak istediğinde sıraya bizzat kendisi geçer.) Verimli bir günde yaklaşık dört sırayı tamamlama imkânı bulurken işlerin kesat olduğu günlerde eli boş döner. Bu "sıra tamamlama" işinde, söylenmeden de tahmin edilebileceği üzere, (bu konuda yapılmış bir açıklama yoktur) yılda muhtemelen 10.000 dolar civarında para kazanır. Az da olsa kârlı sayılabilecek bu işini kaybetmesin diye, tutuklanma ihtimaline karşı, halka açık yerlerde toplumun huzurunu kaçıracak kadar sarhoş olmaktan kaçınır.

Times'e göre, Afrika ve İspanyol kökenli Amerikalılar arasında her cinsiyetten geniş bir iletişim ağı var ve kişilerin sakallı ya da sakalsız talep edilip edilmediğine göre dahi dublör temin edebilir. Fakat bu konudaki başarısına rağmen, Watson'ın işini mükemmel bir şekilde yaptığı söylenemez. Beyaz adam bulma konusunda hiçbir yardımı olamıyor. *Times*'e, "Beni bunun için çağırırlar fakat elimde onlardan hiç yok." demiştir. Watson ayrıca, *The Usual Suspects* filmindeki karşılıklı konuşmada bahsedilen hususun doğru olabileceğini belirtmiş: "Beyaz adam bulabilmek için evsizler barınağına giderler."

EK BİLGİ

Kimlik sahtekârlığını ortaya çıkarmanın bir yolu da tabii ki parmak izleridir. Eğer kimliğinizi gizlemek gibi bir niyetiniz varsa evcil bir koala edinin. Neden mi? Çünkü, insan ve koala parmak izleri birbirine o kadar benzer ki uzmanlar bile ayırt etmekte zorlanır.

BURUŞMAK

Parmaklar Islanınca Neden Buruşur

Banyo küvetinde ya da havuzda yeterince zaman geçirirseniz parmaklarınız üzüm kurusuna benzemeye başlamakta gecikmeyecektir. Bu, hepimize çoğu kez olmuştur. Fakat neden? Parmaklarımız, ıslanınca neden buruşur?

Uzun yıllar boyunca buna, parmakların suyu emmesinin yol açtığı üzerinde fikir birliği vardı. Bu teori şöye devam eder: birçok şey uzunca bir süre suyla temas ettiğinde (veya suya batırıldığında) solma ya da zayıflama eğilimi gösterir. Aynı şey parmak uçlarımızın başına geldiğinde, muhtemelen, sürekli olmasa da geçici bir süre işlevlerini kaybederler ve doğal olarak oldukça çok acırlar.

Oysa cildin buruşması bunu engeller. *Wired*'de belirtildiğine göre, büzülmüş cilt moleküler yapısını korumak suretiyle bu sonucu önler. Cildiniz, tam tersine, kurumamıştır. Gerçekte, diğer organlarınız ile etrafınızdaki yıpratıcı ortam arasındaki bariyer işlevini koruyarak oldukça büyük miktarda su emmiştir.

Wired'da bu, "muazzam" miktar olarak ifade ediliyor.

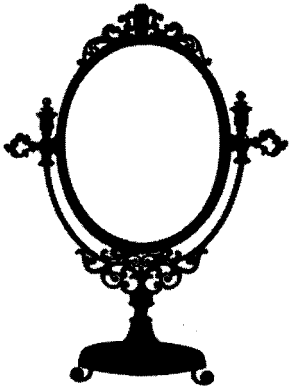
Bu mantık doğru gibi gelse de tek nedeni bu olmayabilir. *Discovery* dergisinde yayımlanan bir çalışmada, buruşmuş parmakların evrimsel bir yanı olduğu, parmaklarımızın ıslak ortamlarda nesneleri kavrayabilmemiz için buruştuğu sonucuna varılmıştır. İlginç bir örnekle anlatıldığında oldukça mantıklı geliyor. Eğer ellerimiz çok uzun süre suyun altında kalmışsa muhtemelen vücudumuzun geri kalan kısmı da aynı süreyle suyun içinde kalmış demektir. Bu da kendimizi sudan çıkarıp karaya atamayacak kadar çaresiz bir durumda olduğumuz anlamına gelebilir. Teoriye göre, bu durumda etrafımızdaki elle kavranabilir her şey de ıslak ve o nedenle kaygan olacaktır. Pürüzsüz, düzgün ciltli parmaklara sahip olmak, tutunarak sudan çıkıp kurtulmamızı sağlayacak dayanak noktalarını kavramamızı zorlaştıracaktır fakat parmaklarımız buruştuğunda, diye devam ediyor teori, yağmurda kaymaz oto lastiği görevini ifa eder.

Tespit edilen gerçekten ilginç bir husus, bu teoriyi destekler niteliktedir: Parmak sinirleriniz bir şekilde sinir sisteminizin geri kalan kısmından (ve dolayısıyla beyninizden) koparak ayrıldığında, artık parmaklarınız suda buruşmaz. Bu, buruşma hadisesinin kesinlikle beynin verdiği komutla gerçekleştiği anlamına gelir, yani suyun basit anlamda emilmesi ile alakalı değildir.

Fakat diğer kırışıklıklar kalmaya devam eder. Buruşuk parmakların, ıslak nesnelerin gerçekten daha iyi kavranmasına yardım edip etmediği şimdiye kadar tespit edilmemiştir. Ayrıca ilk teorinin; kan damarlarının daralması, cildin suyu emmesi gibi görünür açık kanıtları vardır ve bütün bunlar, arka planda bildiğimizden çok daha fazlasının olup bittiğini düşündürüyor.

EK BİLGİ

Hastaların beyin hasarına uğrayıp uğramadıkları, suyun kullanıldığı kalorik refleks testi ile anlaşılabilir. Normalde, bir kişinin kulak kanalına soğuk su akıtıldığında, gözleri refleks olarak diğer kulağı istikametine "bakar". Fakat sıcak su akıtıldığında ise kişi içine su akıtılan kulağına doğru "bakar". Beyin sapında ciddi hasar olan kişiler aynı reaksiyonu göstermezler.

GEÇİCİ KÖRLÜK

Aynada Göremeyeceğiniz Tek Şey

Aynaya gidin ve gözlerinizden birine bakın. Sonra kafanızı oynatmadan diğerine bakın. Bunu yaparken başka bir şeye baktığınızdan bakışınız hedef değiştirecektir. Fakat gözleriniz hareket etmiyormuş gibi görünecektir.

Şimdi gidip bir arkadaş bulun ve aynı deneyi yapın. Ona, bakışlarınızı bir gözünüzden diğerine kaydırırken gözlerinizin hareket edip etmediğini sorun. Hep aynı cevabı verecek ve gözlerinizin, gerçekten hareket ettiğini söyleyecektir ki hareket ettiği ortadadır. Rolleri değiştirin; bu yanılsamayı siz de fark edeceksiniz. Aynaya bakan arkadaşınız diğer herkesin görebildiği şeyi, kendi gözlerinin hareketini göremeyecektir.

Ne oluyor da böyle oluyor? Beyinlerimiz, bakışlarımızın bir noktadan diğerine hızla kayması sırasında "görecek" olduğumuz, belirsiz, bulanık görüntülerden kendini korur. "Saccade"[40] denilen bu hareket, gerçekten beynimizin algılayamayacağı kadar hızlıdır. O nedenle beyin, aslında gözlerin o sırada

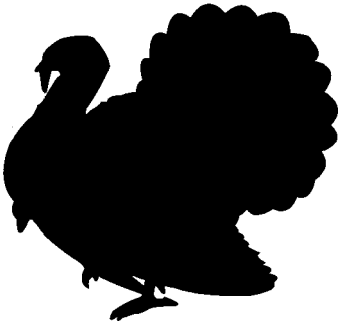
40 (İng.) Gözün kısa ve hızlı hareketi. "Se-kad" diye okunur.

gördüğünü "saccadic maskeleme" denilen bir olgu neticesinde dikkate almaz. Gözün kısa ve hızlı hareketiyle oluşan birkaç milisaniyelik bulanık görüntüleri işleyip kaydetmek yerine, ikinci durağan görüntüyü algılar. Görüntülerin bu yer değiştirme olayı; bakışlarınızı hızla bir analog saate çevirdiğinizde, saatin saniye kolu bir an için zamanda donmuş gibi görüneceğinden ("durmuş saat efekti" olarak bilinir) ürkütücü bir etki yaratabilir.

Saccadic maskeleme sırasında fiilen kör oluruz. Kimilerine göre, hafızamızın boşluğunda yitip giden bu küçük anlar, bir günde toplam otuz-kırk beş dakika arası yer tutar ki bu, yaşam süremizin yaklaşık yüzde 2'sinde geçici körlük yaşadığımız anlamına gelir.

EK BİLGİ

Çoğu kuşun gözleri kımıldamaz. Kuşlar; hareket ederken dünyalarının da sürekli yer değiştirmemesi için bütün vücutları hareket hâlindeyken bile kafalarını, diğer canlılara nazaran, aynı yerde tutabilecek bir yetenek geliştirmişlerdir. Bu nedenle tavuklar, hindiler, güvercinler ve diğer kuşlar yürürken kafalarını aşağı yukarı hareket ettirerek gözlerini yere paralel tutmaya çalışırlar. Ayrıca bu hareket, derinliği algılamalarına yardımcı olur. Örneğin hindilerin gözleri kafalarının her iki yanındadır ve bu nedenle doğal bir üç boyutlu görüşe sahip değildirler; kafalarını aşağı yukarı sallamaları ise onlara ilave görsel bilgi sağlar ve böylece görece olarak mesafe tahmini yapabilirler. Fakat bütün bunlar, biz insanlardan daha kötü görüşleri olduğu anlamına gelmez. Hindiler boyunlarını, insanlardan çok daha fazla çevirebilirler; bu da onlara 360 derecelik bir görüş imkânı sağlar.

BU KUŞUN ADI NE?

Hindi İsmi Nereden Gelir?

Her yılın kasım ayında birçok Amerikalı aile masa başında toplanarak, ana yemeği hindi olan Şükran Günü sofrasının tadını çıkarır. Birçok şeyin bir arada kutlandığı bir gündür fakat tarihsel kökleri, Avrupalı yerleşimcilerin (göçmenlerin) hasat zamanının önemini benzer kutlamalarla vurguladıkları 1621 yılına kadar geri gider.

Hindiler, ABD ve Meksika'ya özgü hayvanlardır; hatta Avrupalılar hindilerle ancak yaklaşık 500 yıl önce Yeni Dünya'nın keşfiyle karşılaştılar. O hâlde hindi (*turkey*), bir ülke olan Türkiye (*Turkey*) ile aynı adı nasıl almış olabilir? Bu kuşun, Yeni Dünya'dan Eski Dünya'ya (Avrupa) olan yolculuğunu izleyelim.

Bilebildiğimiz kadarıyla, hindiyi keşfeden (ve yiyen) ilk Avrupalı kaşifler, 1519'da Meksika'ya ayak basan Hernán Cortés'in keşif heyetine katılanlardı. İspanyol İstilacılar, bu leziz hayvanı Avrupa'ya götürdü. Hindi, 1524 yılı itibariyle vardığı İngiltere'de on yıl içinde evcilleştirildi ve yüzyılın başıyla

birlikte adı –*turkey* olarak– İngilizceye girdi. Bunu teyit eden bir örnek vermek gerekirse; William Shakespeare bu kelimeyi, 1601 veya 1602 yılında yazıldığı tahmin edilen Twelfth Night[41] adlı komedisinde kullandı. Eserinde, bu kelimeye dair herhangi bir açıklayıcı bir bilginin olmayışından, bu kelimenin yaygın bir bilinirliği olduğunu anlıyoruz.

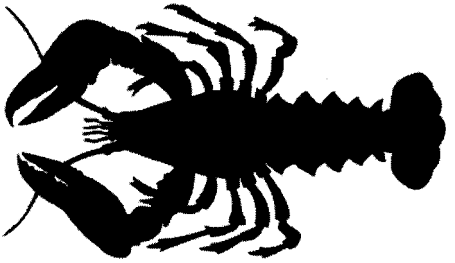
Fakat bu kuşlar, İngiltere'ye doğrudan Yeni Dünya'dan gelmedi; daha çok, tüccar gemileriyle Doğu Akdeniz'den geldi. O tarihte bu bölgenin büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olduğundan, bu tüccarlara "Türkiye Tüccarları" denirdi. Hindilerin İngiltere'deki alıcıları, bu bölgeye özgü olduğunu ve oradan geldiğini sanarak kuşu, önce "Turkey birds" yani "Türk kuşları" veya hemen ardından "turkeys"[42] olarak adlandırdılar. Bugün hâlen, İngilizce konuşan Avrupalılar bu hatalarını aynen devam ettiriyorlar.

Fakat tüm diller, aynı yanlış yorumda bulunmadılar. Diğerlerinin, örneğin İbranice'nin kuşun kökeni konusunda yaptığı yanlışlar daha farklı türden yanlışlardı. İbranicede hindi kelimesinin karşılığı, tercümesi "Hint tavuğu" olan *tarnagol bodu*'dur ki bu, Yeni Dünya kaşiflerinin Doğu'ya (Hindistan'a) yeni bir rota keşfettiklerine dair I. Elizabeth devri inanışının devam ettirildiğine işaret eder. Kuşun bu ismi o kadar yaygındır ki İngilizcedeki "turkey" kelimesinin tarihsel kökenini gülünç duruma düşürmektedir. Neden mi? Çünkü Türkçede bile, hindi kelimesinin karşılığı "turkey" değil hindidir.

41 (İng.) On ikinci gece. (ç. n.)
42 (İng.) Hindiler. (ç. n.)

EK BİLGİ

Ülke olan *Turkey*'e gelince, onun hikâyesi, hindinin hikâyesi kadar ilginç değil. *Turkey*'in Türkçe karşılığı olan *Türkiye* kelimesini ikiye bölmek gerekir. "Türk" kelimesi Türkçenin antik versiyonunda "ortak yasaya uyanlar" anlamına gelirken "-iye" son eki, muhtemelen "ülke, yer, toprak" anlamına gelir.

YOKSULA UYGUN, PRENSLERE LAYIK BİR YEMEK

Bir Zamanlar Fakirlere Verilen Nefis Yiyecek

Yarım kilosu 10-15 dolardan ıstakoz, leziz bir yiyecekten başka herhangi bir şey olabilecek kadar pahalıdır. Hatta bu kabukluyu canlı olarak evinize getirerek kendiniz için pişirip hazırlasanız dahi, yine de pahalı bir yemek olur. Bu nedenle, çoğu Amerikalı için ıstakoz, çok özel durumlarda seçilecek bir menü ögesidir. Haftada bir kez yemek çok abartılı olur, haftada iki ise sözkonusu bile olamaz. Ancak rüyanızda mümkün olur, belki.

Ya da on dokuzuncu yüzyılın erken bir döneminde oldukça fakir bir işçi olsaydınız kâbusunuzda.

Istakoz, New England kıyılarında, özellikle Maine ve Massachusetts'te bol miktarda bulunur. Göçmenler, ilk Şükran Günlerinin akşam yemeğinde muhtemelen ıstakoz yemişlerdir; o sıralar rastgele sahile vurmuş yarım metreyi aşkın ıstakoz yığınları olduğundan bahseden hikâyeler anlatılır ve bir şeyin çok olduğu yerde fiyatı genellikle ucuzdur. Bugün Maine'de

çok kaliteli bir ıstakoz, başka herhangi bir yerdeki fiyatından çok daha ucuza, yarım kilosu 5 dolardan bulunabilir. Fakat 1600'lerden başlayarak 1800'lerin büyük bölümü boyunca Maine ve civar kıyı bölgeleri, taze pişmiş ıstakoz bulunabilecek yegâne yerdi. Artık yayınlanmayan *Gourmet* dergisinden artık hayatta olmayan David Foster Wallace'nin bildirdiğine göre, ıstakozları ülkenin diğer bölgelerine (ve daha sonra dünyaya) canlı olarak sevk edebilecek altyapı ve ekipmana sahip olmamızdan önce, bu kabuklugiller aynen diğer hayvanlara yapıldığı gibi pişirilmeden önce öldürülürdü. Hava almayan teneke kutulara konan pişirilmiş ıstakoz etinin çok lezzetli olduğu söylenemezdi. Wallace yazısında ayrıca, protein yönünden zengin bu etin, bugün olduğu gibi çekici bir lezzet olarak düşünülmediğini, "çiğnenebilir enerji kaynağı" olarak kullanıldığını belirtmişti.

Muazzam miktarlarda lezzetsiz ucuz yiyecek, akşam yemeğinin servis edilmesini heyecanla bekleyen misafirlere sunulacak bir menü değil elbette. Ancak, cezaevi mahkûmlarının ya da "sözleşmeli hizmetçilerin"[43] doyurulabilmeleri için uygun bir çözüm olmaz mıydı? İşte ıstakoz tam da bu amaca hizmet etti. Wallace'nin dediğine göre bazı eyaletlerde, bu insanlara haftada birden fazla kutulanmış ıstakoz eti verilmesini yasaklayan kanunlar vardı; diğer bazı kaynaklara göre de sözleşmeli hizmetçiler sık sık kontratlarının gereği olarak kendilerine verilecek ıstakoz yemeğinin haftada iki kere ile sınırlandırılması gerektiğini iddia ediyorlardu.

Istakozlar canlı olarak uzak mesafelere taşınmaya başlandığında, Maine'deki konserve fabrikaları bir bir kapanmaya başladı. 1880'lerde ıstakoz, Boston ve New York'ta çok rağbet gören bir başlangıç yemeği hâline geldi ve bu adet, takip eden birkaç on yıl içinde ülke geneline yayıldı. II. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ıstakoz artık resmî olarak pahalı

43 17-19. yüzyıllarda Amerikaya gelerek sadece yatacak yer ve yiyecek ihtiyaçları karşılığında (genellikle 7 yıl) sözleşmeli olarak hizmet eden kimse. (ç. n.)

bir lezzet hâline gelmişti. Birçok gıda maddesi savaş nedeniyle karneye bağlanırken tercih edilen leziz bir yiyecek olma vasfı nedeniyle ıstakoz bundan hariç tutulmuştu.

EK BİLGİ

Bir genelleme yapılacak olursa pahalı yiyeceklerin ucuz olanlardan daha lezzetli olduğunu söylemek yanlış olmaz. (Zaten bu nedenle pahalıdırlar.) Istakozun canlı ve pişirilmiş çeşitleri ise tam tersidir. Istakozun kalitesi, kabuğunun sertliğine göre belirlenir. Eski kabuğunu yakın zamanda atarak yeni kabuk büyütenleri, en lezzetli ve en çok arzu edilen etlere sahip olanlardır. Ne yazık ki bunlar, aynı zamanda en az eti olanlarıdır. Nakledilmeleri de çok zordur çünkü kabukları henüz çok yenidir. Bu nedenle bu tip ıstakozlar yerelde, New England'da kalır ve ıstakoz tüketiminin nispeten revaçta olduğu yerlerde servis edilir. Kalın kabuklu, dolayısıyla düşük kaliteli olanları dünyaya ihraç edilir; tüketicinin tercih hakkının sınırlı olduğu, yani rekabetin olmadığı piyasalara sunulanlar da sadece bunlardır. Bu nedenle, Avrupa'da bir ıstakoz Maine'dekinden kesinlikle daha düşük kalitede olmasına rağmen, fiyat açısından on katına varan oranlarda daha pahalıdır.

1928'DEN BU YANA İCAT EDİLEN EN HARİKA ŞEY

Dilimlenmiş Ekmeğin Tarihçesi
(Bir Zamanlar Neden Yasaklanmıştı?)

İnternet. Otomobil. Tuvalet kâğıdı. Bütün bunlar dilimlenmiş ekmekten bu yana, icat edilen en harika şeyler olarak ilan edilmiştir. Bu sonuçtan, dilimlenmiş ekmeğin oldukça şaşırtıcı bir şey olması gerektiği anlamı çıkar.
Gerçekten öyle. Fakat bunu hep birlikte iyice anlayabilmemiz için Amerikan hükümetinin bunu yasaklaması gerekti.

Dilimlenmiş ekmek yani makinede dilimlenmiş olan, 1912 yılında, Otto Fredrick Rohwedder adlı bir adam, otomatik ekmek dilimleme makinesine ait bir prototip ve tasarı ile ortaya çıktığında neredeyse icat edilmiş olacaktı fakat bu çalışmasını bir yangında kaybetti. Yılmayan Rodwedder detaylarını hafızasında tuttuğu bu makineyi yeniden yaptı. 1928 yılında düzgün ve sorunsuz işleyen bir makinesi vardıve o yılın temmuz ayı itibariyle dilimlenmiş ekmek, artık geniş kitleler için makine

ile üretilmeye başlanmıştı. Rohwedder'in ekmeğinin reklamında kullanılan, "fırıncılık sanayiinde, ekmeğin ambalajlanmasından sonra, ileri doğru atılan en büyük adım," sloganının ardındaki pazarlama tekniği, bugün kullanılan ifade biçimlerine zemin oluşturmuştur. *Wonder Bread*, 1930 yılı itibariyle dilimlenmiş ekmek ürününe geçiş yaparak, ilk kez makinede dilimlenmiş ekmeği ülke çapında satmaya başladı.

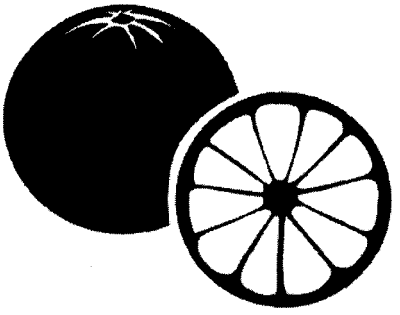
Tahmin edildiği gibi dilimlenmiş ekmek, ekmek tüketimini artırdı. Fakat II. Dünya Savaşı, Amerikan ekonomik seferberlik çabalarında ihtiyaç maddelerinin karne ile dağıtımı zorunluluğunu ön plana çıkarınca, Gıda İdaresi yöneticisi Claude Wickard asrın bu en büyük icadını (sözün gelişi) hedef aldı. Ekmek ambalajında kullanılan yağlı kâğıt tüketimini genelde azaltacağı –çünkü Wickard hangi nedenle bilinmez, dilimlenmiş ekmeğin dilimlenmemiş ekmeğe göre daha çok yağlı kâğıt gerektirdiğini varsaymıştı– ve ekmek fiyatlarını düşüreceği beklentisiyle Wickard, dilimlenmiş ekmeğin ülke içindeki satışını, 18 Ocak 1943'ten itibaren geçerli olmak üzere yasakladı. Bu karar, ev içi verimliliklerinin bu dar görüşlü kararla sekteye uğratıldığını ileri süren ev kadınları tarafından hemen protestolarla karşılandı. Çünkü ne de olsa, dilimlenmiş ekmek yakın geçmişten hafızalarında yer eden en harika şeydi.

Yerel politikacılar konuyla ilgilenerek çözüm aradı. New York City Belediye Başkanı Fiorello LaGuardia, fırınların kendi ekmek kesim makineleri kullanarak taze pişmiş (ve kesilmiş) ürünlerini doğrudan kendi müşterilerine satabileceklerine karar verdi. Fakat Gıda Dağıtım Birliği birkaç gün sonra; ya ekmek kesme makineleri olmayan fırınları korumak amacıyla ya da ülkenin seferberlik çabalarına mümkün olduğunca katkıda bulunma arzuları nedeniyle, ticaret amaçlı ekmek kesiminin durdurulmasını talep ederek belediye başkanının bu kararını boşa çıkardı.

Buna karşın, yasak kısa ömürlü oldu. 8 Mart'ta, Amerika'da satışına izin verilen dilimlenmiş ekmek, şimdiki ve gelecek nesiller için "en harika icatlardan biri" olma vasfını korumuş oldu.

EK BİLGİ

Tuvalet kâğıdı, dilimlenmiş ekmekten bu yana icat edilen en harika şey değildir çünkü tuvalet kâğıdı tarihi itibariyle, dilimlenmiş ekmekten öncedir. Ticari tuvalet kâğıdı; 500 kâğıttan oluşan her bir paketinin tanesini elli sentten satan Joseph Gayetty adlı bir New Yorklu tarafından 1857'de icat edilmiştir (her bir kâğıt üzerinde mucidin adı filigran olarak yer alıyordu). Pazarlanmasında "asrın en büyük ihtiyacı" sloganı kullanılıyordu. O nedenle belki, dilimlenmiş ekmek tuvalet kâğıdından bu yana icat edilen en harika şey olabilir.

YEŞİLE DÖNEN TURUNCU

Sabahları İçtiğiniz Portakal Suyu Neden Tehlike Altındadır?

Portakallar turuncudur. Hayatta bazı şeyler bu kadar basittir. Fakat bu olgu, giderek artan ölçüde geçerliliğini yitiriyor ve bu hususta yapacak fazla bir şey gelmiyor elimizden. Bakteriler kazanıyor ve turuncu portakallar da onların kurbanı oluyor.

2006 yılında, bazı Floridalı turunçgil yetiştiricileri ağaçlarında Las denilen (biyologlar için *Candidatus Liberibacter asiaticus*) bir bakteri fark ettiler. İlk olarak Asya'da keşfedilen Las, Huanglongbing (HLB) adı verilen bir hastalığa neden olur. Ağaç, hastalığa bir kez tutulduktan sonra tedavi edilemez ve ABD Tarım Bakanlığı'na (USDA) göre 5-10 sene içinde ölür. (Sağlıklı bir portakal ağacı bir yüzyıl kadar yaşayabilir.) HLB bulaşmış bir ağacın portakalı, sağlıklı bir ağacın portakalıyla aynı şekilde olgunlaşmaz ve şekilsiz bir görünüm alır. Üstelik çoğu, bütünüyle turuncu değildir. Daha çok yeşildir.

Hastalığı belirli türde bir böcek taşır, o nedenle çiftçiler

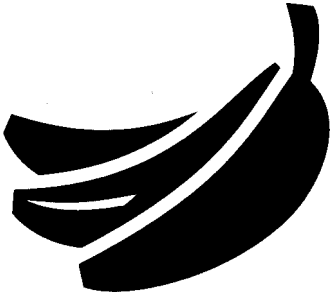
hastalıklı ağaçları kesseler bile Las, yayılmanın bir yolunu bulur. *Scientific American* adlı bilim dergisine göre, turunçgil endüstrisi bu böceklerle, bakteriyle ve hastalığın kendisiyle savaşmak için yılda 16 milyon dolar harcama yapar fakat şu âna kadar bir çözüm bulunamamıştır. Böceğin kendisi –*Asian citrus psyllid* diye bilinir- çok zor bir hedeftir çünkü inanılmayacak kadar küçüktür; USDA'nın tanımına göre "bir iğne başından daha büyük değildir."

Bu, turunçgil yetiştiricileri için kötü bir haber olmasına karşın, portakal suyu sevenler için bir kâbus değildir–en azından şimdilik. Bu yeşil, şekilsiz ve hastalıklı meyveleri yemek tamamen tehlikesizdir. Kimyasal yapıları normal portakallara nazaran biraz farklılık gösterir ve tatları bu nedenle biraz daha acıdır. Ancak *Smithsonian* dergisi, tat farkının normal bir insan tarafından fark edilemeyecek kadar hafif olduğunu bildirmektedir. Bu "kötü" meyvenin suyu ile sağlıklı portakalın suyu karıştırıldığında ise acı tat neredeyse tümüyle algılanamaz biçimde maskelenmektedir; o nedenle sağlıklı portakal ağaçları olduğu sürece, portakal suyu pazarı için çok yakın gelecekte bir tehlike görünmemektedir.

Başka bir iyi haber de şu ki *Asian citrus psyllids* böcekleri kendi başlarına uzun mesafeler kat edemezler, o nedenle insanlar yayılmasına yardımcı olmadıkça hastalık çok uzağa yayılamaz. Tam anlamıyla olan da bu zaten. Tarım Bakanlığı, *www.SaveOurCitrus.org* adresli, insanlara "kendi bahçenizde/ ülkenizde yetiştirdiğiniz turunçgillerin meyvelerini veya bitkilerini ülke sınırları içine taşımayarak turunçgil hastalığının yayılmasını engelleyiniz." tavsiyesinde bulunan bir internet sayfası kurdu. Video ve radyo reklamları aynı talebi seslendirmeye devam ediyor. Her yerdeki portakal suyu severlerin adına, insanların bu çağrıyı önemseyecekleri umut ediliyor.

EK BİLGİ

Dişlerinizi fırçalayıp hemen ardından biraz portakal suyu içtiğinizde kesinlikle kötü bir sürprizle karşılaşırsınız. Portakal suyu berbat bir tat bırakır ağzınızda. Buna ne yol açar? Birçok diş macununda Sodyum Loril Eter Sülfat adlı dişinizi fırçaladığınızda köpürmesini sağlayan bir bileşim bulunur. Fakat bu bileşim aynı zamanda dilinizin tat alma işlevini bloke eder. O nedenle, içtiğinizde, portakal suyunun tatlı boyutunu hissedemez, onun yerine sadece acı/ekşi kısımlarını algılarsınız.

KAYIP MUZLAR

Yediğiniz Muzlar Dedelerinizin Yediği Muzlardan Değil

Çekirdeksiz. Besleyici. Dayanıklı. Tatlı. Sarı. Bir muz hakkında az çok bilmeniz gerekenler bunlardır. Yok olup gitmeden bir an önce öğrenmenizde fayda var.

Muz veya daha doğru bir ifadeyle, çoğumuzun muz olduğunu düşündüğü belli bir tür muz çeşidi olan Cavendish, hiçbir şey değilse bile inanılmayacak kadar istikrarlı bir meyvedir. Bunun bir nedeni var. Bütün Cavendish muzları klondur ve bu nedenle ne kadar Cavendish muz varsa hepsi genetik olarak birbirinin aynıdır. (Meyvelerin klonlanması sıra dışı bir uygulama değildir. Örneğin, Yafa/Vaşington portakalı da klondur.) Fakat klon olmalarının bir de olumsuz yanı vardır; şayet bir Cavendish bir hastalıktan etkileniyorsa bu, diğer tüm *Cavendish*lerin de etkilenebileceği anlamına gelir.

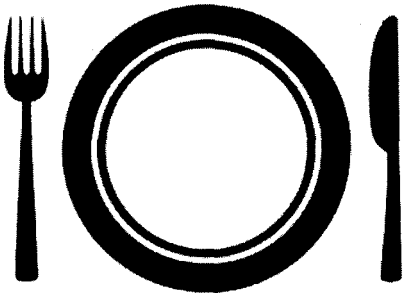
İşte bu yüzden, çoğu insanın yediği muz ki Amerikalılar her yıl ortalama on iki kilo kadar muz yer (bu, her türlü taze meyvenin tüketiminden çok daha fazladır!), elli yıl önce

yenilen muzla aynı değildir. 1960'tan önce, standart ticari muz tipi; daha irice ve ayrıca daha tatlı olduğu söylenen Gros Michel'di ("Big Mike" diye de bilinir). Fakat Gros Michel'in, muz ağaçlarının köklerine dadanan bir küf mantarının neden olduğu Panama hastalığından kolayca etkilendiği ortaya çıktı. Panama hastalığı, büyük muz plantasyonlarında hızla yayılarak muz ticaretini felce uğrattı ve Gros Michel yetiştiriciliğini ticari olarak imkânsız hâle getirdi. Milyarlarca dolarlık araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla yaratılan, Panama hastalığına genetik olarak dirençli Cavendish muz, dünyanın en çok tutulan muz türü hâline geldi.

Cavendish, nesli tükenen dodo kuşu ve Gros Michel muzunun akıbetine uğrayabilir mi? Kesinlikle evet. Yeni sayılabilecek bir Panama hastalığı türü olan *Tropical Race 4* ("TR4") Cavendish mahsulünü yok edebilir ve bunun önüne geçebilecek tek şey genetik dirençtir ki bir klon olduğundan Cavendish, bu tür bir direnci asla geliştiremez. TR4 şimdiden Avustralya, Tayvan, Malezya, Endonezya'daki plantasyonlara saldırdı ve Güneydoğu Asya'ya doğru yayıldı. *Popular Science*'a göre uzmanlar, TR4'ün Cavendish'i Big Mike ile aynı sona mahkûm etmesinin bir zaman meselesi -belki birkaç on yıl– olduğunu düşünüyorlar. Fakat bu süre muhtemelen daha uzun olabilir. Çiftlik sahipleri, Gross Michel Muz Kıyameti'nden gerekli dersi çıkardılar ve bunun tekrarlanmaması için çok radikal önlemler alıyorlar; hatta en küçük bir Panama hastalığı belirtisi görüldüğünde, yayılmasına engel olmak amacıyla muz dikim alanlarının tamamının yakılıp kül edildiğine dair haberler mevcut.

EK BİLGİ

Muzlar radyoaktiftir. Özellikle, barındırdığı potasyum aslında çok nadir bir radyoaktif izotoptur. Muzdaki bu radyasyon büyük tehlike oluşturmayacak kadar düşük düzeydedir. Wikipedia'ya göre, 2000 adet muz yemek, yaşamınız üzerinde bir buçuk sigara içmekle eş değer bir zararlı etki yaratır. Bununla beraber, bu radyoaktivite miktarı gerçektir ve ölçülebilir seviyededir; hatta o kadar ki muzlar, gümrük muhafızlarının nükleer malzeme kaçakçılarını takip ettiği ABD giriş kapılarındaki uyarı cihazlarını tetikleyerek yanlış alarmlara yol açmaktadır.

RADYOAKTİF KIRMIZILAR

Mutfaklarınızdaki Radyoaktif Tabaklar

1930'lu yıllarda, *Fiestaware* marka yemek takımı son derece modaydı. Diğer markaların çoğu beyaz renkli tabaklarından farklı olarak *Fiesta*'nınkiler muhtelif renklerdeydi: mavi, fildişi, yeşil, sarı ve turuncumsu-kırmızı. Bunlara olan rağbet (en azından tabaklar açısından) diğerleri ile kıyaslanamayacak düzeydeydi, hatta meşhur sanatçı Andy Warhol, *Fiesta*'nın hayran grubu arasındaydı. Bu renklerden ikisinin taklit edilmesi de zordu. *Fiesta*'nın kırmızı ve bir ölçüye kadar fildişi rengindeki tabaklarının yapımı -tabaklara o renkli sırlamayı yapabilmek için- özel ve pahalı bir katkı maddesinin kullanımını gerektiriyordu.

Bu madde ne miydi? Uranyum. *Fiestaware*ler radyoaktifti.

Fiesta, Amerikan evlerine "piyasadaki ilk tek renkli tabak takımı" olarak tanıtılmak yoluyla 1930'ların ortalarında girdi. (Bazı küçük firmalar aynı sunumu yapmış olsalar da ülke ölçeğinde bir başarı yakalayamadılar.) *Fiesta*, kırmızı sırrı elde

edebilmek için uranyum oksit kullandı. Bu, işe yaradı fakat bunun, doğal olarak, uranyuma ihtiyaç duyma gibi olumsuz bir yanı vardı. 1944'te, tabaklarda uranyumun varlığı, imalatçı firma Homer Laughlin China Company'i, sonunda tabakları raflardan indirmek zorunda bıraktı.

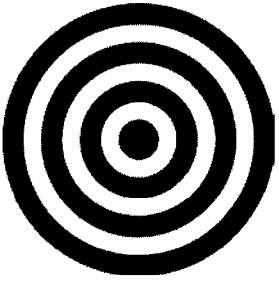
Bu, sağlıksız oldukları için değildi. Radyoaktif tabakların neden olabileceği muhtemel zarar, hâlen tartışmalı bir konudur. Kırmızı tabaklar raflardan, millî güvenlik ihtiyaçları nedeniyle yok oldu. O yıl ABD, Manhattan Projesi kapsamında atom bombası geliştirmeye çalışıyordu ve uranyuma ihtiyaç vardı. Hükümet, Homer Laughlin'in elindekiler dâhil, bulabildiği tüm uranyuma el koyuyordu. Firma, o yıl içinde kırmızı renkli tabaklarını üretim hattından çekti.

1959'da kırmızı *Fiestaware*, bu kez doğal uranyum yerine daha az radyoaktif seyreltilmiş uranyum kullanılarak piyasaya geri dönüş yaptı. Nostaljik tabağa gelince, onun çok daha fazla radyoaktif olduğunu söylemek mümkün mü? Koleksiyon eşyası olarak bulundurmakta bir sakınca yok gibi fakat ABD Çevre Koruma Ajansı'nın "yüksek seviyede" radyasyon yayanlar listesinde yer alıyor. O nedenle koleksiyonerler (ve kesinlikle, her gün bu tabaklardan yemek yiyenler) dikkatli olmalı.

EK BİLGİ

Kırmızı M&M'ler radyoaktif değildir fakat onların da bir hikâyesi var. 1976 yılında, çok popüler olan kırmızı gıda boyası *amaranth*'ın satışı, kanserojen olabileceği korkusuyla durduruldu. Kırmızı M&M'lerde *amaranth* kullanılmamasına rağmen üreticisi Mars Inc. yine de tüketicinin kafa karışıklığı ve endişesinin önüne geçmek için çikolata paketlerinde kırmızı M&M'lere yer vermemeye karar verdi. 1987'de, yapımında bu kez, küçük çocuklarda hiperaktif davranışlara neden olabilen

Allura Red AC adlı bir renklendirici kullanılan kırmızı M&M'ler raflara geri döndü. (Gerçi buradaki kilit kelime her ne kadar "olabilen" ise de muhtemelen böyle bir etkisi yoktu.) Bu nedenle, özellikle bazı bölgelerde, en çok da Avrupa'nın bazı yerlerinde kırmızı M&M'ler karmin boyası ile renklendirilir. Karmin boyası, bir tür böcekten üretilir (karmin böceği); özünü çıkartmak için böcek önce ezilerek ufalanır ve sonra kaynatılır.

BOĞANIN GÖZLERİ

Boğalar Kırmızıdan Gerçekten Nefret Eder mi? (Hayır)

Modern İspanyol tarzı boğa güreşinin 1726'ya dayanan bir geçmişi vardır. O yıl, Francisco Romero adlı bir *matador de toros* -kelime anlamı "boğaların katili"- bu geleneği kökten değiştirdi. Boğalarla at sırtında savaşan önceki matadorların aksine, boğalarla ayakta dövüştü. Daha önemlisi Romero mücadele alanını bazı yeni malzemelerle tanıştırdı: *estoque* denilen bir kılıçla ve *muleta* adı verilen bir pelerinle. Hepimizin bildiği gibi *muleta* geleneksel olarak kırmızıdır.

Öte yandan boğaların *mulata*'nın ne renk olduğuna dair fikirleri yoktur.

Yaklaşık 300 yıl boyunca matadorlar, Romero'nun kostümünü taklit etmişlerdir. Son üç asır içinde bir ara, kırmızı pelerin bir efsaneye konu oldu: Boğalar kırmızı görünce öfkelenir ve ona saldırır. Bu efsane o kadar yayıldı ki çocukların çizgi filmlerine bile nüfuz etti: Kahraman kendini bir arenada karşısında bir boğa ile bulur ve (çoğu kez kazara) hayvana kırmızı bir şey

gösterir. Bu da boğayı delirterek çizgi film karakterinin hayatını tehlikeye atar.

Fakat gerçekte durum bu değildir. İnsanlar üç renkli (trikromatik) görme duyusuna sahiptir, gözümüzde üç farklı renk algılayıcısı mevcuttur. Boğaların ise iki renkli (dikromatik) görme duyusu vardır; yani sadece iki adet renk algılayıcıları vardır. Biz pelerine bakar ve onun kırmızı olduğuna karar veririz. Öte yandan boğalar, renklerin ayrımını yeterince yapamadıklarından kırmızıyı tanıyamazlar.

22 Ağustos 2007'de *Mythbusters*'ın[44] bir bölümünde bu konu test edildi. Önce, boğaya kırmızı, beyaz ve mavi renkli bayraklar uzattılar; boğa kırmızıya dikkat çekecek kadar fazladan bir öfke yöneltmeden her birine saldırdı. *Mythbusters* bir sonrakinde üç mankene, her birine üç rengin birinden olmak üzere matador kıyafeleri giydirdi. Kırmızı matador, boğanın boynuzlarına hedef olan son matadordu. Son olarak da –en kesin sonucu veren de buydu– *Mythbusters*lerden biri, baştan ayağa kırmızı giyindi fakat o, mümkün olabildiğince hareketsiz kalırken sırasıyla beyaz veya mavi giyinmiş iki profesyonel arenanın dört bir yanında koşuşturup dans etti. Boğa kırmızılar içindeki *Mythbuster*'e aldırış etmeden, dans eden kovboyları kovaladı.

Büyük ihtimalle, boğaların ilgisini matadorların pelerinle yaptıkları hareketler çeker, yoksa onların renkleri değil. Kırmızı pelerinlerin hâlen kullanılması büyük ölçüde geleneğe gösterilen saygı yüzündendir fakat bir nedeni daha var. Boğalar, matadorun pelerininin kırmızı olduğunu anlayamasalar da seyirci kesinlikle anlayabilir. Boğa kazandığında, pelerinin rengi matadorun kanının görünmemesini sağlar. Romero'nun boğa güreşini yeniden yapılandırmasından bu yana, boğa güreşlerinde 500'den fazla matador hayatını kaybetmiştir ki pelerinin kırmızı olması da bu durumda herhâlde iyi bir şeydir.

44 Efsanelerin gerçekliğini test eden televizyon programı. (ç. n.)

EK BİLGİ

Boğaların (ve diğer birçok hayvanın) iki adet renk algılayıcısı vardır. Fakat insanların üç algılayıcısının olmasının hayret edilecek bir yanı yoktur, çünkü kelebeklerde beş ve *Nature* dergisine göre *mantis karidesinde* en az on, belki daha da fazla renk algılayıcı bulunur.

KAN ŞELALESİ

Antarktika'da Tutsak Kalmış Yabancı Yaşam Formları

Yeni Zelanda'dan güneye doğru yolculuk yaparsanız sonunda Antarktika'ya ulaşırsınız. Bu güney kıtasının içine doğru yolunuza devam ederseniz kendinizi; adını, bu bölgenin keşfi amacıyla yapılan gezilere liderlik yapan ilk insanlardan biri olan jeolog ve Avustralyalı araştırmacı Griffith Taylor'dan alan, Taylor Buzulu adıyla bilinen 55 km uzunluğundaki Antarktika buzulunu geçerken bulacaksınız. Taylor Buzulu'nun yanında, üç-beş metre kalınlığındaki bir buz sahanlığının altına hapsolmuş bir tuzlu su gölü olan Bonney bulunur. Taylor Buzulu'nun altından yavaşça sızarak Bonney'in buz örtüsüne doğru yayılan beş kat yüksekliğindeki oluşum ise donmuş bir şelaledir.

Şelaleden çıkan su kan kırmızısı rengindedir. Fakat bu bile, şimdiki adıyla *Blood Falls*'un (Kan Şelalesi) en ilgi çekici yanı değildir.

Griffith Taylor, *Blood Falls*'u 1911 yılında keşfetti. O zamanlar, Taylor ve diğerleri, buzun koyu kırmızı tonunu

yaratan şeyin buzulun içinde yaşayan bir tür yosun olduğunu düşündüler. Anlaşıldı ki nedeni bu değildi.

Taylor Buzulu'nun bir hayli altında –ne kadar altında olduğundan emin değiliz– hapsolmuş, tarih öncesinden kalma, tahminen 1,5-2 milyon yıllık durgun bir göl vardır. Bu gölün, dünyanın geri kalan dış ortamı ile irtibatı bütünüyle kesiktir. Hiç güneş ışığı almaz. Hiç oksijeni yoktur. Suyunda çok yüksek seviyelerde tuz (bir tuz gölüdür), sülfür, klorid ve demir vardır. (*Blood Falls*'daki sızıntının kırmızıya dönmesinin sebebi demir oksitleridir.) Tahmin edileceği üzere, suyun sıcaklığı son derecede düşük seviyelerdedir; suyun kolayca donmasını engelleyen tek şey ise yüksek miktardaki tuzdur.

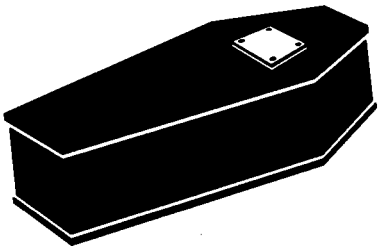
İçinde yaşam olmayan bir ortam gibi görünebilir fakat hiç de öyle değildir. Bu buzul altı gölde yaşayan bir şeyler vardır ve gölün tecrit edilmiş hâli hesaba katıldığında bu yaşam formları binlerce yıldır oradadır. Bunlar *Loss Ness Canavarı*[45] veya Yeti[46] değildir fakat *Science* dergisine göre, gölde çok sayıda, en az bir düzine veya belki bunun iki katı kadar mikrop türü yaşamaktadır. Bunlar her nasılsa, oksijen veya oksijen üretmenin bilinen başka bir yolu olmaksızın canlı kalmayı başarmaktadırlar. Baskın teori, mikropların oksijen yerine bir şekilde sülfat ve demir kullandıklarını ileri sürmektedir fakat dünyada bunu yapabilen bildiğimiz başka bir yaşam formu olmadığından, nasıl yaptıklarını anlamıyoruz.

Buna rağmen mikropların orada olmaları yine de çok ilginç, çünkü işin doğrusu, orada olmamalıydılar. Bunlar sıklıkla, Mars'ta ya da Jupiter'in buzlar altındaki uydusu Europa'da yaşam olabileceğini neden göz ardı etmememiz gerektiğinin örnekleri olarak gösterilmektedir; eğer bir şey, Taylor Buzulu'nun altında bir çağ boyunca hayatta kalabiliyorsa, oralarda bir yerlerde de canlı bir şeyler olabilir.

45 İskoçya'daki Loch Ness gölünde yaşadığı ileri sürülen efsanevi deniz canlısı. (ç. n.)
46 Kocaayak. Kimi insanların, Himalayalarda yaşadığına inandığı, primat benzeri büyük bir yaratık. (ç. n.)

EK BİLGİ

20 Nisan 1967'de NASA ay yüzeyine *Surveyor 3* adlı insansız bir hava aracı indirdi. İki buçuk yıl sonra, *Apollo 12* ekibi *Surveyor 3*'ü ay yüzeyinden alarak dünyaya getirdi. NASA, muhtemelen fırlatıldığında *Surveyor 3*'te bulunan dünyalı mikropların, *Apollo 12* ekibinin geri getirdiği hava aracında hâlen yaşadığını tespit etti. İnsanlar bu keşfi hâlen sorgulasa da eğer doğruysa, bu mikroplar (*Streptococcus mitis* bakterisi) maruz kaldıkları uzay yolculuğuna ve aynı şekilde, ayda geçirdikleri onca zamana rağmen hayatta kalmayı başarmıştı. Mikropların, *Surveyor 3*'te bulunmasından bu yana NASA, yaşam formlarının dünya atmosferi dışındaki uzaya kazara taşınmasını önlemek üzere bütün uzay uçuşları öncesinde uzay araçlarında titiz bir mikrop tarama uygulaması başlattı.

MARKS'I TERK ETMEK

Üzerindeki Sır Perdesi Aralanamayan Dünyanın Dibindeki Ölüm

Avustralya doğumlu Rodney Marks, 12 Mayıs 2000 yılında, coğrafi Güney Kutbu'ndan (*dünyanın ekseninin geçtiği varsayılan nokta*) çok da uzakta olmayan bir yerde hayatını kaybetti. Bir astrofizikçi olarak, ABD adına National Science Foundation (NSF) tarafından yönetilen Amundsen-Scott Güney Kutup İstasyonu'nda çalışmaktaydı. NSF, ilk başta Marks'ın doğal nedenlerle öldüğü kararına vardı. Ölüm olayını takip eden altı ay içinde de o günden bu yana kadar geçen on yıldan fazla bir süre zarfında da bu teşhis hakkında kuşkular artarak devam etti. Ne var ki Antarktika'nın nasıl bir yasal düzenlemeya tabi olduğu konusundaki belirsizlikler nedeniyle ölümün nasıl gerçekleştiğini asla öğrenemeyebiliriz.

Başarılı bir araştırmacı olan Marks, Güney Kutbu'nda bir teleskop üzerinde çalışıyordu. Tourette Sendromu'ndan[47] muzdaripti ve biraz da rahatsızlığının belirtilerini örtmek için

47 Kısa aralıklarla aynı şekilde meydana gelen istemsiz, hızlı, âni bedensel tikler ve ses tiklerinin oluşturduğu nörolojik kalıtsal bir rahatsızlık. (ç. n.)

aşırı alkol alma eğilimi gösteriyordu. (Evet, Antarktika'da bar vardır. Hem de çok sayıda.) Nişanlıydı; nişanlısı Sonja Walter onunla birlikte olabilmek için Güney Kutbu'nda bir işe girmişti. Fakat Marks, 11 Mayıs 2000 günü kendini kötü hissetmeye başladı. Takip eden bir buçuk gün içinde üç kez doktora göründü fakat hastalığının nedeni bulunamadığından bir sonuç alamadı. Ve Marks, hastalanıp yatağa düştükten otuz altı saat sonra öldü.

Bu gibi durumların çoğunda polis çağırılır. Fakat Antarktika tek bir ülkenin toprağı değildir ve taraf ülkelerin hak ve sorumluklarının belirlendiği uluslararası antlaşmalara rağmen, yargılama yetkisine ilişkin birçok husus henüz çözüme kavuşturulamamıştır. ABD varlığının büyükçe bir kısmının yer aldığı Güney Kutbu civarındaki bölgede, Yeni Zelanda'nın toprak iddiası vardır. ABD, bunu tanımamakla birlikte Yeni Zelanda'nın bu bölgede ABD için çalışan Yeni Zelandalılar için Yeni Zelanda Kanunları'nı uygulamasına itiraz ise etmemektedir. Benzer şekilde, ABD yetkililerinin bölgede işlenen suçlarla ilgili yaptıkları araştırmalara Yeni Zelanda'nın hiçbir itirazı olmamaktadır.

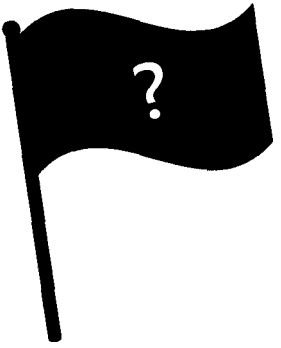
Ölümünden altı ay sonra, Marks'ın cesedi otopsi için, ABD'nin onayıyla Yeni Zelanda'ya götürüldü. Adli tabip, Marks'ın metanol zehirlenmesinden öldüğünü belirleyerek daha derinlemesine bir soruşturma yapılması için konuyu Yeni Zelanda polisine devretti. Metanol zehirlenmesi sıklıkla, alkolün yarattığı etkinin benzerini yaşamak isteyen insanların antifriz içmesi sonucunda meydana gelir fakat Yeni Zelanda Polisi Marks'ın, alkole sınırsız erişim imkânı olduğunu ve bu gibi şeyleri muhtemelen kazara içmeyeceği sonucuna vardı. Soruşturmayı yürütenler buna ilaveten, açıkça, Marks'ın intihar etmiş olabileceğinden şüphelendiklerini belirttiler. Öyle ya, hastalığı için tıbbi tedavi arayışındaydı.

Baş soruşturmacı Kıdemli Komiser Muavini Dedektif Grant Wormald basına, polisin görevinin bu noktada bittiğini söyledi. Yeni Zelandalı yetkililer, muhtemel tanıklardan veya konu ile alakalı kuruluşların dosyalarından bilgi edinmeye çalıştığında, hiç kimse konuşmaya razı olmadığı gibi herkes Yeni Zelanda'nın bu konuda yetkisini tanımadığını ifade etti. ABD Adalet Bakanlığı yardım için konuya dâhil olduğunda ise ilgili kişi ve kuruluşlar bu kez, ABD'nin de yetkili olmadığını iddia etti. 2008 yılında soruşturma çıkmaza girerek durduruldu ve Marks'ın babası *New Zealand Herald*'a, konu ile ilgili daha fazla ayrıntının açığa çıkmasının mümkün görünmediğini söyledi.

Bu sır, bugüne kadar aydınlatılamadı.

EK BİLGİ

Araştırmacılar, her yıl, coğrafi Güney Kutbu'na bir işaretleyici yerleştirir. Zamanla meydana gelen buz kaymaları nedeniyle, işaretleyici buzun içinde yer değiştirir. Teorik olarak, Antarktika tabanında görünürde dağılmış vaziyette çok sayıda işaretleyici olması gerekir. Ancak, durum bu değildir; işaretleyiciler, toplanarak müze benzeri bir ortamda sergilenir. En azından çoğunun sergilendiği söylenebilir. 2003 yılında *Antarctic Sun'da* (bu buzlu kıtada görevlendirilenlerin yayınladığı belirli aralıklarla çıkan bir gazete) yayımlanan bir haberde, en az bir işaretleyicinin kayıp olduğu ve bu işaretçinin, işaretçilerin toplanması kararı alınmadan önce çalınmış olabileceği ifade ediliyor. Henüz herhangi bir şüpheli yok.

SAHİPSİZ TOPRAK

Hiçbir Ülkenin Sahiplenmediği Toprak Parçası

Dünya yüzeyinin, yaklaşık yüzde otuzu karalardan oluşur ve nerede bir kara parçası varsa oranın kendisine ait olduğunu iddia etmeye hazır bir veya birçok ülke vardır. Hatta dünyanın en tuhaf anlaşmazlıklarından bazıları, insanı şaşkınlığa sevkedecek kadar küçük toprak parçaları üzerinedir. Antarktika dışındaki hemen her bir metrekare toprak parçası üzerinde, en az bir ülkenin iddiası vardır.

"Bir Tawil" denilen 2100 kilometrekarelik bir toprak parçası hariç.

Bir Tawil, Mısır ile Sudan arasındadır. Bu iki ülke de bu bölgeyi istememektedir hatta bu toprakları, ülkelerden birinin alması diğerini mutlu edecektir. Bölgenin denizle bağlantısı yoktur ve kuraktır. Arazisi çorak ve dağlıktır ve bölgede sürekli yaşayan kimse yoktur. Bir asır önce bir göçebe kabile, bölgeyi hayvan otlatmak için mera olarak kullandı fakat bu durum değişeli çok oldu. Bir Tawil, Türkçede "derin su kuyusu" anlamına gelir;

bu ad bölgeye, onlarca yıl önce bölgedeki bir kuyunun varlığı nedeniyle verilmiştir (gerçekten başka bir nedenle değil) fakat bu kuyu dahi tarihte kalmıştır.

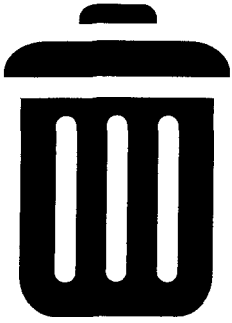
Fakat Bir Tawil'in değersizliği, iki ülkenin onu istememesi ile alakalı değildir. Ülkelerin orayı istememesinden daha çok, oraya sahip olmanın, Bir Tawil'in kuzeydoğusundaki *Hala'ib Üçgeni*'nin (*Hala'ib Triangle*) talep edilmesine engel teşkil edecek olmasındandır. Çok daha geniş ve Kızıl Deniz'e sınırı olan bereketli topraklara sahip bu üçgen hem Mısır hem de Sudan tarafından talep edilmektedir.

Hala'ib Üçgeni üzerindeki bu anlaşmazlığın geçmişi, biri 1899 ve diğeri 1902 tarihli olan iki iradeye dayanmaktadır. 1899'da bölgeye hâkim olan İngiltere, Sudan'ın kuzey sınırını 22'nci Paralel'de, doğuya doğru Kızıl Deniz'e kadar uzanan düz bir çizgi olarak belirledi. Bu sınır, *Hala'ib Üçgeni*'nin kontrolünü Mısır'a bırakırken, Bir Tawil de Sudan'a kalıyordu. Fakat bu sınırın, ufak bir kusuru vardı. Üçgen'de yaşayan bir grup insan, coğrafi ve kültürel olarak Sudan'ın başkenti Hartum'a daha yakındı. Rahatlıkla Sudanlı sayılabilecekken Mısırlı olmak, bu insanlara anlamlı gelmedi. Bunu düzeltmek için İngiltere'nin 1902 yılında, bu kez düzensiz/çentikli bir "idari sınır" çizme kararı vermesiyle *Hala'ib Üçgeni* idari olarak Sudan'a bağlandı. Ancak bir nedenle, sınırı 22'nci Paralel'den başlatıp sonra kuzeydoğuya devam ettirmek varken İngilizler, çizgiyi Paralel'in güneyinden başlatmıştı. Bu şekilde çizilen sınır, idaresi Mısır'da kalan Bir Tawil adlı küçük bir girinti oluşturmuş oldu.

Günümüzde Mısır, düz çizgili 1899 sınırı tanımaktadır. Sudan ise düzensiz çizgili 1902 sınırına sahip çıkmaktadır. Sonuç olarak, kimsenin istemediği Bir Tawil, Antarktika hariç, hiçbir ülkenin üzerinde hak iddia etmediği tek toprak parçasıdır.

EK BİLGİ

Ekim 2006'da ABD, Meksika'yla olan güneybatı sınırına tel örgü örülmesine yönelik "Secure Fence Act of 2006" yasasını Kongre'den geçirdi. Fakat tel örgü, sınır çizgisini takip edemiyordu çünkü ABD ile Meksika arasında geçmişte yapılan bir antlaşma, Teksas'daki Rio Grande taşkın yatağının imara açılmasını yasaklıyor. *Yahoo News*'e göre Amerikalılar, bu nedenle tel örgülerin bazı bölümlerini sınırın 1,5 km kadar kuzeyine diktiler; bu da bazı Teksaslıları teknik olarak ABD'de fakat fiilen tel örgülerin Meksika tarafında bıraktı.

ÇÖP ŞEHRİ

Kahire'nin Çöpleri Nasıl Bir Yerel Ekonomi Yarattı?

Mısır'ın başkenti Kahire, şehrin kendisinde ikamet eden 6,5 milyon ve komşusu olan yaklaşık 18 milyon kişiyle, dünyanın en büyük kentsel alanlarından biridir. İlginç bir farklılığı olan "çöpü" haricinde, çoğu kozmopolit şehirler gibidir.

Kahire'nin günde 9000 ton çöpü elden geçiren kentsel katı atık sistemi, hiç de iyi bir sistem örneği sayılmaz. Olsa olsa, gayriresmî bir girişimdir. Şehrin çöp toplama ve ayıklama ihtiyaçları; çoğu Kıpti Hıristiyanlar'dan oluşan ve şehrin on yıllardır fiilen çöp toplayıcıları olan Zabbaleen (Mısır Arapçasındaki karşılığı, "çöp insanları") adlı 60-70.000 kişilik bir sosyal alt grup tarafından yürütülmektedir. Kahire'nin çevresindeki sayıları altı civarında olan mahallelerde yaşar ve şehrin neredeyse her sokak köşesindeki çöp ve atıkları toplarlar.

Belki de gerçek hikâye, toplanan çöpün nereye gittiğidir. Zabbaleen çöpleri; dükkân, konut, cadde ve sokakların olduğu fakat kanalizasyonun, şebeke suyunun ya da elektriğin olmadığı

Manshiyat Naser adlı gecekondu mahallesinde biriktirir. Mahallenin cadde ve sokakları etrafa dağılmış çöp yığınlarıyla doludur. Bunun için mahalle, "Çöp Şehri" adıyla ünlenmiştir.

Fakat bunun her durumda kötü bir şey olması gerekmez. Nitekim Zabbaleen, Manshiyat Naser'de, başkalarının kullanmayı reddettiği tonlarca atığın yeniden kullanılabilir veya geri dönüştürülebilir olanlarını (veya gıda maddesi olanlarını domuzları beslemek üzere) büyük bir hünerle ayıklayıp tasnif eder. (Domuz gribi dünyayı sardığında Mısır Hükümeti, çöpler arasındaki gıda artıklarının domuzlara verilmesini yasaklamıştı.) Aileler, belirli çöp çeşitleri konusunda uzmanlaşmışlardır; dolayısıyla değerli olabilecek şeyleri gerçek çöpten ayırt etmekte zorlanmazlar. Sonuçlar bariz şekilde çarpıcıdır. "Zabbaleen ve Manshiyat Naser" konulu bir 2010 yılı belgeseline göre, şehir çöpünün yüzde 80'e varan kısmı başka bir amaca uygun hâle getirilmiştir. Bir karşılaştırma yapılacak olursa, birçok geri dönüşüm metodu, atılan şeylerin sadece dörtte birini yeniden kullanılabilir hâle getirmektedir.

Ancak, Zabbaleen'in geleceği belirsizdir. Domuz gribi korkusu nedeniyle domuzlarını öldürmek zorunda kalmaları eknomilerinde ciddi yıkıma yol açmıştır. Buna bir de Mısır ve Kahire'nin ihtilal öncesi modernleşme ve çöp toplama işini bir belediye hizmetine dönüştürme niyetleri eklendiğinde, Zabbaleen'in Kahire'nin çöplerinden elde ettiği gelirin giderek azalabileceğini söylemek mümkün.

EK BİLGİ

New York Şehri Sağlık Departmanı'nda yarı zamanlı görevli antrpolojist Dr. Robin Nagle şöyle der: "Sağlık elemanları, görev başı yaralanma ve ölümleri açısından, polislerden ya da itfaiyecilerden daha büyük risk altındadır."

ÇÖP TALEBİ

İsveç Neden Çöp İthal Eder?

National Geographic'e göre, Amerikalılar tarafından üretilen çöplerin yüzde 55'i çöp toplama alanlarına dökülür. Dörtte biri geri dönüştürülür ve geri kalan yaklaşık yüzde 12,5'luk kısmı ise yakılır. İlk rakamı aşağı çekmek birçok nedenle sanki daha iyi bir fikir gibi görünüyor. Çöp toplama alanları çok yer kaplar, metan gazı üretir ve yeraltı sularını kirletir.

Öte yandan İsveç'in tümüyle farklı bir çöp problemi vardır. Açıkça, yeterince çöpü yoktur.

National Public Radio'da yer alan bir hikâyeye göre İsveç, çöplerinin sadece yaklaşık yüzde 4 kadarı çöp toplama alanlarında birikir. Bunun nedeni daha çok, İsveç'in çöplerinin çok büyük bir kısmını yakmasıdır. Bu sayede büyük ölçeklerde enerji elde etmektedir. İsveç'in birçok yerinde "bölgesel ısıtma" denilen; çöpün yakılmasıyla ısıtılan suyun ısınma amaçlı olarak evlere ve ticari binalara borular vasıtasıyla iletildiği merkezi ısıtma sistemleri kullanılmaktadır. İsveç, çöpü yakarak bölgesel

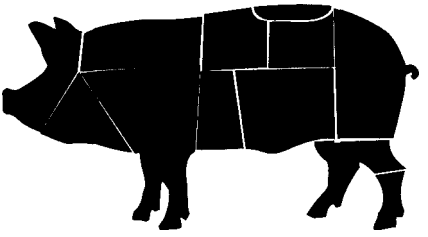
ısıtma ihtiyacının yüzde 20'sini ve ayrıca yaklaşık 250.000 evin elektriğini üretebilmektedir. Hemen hemen her şey, tıbbi atıklar bile yakılmaktadır. Hatta çöpü enerjiye dönüştürmekte o denli başarılıdır ki *Public Radio International*'ın 2012 yazında bildirdiğine göre, İsveç, elektrik üretimi için mevcuttaki çöpten daha fazlasına ihtiyaç duyuyordu. Daha açıkça ifade etmek gerekirse daha çok çöpe ihtiyacı vardı.

Çöpe ihtiyaç duymanın güzel tarafı ne olabilir? Genelde, çöp her yerde bol miktarda bulunur ve diğer ülkeler ondan kurtulmaya dünden hazırdır. Sadece o da değil; insanlar, bu durumda ülkeler, çöplerinin kendilerinden alınması karşılığında para ödeyeceklerdir. Böylece, İsveç çöp aramaya başladığında, komşu Norveç'in kendilerine sadece çöp göndermeye istekli olmadığını fakat aynı zamanda İsveçlilere fazladan bir miktar gelir sağladığını da gördüler.

Şimdilik böyle. İsveç yakında çöp için başka yerlere de bakmak zorunda kalabilir. (Nitekim bakıyor. İtalya, Romanya, Bulgaristan ve diğerleri ilgi alanları içinde.) Diğer birçok ülke, özellikle Kuzey Avrupa ülkeleri, benzer süreç ve sistemlere yatırım yapmaktalar ve dolayısıyla kendi çöplerine ihtiyaç duyacaklar. Nisan 2013 tarihli bir *New York Times* haberinde, Norveç'in başkenti Oslo'nun net çöp ithalatçısı hâline geldiği ve şehrin, "şehrin yaklaşık yarısını ve okulların çoğunu çöp yakarak ısıttığı" bildiriliyordu. Ancak İsveç gibi, o da çöp yetersizliği çekiyor ve şimdi civar bölgelerden çöp ithal ediyor.

EK BİLGİ

İsveç'in resmî Twitter hesabı (@sweden), her hafta farklı bir İsveçli tarafından yönetilmektedir.

DOMUZ ETİ PROJESİ

Çin'in Ulusal Domuz Eti Rezervi

Daha önce belirttiğimiz üzere, hükümetler genellikle stratejik ve sıklıkla da ekonomik amaçlar için stok yapar. Örneğin ABD'nin bir Stratejik Petrol Rezervi (SPR) vardır; bu yedek petrol stoğunun değeri 21 Aralık 2012 itibariyle 60 milyar doların bir hayli üzerindedir. SPR'nin amacı, yabancı ülke kurum ve kişilerinin Amerika'ya petrol satmayı reddederek Birleşik Devletler ekonomisini zarara uğratmalarına engel olmaktır. SPR, 1973 petrol krizinin ardından oluşturulmuş olup bugün yaklaşık 700 milyon varil petrol stoğuna sahiptir. Bu, aylarca sürebilecek muhtemel bir ambargonun etkisini hafifletmeye yetecek bir miktardır. Amerika'nın (ve dünyanın) petrole olan bağımlılığı düşünüldüğünde bir hayli anlam ifade etmektedir.

Bunu yapan tek ülke Amerika değildir. Gelişmiş ülkelerin pek çoğu da stratejik petrol rezervlerine sahiptir: örneğin Çin, 100 milyon varili kilit altında tutmakta ve buna 375 milyon varil daha ilave etmenin planlarını yapmaktadır. Bunda herhangi bir olağandışılık yok.

Fakat Çin bununla yetinmiyor. Ayrıca bir başka şey için de rezerv tutuyor: domuz eti.

Domuz eti, Çin'in başlıca gıda ürünlerinde biri hâline gelmiştir. *Earth Policy Institute*'ye göre Çin, 1978'de 8 milyon ton et tüketmiştir. Bu, aşağı yukarı, aynı yıl içinde Amerikalıların tükettiği etin üçte biri kadardır. Fakat 2010 yılına gelindiğinde, bu miktar 71 milyon tona ulaşmıştır ki bu, ABD'deki miktarın iki katıdır. Bunun dörtte üçü domuz etidir. Domuz eti ürünlerine talebin arttığı düşünüldüğünde, fiyatları istikrarlı bir hâlde tutmak sorun olmuştur. O nedenle *New York Times*'e göre, 2007 yılında Çin hükümeti bir "ulusal domuz eti rezervi" oluşturmuştur. Fiyatlar yukarı fırladığında Çin, pazardaki domuz eti arzını artırarak fiyatları yeniden aşağıya çekebilmektedir.

Tabii ki bir yere kadar. Ne yazık ki petrolden farklı olarak, dondurulmuş domuz etinin raf ömrü kısadır –*Times*'e göre bu dört aydır– ve ayrıca, canlı domuzların da süregiden bir bakım gideri vardır. 2011'de Çin, talebi karşılamak için elindeki mevcut 200.000 tonluk domuz eti rezervlerinin kapılarını açtığında bu, fiyatlarda anlamlı bir fark yaratmaya yetmedi.

Öte yandan, domuz eti rezervinin başka biçimde kullanımı da mümkün ve üstelik kolaylıkla başarılabilecek bir şey bu. Fiyatlar düşünce, hükümet sadece satın alma yapıp stoklarını artırarak fiyatların eş zamanlı olarak yükselmesini sağlayabilir. Bu, özellikle mısır fiyatları yüksek seyrettiğinde önemlidir çünkü domuzlar mısırla beslenir ve eğer domuz beslemenin maliyeti domuzun değerini aşarsa domuz arzı oldukça çelişkili bir biçimde aniden daralabilir. Bu nedenle, 2013 baharında Çin hükümeti, özellikle fiyatları yükseltmek için, piyasadan ihtiyaç fazlası domuz etini satın almaya başladı.

EK BİLGİ

Suudi Arabistan'ın hemen hemen tüm radyo ve televizyon yayınları bir hükümet kuruluşu olan BSKSA tarafından yapılmaktadır. BSKSA, programların İslami öğretiler ile uyumlu olmalarını teminen sansür uygulamakta ve bu nedenle, domuz etinden söz edilmesine izin vermemektedir.

BÜYÜK ŞURUP HIRSIZLIĞI

Kanada'nın Akçaağaç Şurubu Rezervlerinden Çok Büyük Miktarda Şurubun Çalınması

Başka bir tuhaf stratejik rezerv ne olabilir? Kanada'nın, akçaağaç şurubu için böyle bir rezervi var. Veya daha doğrusu, 2000 yılında Quebecli bir grup akçaağaç şurubu üreticisi, akçaağaç şurubunun fiyatlarını yıldan yıla sabit tutabilmek amacıyla bir rezerv oluşturdu. "Ağaca musluk takma mevsiminin (hasat) süresi" çok değişkendir ve hava durumuna bağlıdır. *New York Times* bu süreyi, "nişastayı şekere dönüştürerek ağaç özsuyunun akmasını sağlayacak dondurucu geceler ve 40 derecenin üstü gündüz sıcaklıkları için çok sınırlı bir zaman aralığı" olarak tarif etmişti. Bazı sezonlarda çok fazla akçaağaç şurubu elde edilir ki bu, üreticiler için kötüdür çünkü yüksek miktarlı arz, fiyatlara aşağı yönlü baskı yapar. Diğer sezonlarda ise çok az miktarda akçaağaç şurubu elde edilir; bu da bazı üreticiler için kötüdür çünkü ellerinde işlerini kârlı bir şekilde sürdürecek hacimler olmaz. İşin güzel tarafı şu ki açılmayan akçaağaç şurubunun

yıllarca süren raf ömrü vardır ve hiçbir şekilde soğutma işlemine ihtiyaç duyurmaz. O nedenle "stratejik rezerv", fiyatların istikrar kazanmasına yardımcı olur.

Kaybolmazsa tabii.

Quebec'teki akçaağaç şurup pazarı çok sıkı şekilde kontrol altında tutulmaktadır. Bir akçaağaç alıp öylesine dikemez ve ağaca musluk takamazsınız; ya lisansı olan birisinden arazisini devralmalısınız ya da Quebec Akçaağaç Şurubu Üreticileri Federasyonu'na lisans başvurusunda bulunmalısınız (gerçekten). Fakat ikinci yol çok yavaş ilerleyen, külfetli bir süreçtir. 2013 yılı başı itibariyle bekleme listesinde 1000'in oldukça üzerinde isim vardı. Federasyon, bir kısım şurubu daha sonra doğrudan satmak maksadıyla saklamalarını önlemek için, lisans sahiplerinin üretim miktarlarını denetler. Evet, akçaağaç şurubunun karaborsası vardır. Ve bunun nedeni sadece kâr etmek değildir. Pek çok insan federasyonun amaçlarını fikren onaylamaz ve aksine hareket eder.

2012 yılının yazında, bir akçaağaç şurubu üreticisinin depolama tesislerinde yapılan, *The Wall Street Journal*'ın tanımıyla "rutin stok kontrolü" sırasında bir müfettiş, yanlış bir şeyler olduğunu fark etti. İçlerinde 454 bin kilo şurup olması gereken fıçılar gerçekte su doluydu. Kilosu 3 dolardan toplamda 4,5 milyon kilo şurup kayıptı. Yetkililer bu hırsızlığın, akçaağaç şurubunun toplam arzına bir zarar vermeyeceğini düşündü (Quebec bu tutarın dörtte üçünü üretiyordu); piyasada yeterli miktarda şurup arzı vardı. Fakat bir insan, doğal olarak, ancak belirli adette "akçaağaç şuruplu krep" yiyebileceğinden, hırsızların çaldıkları şurubu er geç satmaları gerekecekti ki bu durum, kendilerinden çalınan mallarla rekabete girmeleri gerekecek olan üreticiler için iyi olmayacaktı.

Sonunda, çalınan şurubun üçte ikisi kurtarıldı. İşlenen suçun

beyni olduğu iddia edilen kişi, *Bloomberg Businessweek*'e göre, "Geçmişte federasyonla sorun yaşayan ve ceza olarak binlerce dolar ödeyen yetkisiz bir aracıydı." Kaçak şurup, sonunda New Brunswick'te bir depoya konuldu. Depo sahibi, federasyonun piyasaya sürülmesine izin vermediği şurubu düzenli olarak satın alıyordu. Bu ticaret Quebec'te yapılmadığından federasyonun yetki alanı dışında kalıyordu. Alıcı, bilerek çalıntı mal almakla suçlandı fakat şurubun kaynağına ilişkin bilgisi olduğu iddialarını reddetti.

EK BİLGİ

Akçaağaç şurubu yapmak, başınızı başka türlü dertlere de sokabilir. 2013 Şubat ayında, uyuşturucuyla mücadele ajanları Union County, Illinois'deki Laura Benson ve ailesinin evine baskın düzenledi. Yetkilileri, Bensonları evlerinde metamfetamin üretme laboratuvarı kurmakla suçlayan komşuları çağırmıştı. Fakat polis metamfetamin yerine, sadece akçaağaç şurubu buldu. Aile ev yapımı şurup laboratuvarı kurmuş ve işletiyordu. Aile bu olayın üzerinde durmadı ve polise bir miktar şurup ikram etti ancak delil olarak değil, kahvaltı niyetine.

YAĞ BARONU

Salata Yağını Müşterilerinizi Aldatmak İçin Nasıl Kullanırsınız?

İngilizcede "oil"in anlamı sebebiyle "oil barons" dendiğinde aklımıza hem yağ hem de petrol işinde olanlar gelir. Fakat 1955'te, Tino De Angelis başka bir yağın en az petrol kadar yatırım yapmaya değer bir ürün olduğuna karar verdi: bitkisel yağ. Çok para kazandı ve sonunda hapsi boyladı.

1954'te ABD'de, "Barış için Yardım" programının oluşmasına esas teşkil eden Zirai Ticaretin Geliştirilmesi ve Yardım Kanunu yürürlüğe girdi. Program, arz fazlası malların dost ülkelere -o tarihte normal olarak Avrupalılara– satışına imkân veriyordu. De Angelis, *Allied Crude Vegetable Oil Refining Corporation* adlı bir şirket kurarak, çoğu standart altı devasa hacimlerdeki bitkisel katı yağ (hamurculukta kullanılan) ve bitkisel sıvı yağın üretimi ve Avrupalı müttefiklere ihracı için programın sağladığı imkânları sonuna kadar kullandı.

De Angelis'in firması kuruluşunu takip eden bir iki yıl içinde

bitkisel yağ pazarında büyük bir oyuncu oldu. 1962'de, diğer satıcılardan çok büyük miktarlarda yağ satın almak suretiyle pazarı ele geçirmeye yönelik başarılı bir girişimde bulundu. Böylelikle, stokları yağ fiyatlarını dikte etmeye yeterli büyüklüğe ulaşan De Angelis'in başka bir fikri daha vardı: o tarihte alım satımı çok düşük fiyatlardan yapılan (fakat yakında çok ama çok yüksek fiyatlara ulaşacak olan) yağ futures'ları[48] satın alacak ve böylelikle salata sosunda kullanılan yağ pazarını ele geçirecekti. Bu girişimini finanse etmek için bitkisel yağ stoklarını teminat göstererek borçlandı.

Fakat bu iş için gerekli tutarda borçlanabilmek için diğer tedarikçilerin yağ stoklarını satın almış olmasına rağmen yeterli olmayan stoklarında, müttefiklerin elindeki bitkisel yağ miktarından çok daha fazlasını bulundurmak zorundaydı. De Angelis, sahtekârlığa başvurarak (daha sonradan "salata yağı skandalı" diye adlandırılacaktı), fiilen sahip olduğu bitkisel yağ stoğundan çok daha fazlasına sahip olduğunu beyan etti ve hatta beyan ettiği miktar, Tarım Bakanlığı'nın ABD'nin tamamında olduğunu raporladığı miktarın bile üstündeydi. Buna rağmen De Angelis, depolarını ve yağ tanklarını incelemesi için ana alacaklısı olan American Express'i davet etti (her normal kredi ilişkisinde olması gerektiği gibi); yağ tanklarını gözden geçiren American Express, içlerinde gerçekten bitkisel yağ olduğunu tespit ederek De Angelis'in dürüst ve güvenilir olduğuna karar verdi. Ancak AmEx'in bilmediği şey şuydu: De Angelis tankların çoğunu suyla doldurmuş fakat içine, daha az yoğun olduğundan tankın üst kısmında yüzerek alttaki sıvının görünmemesini sağlayacak miktarda yağ ilave etmişti.

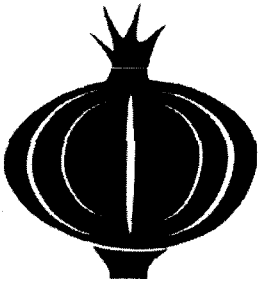
Bir süre sonra, AmEx'in müfettişleri kendilerine gelen bir ihbarın doğruluğunu teyit etmek üzere firmada sürpriz bir inceleme yaptı. Bu "kurgu yapının" aniden çökmesi yıkıcı bir

48 Belirli bir malın bugünden belirlenen fiyattan, önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte satın alınması için yapılan bir kontrattır. Bu kontratı satın alan emtia fiyatının bu tarih aralığında yükselmesini; kontratın satıcısı ise düşmesini ümit eder. (ç. n.)

şok dalgasını tetikledi. Bitkisel yağ "futures piyasası" çöktü ve beraberinde AmEx'in hisse fiyatı, yüzde 50 düşüşle dibe vurdu. De Angelis'in firması iflasını ilan etti; kendisi ise dolandırıcılıktan yedi yıl hapis yattı.

EK BİLGİ

American Express, ilk faaliyetine 1850 yılında, kredi kartlarının ortaya çıkışından (kredi kartlarının ciddi gelişimi 1920'ler ve 1930'lardır) bir hayli önce Albany, New York'ta başladı. Aslında bu banka, faaliyetine bir finans kuruluşu olarak başlamamıştır. Bilakis, ilk faaliyet konusu, sevkiyattı; daha doğru bir ifadeyle "acele posta servisi" idi. Şirket, finansal hizmet sektörüne 1882'ye kadar girmedi. Aynı yıl şubeleşerek tedricen "para havalesi" işine girdi.

SOĞAN ŞEBEKESİ

ABD'de Neden "Soğan Futures" Alım Satımı Yapılamaz?

Eğer, klasik Eddie Murphy/Dan Aykroyd/Jamie Lee Curtis filmi *Trading Places*'i[49] izlediyseniz veya sadece vadeli emtia (mal) piyasaları hakkında bilgi sahibiyseniz "futures" ve "shorting" terimlerinin ne anlama geldiğini bilirsiniz. Bilmiyorsanız, "futures"; belirli bir malın bugünden belirlenen fiyattan, önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte satın alınması için yapılan bir kontrattır. Bu kontratı satın alan, emtia fiyatının bu tarih aralığında yükselmesini, kontratın satıcısı ise düşmesini umut eder. "Shorting" (veya açığa satış) ise; bir hisse senedi veya verilen örnekteki *futures* kontratı satıcısının, sahibi olmadığı bir hisse senedini ya da kontratı, fiyatı düşeceği beklentisiyle satmasıdır. Satıcı, emtia *futures* kontratını sahibinden ödünç alarak satar ve daha sonra geri satın alır. Açığa satış yapan bu kişi, kontratı ödünç alarak sattığı tarihle yeniden satın aldığı tarih arasında emtia fiyatının düşmesini ve böylece aradaki farktan epeyce bir para kazanmayı umut eder.

49 Ülkemizde *Takas* adıyla gösterildi. (ç. n.)

Filmde, Aykroyd ve Murphy, domuz göbeği eti ve dondurulmuş konsantre portakal suyu futures'lerinin ticaretini yapmaktadır. Fiiliyatta, hemen hemen tüm emtia *futures*'leri halka açık piyasalardan satın alınabilir. Hemen hemen hepsi çünkü ABD'de en azından birinin, soğan *futures*'lerinin alım satımı yasaktır–Dwight Eisenhower, Gerald Ford ve bu sistem üzerinde kumar oynayan ve kazandıkları kolay parayla milyoner olan bir çift borsacı nedeniyle.

1955 yılında soğan, Chicago Emtia Borsası'nda ticareti yapılan toplam emtianın yüzde 20'sini teşkil ediyordu. İki borsacı -Sam Seigel ve Vincent Kosuga- bir fırsat gördü. Bu ikili çok büyük tutarlarda soğan ve soğan kontratları satın alarak piyasayı ele geçirdi. O yılın sonbaharı itibariyle Chicago'daki soğanların, yaklaşık yüzde 98'inin -bu sebzenin kabaca 13,6 milyon kilosunun- sahibi olmuşlardı.

Bir müddet sonra Siegel ve Kosuga, soğan *futures*'lerinde soğan fiyatlarının sert biçimde düşeceği üzerine âdeta kumar oynarcasına açığa satış (shorting) yapmaya başladı. Bu, körü körüne oynanan bir kumar değildi elbette. İkili, depolarına istifledikleri soğanları satmaya başladı; pazarı mala boğarak fiyatların aşağıya, çok ama çok aşağılara düşmesine yol açtılar. 1955 Ağustos ayında 23 kiloluk bir soğan paketi Chicago'da 2,75 dolardı. Mart 1956 itibariyle (sezon bitiminde) ise; Seigel ve Kosuga'nın piyasa manipülasyonu nedeniyle aynı miktarda soğanın Chicago rayiç fiyatı önemsiz bir 10 sentten ibaretti. İkili milyoner olup kenara çekilirken arkalarında, Chicago'da değersiz, başka bir yerde de örneğine rastlanmayan karmaşa içinde bir soğan piyasası bıraktı. Soğan üreticileri işlerini tasfiye ediyordu; Kongre'den yardım talep ettiler.

O tarihte Michigan'dan Kongre üyeliğine seçilmiş Gerald Ford soğan *futures*'lerinin ticaretini yasaklayan bir yasa tasarısı

sundu; bu tarz girişimlerin önlenmesini amaçlayan özel bir tasarıydı. Emtia ticareti lobisi doğal olarak, imzalanarak yasalaştığı takdirde bir hukuk davası açmakla tehdit ederek tasarıya muhalefet etti. Başkan Eisenhower lobinin blöfünü görerek 1958'in yazında "Soğan Futures Kanunu"nu imzaladı. Emtia borsası dava açtı ve kaybetti. ABD'de soğan *futures* ticareti yapmak o günden beri yasaktır.

Fakat en azından film endüstrisi yararlandı bu durumdan. Çünkü, Soğan Futures Kanunu ile güçlü ve dolayısıyla kârlı bir emtiadan mahrum bırakılan emtia borsasının yönetimi, sağlıklı bir iş ortamını sürdürebilmek için piyasaya yeni ürünler sürmeliydi. Bunlardan en dikkate değer olanları, *Trading Places* filminde ticareti yapılan domuz göbeği eti ve dondurulmuş konsantre portakal suyu kontratlarıydı.

EK BİLGİ

Trading Places filminde Aykroyd ve Murphy'in canlandırdığı karakterler, vurgunlarını "içeriden bilgi ticareti" yoluyla yaparlar. Portakal rekoltesinin tahmini için önceden hazırlanmış rapordaki bilgilerden faydalanırlar. Yakalanmış olsalardı hapse düşerlerdi diye düşünüyor insan, oysa durum öyle değildi. 2010 yılı itibariyle, genelleme yapmak gerekirse emtia pazarlarında yapılan içeriden bilgi ticareti faaliyetleri yasa dışı sayılmıyordu. Hatta o yıl, *U.S. Commodity Futures Trading Commission*'ın başkanı kongre önünde tanıklık ederken bu durumun değişmesi gerektiğini savundu ve ifadesinde, *Trading Places* filminde gerçekleştirilen vurgunu örnek verdi.

YERDEN HAVALANMAK

Chicago Binalarını Yükselttiğinde

Chicago şehri 1833'te, Michigan Gölü kıyısında ve Mississippi nehrinin boşaltma havzası içinde kurulmuştur. Konumu, güneye doğru akan iki nehre yakın ve doğuya yönelmiş bir su kanalına komşudur; bu da şehrin hızlı gelişimine olanak sağlamıştır. 12 Ağustos 1833'te kurulduğunda Chicago'da sadece 200 kişi yaşamaktaydı fakat 1840 yılı itibariyle yaşayan insan sayısı 4000'in oldukça üstündeydi. 1860 yılına gelindiğinde Chicago'da yerleşik kişi sayısı 112.000'e ulaşmıştı.

Fakat özellikle deniz seviyesinden sadece 182 m yükseklikte olan bir şehir için büyümenin bir bedeli vardı. Yağmur yağdığında şehri su basıyordu. 1850'lerin ortalarında, Chicago'da çalışan bir kentsel atık su sistemi yoktu. O nedenle atık sular birikiyor, birikiyordu. Suyun hareketsiz durduğu yerde hastalık geliştiğini Chicagolular hızla öğrendi. Tifo, dizanteri ve kolera, şehri yıllarca birbiri ardına vurmaya devam etti. 1854 yılındaki kolera salgınında şehir nüfusunun yüzde 6 kadarı hayatını kaybetti.

Bu sorunu çözmeye niyetlenen şehir, bu kez başka bir sorunla karşılaştı. Binaların bulunduğu bir yere kanalizasyon nasıl yapılacaktı?

Çözüm, binaları kaldırmaktı.

Hayır, ortadan kaldırmak değil, yukarı doğru kaldırmak. Şehir; dört ve beş (ve hatta daha yüksek!) katlı binaları yaklaşık bir metre kadar kaldırmanın bir yolunu bulduğu takdirde, bir kentsel atık su sisteminin inşasına imkân verecek şekilde binaların temellerini yenileyebilirdi. Birkaç yıl sonra, aynen bunu yaptılar. Ocak 1858'de ilk bina -750 ton ağırlığında, tuğladan yapılma 4 katlı bir yapı– 250 adet vidalı krikonun üzerine yerleştirildi ve hasar verilmeden başarıyla, yerden yaklaşık iki metre kadar yukarı kaldırıldı.

Takip eden on yıl içinde, Chicago merkezindeki yapıların çoğu, atık su sisteminin inşa edilebilmesi için benzer şekilde kaldırıldı. En etkileyici olanı belki de Lake Street'teki yaklaşık 100 metre uzunluğundaki bir sıra binanın kaldırılmasıydı; bu işlem yaklaşık 600 kadar adam tarafından beş gün içinde başarıyla sonuçlandırılmıştı. Diğer bazı hâllerde kaldırımları, yolları ve altındaki kanalizasyon sisteminin akışına engel olacak kadar alçak inşa edilmiş her ne varsa kaldırmaları gerekti.

Genel olarak, kaldırma işlemleri başarılı oldu; birkaç hasar rapor edilmişti. Şehir, bu kaldırma işlemini bir başka şeyi daha gerçekleştirmek için bir fırsat olarak gördü. Şehir yenilenip güzelleştirildi. Ahşap iskeletli binalar, tuğla ve demir iskeletli binalardan daha küçük ve kalitesiz yapılar olarak göründüklerinden, kaldırılarak şehir dışına taşındı. Wikipedia'da şöyle yazıyor: Bu tür binaların "silindirlerin üstüne yerleştirilip şehrin civarına veya dış semtlere doğru taşınması, rutin bir trafik hareketinden ayırt edilemeyecek kadar sıradandı."

EK BİLGİ

Eğer Chicago'ya yolunuz düşerse soğanının ve sarımsağının tadına bakın. "Chicago" kelimesi Yerli Amerikalılara ait bir kelime olan *shikaakwa*'dan gelir (yüksek sesle söylemeyi deneyin). Bu kelime zamanla bugünkü hâlini almıştır. *Shikaakwa*; Avrupalı yerleşimciler bölgeye varmadan önce bu yörede her ikisinden de bol miktarda bulunan yabani sarımsak ya da yabani soğan anlamına gelir.

GÖKDELENDEKİ KUSUR

Bir New York City Gökdeleninin Tamir Edilmesi İçin Yapılan Gizli Plan

Manhattan'daki 53'üncü Cadde ile Lexington Avenue'nin birleştiği köşeye gidin; yukarı doğru baktığınızda büyük beyaz bir bina olan Citigroup Center'i göreceksiniz; ayırt edici özelliği olan 45 derece eğimli açılı çatısı ile şehrin en yüksek on binasından biridir. Elli dokuz katlı bu kule, içinde doksan üç bin metrekarelik ofis alanı barındırır ve eğimli çatısı ona New York silüetinde ayırt edilebilme özelliği katar. Binanın inşaatı, 1974 yılında başlamış ve 1977'de, toplam 200 milyon dolara yakın bir maliyetle tamamlanmıştır. Citigroup Center, diğer birçok bina gibi uzun yıllar boyunca ayakta kalacak şekilde tasarlanmıştır.

Özellikle de binayı kötü bir sona mahkûm edebilecek feci bir mühendislik hatasının, yetkililer tarafından gizlice düzeltilmesinden sonra...

Citigroup Center, mimari olarak çoğu binadan farklıdır. Normal bir binanın dört köşesinin her birinde yapısal

destekleyici kolonlar olurken Citigroup Center'in kolonları, binanın komşu kilisenin üzerinde yükselebilmesi için, bina duvarlarının ortalarına yerleştirilmiştir. Bunu yapmak, binanın yapı mühendisi William LeMessurier'in bu özel amaç için tasarladığı özel bir tip köşebent kullanımını gerektirmişti. Bina, dizayn edildiği şekliyle direkt ve cepheden gelecek kasırga seviyesindeki rüzgârlara dayanabilecekti.

Ne yazık ki inşaat firması, binanın, 45 derecelik bir açıyla eserek dört dış duvarından ikisine aynı anda çarpacak rüzgârla nasıl başa çıkacağını hiç test etmemişti. Bina bitirildikten çok sonra, bu endişeye dikkati çekildiğinde bu teoriyi bir "rüzgâr tüneli" içinde test eden LeMessurier, bu "yan rüzgârların" binaya öngörülenden çok daha fazla yük bindireceğini tespit etti. Fakat bina, yukarıda izah edildiği gibi önemli ölçüde ilave güvenlik tedbirleriyle desteklendiği için bu teorik problemin, az da olsa uygulamadan gelen birkaç pürüzü vardı.

Ta ki biri LeMessurier'e, inşaat firmasının bulduğu bir maliyet tasarruf yönteminden bahsedinceye kadar. Onun özel köşebentlerini kolonlara kaynak yapmak yerine, cıvatayla tutturmuşlardı. Kaynak yapılan köşebentlerin güçlü rüzgârlardan zarar görme ihtimali daha düşüktür. Aynı kasırga şiddetindeki rüzgâr karşısında, cıvataların kopması ihtimal dâhilindedir. Ve kasırga seviyesindeki yan rüzgârlar karşısında, cıvataların dayanıp dayanamayacağını hiç kimse test etmemişti. Teorik olarak bilebilmek mümkün müydü? Bilinemezdi.

O haziran ayında LeMessurier, binalarda yapısal hasara neden olabilecek türde rüzgârların Manhattan'ı vurma sıklığının her 15-20 yılda bir olduğunu tespit etti. Bu tür bir hasara uğrama riski taşıyan elli dokuz katlı bir binanın, Manhattan'ın orta yerinde olması, en hafif deyimiyle büyük bir problemdi. Kasırga sezonuna sadece birkaç ay kalmıştı. O sonbaharda binayı tehdit

edebilecek fırtınanın gelme ihtimalinin yüzde 5-10 civarında olması, problemin çözülmesini öncelikli hâle getirmişti fakat bunu itiraf etmek bir utanç yaşatacaktı. Ayrıca, kamuoyuna açıklamak komşularda ve benzer şekilde ofis çalışanlarında muhtemel bir paniğe yol açacaktı. O nedenle LeMessurier ve Citicorp (o zamanki adıyla) tamiratın çalışma saatleri dışında yapılmasını ve hiç kimseye duyurulmamasını kararlaştırdı.

Tamirat üç ay sürdü, gizlice çalışan işçiler çelik levhaları cıvatayla tutturulmuş köşebentlerin üzerine başarıyla kaynakladılar. Bu tamirat işini, yaklaşık yirmi yıl boyunca hiç kimse öğrenemedi. Hikâyeyi 1995 yılında *The New Yorker* ortaya çıkardı ve bu hatalı yapı nedeniyle kimse zarar görmedi.

EK BİLGİ

Citigroup Center'in 45 derecelik açılı çatısı ile aslında sadece estetik bir görünüm amaçlanmamıştı. Amaç daha çok, güneş panellerini çatıya uygun biçimde yerleştirmekti. Ancak çatıda hiç güneş paneli yoktur çünkü çatının pozisyonu, güneş panelleri yoluyla kayda değer miktarda enerji üretecek yeterlilikte güneş ışığının alınmasına asla imkân vermemektedir.

SONSUZLUK VE ÖTESİ

Dünyanın En Yüksek Binasını İnşa Etme ***Yarışı***

1930'un ilk günleri itibariyle dünyanın en yüksek binası, Manhattan'daki 242 m uzunluğundaki Woolworth Binası'ydı. Mimaride yeni gelişmeler ortaya çıktıkça Woolworth Binası'nın ulaştığı yüksekliği aşma arzuları da artıyordu. 1928'in sonuna doğru iki rakip mimar grubu, tasarlandıkları gibi inşa edilmeleri şartıyla binalarının Woolworth'un koyduğu çıtayı geçeceği iddiasıyla ortaya çıktı. Yarış başlamıştı.

Ve hile yapmak da ihmal edilmeyecekti.

Başlangıçta Chrysler Binası, Chrysler Binası olarak düşünülmemişti. William Van Alen adlı bir mimar, bir ofis binası inşa etme peşinde olan William H. Reynolds adlı bir müteahhit için birkaç plan tasarlamıştı. Van Alen'in önerdiği 246 m uzunluğundaki bina, Woolworth Binası'ndan daha yüksek olacaktı. Fakat Reynolds, bu projenin çok pahalıya mal olacağını ve gerçekleştirilmesinin mümkün olmayabileceğini düşündü. Bunun üzerine, Van Alen planlarını Chrysler Corporation'un

kurucusu Walter Chrysler'e sattı. Walter Chrysler'ın kafasında, kendi otomobil şirketi için, dünyanın bilinen tüm gökdelenleri arasından bir elmas gibi parıldayacak bir yönetim merkezi yaratmak vardı. 240 küsur metre yüksekliğinde bir bina fikri başlangıçta harika bir fikir gibi gelse de gerek Chrysler gerek Van Alen sınırları sonuna kadar zorlamak istediler. Van Alen, yeniden masasının başına döndü. Değiştirdiği planda binanın yüksekliği bu kez 282 m olarak öngörülmüştü.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda, yine bir mimar olan H. Craig Severance, "40 Wall Street"te (bugün sıkça bu adla anılır), o tarihte Bank of Manhattan Trust Binası olarak bilinen rakip bir proje başlattı. Bu bina, başlangıçta 256 m olarak tasarlanmıştı. Fakat Chrysler binasının kendi binalarından 26 metre daha uzun olacağını öğrenen Severance ve ekibi, planlarını revize ederek binalarına fazladan üç kat daha ekledi. Tamamlanan Bank of Manhattan Trust Binası, 1930 yılının Nisan ayındaki açılışında, 283 m yükseklikle dünyanın o tarihteki en uzun binası olmuştu. Açılışına bir ay daha süre olan Chrysler Binası'nın ekibi, Bank of Manhattan Trust ekibinin kendi binaları hakkında bildikleri her şeye rağmen, bu süreyi geçirmemeye kararlıydı.

Ancak yine de her şeyi bilmiyorlardı. Chrysler ve Van Alen gizlice, binanın içinden başlayarak tepesinde devam eden 38 metre uzunluğunda bir kule inşa ettiler. Bundan, projenin dışındaki hiç kimsenin haberi yoktu ve bu gizlilik, Severance ve ekibinin planlarını revize etmelerine imkân vermemişti. Chrysler Binası'nın kulesi 1929 yılı Ekim ayında tamamlandığında, Bank of Manhattan Trust Binası'nın inşaatı, planlarında bir değişiklik yapmalarına imkân vermeyecek kadar ilerlemişti.

Chrysler Binası'nın açılışı 27 Mayıs 1930 günü yapıldığında, bina 320 m yüksekliğe ulaşmıştı; "dünyanın en yüksek binası" olma unvanını şehir merkezindeki rakibinin elinden almakla

kalmamış, ayrıca o tarih itibariyle gezegenimizde insan eliyle yapılmış en uzun yapı olan Eyfel Kulesi'ni de geçmişti. Ne var ki Severance bu iddiaya, kulenin dekoratif olma özelliği dışında bir vasfının olmadığını belirterek itiraz etti; kendi binasının "erişilebilir" en yüksek katı Chrysler'inkinden 30 m daha yüksekti.

Bu küçük fark üzerindeki; bir binanın en yüksek bina olduğunu belirleyen şeyin ne olduğuna ilişkin bugün dahi devam eden tartışma hızla anlamını yitirdi. 30 Nisan 1931 günü açılışı yapılan; en üst kat yüksekliği 373 m, çatı yüksekliği 381 m ve anten kulesi ucunun yerden yüksekliği 443 m olan Empire State Binası, her iki binayı da her açıdan geride bıraktı.

EK BİLGİ

Empire State Binası, yeni bir yükseklik rekor kırmıştı fakat onun mimarları da hile yapmaktan geri kalmamışlardı. Başlangıçta binanın çatısı, en azından görünürde, yolcularına Manhattan merkezine birinci sınıf erişim imkânı sağlayacak hava gemilerinin (yani zeplinlerin) bağlanma yeri olarak tasarlanmıştı. *The New York Times*'a göre, zeplin bağlanma yeri, Chrysler Binası'nın kırdığı yükseklik rekorunu, binayı fazladan 61 metre daha yükselterek ele geçirmeyi amaçlayan bir bahaneden başka bir şey değildi. Bu tür faaliyetler için koşulların güvenli olmadığı hemen fark edildiğinden, Empire State Binası'na hiçbir hava gemisi bağlanmamıştır.

NORVEÇ ODUNU

Yakacak Odun Nerede Son Derece Önemlidir?

Birçok Avrupa (ve Amerikan) kültüründe, Noel gecesinde ateş yakmak, özellikle de "noel kütüğü" –saatlerce boyu yanan iri ve sert bir kütük– kullanmak bir gelenektir. 1996 yılında New York merkezli bir televizyon istasyonu olan WPIX, Noel kütüğünü yayına çıkardı. WPIX Noel Arifesi'nde, birkaç saat boyunca reklam yayınını ve normal program akışını bir kenara bıraktı. WPIX onun yerine, Gracie Mansion'a (New York Valisinin resmi konutu) gitti ve şöminede yanmakta olan Noel kütüğünü on yedi saniye süreyle filme aldı. Bu filmin kesintisiz, kendini sürekli tekrar eden versiyonu, WPIX'in o yılki Noel Arifesi'nin programı oldu ve inanılmaz bir reyting başarısı yakaladı. WPIX, 1989 yılına kadar her Noel Arifesi'nde, reklam arası vermeden, iki ila dört saat süreyle Noel kütüğünü yayınlamaya devam etti.

Yakacak odununa böylesi bir sadakat, Norveç'te olan şeyle kıyaslandığında, bir hiç sayılır.

2011'de, Lars Mytting adlı bir adam, Hel Ved (Sert Odun): Kesimi, Kurutulması ve İstiflenmesi Hakkında Bilinmesi Gereken Her Şey – ve Yanan Odunun Ruhu adlı bir kitap yazdı. Amazon'da rastlayabileceğiniz bir milyar başlıktan herhangi birisi gibi geliyor kulağa ve böyle bir şeyi kimin satın alabileceğine dair anında bir merak uyandırıyor insanda. Norveç'in aşağı yukarı 5 milyon kadar bir nüfusu olduğu düşünüldüğünde, Myetting'in kitabının sadece beş ila on kopya kadar sattığını duymak herhalde şaşırtıcı olmazdı – eğer durum buysa tabii.

Ya gerçek satış adedi neydi? Tam 150,000 kopya satmıştı. Yakacak odun üzerine yapmış olduğu bu bilimsel araştırma bir çoksatar olmuştu.

Kitap daha sonra bir TV programı konusu oldu. Şubat 2013'te Norveç'in resmi yayın kuruluşu NRK, kitabı bir dizi haline dönüştürmek için araştırma yaptı; fakat sonradan böyle yapmak yerine, aynı gün içinde on iki saat süreyle yayınlanacak bir fantezi program yapmayı tercih etti. The New York Times'a göre, programın ilk dört saatinde odunun "kesimi," "yarılması," "istiflenmesi" ve "yakılması" konu edilirken – ülkedeki 1,2 milyon evde ya soba ya da şömine mevcuttur – "Norveç yakacak odun kültürünün özüne" inmek amaçlanmıştı.

Bu, anlaşıldığı kadarıyla, programın daha az ilgi çeken kısmıydı. NRK, sonraki sekiz saat boyunca –tam sekiz saat!– içinde kütüklerin yanmakta olduğu bir şömineyi yayınladı. Fakat WPIX'in Noel kütüğünden farklı olarak, bu görüntüler, çekimi sadece birkaç saniye ya da dakika süren bir filmin kesintisiz tekrarı şeklinde değildi. Kaydedilmemişti; canlı yayındı ve doğal olarak ateşle ilgilenmek gerekiyordu. Kütüğün sekiz saat süren yanışı esnasında, ateşi canlı tutmakla görevli kişiler, alevlerin yayın boyunca yükselmeye devam etmesi için ateşi ilave odunla takviye etmek, şöminedeki odunları zaman zaman düzenlemek

durumundaydılar. Yayını sırasında televizyonlarını açıp programı izleyen tahminen bir milyon kadar kişi büyülenmiş gibiydi. Ve bu, ülke nüfusunun yüzde 20'siydi.

Ne yazık ki, programdan hoşlanmayanlar da olmuştu. Cuma akşamı yayınının daha ilk birkaç dakikası içinde, Mytting, telefon mesajı yoluyla düzinelerce şikâyet almaya başlamıştı. İtirazlarının konusu mu neydi? Mesaj atanların yarısı odunları, kabukları yukarı dönük; diğer yarısı ise kabukları aşağı dönük olarak istiflemenin daha uygun olacağını ifade ediyordu.

EK BİLGİ

Norveç'te yaşamayanlara, yakacak odun konulu 12 saatlik bir program tuhaf gelebilir, fakat NRK'nın ilginç bir program geçmişi vardır. Gawker'ın anlattığına göre, Norveç televizyonculuğunun programları arasında –Norveç'te popüler olan fakat muhtemelen ciddi sayıda Amerikalı izleyicinin ilgisini çekmeyecek nitelikte– Norveç kıyılarından Amerika'ya yapılan bir gemi yolculuğunun 134 saatlik ve Oslo-Bergen tren yolculuğunun sekiz-saatlik canlı yayınları gibi bazı programlar da yer almıştır.

DAN LEWIS

Önemsiz bilgiler konusunda takıntılı olan Dan Lewis, 2010 yılının Haziran ayında, yirmi takipçisi olan Now I Know adlı günlük e-posta bültenini yazmaya başlar.

Takipçi sayısı, şimdilerde 100.000 civarındadır. Tufts Üniversitesi ve Benjamin N. Cardozo Hukuk Okulu'ndan mezun olan yazar, ünlü bir çocuk şirketi için dijital stratejist olarak çalışmaktadır.

E-posta bültenine www.NowIKnow.com adresi üzerinden üye olabilirsiniz.

THG
0965466
NFB

DAN LEWIS

ARTIK BİLİYORUM

DÜNYANIN EN İLGİNÇ GERÇEKLERİNİN PERDE ARKASINDAKİ HİKÂYELER

- Aynada göremeyeceğiniz tek şey gözlerinizin hareket etmesidir.
- Dodo kuşunun en son görüldüğü tarih 1662 yılıdır.
- Haiti, köle ayaklanması neticesinde doğmuş tek modern ülkedir.
- Marie Curie, bugüne kadar iki farklı bilimsel disiplinde Nobel kazanan tek kişidir.
- Mona Lisa tablosu, onu müzeden çalan kişi tarafından iki yıl sonra yeniden çalınmıştır.
- Vantilatör nedeniyle ölüm, Güney Kore'de yaygın bir inanıştır.
- 1988 yılında bir İngiliz sigorta şirketi, uzaylılar tarafından kaçırılma riskini kapsayan bir poliçe çıkarmıştır.
- Dondurmanın baş ağrısı yapma sebebi, beyinde oluşan küçük bir işlev bozukluğudur.

Eğer tüm ıvır zıvır bilgilerin bir dayanağı olduğunu düşünüyorsanız *Artık Biliyorum* ile büyük sürprizlere hazır olun. Kayıp bavullara ne olduğundan tutun tilt oyununu yasaklamakla New York'taki suç oranını düşürmeyi amaçlamaktan her şeye, bu kitap dünyanın en ilginç gerçeklerinin arkasındaki etkileyici hikâyelerle ilgili bilgilerinizi sınamanızı sağlayacaktır.

Artık Biliyorum her şeyi bildiğini sanıp öğrenecek tek bir şeyi kalmadığını düşünenler için büyük bir meydan okumadır.

27 TL

/eksikparcayayinlari
/eksikparcayayinlari
www.eksikparca.com

9 786057 939142